Memorii Jurnale

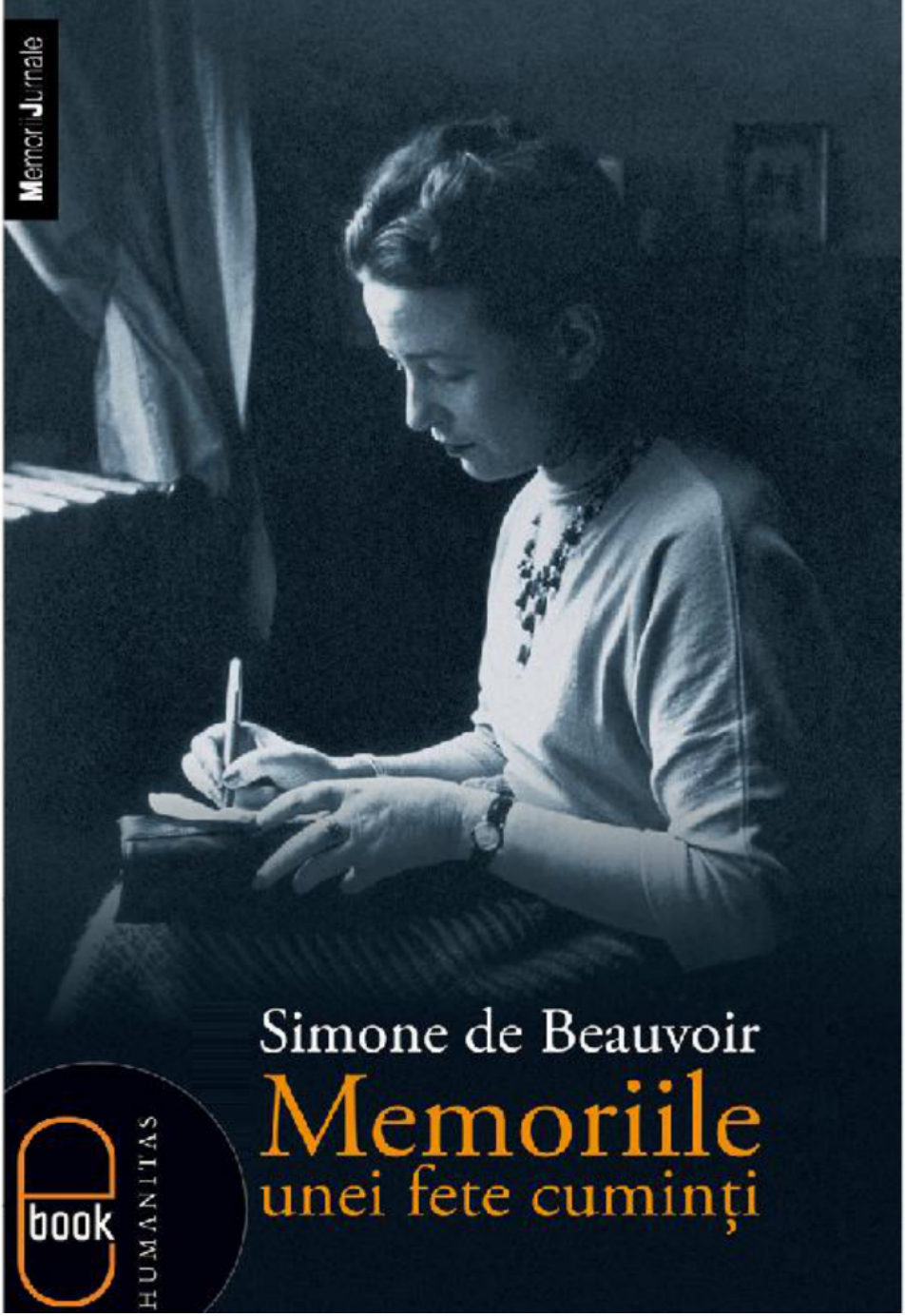

Simone de Beauvoir

Memoriile unei fete cuminți

book HUMANITAS

Simone de Beauvoir s-a născut la Paris în 1908. Până la bacalaureat, a studiat în conformista şcoală catolică Désir. După ce a obţinut agregarea de filozofie (1929), a predat, până în 1943, la Marsilia, Rouen, Paris. Mai înainte, în timpul facultăţii, l-a cunoscut pe Jean-Paul Sartre. Relaţia mitică dintre ei a durat întreaga lor viaţă; Simone a fost, cum a spus Sartre, iubirea lui „necesară“, în contrast cu iubirile „contingente“ trăite de amândoi.

Volumul *Quand prime le spirituel*, terminat înaintea războiului, apare abia în 1979, astfel că adevăratul ei debut literar este romanul *L'Invitée* (1943) / trad. rom. *Invitata* (1994). Urmează *Le Sang des autres* (1945) / *Sângele celorlalţi* (1994), *Tous les hommes sont mortels* (1946) / *Toţi oamenii sunt muritori* (1976), *Les Mandarins*, care i-a adus premiul Goncourt în 1954, *Les Belles images* (1966) / *Imagini frumoase* (1973) şi *La Femme rompue* (1968) / *Femeia pierdută* (1993).

Pe lângă celebrul *Le Deuxième sexe*, apărut în 1949 şi devenit lucrare de referinţă pentru mişcarea feministă mondială (trad. rom. *Al doilea sex*, 1998), opera teoretică a lui Simone de Beauvoir conţine numeroase eseuri filozofice sau polemice – de exemplu, *Privilège* (1955), reeditat sub titlul primului articol, *Faut-il brûler Sade?*, şi *La Vieillesse* (1970). Autoarea a scris o piesă de teatru (*Les Bouches inutiles*, 1945) şi şi-a povestit călătoriile în *L'Amérique au jour le jour* (1948) şi *La Longue marche* (1957).

Cele patru volume de memorii ale sale – *Mémoires d'une jeune fille rangée* (trad. rom. anterioare *Amintirile unei fete cuminţi*, 1965, 1991), *La Force de l'âge* (*Puterea vârstei*, 1998), *La Force des choses*, *Tout compte fait* – au apărut între 1958 şi 1972; în 1964 li s-a adăugat povestirea autobiografică *Une mort très douce* (*O moarte uşoară*, 1972).

După moartea lui Sartre, a publicat *La Cérémonie des adieux* (1981) şi *Lettres au Castor* (1983), reunind o parte din numeroasele scrisori pe care le-a primit de la el. Până în ziua morţii, 14 aprilie 1986, Simone de Beauvoir a colaborat intens cu revista fondată de ea şi de Sartre, *Les Temps modernes*, şi, sub diverse forme, şi-a manifestat solidaritatea totală cu feminismul.

Simone de Beauvoir
Mémoires d'une jeune fille rangée
© Éditions Gallimard, Paris, 1958, et nouvelle édition en 2008
All rights reserved.

© Humanitas, 2011 (ediţia print)
© Humanitas, 2012 (ediţia digitală)
ISBN: 978-973-50-1815-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Simone de Beauvoir

Memoriile unei fete cuminți

Partea întâi

M-am născut în 9 ianuarie 1908, într-o cameră cu mobilă albă, lăcuită, care dădea spre Bulevardul Raspail. În fotografiile de familie din anul următor, apar tinere cu rochii lungi şi pălării împodobite cu pene de struţ, domni purtând canotiere şi pălării de panama, toţi surâzându-i unui bebeluş: sunt părinţii, bunicii, unchii, mătuşile mele şi cu mine. Tata avea 30 de ani, mama avea 21 şi eram primul lor copil. Întorc o pagină de album; mama ţine în braţe un bebeluş care nu sunt eu. Eu port o fustă plisată, o bască, am doi ani şi jumătate şi sora mea tocmai s-a născut. Se pare că am fost geloasă, dar pentru scurtă vreme. De când am amintiri, sunt mândră să fiu sora cea mare: prima. Deghizată în Scufiţa Roşie care duce în paneraş plăcintă şi unt pus în ulcică, mă simţeam mult mai vrednică de interes decât un sugar ţintuit în leagăn. Eu aveam o surioară: pruncul acela nu mă avea pe mine.

Primii ani mi-au lăsat doar o impresie neclară: un amestec de ceva roşu, ceva negru şi ceva cald. Apartamentul era roşu – roşii erau mocheta, sufrageria stil Henri II, mătasea gofrată care camufla uşile de sticlă şi, în biroul tatei, draperiile de velur; mobilele din acest sălaş sacru erau din lemn de păr înnegrit; mă ghemuiam în scorbura de sub birou, mă înfăşuram în întuneric; era beznă, era cald, iar roşul mochetei mi se părea ţipător. Aşa mi-am petrecut începutul copilăriei. La adăpost, priveam, pipăiam, mă învăţam cu lumea.

Lui Louise îi datoram tihna siguranţei zilnice. Mă îmbrăca dimineaţa, mă dezbrăca seara şi dormea în aceeaşi cameră cu mine. Tânără, fără frumuseţe şi mister, atâta vreme cât rostul ei pe lume era doar să vegheze asupra surorii mele şi asupra mea – sau, cel puţin, eu aşa credeam –, nu ridica niciodată vocea, nu mă mustra degeaba. Privirea ei liniştită mă ocrotea în timp ce făceam turtiţe în Grădina Luxembourg, în timp ce o legănam pe păpuşa mea Blondine, coborâtă din cer într-o noapte de Crăciun, odată cu un cufăraş în care îşi avea trusoul. Seara, se aşeza lângă mine şi îmi arăta poze, spunându-mi poveşti. Prezenţa ei îmi era la fel de necesară şi îmi părea la fel de firească precum pământul de sub picioare.

Mama, mai puţin accesibilă şi mai capricioasă, îmi deştepta sentimente de adoraţie: mă aşezam pe genunchii ei, în desfătarea parfumată a braţelor sale, îi acopeream cu sărutări pielea de femeie tânără; uneori, apărea noaptea lângă patul meu, frumoasă ca o icoană, în spumosul ei veşmânt ca o pajişte înverzită luminată de podoaba unei flori mov, în rochia ei scânteietoare neagră ca tăciunele. Când era supărată, „făcea ochii mari“; mă temeam de acea sclipire prevestind vijelia, care îi urâţea chipul; aveam nevoie de surâsul ei.

Pe tata îl vedeam foarte puţin. Pleca în fiecare dimineaţă „la Palat“ cu nişte dosare sub braţ. Nu avea nici barbă, nici mustaţă, iar ochii îi erau albaştri şi veseli. Seara, când se întorcea, îi aducea mamei violete de Parma, se sărutau şi râdeau. Tata râdea şi cu mine; mă punea să cânt: *C'est une auto grise…*[1] sau *Elle avait une jambe de bois*[2]. Mă lăsa cu gura căscată când îmi culegea de pe vârful nasului monede de o sută de centime. Mă distra şi eram bucuroasă când îmi dădea atenţie, dar nu avea un rol clar în viaţa mea.

Principala îndatorire a lui Louise şi a mamei era să mă hrănească, iar sarcina lor nu se dovedea totdeauna uşoară. Prin gură, lumea înconjurătoare pătrundea mult mai profund în intimitatea mea decât prin ochi şi mâini. Nu o acceptam în totalitate. Gustul searbăd al cremelor de grâu verde, al terciurilor de ovăz, al panadelor[3] îmi smulgea lacrimi; onctuozitatea grăsimilor, misterul vâscos al scoicilor mă revoltau; hohote de plâns, ţipete, vărsături – accesele mele de silă erau atât de îndârjite, încât ceilalţi au renunţat să mai lupte cu ele. În schimb, am profitat total de privilegiul copilăriei, care presupune că frumuseţea, luxul, fericirea sunt lucruri care se mănâncă. Încremeneam în faţa cofetăriilor de pe strada Vavin, fascinată de sclipirea limpede a fructelor zaharisite, de reflexele nedefinite ale magiunurilor de fructe, de înflorirea pestriţă a dropsurilor; verde, roşu, portocaliu, violet; pofteam la culori pe măsura plăcerii pe care mi-o făgăduiau. Aveam deseori norocul ca plăcerea să-mi desăvârşească admiraţia. Mama zdrobea praline într-o piuliţă şi amesteca pulberea zgrunţuroasă cu o cremă galbenă. Rozul bomboanelor se estompa treptat în nuanţe încântătoare: îmi afundam lingura într-un apus de soare. În serile în care părinţii mei aveau musafiri, luminile unui candelabru de cristal se înmiiau în oglinzile salonului. Mama se aşeza la pianul cu coadă, o doamnă îmbrăcată în tul cânta la vioară, şi un văr, la violoncel. Pocneam între dinţi învelişul protector al unui fruct ascuns şi un bulgăre de lumină îmi exploda în cerul gurii, cu gust de coacăze negre sau de ananas: eram stăpâna tuturor culorilor şi strălucirilor, a eşarfelor de voal, a diamantelor, a dantelelor. Eram stăpâna întregii petreceri. Nu am râvnit la paradisul în care curge lapte şi miere, în schimb mi-am dorit fierbinte dormitorul Coanei Tartine[4]. Dacă universul în care trăim ar fi comestibil în întregime, cum l-am mai cuprinde! Când m-am maturizat, am dorit să pasc migdalii în floare, să muşc din pralinele asfinţitului. M-am simţit amăgită de firmele luminoase, părând dulciuri cu gust minunat, lipite, parcă, de cerul New Yorkului.

A mânca nu însemna doar o explorare şi o izbândă, ci şi cea mai importantă îndatorire a mea: „O lingură pentru mama, una pentru bunica… Dacă nu mănânci, nu creşti mare.“ Eram pusă cu spatele la zidul din vestibul şi, la nivelul creştetului meu, se făcea un semn care

era comparat cu unul mai vechi: mă înălţasem doi sau trei centimetri, primeam felicitări şi mă umflam în pene. Totuşi uneori mă temeam. Soarele mângâia parchetul ceruit şi mobilele lăcuite, din lemn alb. Priveam fotoliul mamei şi mă gândeam: „N-o să mai pot sta pe genunchii ei.“ Brusc, viitorul prindea contur; urma să mă transforme într-o altă fiinţă, care spunea *eu* fără a mai fi eu. Am intuit toate momentele de înţărcare, de lepădare de ceva, de renunţare, precum şi înşiruirea morţilor mei. „O lingură pentru bunicul…“ Totuşi mâncam şi eram mândră că cresc; nu voiam să rămân un copilaş pentru totdeauna. Probabil că am trăit intens acest conflict interior din moment ce îmi amintesc atât de bine cartea din care Louise îmi citea povestea lui Charlotte. Într-o dimineaţă, Charlotte a găsit, pe scaunul de la căpătâiul patului, un ou roz din zahăr, aproape tot atât de mare cât ea. Mă fascina şi pe mine. Era şi pântec, şi leagăn, şi totuşi putea fi ronţăit. Refuzând orice altă hrană, Charlotte se făcea din ce în ce mai mică, devenea minusculă: era cât pe ce să se înece într-o cratiţă, bucătăreasa a aruncat-o, din neatenţie, în coşul cu gunoi, de unde a luat-o un şobolan. Dar e salvată; speriată, plină de remuşcări, Charlotte a început să se îndoape cu atâta lăcomie, încât s-a umflat ca o băşică; mama ei a dus la doctor un monstru balonat. Priveam îndelung, cu o poftă ponderată, la pozele care înfăţişau regimul prescris de doctor: o ceaşcă de ciocolată, un ou fiert, un cotlet rumenit. Charlotte revenea la dimensiunile normale, iar eu ieşeam vie şi nevătămată din întâmplările neprevăzute care, rând pe rând, mă reduseseră la stadiul de făt şi mă transformaseră apoi în matroană.

Continuam să cresc şi, conştientă fiind că sunt condamnată la înstrăinare, îmi căutam salvarea în propria imagine. Dimineaţa, Louise îmi răsucea şuviţele de păr în jurul unui bastonaş. Satisfăcută, îmi priveam în oglindă obrazul încadrat de buclele în spirală: mi se spusese că brunetele cu ochi albaştri sunt un soi mai puţin întâlnit şi învăţasem deja să preţuiesc lucrurile rare. Mă plăceam şi căutam să plac. Prietenii părinţilor mei îmi încurajau vanitatea: mă măguleau politicos, mă flatau. Sorbeam din ochi blănurile, corsajele mătăsoase ale femeilor; ţineam la şi mai mare cinste bărbaţii, mustăţile, mirosul lor de tutun, vocile lor profunde, braţele lor care mă ridicau de la pământ. Mai cu seamă, încercam să le stârnesc interesul: făceam pe proasta, mă agitam, pândind cuvântul care să mă smulgă din limitele mele, făcându-mă să exist, cu adevărat, în lumea lor. Într-o seară, în faţa unui prieten al tatălui meu, am refuzat, cu încăpăţânare, o farfurie cu *salade cuite*[5], căci pe o carte poştală trimisă când fusese plecat în vacanţă întrebase glumeţ: „Îi mai place lui Simone salata coaptă?“ În ochii mei, cuvântul scris avea mai mare importanţă decât cel rostit: eram în al nouălea cer. Când ne-am întâlnit din nou cu domnul Dardelle în piaţa din faţa bisericii Notre-Dame-des-Champs,

m-am bucurat, sperând că mă va tachina. Am încercat chiar să-l provoc: nici un ecou. Am insistat: mi s-a spus să tac. Înciudată, am descoperit cât de trecătoare este gloria.

De obicei, eram scutită de asemenea decepţii. Acasă, cel mai mic incident suscita ample comentarii; tot ce povesteam era ascultat cu plăcere, mi se repetau cuvintele. Bunici, unchi, mătuşi, veri, formând o familie numeroasă, mă asigurau de însemnătatea mea. În plus, un întreg popor miraculos se interesa de mine, plin de grijă. De îndată ce am putut merge, mama m-a dus la biserică. Mi-a arătat – făcute din ceară, din ghips sau pictate pe pereţi – portretele pruncului Isus, ale bunului Dumnezeu, ale Fecioarei, ale îngerilor, între care unul, la fel ca Louise, avea ca unică menire să mă slujească. Cerul meu era înstelat cu miriade de ochi binevoitori.

Pe pământ, mama şi sora mamei se ocupau intens de mine. Bunicuţa avea obraji trandafirii, păr alb, cercei cu diamante; sugea pastile de gumă tari şi rotunde ca nasturii de la botine, a căror transparenţă colorată mă încânta. O iubeam mult pentru că era bătrână. Şi o iubeam pe mătuşa Lili pentru că era tânără: locuia cu părinţii ei, ca un copil, şi-mi părea mai apropiată decât alţi adulţi. Roşu la faţă, cu capul lustruit, cu bărbia mânjită ca de o spumă care bătea în gri, bunicuţul mă dădea cu sârg huţa pe picior, dar avea vocea atât de aspră, încât nu puteai şti dacă glumeşte sau mustră. Prânzeam la ei în fiecare joi: colţunaşi, carne cu sos alb, lapte de pasăre. Bunicuţa mă desfăta. După masă, bunicuţul moţăia într-un fotoliu capitonat, iar eu mă jucam sub masă, fără zgomot. Apoi pleca. Atunci, bunicuţa scotea din bufet sfârleaza de metal şi, în timp ce se învârtea, noi o îmbrăcam cu cercuri multicolore din carton. Aprindea, la fundul unui omuleţ din plumb căruia îi spunea „Moş Pârţ“, o capsulă albă din care ieşea o serpentină de fum colorată în cafeniu-închis. Juca, împreună cu mine, partide de domino, de „război“, de marocco. Simţeam că mă sufoc un pic în sufrageria aceea mai ticsită decât depozitul unui anticariat. Nu era nici un spaţiu gol pe pereţi: tapiserii, farfurii de faianţă, tablouri în culori neclare; o curcă moartă zăcea întinsă pe un morman de verze verzi; măsuţele erau acoperite cu catifea, cu pluş, cu dantelă croşetată; ghivecele de aspidistra întemniţate în vase de aramă mă întristau.

Uneori, mătuşa Lili mă scotea la plimbare; nu ştiu prin ce întâmplare m-a dus de câteva ori la concursuri hipice. Într-o după-amiază, pe când stăteam lângă ea într-o tribună, la Issy-les-Moulineux, am văzut biplane şi monoplane basculând pe cer. Ne înţelegeam bine. Una dintre cele mai îndepărtate şi plăcute dintre amintirile mele se leagă de timpul petrecut cu ea la Châteauvillain, în Haute-Marne, la o soră a bunicuţei. După ce îşi pierduse demult fiica şi soţul, mătuşa Alice trândăvea, singură şi surdă, într-o clădire mare, înconjurată de o grădină. Orăşelul cu străzi înguste, cu case joase părea coborât dintr-o

carte cu poze; obloanele, cu trefle şi inimi decupate, se prindeau de pereţi cu scoabe care înfăţişau personaje miniaturale, iar ciocănelele cu care se bătea în poartă aveau formă de mâini. Dincolo de o poartă enormă, se ivea un parc în care alergau cerbi lopătari; pe un turn de piatră se încolăceau trandafiri sălbatici. Bătrânele domnişoare din târg mi-au sărbătorit sosirea. Domnişoara Élise mi-a dat inimioare din turtă dulce. Domnişoara Marthe avea un şoricel fermecat, închis într-o cutie de sticlă; printr-o crăpătură, băgai un cartonaş pe care era scrisă o întrebare; şoricelul se învârtea şi lua cu botul, dintr-o etajeră, răspunsul tipărit pe o foaie de hârtie. Cel mai mult mă minunau ouăle desenate cu cărbune pe coajă, pe care le ouau găinile doctorului Masse; le scoteam din cuibar cu mâinile mele, ceea ce m-a făcut, mai târziu, să-i replic cu fermitate unei prietene căreia nu-i venea să creadă aşa ceva: „Le-am adunat chiar eu!“ În grădina mătuşii Alice, îmi plăceau tisele tunse frumos, mireasma smerită a merişorului şi, sub nişte carpeni mici, un obiect la fel de fermecător şi de ambiguu precum un ceas de carne: o stâncă piesă de mobilier, o masă din piatră. Într-o dimineaţă a venit furtuna; mă distram cu mătuşa Lili în sufragerie când a căzut trăsnetul pe casă – un eveniment important care m-a umplut de mândrie; de fiecare dată când mi se întâmpla ceva, aveam impresia că sunt o persoană importantă. Mi-a fost dat să am şi o satisfacţie mai rafinată. Pe zidul acareturilor creşteau clematite. Într-o dimineaţă, mătuşa Alice m-a strigat cu glas aspru; pe jos zăcea o floare: m-a acuzat că am rupt-o. Să te atingi de florile din grădină era o infracţiune a cărei gravitate o cunoşteam – am protestat, întrucât n-o comisesem. Mătuşa Alice nu m-a crezut. Mătuşa Lili m-a apărat cu înverşunare. Ea era reprezentanta părinţilor mei, unicul meu judecător. Mătuşa Alice, cu obrazul ei bătrân şi pătat, era aliata zânelor rele care persecutau copiii. Am văzut cu satisfacţie cum forţele binelui luptau, în folosul meu, contra greşelii şi nedreptăţii. La Paris, părinţii şi bunicii, indignaţi, mi-au ţinut partea şi am savurat triumful virtuţii mele.

Ocrotită, răsfăţată, amuzată de lucrurile noi care apăreau mereu, de la un moment la altul, eram o fetiţă foarte veselă. Totuşi ceva nu era în regulă de vreme ce mă învineţeam în urma unor crize de furie care mă trânteau, convulsiv, la pământ. Am trei ani şi jumătate, sunt la Divonne-les-Bains şi luăm prânzul pe terasa însorită a unui mare hotel. Mi se dă o prună brumărie pe care încep s-o cojesc. Mama îmi spune „nu“ şi eu mă trântesc, urlând, pe ciment. Zbier pe tot Bulevardul Raspail pentru că Louise m-a luat cu forţa din parcul Boucicaut, unde făceam turtiţe. În acele momente, nu mă impresionau nici privirea furtunoasă a mamei, nici vocea severă a lui Louise, nici intervenţiile – ieşind din obişnuit – ale tatălui meu. Zbieretele mele erau atât de puternice şi de prelungi, încât, la un moment dat, în Grădina

Luxembourg s-a crezut că sunt un copil martirizat. „Biata micuţă!“, a spus o doamnă, dându-mi o bomboană. I-am mulţumit lovind-o cu piciorul. Episodul a făcut mare vâlvă; o mătuşă obeză şi mustăcioasă, care mânuia condeiul, l-a relatat în *Poupée modèle*[6]. Împărtăşeam respectul pe care-l aveau părinţii mei faţă de tipărituri: în timp ce Louise îmi citea povestirea, mă simţeam o persoană marcantă. Cu toate acestea, încet-încet am început să mă simt stingherită. Mătuşa scrisese: „Deseori, sărmana Louise plângea amar după mioarele ei.“ Louise nu plângea niciodată, nu avea oi şi mă iubea. Mai mult: cum poate cineva să compare o fetiţă cu nişte oi? În ziua aceea, în mintea mea a mijit bănuiala că între literatură şi realitate există doar relaţii precare.

Mi-am pus deseori problema cauzei furiilor mele. Cred că pot fi explicate parţial printr-o tumultuoasă vitalitate şi printr-un extremism la care nu am renunţat complet niciodată. Lucrurile pe care le iubeam erau despărţite de cele pe care nu le iubeam printr-o prăpastie, repulsiile fiindu-mi aţâţate până la vomă, şi poftele, până la obsesie. Nu puteam să accept cu indiferenţă prăbuşirea catastrofală de la preaplin la nimic, de la fericirea deplină la oroare. Dacă aş fi socotit că este ceva inevitabil, m-aş fi resemnat: niciodată nu m-am înfuriat pe un obiect. Dar refuzam să mă supun forţei impalpabile a cuvintelor. Mă revolta faptul că o frază aruncată cu nepăsare: „Trebuie… nu trebuie“ îmi năruia, într-o secundă, planurile şi bucuriile. Arbitrarul ordinelor şi interdicţiilor de care mă izbeam le vădeau lipsa de temei; ieri cojisem o piersică: de ce să nu fac la fel cu pruna? De ce să renunţ la joacă tocmai atunci? Peste tot erau doar constrângeri – nicăieri motivaţia lor. În sânul autorităţii care mă apăsa cu o neînduplecată rigoare împietrită, întrezăream o genune adâncă şi ameţitoare: mă lăsam absorbită de hău, ţipând sfâşietor.

Nu eram doar la discreţia atitudinilor jignitoare ale adulţilor, cădeam şi pradă conştiinţei lor. Aceasta era, uneori, oglinda în care îmi plăcea să mă văd – alteori, sursă de descântec ce mă preschimba în animal, în lucru neînsufleţit. „Ce gambe frumoase are fetiţa asta!“ spuse o doamnă, la un moment dat, şi se opri să le pipăie. Dacă mi-ar fi stat în putinţă să spun: „ Ce proastă e doamna asta! Are impresia că sunt un căţel!“, aş fi fost cruţată. Dar nu aveam decât trei ani şi nici un alt mijloc de a mă împotrivi glasului mieros, zâmbetului aceluia lacom, în afara trântitului pe trotuar şi zbieratului. Mai târziu, pe măsură ce deveneam mai pretenţioasă, aveam să învăţ să mă apăr: era suficient să fiu tratată ca un plod pentru a mă simţi ofensată; deşi nu ştiam prea multe, iar posibilităţile mele erau limitate, mă consideram o persoană în toată firea. S-a întâmplat să am sentimentul superiorităţii într-un moment în care, trecând prin piaţa Saint-Sulpice de mână cu mătuşa Marguerite, care nu prea ştia să comunice cu

mine, m-am întrebat din senin: „Oare cum m-o fi văzând?“; eu mă cunoşteam pe dinăuntru, dar ea habar nu avea. Victimă a aparenţelor, dacă judeca după trupul meu plăpând nu avea cum să bănuiască faptul că, în sinea mea, eram total împlinită. Mi-am promis solemn ca la maturitate să nu uit că, la vârsta de cinci ani, fiinţa umană este deja completă. Tocmai lucrul acesta era negat de cei mari când mă jigneau prin condescendenţa lor. Manifestam susceptibilităţi de persoană infirmă. Îmi ieşeam din fire dacă bunicuţa trişa în favoarea mea la cărţi, lăsându-mă să câştig, sau dacă mătuşa Lili, în loc să mă pună la încercare, îmi spunea o ghicitoare prea uşoară. Deseori, îi suspectam pe adulţi de prefăcătorie; le acordam prea mult credit ca să admit că erau capabili să se mintă pe ei înşişi. În închipuirea mea, ei se prefăceau doar, ca să râdă de mine. Am fost în pragul unei crize de convulsii când, cu ocazia unei sărbători, bunicul a vrut să ciocnească, după masă, un pahar cu mine. Când, într-o zi, după ce alergasem, Louise a vrut să-mi şteargă fruntea transpirată cu o batistă, am respins-o cu furie, căci gestul ei mi s-a părut prefăcut. Mă revoltam de îndată ce, cu sau fără temei, aveam impresia că cineva ar putea să profite de pe urma neştiinţei mele.

Cei din jur erau speriaţi de firea mea violentă. Mă certau, mă pedepseau, dar rareori se întâmpla să primesc vreo palmă. „Dacă o atingi pe Simone, se învineţeşte“, spunea mama. Totuşi, un unchi înfuriat şi-a luat inima în dinţi şi mi-a tras o papară zdravănă. Am fost atât de uimită, încât mi-a trecut pe loc criza de furie. Cred că aş fi fost mult mai uşor de ţinut în frâu dacă părinţii mi-ar fi tratat furiile cu seriozitate. Dar pe tata îl distra să repete, luându-se după nu-ştiu-cine: „Această copilă nu este sociabilă.“ Mai auzeam spunându-se despre mine, cu o undă de mândrie: „Simone e încăpăţânată ca un catâr.“ Exact ce-mi trebuia. Mă transformam într-o fiinţă capricioasă şi neascultătoare pur şi simplu de dragul de-a nu fi ascultătoare. În fotografiile de familie scot limba, întorc spatele: în jurul meu, toţi ceilalţi râd. Victoriile acestea mărunte m-au încurajat să nu consider de neînfrânt regulile, ritualurile, obişnuinţa; sunt la originea unui anume tip de optimism rămas viu în pofida oricărei încercări de a mă struni.

Înfrângerile nu deşteptau în fiinţa mea nici umilinţă, nici obidă; după plânsete şi zbierete îndelungate cedam, dar eram prea obosită pentru a-mi mai fi şi ciudă; de cele mai multe ori, nici măcar nu mai ştiam de ce mă revoltasem. Dincolo de ruşinea faţă de un exces pe care nu-l puteam justifica nici măcar în forul meu interior, rămâneau doar remuşcările: ele dispăreau urgent, căci reuşeam să mă fac foarte uşor iertată. Punând totul în balanţă, izbucnirile mele violente compensau, în ceea ce mă privea, arbitrarul regulilor ce mă înlănţuiau, oprindu-mă să devin resentimentară sau să mă umplu de

ură mocnită. Nu am contestat niciodată autoritatea în sine. Deveneam suspicioasă faţă de comportamentul adulţilor doar în măsura în care îmi apărea ca un abuz faţă de situaţia mea de copil: în realitate, îmi îndreptam revolta împotriva acestei condiţii. Altminteri, acceptam fără nici un fel de rezerve dogmele şi valorile recomandate.

Universul meu se orânduia în funcţie de două categorii principale: Binele şi Răul. Eu sălăşluiam în regiunea Binelui, unde coexistau, indisolubil legate, fericirea şi virtutea. Aveam experienţa durerilor neîndreptăţite; s-a întâmplat să mă lovesc, să mă julesc; chipul mi-a fost urâţit de o erupţie purulentă: medicul mi-a ars bubele cu nitrat de argint, iar eu am ţipat. Dar astfel de situaţii erau accidentale, nu durau mult şi nu-mi puteau zdruncina crezul: oamenilor le sunt date bucuriile şi necazurile pe măsura meritelor lor.

Trăind în sânul Binelui, am realizat foarte repede că el are nuanţe şi gradaţii. Eram o fetiţă cumsecade, care comitea şi greşeli; pe de altă parte, deşi fusese nedreaptă cu mine, mătuşa Alice avea să ajungă în cer pentru că spunea multe rugăciuni. Printre cei pe care-i iubeam şi îi respectam, existau câţiva cu care, în anumite privinţe, părinţii mei erau în dezacord. Nici măcar bunicuţul şi bunicuţa nu erau scutiţi de critică; la rândul lor, ei erau certaţi cu nişte veri cu care mama se întâlnea des şi care-mi păreau foarte drăguţi. Îmi displăcea cuvântul vrajbă, care îmi sugera părul ciufulit şi imposibil de descurcat: de ce se învrăjbeau oamenii? cum? Mi se părea dureros să fii învrăjbit. Susţineam cauza mamei cu fervoare. „La cine aţi fost ieri în vizită?“, mă întreba mătuşa Lili. „Nu-ţi spun, nu-mi dă voie mama.“ Urma un schimb de priviri între mătuşa Lili şi maică-sa. Li se întâmpla chiar să spună lucruri deloc binevoitoare. „Mai umblă maică-ta haihui?“ Răutăţile astea le înjoseau fără a o atinge pe mama. Pe de altă parte, nu impietau asupra afecţiunii pe care le-o purtam. Mi se părea firesc – ba chiar mă bucuram – că aceste fiinţe de rang secund nu aveau desăvârşirea zeităţilor supreme, Louise şi părinţii mei, care erau întruchiparea perfecţiunii.

Binele era despărţit de Rău printr-o sabie cu tăiş de foc; celui din urmă nu-i văzusem niciodată chipul. Uneori, glasul părinţilor se înăsprea: ghiceam din indignarea, din mânia lor că, prin preajmă, se află suflete întunecate: nu ştiam care sunt acestea şi nici prin ce păcătuiseră. Răul stătea la distanţă. Îmi imaginam că întruchipările lui sunt cele legendare: divolul, Baba Cloanţa, surorile Cenuşăresei; pentru că nu le văzusem în carne şi oase, le reduceam la esenţial; cel Rău păcătuia aşa cum focul arde, neiertător şi fără scăpare; Iadul era locul său firesc, chinul îi era sortit, şi dacă suferinţele lui m-ar fi înduioşat aş fi socotit că păcătuiesc. Într-adevăr, nu-mi evocau suferinţa cărnii nici ghetele din fier înroşit cu care piticii o încălţau pe maştera Albei-ca-Zăpada, nici flăcările în care se perpelea Lucifer.

Căpcăunii, vrăjitoarele, demonii, maşterele şi călăii erau fiinţe inumane care simbolizau o forţă abstractă, iar chinurile lor ilustrau, tot în mod abstract, fireasca lor înfrângere.

Când am plecat la Lyon cu Louise şi cu sora mea, nutream speranţa că voi înfrunta Duşmanul faţă în faţă. Primisem invitaţia unor veri îndepărtaţi care locuiau la marginea oraşului, într-o casă înconjurată de o grădină imensă. Mama mă prevenise că fraţii Sirmione nu mai aveau mamă, că nu prea erau cuminţi şi nu-şi spuneau rugăciunea cu regularitate: prin urmare, nu trebuia să mă tulbur dacă aveau să râdă de mine văzând că mă rog. Mi s-a părut că înţeleg că tatăl lor, un bătrân profesor de medicină, îl cam lua peste picior pe Dumnezeu. M-am înveşmântat în mantia imaculată a Sfintei Blandine date pradă leilor: văzând că nu mă atacă nimeni, am fost decepţionată. Când pleca de acasă, unchiul Sirmione murmura în barbă: „La revedere, Dumnezeu să vă binecuvânteze“; deci nu era păgân. Pe de altă parte, indiscutabil, cei şapte veri ai mei – cu vârste între şapte şi 20 de ani – se comportau insolit: prin grilajul parcului, aruncau cu pietre în copiii de pe stradă, se băteau între ei, chinuiau o biată orfană idioată, care locuia acolo; ca s-o înspăimânte, scoteau noaptea din cabinetul tatălui lor un schelet peste care puneau un cearşaf. Cu toate că aceste lucruri neobişnuite m-au tulburat, nu mi-au dat impresia că ar putea avea consecinţe grave; nu-mi dezvăluiau hăul întunecat al răului. Mă jucam liniştită printre tufele compacte de hortensii, iar partea rea a lumii rămânea o taină pentru mine.

Şi totuşi, într-o seară am crezut că mi se clatină pământul sub picioare.

Veniseră şi părinţii noştri. Într-o după-amiază, însoţite de Louise, sora mea şi cu mine am mers la o petrecere unde ne-am distrat grozav şi de la care am plecat pe înserate. Pălăvrăgeam, râdeam şi ronţăiam o bunătate în formă de lăstun, făcută din pastă de lemn-dulce – care-mi plăcea nespus de mult –, când a apărut mama, la o cotitură a drumului. Avea pe cap o eşarfă de muselină verde, iar buza de sus îi era umflată: de ce ne întorceam aşa de târziu? Era cea mai mare ca vârstă, i se spunea „Doamnă“, avea dreptul s-o dojenească pe Louise; dar nu mi-au plăcut nici expresia, nici vocea ei; tot aşa, nu mi-a plăcut să văd aprinzându-se în ochii blânzi ai Louisei o scânteiere neprietenoasă. În seara respectivă sau în altă seară – dar în memoria mea cele două întâmplări sunt strâns legate – eram în grădină cu Louise şi cu încă o persoană pe care n-o pot identifica; era întuneric; în obscuritatea faţadei, se decupa conturul luminat al unei ferestre; se zăreau două siluete şi se auzeau voci precipitate: „Uite-i pe Domnul şi pe Doamna cum se ceartă“, a spus Louise. Acela a fost momentul în care lumea s-a răvăşit. Era imposibil ca mama şi tata să fie duşmani, ca Louise să fie duşmănoasă faţă de ei; când imposibilul devine

realitate, Raiul şi Infernul se fac totuna, negurile şi lumina se amestecă. M-am prăvălit în Haosul care a premers Genezei.

Coşmarul a fost de scurtă durată: a doua zi dimineaţa, părinţii mei zâmbeau şi vorbeau cu vocea lor obişnuită. Sarcasmul lui Louise îmi stătea pe suflet, dar am trecut peste: lăsam multe fapte mărunte aşa, în ceaţă.

Când îmi amintesc de primii ani de viaţă, sunt uimită mai ales de aplecarea aceasta de a trece sub tăcere evenimente care, fără doar şi poate, îşi vor fi pus puternic amprenta asupra mea din moment ce nu le-am uitat. Cei din jur mă învăţau că lumea este armonios dispusă în jurul unor repere şi categorii clare. Noţiunile neutre erau excluse: nu exista compromis între trădător şi erou, între apostat şi martir; fructele necomestibile sunt otrăvitoare; mi se inducea convingerea că îi „iubeam“ pe toţi cei din familie, chiar şi pe surorile plicticoase ale bunicilor. Încă din perioada primului gângurit, experienţa mea a dezminţit acest esenţialism. Rareori albul era desăvârşit, răul îşi ascundea întunecarea: zăream doar nuanţe de cenuşiu. Problema era că, de îndată ce voiam să precizez nuanţele neclare, trebuia să mă folosesc de cuvinte şi mă trezeam aruncată în universul conceptelor bine stabilite. Ceea ce vedeam cu ochii mei, ceea ce simţeam cu adevărat trebuia, cum-necum, să intre în aceste graniţe; miturile şi clişeele prevalau asupra adevărului: neputându-l defini, îl lăsam să alunece pe panta derizoriului.

Întrucât eram incapabilă să gândesc profund fără sprijinul limbajului, am presupus că el desemna realitatea cu precizie; în privinţa asta eram iniţiată de adulţi, pe care-i consideram depozitarii desăvârşirii: desemnând un lucru, se refereau la esenţa lui, asemănătoare sucului unui fruct. Între lucru şi cuvântul care-l exprimă, pentru mine era de neconceput existenţa vreunei fisuri prin care să se insinueze greşeala; aşa se explică de ce m-am supus Verbului fără crâcnire, fără să cercetez, chiar şi când împrejurările puteau deschide calea îndoielilor. Doi dintre verii Sirmione sugeau batoane de zahăr cu suc de mere şi mi-au spus, pe un ton maliţios: „E un purgativ“; rânjetul lor m-a avertizat că mă păcăleau; cu toate astea, cuvântul rostit a rămas indisolubil legat de acele beţişoare albe; nu am mai poftit la ele, căci mi se păreau acum un inacceptabil compromis între zaharicală şi medicament.

Îmi amintesc totuşi de un caz în care cuvântul nu m-a clintit din convingerile mele. În timpul vacanţelor la ţară, mă duceau deseori să mă joc cu un verişor îndepărtat; locuia într-o casă frumoasă, aşezată în mijlocul unei grădini mari. Mă distram foarte bine în compania lui. „E un biet idiot“, a spus tatăl meu într-o seară. Fiindu-mi familiar, Cendri, care era mult mai mare decât mine, mi se părea un personaj normal. Nu ştiu dacă îmi fusese arătat sau descris un idiot: atribuiam

acestui specimen un zâmbet bălos şi nişte ochi inexpresivi. Când l-am revăzut pe Cendri, am încercat zadarnic să asociez acea imagine cu figura lui; poate că, fără să dea impresia, în intimitatea fiinţei va fi avut ceva de idiot, dar nu puteam crede aşa ceva. Împinsă de dorinţa de a limpezi lucrurile şi, de asemenea, dintr-o nemărturisită ciudă pe tatăl meu, care îmi insultase tovarăşul de joacă, am întrebat-o pe bunica acestuia: „E adevărat că Cendri este idiot?“ „Bineînţeles că nu!“ mi-a răspuns ea, cu o expresie ofensată. Îşi cunoştea bine nepotul. Era posibil ca tata să se fi înşelat? Am rămas perplexă.

Nu ţineam deloc la Cendri, aşa că incidentul nu m-a marcat. Urma să descopăr malefica forţă magică a cuvintelor doar când aveau să-mi rănească inima.

Mama tocmai îmbrăcase pentru prima oară o rochie portocalie. Louise i-a spus femeii de serviciu de vizavi: „Ai văzut cum s-a îmbrăcat Doamna? E ciudată rău.“ În altă zi, Louise trăncănea în holul imobilului cu fata portăresei; cu două etaje mai sus, mama se aşezase la pian şi cânta: „Ah! – a spus Louise – iar ne sparge Doamna urechile.“ Ciudată rău. Ne sparge urechile. În auzul meu, astfel de cuvinte sunau îngrozitor: ce legătură puteau să aibă cu mama, care era frumoasă, elegantă, cu talent muzical? Totuşi Louise, nu altcineva, le pronunţase: cum să le elibereze de încărcătura negativă? În faţa altor indivizi, ştiam să mă apăr; dar ea însemna pentru mine dreptatea, adevărul, iar respectul pe care i-l purtam mă împiedica s-o judec. Nu-mi era suficient să consider că are un gust îndoielnic; pentru a-i anihila reaua-voinţă, trebuia s-o atribui unei proaste dispoziţii explozive şi, în consecinţă, să admit că nu se înţelegea bine cu mama; în acest caz, una din ele greşea! Nu! Eu le voiam pe amândouă fără cusur. M-am străduit să golesc de înţeles cuvintele lui Louise: din motive care-mi scăpau, din gura ei ieşiseră nişte sunete ciudate. Nu am reuşit pe deplin. Începând cu acel moment, când mama avea o toaletă bătătoare la ochi sau când cânta cu voce tare, mi s-a întâmplat să mă simt oarecum stânjenită. Pe de altă parte, ştiind acum că nu trebuie să iau în serios tot ce spune Louise, n-o mai ascultam cu aceeaşi docilitate.

Gata să evit orice mi-ar fi putut ameninţa siguranţa, m-am aplecat cu plăcere asupra unor probleme care nu păreau să fie primejdioase pentru mine. Cea legată de naştere mă preocupa mai puţin. La început mi s-a spus că părinţii îşi cumpără copiii; întrucât lumea asta era atât de mare şi de plină de minunăţii necunoscute, mi se părea posibil să existe şi un antrepozit de bebeluşi. Cu timpul, această imagine s-a estompat şi m-am mulţumit cu o soluţie mai vagă: „Dumnezeu este cel care creează copiii.“ Făcuse pământul din haos, şi pe Adam, din lut; nu era nimic ieşit din comun dacă făcea să apară un sugar într-un coş de răchită. Recursul la voinţa divină îmi potolea curiozitatea: în mare,

ea explica tot. Mi-am spus că voi descoperi, cu timpul, şi detaliile. Mă intriga mai degrabă grija cu care părinţii se fereau de mine când discutau anumite lucruri: dacă mă apropiam, coborau vocea sau tăceau. Deci existau lucruri pe care le-aş fi putut înţelege, dar pe care nu trebuia să le ştiu: ce lucruri? De ce le ascundeau de mine? Mama îi interzicea lui Louise să-mi citească una dintre poveştile scrise de Doamna de Ségur, întrucât mi-ar fi dat coşmaruri. Ce i se întâmpla acelui băiat îmbrăcat în piei de animale pe care-l vedeam în poze? În zadar puneam întrebări. „Ourson“ era, pentru mine, însăşi întruchiparea tainei.

Marile mistere ale religiei erau prea îndepărtate şi prea complicate pentru a mă uimi. M-a pus însă pe gânduri familiarul miracol al Crăciunului. Mi se părea de-a dreptul inadmisibil ca atotputernicul prunc Isus să se amuze coborând pe horn ca un coşar obişnuit. Mi-am frământat îndelung creierul cu această problemă şi am sfârşit prin a le-o spune, cu sinceritate, părinţilor mei, care, la rândul lor, au trecut la mărturisiri. Nu m-a şocat atât faptul că am crezut cu tărie în ceva care nu era adevărat, ci că pot exista certitudini false. Nu am tras nici o concluzie practică. Nu mi-am spus că părinţii mă păcăliseră şi că s-ar putea să mă mai păcălească. Fără îndoială, nu le-aş fi iertat o minciună dăunătoare, care mi-ar fi rănit carnea; m-aş fi revoltat şi aş fi devenit neîncrezătoare. Dar aşa, nu m-am simţit mai lezată decât un spectator căruia un iluzionist îi dezvăluie secretul unuia dintre trucurile sale; aş putea spune că am încercat chiar un sentiment vecin cu încântarea ştiind că pe Blondine – cea descoperită lângă pantofii mei, şezând pe cufăraşul său – o datorez şiretlicului părinţilor mei. Poate le-aş fi făcut reproşuri dacă nu aş fi aflat adevărul din gura lor: recunoscând că m-au tras pe sfoară, m-au convins că sunt sinceri. Acum, îmi vorbeau ca unui matur; mândră de noua mea demnitate, am acceptat că fusese păcălit ţâncul care nu mai eram; mi s-a părut cât se poate de normal ca surioara mea să fie minţită în continuare. Eu intrasem în categoria adulţilor şi presupuneam că, de acum înainte, aveam garanţia adevărului.

Foarte binevoitori, părinţii îmi răspundeau la toate întrebările; ignoranţa mi se risipea de îndată ce o exprimam în cuvinte. Cu toate acestea, eram conştientă de o deficienţă: în ochii adulţilor, petele negre aliniate în cărţi se preschimbau în cuvinte; eu le priveam şi, cu toate că le vedeam, sensul lor îmi rămânea ascuns. Mi se dăduse prilejul să mă joc cu literele de la o vârstă foarte fragedă. La trei ani ştiam că litera *o* se pronunţă *o*; litera *s* era un *s* tot aşa cum o masă era o masă; cunoşteam aproape tot alfabetul, dar paginile tipărite continuau să rămână de nepătruns pentru mine. Într-o zi, în mintea mea s-a produs un declic. Mama deschisese pe masa din sufragerie metoda Regimbeau; mă uitam la o fotografie care înfăţişa o vacă[7] şi la

cele două litere, *c* şi *h*, care, împreună, se pronunţă *ş*. Brusc, am înţeles că ele nu au un nume, ca obiectele, ci reprezintă un sunet; am înţeles ce înseamnă un semn. Mi-a fost uşor să învăţ să citesc. Cu toate acestea, mintea mea se lovea de un obstacol. Vedeam în imaginea grafică exact reprezentarea sunetului care-i corespundea: amândouă îşi aveau obârşia în lucrul pe care-l exprimau, astfel că relaţia lor nu avea nimic întâmplător. Dar înţelegerea semnului nu m-a dus la înţelegerea convenţiei. De aceea m-am opus din răsputeri când bunicuţa a vrut să mă înveţe notele muzicale. Îmi arăta cu o andrea de tricotat cercurile înscrise pe un portativ; îmi explica apoi că fiecare linie corespunde unei anumite clape a pianului. De ce? Cum? Nu vedeam nici un fel de legătură între hârtia liniată şi claviatură. M-am revoltat ori de câte ori a încercat cineva să-mi impună lucruri care, pentru mine, nu aveau explicaţie; la fel, am respins adevărurile care nu reflectau un absolut. Nu eram dispusă să cedez decât în faţa necesităţii; deciziile oamenilor erau, mai mult sau mai puţin, influenţate de toane şi nu aveau destulă greutate necesară ca să mă determine să le accept. M-am încăpăţânat zile în şir. Până la urmă, am cedat: într-o bună zi, m-am trezit că ştiu gama; dar impresia mea a fost că învăţ regulile unui joc, nicidecum că dobândesc cunoştinţe. În schimb, am fost foarte uşor de iniţiat în tainele aritmeticii, întrucât credeam în realitatea numerelor.

În octombrie 1913, la cinci ani şi jumătate, s-a luat decizia să fiu dată la o şcoală cu nume atrăgător: Désir[8]. Domnişoara Fayet, directoarea de la clasele elementare, m-a primit într-un birou solemn, cu uşi capitonate. În timp ce vorbea cu mama, mă mângâia pe păr. „Noi nu suntem învăţătoare, ci educatoare“, mi-a spus ea. Avea un corsaj din dantelă care urca până sub bărbie şi o fustă lungă, mi s-a părut mieroasă; mie îmi plăcea mai degrabă rezistenţa. Cu toate acestea, în ajunul primei mele zile de şcoală ţopăiam de bucurie în holul de la intrare: „Mâine mă duc la şcoală!“ „N-o să fii mereu la fel de veselă din cauza asta“, mi-a spus Louise. Eram sigură că, de data aceasta, se înşela. Gândul că voi avea propria mea viaţă mă îmbăta de fericire. Până în acel moment, crescusem ca anexă a adulţilor; de acum înainte, voi avea ghiozdanul meu, cărţile mele, caietele mele, propriile mele sarcini; săptămâna şi zilele se vor orândui în funcţie de programul meu personal; întrevedeam un viitor care, în loc să mă înstrăineze de mine însămi, avea să se sedimenteze în mintea mea; cu cât vor trece anii, cu atât aveam să mă îmbogăţesc rămânând însă aceeaşi şcolăriţă a cărei naştere o sărbătoream atunci.

Nu am fost decepţionată. În fiecare zi de miercuri şi de sâmbătă, luam parte, timp de o oră, la o ceremonie care părea să aibă ceva sacru în ea şi al cărei fast se răsfrângea asupra întregii săptămâni. Elevele se aşezau în jurul unei mese ovale; Domnişoara Fayet prezida,

tronând la un fel de catedră; de la înălţimea portretului său pus pe perete, ne supraveghea Adeline Désir, o cocoşată care urma să fie beatificată graţie insistenţelor unor personaje importante. Mamele noastre, aşezate pe canapele tapisate cu moleschin negru, brodau sau tricotau. În funcţie de cât fuseserăm de cuminţi, ne dădeau note la purtare, iar noi, la sfârşitul întâlnirii, trebuia să le spunem cu voce tare. Domnişoara le nota într-un registru. Mama mi-a dat totdeauna nota zece: o notă de nouă ar fi fost ruşinoasă atât pentru mine, cât şi pentru ea. Domnişoara ne dădea câte un *satisfecit*[9] în schimbul căruia primeam, în fiecare trimestru, cărţi cu cotoare aurii. Apoi, din pragul uşii, ne săruta pe frunte şi ne dădea sfaturi bune, de păstrat în suflet. Ştiam să citesc, să scriu şi puţin să socotesc; eram cea mai bună din clasa „Zero“. În preajma Crăciunului, am fost îmbrăcată într-o rochie albă tivită cu şiret auriu şi am interpretat rolul pruncului Isus: celelalte fetiţe îngenuncheau în faţa mea.

Mama îmi controla temele şi mă punea permanent să spun lecţiile. Îmi plăcea să învăţ. Povestirile religioase mi se păreau mult mai atrăgătoare decât poveştile lui Perrault, căci întâmplările se petrecuseră în realitate. De asemenea, mă încântau planşele din atlasul meu. Mă emoţionau singurătatea insulelor, temeritatea promontoriilor, fragilitatea limbii de pământ care uneşte o peninsulă cu continentul; m-a cuprins acelaşi extaz geografic la maturitate, când am văzut din avion Corsica şi Sardinia decupate parcă din albastrul mării şi când, la Chalkida, sub strălucirea puternică a soarelui, am întâlnit întruchiparea istmului perfect, sugrumat între două mări. Forme riguroase, poveşti adânc incrustate în marmura secolelor: lumea era un album de imagini şi culori strălucitoare, pe care-l răsfoiam încântată.

M-am aplecat cu atâta plăcere asupra studiului pentru că viaţa de toate zilele nu mă mai mulţumea. Locuiam la Paris, într-un decor făcut de mâna omului şi absolut domesticit; străzi, case, tramvaie, felinare, unelte: lucrurile, plicticoase precum conceptele, erau reduse la funcţiile lor esenţiale. Grădina Luxembourg, cu frunzişurile compacte, de care nu aveai voie să te atingi, cu peluzele pe care nu aveai voie să calci, era pentru mine doar un loc de joacă. Din loc în loc, apărea câte o fantă care lăsa să se întrevadă, dincolo de aparenţă, profunzimi de nedesluşit. Tunelele metroului goneau mereu către inima nevăzută a pământului. Pe Bulevardul Montparnasse, în locul pe care, acum, se află braseria *La Coupole*, se ridica depozitul de cărbuni Juglar, de unde ieşeau oameni cu feţele mânjite, purtând pe cap saci de iută: printre grămezile de cocs şi antracit, la fel ca în funinginea hornurilor, dădea târcoale, în plină zi, bezna pe care Dumnezeu o despărţise de lumină. Dar nu aveam putere asupra ei. În universul civilizat în care eram obligată să trăiesc mă uimeau foarte puţine lucruri, căci nu ştiam unde

începe şi unde se sfârşeşte puterea omului. Adulţii se arătau mult mai încântaţi decât mine de avioanele şi dirijabilele care brăzdau uneori cerul Parisului. Mi se ofereau extrem de puţine distracţii. O dată, părinţii m-au dus pe Champs-Elysées ca să-i văd trecând pe suveranii Angliei; am asistat la câteva cortegii de Mi-Carême[10] şi, mai târziu, la înmormântarea lui Gallieni[11]. Am mers în urma procesiunilor, am vizitat altarele în aer liber. Nu mă duceam aproape niciodată la circ şi rareori la teatrul de păpuşi. Aveam câteva jucării cu care mă distram: dar prea puţine mă atrăgeau cu adevărat. Îmi plăcea să stau cu ochii lipiţi de stereoscopul care transforma două fotografii obişnuite într-o scenă tridimensională; sau să văd la kinetoscop un cal alergând în galop prin rotirea unei benzi pe care erau imagini statice. Am primit un fel de albume în care totul se anima doar cu un bobârnac: fetiţa încremenită pe foaia de hârtie începea să sară, boxerul să boxeze. Jocuri de umbre, proiecţii luminoase: în cazul mirajelor optice, cel mai mult mă interesa modul în care totul se compunea şi se recompunea sub ochii mei. În general, bietele bogăţii ale vieţii mele de citadină nu se puteau compara cu comorile închise în cărţi.

Totul se schimba de îndată ce părăseam oraşul şi ajungeam printre animale şi plante, în mijlocul naturii cu nenumăratele sale ascunzişuri.

Ne petreceam verile la Limousin, cu familia paternă. Bunicul meu se retrăsese lângă Uzerche, pe o proprietate care fusese cumpărată de tatăl său. Avea favoriţi albi, şapcă, Crucea Legiunii de Onoare şi fredona tot timpul. Îmi spunea cum se numesc copacii, florile şi păsările. În faţa casei acoperite cu glicină şi bignonia, păunii îşi făceau coada roată; în volieră, admiram păsările cardinal cu capul roşu şi fazanii aurii. Cu cascade artificiale de o parte şi de alta, împânzit de nuferi, „râul englezesc“ în care înotau peşti roşii înconjura cu apele sale o insulă foarte mică, legată de pământ prin două podeţe din trunchiuri de brad curăţate de coajă. Cedri, secvoia, fagi purpurii, arbori pitici japonezi, sălcii plângătoare, magnolii, pini de Chile, conifere şi foioase, tufe, boscheţi, hăţişuri: parcul, înconjurat de ziduri albe, nu era mare, dar era atât de divers, încât niciodată nu am reuşit să-l explorez în totalitate. Îl părăseam în mijlocul vacanţei pentru a merge la sora tatălui meu, care se căsătorise cu un nobil de ţară din împrejurimi; aveau doi copii. Veneau să ne ia cu „brecul mare“ tras de patru cai. După prânzul în familie, ne aşezam pe banchetele din piele albastră care miroseau a praf şi a soare. Unchiul venea în urmă, călare. După 20 de kilometri, ajungeam la La Grillière. Parcul, mai mare şi mai sălbatic decât cel de la Meyrignac – dar mai monoton –, se întindea împrejurul unui castel urât, flancat de turnuleţe şi acoperit cu ardezie. Mătuşa Hélène mă trata cu indiferenţă. Unchiul Maurice, mustăcios, încălţat cu cizme, cu cravaşa în mână, când tăcut, când mânios, mă speria un pic. Dar mă înţelegeam bine cu Robert şi

Magdeleine, care erau el cu cinci, ea cu trei ani mai mari decât mine. La mătuşa, ca şi la bunicul, puteam să alerg cât voiam pe peluze şi aveam voie să ating orice. Scormonind pământul, frământând noroiul, mototolind frunze şi corole, ştergând în palmă castanele sălbatice pentru a le reda luciul, pocnind sub talpă păstăi pline cu aer, învăţam ceea ce nu puteam afla nici din cărţi, nici de la cei cu autoritate asupra mea. Învăţam ce înseamnă piciorul-cocoşului şi trifoiul, brumărelele, albastrul fluorescent al zorelelor, fluturele, buburuza, licuriciul, roua, pânzele de păianjen şi firele-Fecioarei; învăţam că roşul cununii lui Isus este mai intens decât cel al leandrului sau al scoruşului, că toamna aureşte piersicile şi face frunzele ruginii, că soarele urcă şi coboară pe cer, deşi nu se vede că se mişcă. Mulţimea culorilor, mirosurile mă entuziasmau. Peste tot, în apa verzuie a locurilor bune de pescuit, în tălăzuirea pajiştilor, sub tăişul ferigilor, în inima desişurilor, se ascundeau comori pe care ardeam de dorinţă să le descopăr.

De când mergeam la şcoală, tata se interesa de succesele şi de progresele mele şi căpătase un rol mai important în viaţa mea. Mi se părea că aparţine unui soi mai rar decât majoritatea bărbaţilor. În acea perioadă în care se purtau bărbi şi mustăţi, faţa lui netedă, cu mimică expresivă, trezea uimire: prietenii lui spuneau că seamănă cu actorul Rigadin. Dintre toţi cei aflaţi în jurul meu, nimeni nu era atât de amuzant, de interesant, de strălucitor ca tata; nimeni nu citise atâtea cărţi şi nu ştia atâtea versuri pe dinafară; nimeni nu vorbea atât de înflăcărat. Stătea cu spatele la cămin, vorbea mult şi gesticula pe măsură: ceilalţi îl ascultau. El era vedeta tuturor reuniunilor de familie: recita monologuri sau *Maimuţa* de Zamacoïs şi toată lumea îl aplauda. Marea sa originalitate consta în faptul că, în timpul liber, interpreta roluri de comedie; îl socoteam un fel de magician când îl vedeam în fotografii costumat în Pierrot, în chelner, în cătană sau în tragediană; m-a făcut să râd cu lacrimi când l-am văzut cu rochie şi şorţ alb, cu bonetă pe cap, zgâindu-şi ochii albaştri la mine în rolul unei bucătărese neghioabe, pe nume Rosalie.

An de an, părinţii mei petreceau trei săptămâni la Divonne-les-Bains, împreună cu o trupă de artişti amatori care juca pe scena Cazinoului; directorul de la Grand-Hotel le oferea cazare gratuită ca răsplată pentru faptul că distrau vilegiaturiştii. În 1914, sora mea, Louise şi cu mine ne-am dus să-i aşteptăm pe părinţi la Meyrignac. Erau deja acolo unchiul Gaston – fratele cel mare al tatei –, mătuşa Marguerite, care mă intimida cu paloarea şi slăbiciunea ei, şi verişoara mea Jeanne, cu un an mai mică decât mine. Ne întâlneam relativ des, întrucât şi ei locuiau la Paris. Le tiranizam pe Jeanne şi pe sora mea, iar ele se supuneau fără să crâcnească. La Meyrignac le înhămam la o trăsurică şi le puneam să mă tragă în trap întins pe aleile parcului. Le

iniţiam şi le antrenam în escapade cărora le puneam capăt, în mod prudent, în mijlocul aleii. Într-o dimineaţă, pe când ne distram în magazia cu lemne pentru foc, prin rumeguşul proaspăt, a început să bată clopotul de alarmă: izbucnise războiul. Auzisem acest cuvânt la Lyon, cu un an în urmă. Mi se spusese că, în timpul războiului, oamenii se omoară între ei, iar eu mă întrebasem: unde să fug? În acel an, tata îmi explicase că războiul înseamnă invadarea unei ţări de către străini, şi începusem să mă tem de numeroşii japonezi care, pe vremea aceea, vindeau pe la răscruci evantaie şi lanterne de hârtie. Nici vorbă. Duşmanii noştri erau nemţii, cei care purtau căşti cu vârf ascuţit, care ne furaseră deja Alsacia şi Lorena şi cărora le descoperisem urâţenia grotescă în albumele lui Hansi.

Acum ştiam că în timpul războiului doar soldaţii se masacrează între ei şi cunoşteam suficientă geografie ca să plasez frontiera foarte departe de Limousin. Nimeni nu părea speriat în jurul meu, prin urmare nu m-am îngrijorat. Tata şi mama au sosit pe neaşteptate, plini de praf şi vorbind neîncetat: petrecuseră 48 de ore în tren. Pe porţile remizei au fost lipite ordine de rechiziţie, iar caii bunicului au fost duşi la Uzerche. Mă incitau agitaţia generală şi titlurile de-o şchioapă din *Courrier du Centre*: eram totdeauna mulţumită când se întâmpla ceva. Am inventat jocuri potrivite cu împrejurările: Eu eram Poincaré, verişoara mea, George V, iar sora mea, ţarul. Ţineam discursuri sub cedri şi îi spintecam pe prusaci cu lovituri de sabie.

În luna septembrie, la La Grillère, am învăţat să-mi duc la îndeplinire îndatoririle de franţuzoaică. O ajutam pe mama să facă feşe pentru pansamente şi am tricotat un *passe-montagne*. Mătuşa Hélène înhăma calul la şareta englezească şi ne duceam la gara din apropiere ca să le dăm mere unor indieni înalţi, care purtau turbane şi care, la rândul lor, ne dădeau pumni de hrişcă; răniţilor le duceam tartine cu brânză şi cu pateu. Femeile din localitate umblau, prevenitoare, pe lângă convoaie, cu braţele încărcate de mâncare. „Daţi-ne o amintire“, spuneau, iar soldaţii le dădeau nasturi de la manta şi tuburi de cartuşe. Într-o zi, una dintre ele a oferit un pahar cu vin unui neamţ rănit. S-au auzit proteste cu voce scăzută. „Nu vă înţeleg, a spus ea, şi ei sunt tot oameni.“ Protestele s-au înteţit. În ochii inexpresivi ai mătuşii Hélène s-a aprins o sfântă mânie. Nemţălăii erau criminali din naştere; deşteptau mai degrabă ură decât indignare – Diavolul nu-ţi trezeşte indignarea. Dar sufletele noastre virtuoase erau scandalizate din plin de trădătorii, de spionii francezi. Am ţintuit-o cu o privire încărcată de o groază scârbită pe cea care avea să fie numită, de atunci, „nemţoaica“. În sfârşit, Răul se incarnase.

M-am raliat de îndată, cu entuziasm, cauzei Binelui. Tata, reformat din cauza unor probleme cardiace, fusese acum „recuperat“ şi încadrat

într-un regiment de zuavi. Împreună cu mama, am fost să-l văd la Villetaneuse, unde servea sub arme; îşi lăsase mustaţă şi m-a impresionat, sub fesul pe care-l purta, seriozitatea chipului său. Trebuia să demonstrez că sunt demnă de el. Am dat dovadă, foarte repede, de un patriotism fără cusur călcând în picioare o păpuşă de celuloid, înfăţişând un bebeluş dolofan „Made in Germany“, care, altminteri, îi aparţinea surorii mele. Cei din jur au reuşit cu mare greutate să mă împiedice să arunc pe geam nişte suporturi de argint pentru cuţite, care aveau acelaşi însemn infam. Am pus steagurile aliaţilor în toate vazele de flori. Jucam rolul zuavului viteaz, al copilului-erou. Scriam cu creioane colorate „Trăiască Franţa“. Adulţii îmi răsplăteau zelul. Spuneau despre mine, mascând mândria sub un ton amuzat: „Simone este foarte şovină.“ Îmi însuşeam zâmbetul, savuram lauda. Nu-mi amintesc cine i-a dăruit mamei un cupon de postav ofiţeresc albastru-deschis; o croitoreasă ne-a făcut – mie şi surorii mele – câte un palton imitând întocmai mantaua militară. „Uite, au şi martingală[12]“, le spunea mama prietenelor sale, care fie ne admirau, fie se mirau. Nici un alt copil nu avea o haină ca a mea, atât de originală, de tipic franţuzească: mă simţeam în slujba patriei.

Unui copil îi este foarte uşor să se poarte ca o maimuţă; totdeauna îmi plăcuse să mă comport ostentativ, dar refuzasem să intru în jocul pus la cale de adulţi; acum, fiind prea mare pentru a mă mai lăsa mângâiată, dezmierdată, alintată, simţeam din ce în ce mai puternic nevoia să fiu privită aprobator de ei. Mi-a fost propus un rol pe care-l puteam duce uşor la bun sfârşit şi care mi se potrivea perfect: m-am dedicat lui întru totul. Îmbrăcată în tunica mea albastru-deschis, am făcut chetă în plin bulevard, în faţa intrării într-un cămin franco-belgian condus de o prietenă a mamei mele. „Pentru micii refugiaţi belgieni!“ În coşul meu înflorit ploua cu bani, iar zâmbetele trecătorilor îmi adânceau convingerea că sunt o mică patrioată adorabilă. Totuşi, o femeie îmbrăcată în negru m-a chestionat, măsurându-mă din cap până în picioare: „De ce pentru refugiaţii belgieni? cu francezii ce facem?“ Eram descumpănită. Belgienii erau bravii noştri aliaţi, dar, când te proclami şovin, trebuie să-i pui în prim-plan pe francezi; m-am simţit învinsă pe teren propriu. Am trecut şi prin alte momente care mi-au lăsat un gust amar. Seara, am intrat în cămin şi am fost felicitată amabil. „Am bani pentru cărbuni“, a spus directoarea. Am protestat: „Banii sunt pentru refugiaţi.“ Cu greu am acceptat ideea că interesele se suprapuneau; visasem la manifestări de caritate mai spectaculoase. În plus, domnişoara Fevrier îi promisese unei infirmiere că-i va da toată colecta, dar oprise jumătate din bani fără a-i spune acest lucru. „Doisprezece franci, o sumă minunată“, îmi spuse, politicos, infirmiera. Eu adunasem 24 de franci. Am simţit că turbez. Nu eram apreciată la justa mea valoare; crezusem că joc rolul

principal şi, de fapt, fusesem distribuită într-unul secundar; mă păcăliseră.

Totuşi i-am păstrat acelei după-amiezi o amintire suficient de luminoasă pentru a persevera. Umblam prin bazilica Sacré-Cœur împreună cu alte fetiţe, fluturând un stindard şi cântând. Spuneam litanii şi rugăciuni pentru dragii noştri soldaţi. Repetam toate sloganurile şi respectam toate consemnele. În metrou şi în tramvaie era scris peste tot: „Tăceţi, feriţi-vă, duşmanul ascultă.“ Se spunea că unii spioni înfig ace în fesele femeilor, iar alţii împart copiilor bomboane otrăvite. Am intrat imediat în jocul de-a prudenţa. Când ieşeam de la şcoală, mama unei colege mi-a oferit nişte bomboane de gumă. Le-am refuzat: doamna mirosea a parfum, avea buzele date cu ruj, degetele încărcate cu inele mari şi, culmea, se numea Malin[13]. Nu credeam cu adevărat că bomboanele sunt otrăvite, dar am considerat că e vrednic de laudă să exersez arta suspiciunii.

O parte din clădirea şcolii Désir fusese transformată în spital. Pe culoare, un puternic miros de farmacie se combina cu mirosul cerii de parchet. Cu veşmintele lor albe pătate cu roşu, domnişoarele profesoare îmi păreau nişte sfinte şi resimţeam o vie emoţie când îmi atingeau fruntea cu buzele. La mine în clasă a venit o fetiţă refugiată din nord; refugiul o marcase puternic, avea ticuri şi se bâlbâia; mi se vorbea mult despe copiii refugiaţi şi voiam să fac tot ce puteam pentru a le îndulci soarta amară. Mi-a venit ideea să adun într-o cutie toate dulciurile care mi se ofereau: când am umplut-o cu prăjituri vechi, ciocolată albită, prune uscate, mama m-a ajutat s-o împachetez şi le-am dus-o domnişoarelor. S-au ferit să mă felicite cu voce tare, dar pe deasupra capului meu pluteau şoapte măgulitoare.

Eram din ce în ce mai cuminte; nu mai aveam nici furii, nici capricii: mi se explicase că dacă voi fi înţeleaptă şi evlavioasă Dumnezeu va salva Franţa. Când preotul de la şcoala Désir a început să se ocupe de mine, am devenit o fetiţă model. Era tânăr, foarte alb la faţă şi foarte fin. M-a primit la catehism şi m-a iniţiat în bucuria spovedaniei. Îngenuncheam în faţa lui într-o capelă mică şi răspundeam, conştiincioasă, la întrebări. Nu mai ţin minte ce-i spuneam, dar a felicitat-o pe mama pentru sufletul meu nobil; sora mea, care fusese de faţă, mi-a povestit scena. M-am îndrăgostit, pur şi simplu, de acest suflet pe care se spunea că-l am, imaginându-mi-l imaculat şi luminos precum azima în chivot. Aveam multe fapte meritorii. De Advent[14], abatele Martin ne-a dăruit câte o fotografie cu pruncul Isus: de câte ori făceam o faptă bună, trebuia să înţepăm cu un ac conturul desenului, care fusese făcut cu cerneală de culoare violet. În ziua de Crăciun, fiecare trebuia să pună fotografia primită în ieslea ce strălucea în adâncul capelei mari. Am inventat tot felul de mortificări, de sacrificii, de comportări lăudabile astfel încât poza ce-

mi fusese încredinţată să fie ciuruită de găuri. Toate aceste fapte o enervau pe Louise, dar mama şi profesoarele mă susţineau. Am intrat într-o confrerie de copii care se numea „Îngerii Sfintelor Patimi“, ceea ce-mi conferea dreptul de a purta, precum călugării, o tunică peste haine şi obligaţia de a medita la cele şapte dureri sufleteşti ale Fecioarei Maria. Potrivit unor indicaţii de ultim moment ale Papei Pius X, m-am pregătit pentru prima împărtăşanie privată[15]; un timp, m-am retras pentru reculegere. Nu am prea înţeles de ce fariseii, al căror nume semăna tulburător de mult cu al parizienilor[16], se înverşunaseră împotriva lui Isus, dar m-am implicat sufleteşte în ceea ce a pătimit. Am înghiţit prima mea azimă îmbrăcată într-o rochie de tul şi purtând pe cap o pălărioară din dantelă de Irlanda, legată cu panglici sub bărbie. Începând cu acel moment, mama avea să mă ducă la împărtăşanie de trei ori pe săptămână, la Notre-Dame-des-Champs. Îmi plăcea sunetul paşilor noştri pe lespezi în uşoara negură a dimineţii. Inspirând mirosul de tămâie, cu privirea îndreptată către aura lumânărilor, îmi plăcea să mă prăbuşesc la picioarele Crucii, în timp ce în minte îmi apărea, vag, imaginea ceştii de ciocolată care mă aştepta acasă.

Aceste momente pioase de tăcută comuniune au întărit legăturile profunde dintre mine şi mama; în mod clar, devenise cea mai importantă fiinţă pentru mine. Întrucât fraţii ei fuseseră mobilizaţi, Louise se întorsese acasă, la părinţii ei, pentru a-i ajuta să lucreze pământul. Noua bonă, Raymonde, cu păr creţ, mieroasă şi afectată, îmi inspira numai dispreţ. Mama nu se mai ducea nicăieri în vizită, primea rareori oaspeţi şi se ocupa foarte intens de sora mea şi de mine; mă făcea părtaşă vieţii ei mult mai mult decât pe sora mea mai mică: la rându-i, era pentru mine ca o soră mai mare şi toţi spuneau că îi semăn foarte mult. Aveam impresia că îmi aparţinea cu totul, în mod special.

Tata plecase pe front în luna octombrie; parcă văd şi acum culoarul de la metrou şi pe mama mergând alături de mine cu ochii umezi; din frumoşii ei ochi căprui s-au prelins pe obraji două lacrimi. Am fost puternic emoţionată. Pe de altă parte, niciodată nu am avut impresia că tatăl meu ar fi fost expus vreunui pericol. Văzusem răniţi; ştiam că există o legătură directă între război şi moarte. Dar nu concepeam sub nici o formă că această mare aventură colectivă ar fi putut să mă privească în mod direct. În plus, eram convinsă că Dumnezeu îi purta o grijă aparte tatălui meu: nu eram în stare să-mi imaginez o nenorocire.

Evenimentele au demonstrat că optimismul meu fusese îndreptăţit; în urma unei crize cardiace, tatăl meu a fost internat la spitalul din Coulommiers, apoi transferat la Ministerul de Război. Şi-a schimbat uniforma şi şi-a ras mustaţa. În aceeaşi perioadă, Louise s-a întors

acasă. Viaţa şi-a reluat cursul normal.

Mă transformasem definitiv într-un copil cuminte. La început doar interpretasem un rol, dar cum am fost foarte lăudată pentru comportamentul meu, ceea ce m-a bucurat mult, m-am identificat cu noul personaj. Nu mai eram la fel de năbădăioasă ca altădată; mă anemiasem în urma dezvoltării rapide şi a unei rujeole: făceam băi cu sulf şi luam întăritoare; nu-i mai deranjam pe adulţi cu neastâmpărul meu; pe de altă parte, gusturile mele erau pe potriva vieţii pe care o duceam şi eram rareori contrazisă. Acum, în cazul unei neînţelegeri mai aprinse, eram capabilă să pun întrebări, să discut. Deseori, ceilalţi se limitau la răspunsuri de genul: „Nu e voie. Dacă am spus nu înseamnă că aşa rămâne.“ Chiar şi în astfel de cazuri nu mă mai consideram asuprită. Dobândisem convingerea că părinţii mei îmi doreau doar binele. În plus, cuvintele lor exprimau voinţa divină: Dumnezeu mă crease, murise pentru mine şi i se cuvenea o supunere totală. Simţeam pe umeri apăsarea liniştitoare a necesităţii.

Am renunţat astfel la independenţa pe care încercasem s-o apăr în prima copilărie. Ani şi ani, am fost doar oglinda fidelă a voinţei părinţilor mei. Este momentul să spun, atât cât ştiu, cine erau ei, de fapt.

Cunosc puţine amănunte despre copilăria tatălui meu. Străbunicul meu, care lucra în domeniul controlului impozitelor la Argenton, lăsase fiilor săi o moştenire substanţială din moment ce mezinul său a reuşit să fie rentier; bunicul meu – care era fiul cel mare – a moştenit, printre alte bunuri, un domeniu de 200 de hectare; s-a căsătorit cu o tânără burgheză provenind dintr-o familie avută, din nord. Pe de altă parte, fie pentru că aşa a dorit, fie pentru că avea trei copii, s-a angajat ca funcţionar la Primăria din Paris: a făcut carieră, a fost decorat şi a ieşit la pensie ca şef de serviciu. Modul lui de viaţă avea mai multă strălucire ca slujba sa. Tatăl meu şi-a petrecut copilăria într-un frumos apartament de pe Bulevardul Saint-Germain şi s-a bucurat de un trai foarte îndestulat, dacă nu cumva de-a dreptul opulent. Avea o soră şi un frate mai mari ca el. Fratele era leneş la şcoală, zgomotos, deseori violent şi îl hărţuia. Plăpând, detestând violenţa, s-a străduit să-şi compenseze debilitatea fizică prin farmec: era favoritul mamei sale şi al profesorilor. Toate preocupările lui erau diametral opuse celor ale fratelui mai mare: refractar la sport şi la gimnastică, era pasionat de lectură şi de studiu. Bunica mea îl încuraja: trăia în umbra ei şi făcea totul pentru a-i fi pe plac. Provenită din zona severă a burgheziei austere pentru care valorile fundamentale erau Dumnezeu, munca, datoria, meritul personal, avea pretenţia ca un şcolar să-şi ducă la îndeplinire sarcinile perfect: în fiecare an, Georges primea la Colegiul Stanislas premiul întâi cu coroniţă. În timpul vacanţelor, aduna copiii fermierilor şi se jucau de-

a predatul lecţiilor: într-o fotografie, apare în curtea de la Meyrignac înconjurat de zece elevi, băieţi şi fete; lângă ei, o slujnică purtând şorţ şi bonetă albe ţine în mână o tavă plină cu pahare de oranjadă. A rămas fără mamă când avea 13 ani; imensa durere pe care a resimţit-o a fost sporită de faptul că s-a pomenit singur, abandonat lui însuşi. Pentru el, bunica însemna legea. Bunicul meu nu era defel capabil să-şi asume acest rol. În mod cert, gândea bine: detesta comunarzii şi declama din Déroulède. Conştiinţa drepturilor sale prevala însă asupra convingerii că ar avea îndatoriri. Aflat la mijlocul distanţei dintre aristocrat şi burghez, dintre marele proprietar funciar şi funcţionar, respectând religia fără a fi practicant, nu se simţea nici perfect integrat în societate, nici împovărat de responsabilităţi serioase: practica un epicurism de bonton. Alesese un sport aproape tot atât de distins ca scrima, „bastonul-spadă“, obţinând titlul de „instructor“, cu care se mândrea. Nu agrea nici discuţiile tensionate, nici grijile şi lăsa copiii să facă tot ce voiau. Tatăl meu a continuat să strălucească în domeniile care prezentau interes pentru el: latina, literatura; dar nu a mai obţinut premiul întâi cu coroniţă, căci nu se mai străduia deloc.

În urma unor compensaţii financiare, domeniul Meyrignac avea să fie moştenit de unchiul meu, Gaston: satisfăcut de acest viitor sigur, acesta s-a lăsat în voia leneviei. Poziţia de mezin, ataşamentul puternic faţă de mama sa, succesele şcolare l-au determinat pe tata – al cărui viitor nu era asigurat – să-şi exprime personalitatea: era conştient de aptitudinile sale şi voia să le pună în valoare. Dată fiind latura ei oratorică, agrea meseria de avocat, cu atât mai mult cu cât era un bun vorbitor. S-a înscris la Facultatea de Drept. Însă mi-a spus de multe ori că, dacă nu l-ar fi oprit convenienţele, s-ar fi înscris la Conservator. Nu era o butadă: nimic din viaţa lui n-a fost mai autentic ca dragostea pentru teatru. Student fiind, a descoperit cu mare satisfacţie literatura care fermeca epoca; petrecea nopţi albe citind Alphonse Daudet, Maupassant, Bourget, Marcel Prévost, Jules Lamaître. Dar era şi mai fericit când se număra printre spectatorii aşezaţi la parter la Comedia Franceză sau în Teatrul de Varietăţi. Nu lipsea de la nici un spectacol; era îndrăgostit de toate actriţele, îi idolatriza pe marii actori; voia să semene cu ei, de aceea se rădea, dezgolindu-şi chipul. La vremea aceea, în saloane se interpretau deseori scenete de comedie: a luat lecţii de dicţie, a studiat arta machiajului şi s-a alăturat unor trupe de amatori.

Cred că vocaţia insolită a tatălui meu îşi găseşte explicaţia în statutul său social. Numele lui, anumite relaţii de familie, camaraderiile din perioada copilăriei, prieteniile din prima tinereţe i-au întărit convingerea că aparţinea aristocraţiei; îşi însuşise valorile acesteia. Aprecia gesturile elegante, sentimentele alese, dezinvoltura, atitudinea elegantă, fastul, vanitatea, ironia. Sobrele virtuţi însuşite de

burghezie îl agasau. Şi-a trecut examenele graţie memoriei foarte bune, dar şi-a dedicat anii de studiu mai ales plăcerilor: teatre, hipodrom, cafenele, saloane. Îl preocupau atât de puţin succesele râvnite de oamenii de rând, încât, după ce şi-a luat diploma de absolvire, nu s-a mai ostenit să susţină o teză; s-a înscris la Curtea de Apel şi s-a angajat secretar la un avocat experimentat. Dispreţuia succesele obţinute prin muncă şi efort; după părerea lui, cineva „de familie bună“ avea, în mod cert, toate calităţile necesare: spirit, talent, farmec, distincţie. Marea problemă era că, în această castă căreia considera că îi aparţine, el nu însemna nimic; avea un nume cu particulă nobiliară, dar acesta era necunoscut şi nu-i deschidea nici uşile cluburilor, nici pe ale saloanelor elegante. Iar pentru a trăi ca un mare senior îi lipseau mijloacele. Nu punea preţ pe ceea ce ar fi putut ajunge într-o societate burgheză – distins avocat, tată de familie, cetăţean onorabil. Pornea în viaţă cu mâinile goale, dispreţuind bunurile care se câştigă. Pentru a remedia această carenţă îi rămânea o singură soluţie: să se manifeste.

Dar, ca să te manifeşti, ai nevoie de martori; tatăl meu nu aprecia nici natura, nici solitudinea; se simţea bine numai în societate. Meseria lui îl atrăgea doar în sensul în care, pledând, un avocat se dă în spectacol. Tânăr fiind, se îngrijea de ţinuta sa ca un dandy. Obişnuit încă din copilărie cu un comportament de seducător, şi-a creat reputaţia de vorbitor strălucit şi de personaj plin de farmec; toate aceste succese nu erau în măsură să-l satisfacă pe deplin, căci prin ele reuşise doar să atingă un nivel mediocru în acele saloane în care importante erau doar averea şi titlurile nobiliare. Pentru a recuza ierarhia specifică acestei lumi ar fi trebuit s-o conteste, deci – ţinând cont că, pentru el, clasele inferioare nu aveau importanţă – să se plaseze în afara lumii. Literatura îţi dă posibilitatea să te răzbuni pe realitate stăpânind-o prin ficţiune; dar, tocmai pentru că era un cititor pasionat, tatăl meu ştia că pentru a scrie o operă literară e nevoie de o muncă obositoare, de strădanii, de răbdare; e o activitate solitară, în cazul căreia publicul rămâne o virtualitate. Teatrul, în schimb, oferea o soluţie avantajoasă problemelor sale. Actorul ocoleşte chinurile creaţiei; lui i se oferă, gata alcătuit, un univers imaginar în care există un loc rezervat pentru el; se manifestă în rol, în carne şi oase, în faţa unui public în carne şi oase; limitat la funcţia de oglindă, publicul îi reflectă, supus, imaginea; pe scenă, actorul este stăpânul şi există cu adevărat; se simte realmente stăpân. Tatălui meu îi plăcea în mod deosebit să se machieze: când îşi potrivea peruca şi favoriţii, se ascundea pe el însuşi; şi astfel evita orice confruntare. Nu era nici senior, nici om de rând: această indistincţie se preschimba în plasticitate; încetând cu desăvârşire să mai fie el, devenea oricine: îi domina pe toţi.

E de la sine înţeles că nu s-a gândit niciodată să sfideze prejudecăţile mediului în care trăia şi să devină actor profesionist. S-a dedicat teatrului pentru că refuza să se resemneze cu poziţia sa modestă: nu voia să decadă, dimpotrivă. A reuşit să dea o lovitură cu efect de două ori mai puternic: încercând să găsească un remediu împotriva unei societăţi care avea rezerve în a-şi deschide larg porţile, a pătruns dincolo de ele. Graţie talentului său de actor amator, a pătruns cu adevărat în cercuri mult mai elegante şi mai puţin sobre decât mediul său de baştină; aici se preţuiau bărbaţii spirituali, femeile frumoase şi plăcerea. Actor şi om de lume, tatăl meu îşi găsise calea. Întregul său timp liber era dedicat comediei şi pantomimei. Chiar şi în ajunul căsătoriei sale s-a suit pe scenă. Abia întors din călătoria de nuntă, a convins-o şi pe mama să accepte un rol, frumuseţea ei compensându-i lipsa de experienţă. Am povestit deja că la Divonne-les-Bains participau, an de an, la spectacolele date de o trupă de amatori. Mergeau deseori la teatru. Tatăl meu primea revista *Comœdia* şi era permanent la curent cu bârfele din culise. Unul dintre prietenii săi apropiaţi era actor la Teatrul Odéon. Cât timp a fost internat la spitalul din Coulommiers, a compus o piesă de revistă şi a jucat-o, colaborând cu alt bolnav, şansonetistul Gabriello, pe care-l invita câteodată la noi în vizită. Mai târziu, când n-a mai avut mijloacele necesare pentru a duce o viaţă mondenă, a continuat să urce pe scenă în diverse ocazii, chiar şi în spectacole de binefacere.

Originalitatea lui se rezuma la tenacitatea acestei pasiuni. Opiniile îi erau pe potriva timpului şi clasei căreia îi aparţinea. Deşi considera utopică ideea restaurării monarhiei, resimţea dezgust faţă de republică. Deşi nu făcea parte din Action française[17], avea prieteni printre cei din Camelots du roi[18] şi îi admira pe Maurras şi Daudet. Nu accepta să fie puse în discuţie principiile naţionaliste; dacă era cineva atât de nesocotit încât să abordeze subiectul în contradictoriu, tata refuza, râzând dispreţuitor: dragostea sa pentru Patrie era mai presus de argumente şi de cuvinte. „Este singura mea religie“, spunea. Detesta veneticii, era revoltat de faptul că li se permitea evreilor să se amestece în problemele ţării şi era convins de vinovăţia lui Dreyfus în aceeaşi măsură în care mama era convinsă de existenţa lui Dumnezeu. Citea *Le Matin*[19] şi, într-o zi, s-a enervat la culme când unul dintre verii Sirmione a adus acasă *L'œuvre*[20], „zdreanţa asta“. Îl considera pe Renan un mare gânditor, dar respecta Biserica şi îi repugnau legile Combes[21]. Convingerile sale morale aveau la bază cultul familiei; femeia-mamă era sfântă pentru el; considera imperios necesar ca soţiile să fie fidele şi tinerele inocente, dar era de acord ca bărbaţii să aibă libertăţi depline, lucru care-l făcea indulgent cu aşa-zisele femei uşoare. În mod caracteristic, idealismul se îmbina la el cu un scepticism înrudit cu cinismul. Fremăta la *Cyrano*, îl gusta pe Clément

Vautel, se desfăta cu Capus, Donnay, Sacha Guitry, Flers şi Caillavet. Naţionalist şi bulevardier, era atras, în egală măsură, de măreţie şi de frivolitate.

Copilă fiind, mă fermecase fiindcă era vesel şi vorbăreţ; crescând, am realizat că-l pot admira cu adevărat: mă uluiau cultura, inteligenţa şi bunul lui simţ fără cusur. Acasă, preeminenţa sa era incontestabilă – mama, cu opt ani mai tânără ca el, i-o recunoştea din toată inima; el o iniţiase în tainele vieţii şi ale literaturii. „O soţie este desăvârşită de soţ şi este de datoria lui s-o formeze“, spunea el deseori. Îi citea cu voce tare *Originile Franţei contemporane* de Taine şi *Eseu asupra inegalităţii raselor umane* de Gobineau. Nu a susţinut niciodată, din aroganţă, ceea ce nu putea argumenta: dimpotrivă, avea pretenţia că îşi cunoaşte limitele. A venit de pe front cu subiecte pe care mama le găsea răpitoare şi nu le-a dezvoltat, evitând astfel o abordare mediocră. Această decenţă era expresia lucidităţii datorită căreia fiecare părere a sa, luată în parte, era ireproşabilă.

Pe măsură ce creşteam, se ocupa din ce în ce mai mult de mine. Îmi supraveghea cu o grijă deosebită ortografia; după ce-i scriam, îmi trimitea înapoi scrisorile corectate. În timpul vacanţelor, îmi dădea să scriu după dictare texte care ridicau probleme şi pe care, de obicei, le alegea din Victor Hugo. Întrucât citeam mult, făceam puţine greşeli şi el spunea, plin de satisfacţie, că am ortografia în sânge. Pentru a-mi dezvolta gustul pentru literatură, a alcătuit o mică antologie într-un carnet îmbrăcat în moleschin negru: *Evanghelia* de Coppée, *Paiaţa micuţei Jeanne* de Banville, *Vai! Dacă aş fi ştiut!* de Hégésippe Moreau şi alte câteva poeme. Mă învăţa să le recit cu intonaţie. Mi-a citit cu voce tare din clasici, *Ruy Blas*, *Hernani*, piesele lui Rostand, *Istoria literaturii franceze* de Lanson şi comediile lui Labiche. Îi puneam numeroase întrebări şi îmi răspundea cu bunăvoinţă. Nu mă simţeam intimidată de el, în sensul că nu mă simţeam deloc stingherită în faţa lui; pe de altă parte, n-am încercat niciodată să depăşesc limita rânduită între noi; erau multe subiecte pe care nici prin gând nu mi-ar fi trecut să le abordez cu el; nu eram în ochii lui nici corp, nici suflet, eram spirit. Relaţiile noastre se situau într-un domeniu transparent, în care nu se putea produce nici o ciocnire. Nu se cobora la nivelul meu, dar mă ridica la al lui, făcându-mă să mă simt om mare, ceea ce mă umplea de mândrie. Când reveneam la nivelul meu obişnuit, intram pe teritoriul mamei; tata îi încredinţase total grija de a veghea asupra existenţei mele fizice şi de a-mi face educaţia morală.

Mama s-a născut la Verdun, într-o familie burgheză bogată şi cucernică; tatăl ei, care era bancher, îşi făcuse studiile la iezuiţi, iar mama ei, într-un pension de călugăriţe. Françoise avea un frate şi o soră mai mici decât ea. Devotată trup şi suflet soţului ei, bunicuţa manifesta faţă de copiii săi o afecţiune rezervată; Lili, mezina, era

favorita bunicuţului; mama a suferit resimţindu-le răceala. La semi-internatul mânăstirii Oiseaux şi-a găsit consolarea în călduroasa preţuire cu care au înconjurat-o călugăriţele; s-a dedicat studiului şi credinţei: după ce şi-a luat diploma de absolvire a cursului elementar, şi-a continuat perfecţionarea intelectuală sub îndrumarea unei stareţe. Adolescenţa i-a fost marcată şi de alte pricini de tristeţe. Copilăria şi prima parte a tinereţii i-au lăsat un gust amar, care nu avea să treacă nicicând cu totul. La vârsta de 20 de ani, strânsă într-un corset cu balene, obişnuia să-şi înăbuşe pornirile şi să-şi treacă sub tăcere tristeţile, se simţea singură şi neînţeleasă; în pofida frumuseţii ei, n-avea siguranţă de sine şi a acceptat fără entuziasm să meargă la Houlgate ca să întâlnească un tânăr necunoscut. S-au plăcut. Cucerită de exuberanţa tatălui meu, sensibilizată de dragostea pe care i-o arăta, mama s-a deschis ca o floare. În primele mele amintiri e o tânără femeie zâmbitoare şi veselă. Dar avea şi ceva semeţ în ea, ceva care, după căsătorie, a început să se manifeste. Tata se bucura în ochii mamei de un mare prestigiu şi ea considera că soţia trebuie să se supună soţului. Dar cu Louise, cu sora mea şi cu mine era autoritară, uneori până la vehemenţă. Dacă era contrazisă sau se simţea ofensată de atitudinea celor apropiaţi, reacţiona deseori cu furie şi, izbucnind violent, spunea fără înconjur ce gândea. Cu toate acestea, în societate era timidă. Făcuse un mare efort de adaptare la noul mediu în care fusese adusă brusc şi care era total diferit de anturajul ei provincial. Tinereţea, lipsa de experienţă şi dragostea pentru tatăl meu au vulnerabilizat-o; se temea de critici şi, pentru a le evita, avea grijă „să facă ce făcea toată lumea“. În noul ei cerc, preceptele morale de la Oiseaux erau doar parţial respectate. Nevrând să pară naivă, a renunţat să judece lucrurile în conformitate cu propriile repere: a luat hotărârea de a se supune convenienţelor. Cel mai bun prieten al tatălui meu trăia marital cu o femeie – fără a fi căsătoriţi, adică păcătuind, lucru care nu-l împiedica să vină deseori în vizită la noi; concubina lui nu era însă acceptată. Mamei nici nu i-a trecut prin gând să protesteze – într-un sens sau în celălalt – împotriva unei inconsecvenţe sancţionate de obiceiurile mondene. A acceptat multe alte compromisuri, ceea ce nu i-a alterat principiile; poate că, pentru a contrabalansa aceste concesii, în interior şi-a păzit cu străşnicie intransigenţa. Cu toate că era neîndoielnic o tânără soţie fericită, reuşea foarte greu să separe viciul de sexualitate: pentru ea, imaginea cărnii era strâns legată de cea a păcatului. Întrucât uzanţele îi cereau să scuze anumite extravaganţe ale bărbaţilor, şi-a concentrat severitatea asupra femeilor; nu concepea existenţa vreunei trepte intermediare între „femeile cinstite“ şi cele „petrecăreţe“. Resimţea o repulsie atât de puternică faţă de problemele „fizice“, încât nu a abordat niciodată acest subiect cu mine; nici măcar nu mi-a spus la ce

surprize să mă aştept în pragul pubertăţii. În toate celelalte domenii împărtăşea ideile tatălui meu, fără să pară că i-ar fi greu să le pună de acord cu convingerile ei. Tata era uimit de paradoxurile sufletului omenesc, de ereditate, de ciudăţeniile viselor; nu am văzut-o niciodată pe mama uimită de ceva.

Tot atât de pătrunsă de răspunderile sale pe cât era tata de degajat, s-a dedicat din tot sufletul misiunii ei educative. A cerut sfatul confreriei „Mame creştine“ şi discuta deseori cu domnişoarele de-acolo. Mă ducea chiar ea la şcoală, asista la ore, îmi controla temele şi lucrările; a învăţat engleza şi a început să studieze latina ca să mă poată supraveghea. Îmi selecta lecturile, mă ducea la biserică la liturghie şi la binecuvântare; mama, sora mea şi cu mine ne făceam împreună rugăciunile de dimineaţă şi de seară. Mă asista în orice clipă şi până-n adâncul sufletului, şi nu făceam nici o deosebire între privirea ei şi cea a lui Dumnezeu. Nici una dintre mătuşile mele – nici măcar mătuşa Marguerite, care fusese educată la Sacré-Cœur – nu practica religia cu atâta fervoare: mama se împărtăşea deseori, se ruga stăruitor, citea numeroase scrieri cucernice. Purtarea îi era pe măsura crezului: gata să se sacrifice, era total devotată alor săi. Nu o consideram o sfântă pentru că îmi era prea apropiată şi pentru că se enerva prea repede, dar exemplul ei îmi părea convingător: puteam să fiu, deci trebuia să fiu, la fel de credincioasă şi de virtuoasă ca ea. Căldura iubirii ei răscumpăra toate ieşirile nestăpânite. Dacă ar fi fost fără cusur, dar mai puţin apropiată de mine, n-ar fi avut o influenţă atât de copleşitoare asupra mea.

Într-adevăr, marele ei ascendent se datora, în bună parte, apropierii dintre noi. Tata mă trata ca pe un om mare; mama se îngrijea de copilul care eram. Era mai indulgentă cu mine decât el: i se părea normal să mă asculte când spuneam prostii, ceea ce pe tata îl irita; o distrau glumele şi scrisul meu neciteţ, care pe el nu-l distrau deloc. Voiam să fiu apreciată; dar, pe de altă parte, aveam fundamental nevoie să fiu acceptată aşa cum eram cu adevărat, cu toate minusurile vârstei mele; prin afecţiunea ei, mama mă făcea să fiu pe deplin împăcată cu mine însămi. Cel mai mult îmi plăcea să mă laude tata; dar, dacă mă critica pentru că îi făcusem dezordine pe birou sau dacă exclama „Copiii ăştia sunt idioţi!“, nu prea dădeam importanţă cuvintelor pe care, de altfel, nici el nu le rostea cu mare seriozitate; în schimb, orice reproş al mamei, orice vagă încruntare de sprâncene mă nelinişteau: fără încuviinţarea ei nu mă simţeam îndreptăţită ca fiinţă. Mă durea dezaprobarea mamei tocmai pentru că mă aşteptam la bunăvoinţă. La vârsta de şapte-opt ani nu aveam nici un fel de reţineri în faţa ei, îi vorbeam nestingherit. Sunt sigură de acest lucru, căci îmi amintesc, în cele mai mici amănunte, o întâmplare. După rujeolă, am avut o uşoară scolioză; doctorul a trasat o linie de-a lungul coloanei

mele vertebrale ca şi cum spatele meu ar fi fost tabla de la şcoală şi mi-a prescris şedinţe de gimnastică suedeză. Am luat câteva lecţii în particular, cu un profesor înalt şi blond. Într-o după-amiază, aşteptându-l, exersam suitul pe bara fixă; odată ajunsă sus, am simţit o mâncărime ciudată între coapse; senzaţia era plăcută şi neaşteptată; am luat totul de la capăt; fenomenul s-a repetat. „Ce ciudăţenie“, i-am spus mamei, şi i-am descris ce simţisem. A luat un aer indiferent şi a vorbit despre altceva; mi-am dat seama că atinsesem acel tip de subiect delicat care nu putea să aibă răspuns.

Mai târziu, atitudinea mea s-a schimbat. Peste un an sau doi, când îmi puneam întrebări asupra „legăturilor de sânge“, la care se făcea deseori referire în cărţi, şi asupra „rodului pântecului tău“ din *Bucură-te, Marie*, nu i-am împărtăşit mamei bănuielile mele. E foarte posibil ca, între timp, să fi opus rezistenţă la diverse întrebări, iar eu să fi uitat acest lucru. Însă tăcerea mea avea o semnificaţie mai generală: începusem să mă controlez. Mama mă pedepsea rareori şi, pentru că avea mâna uşoară, palmele pe care mi le dădea nu dureau. Cu toate acestea, fără s-o iubesc mai puţin, am început să mă tem de ea. Folosea frecvent un cuvânt care, pe mine şi pe sora mea, ne făcea să încremenim: „E ridicol!“ O auzeam deseori dând acest verdict când critica, împreună cu tata, comportamentul unui terţ; când se referea la noi, ne arunca din înaltul cerului familial în străfundurile unde zăcea restul lumii. Întrucât nu puteam anticipa ce gest, ce cuvânt risca să declanşeze totul, orice făceam putea fi periculos: prudenţa ne spunea că trebuie să tăcem chitic. Îmi amintesc cât am fost de uimite când, cerându-i voie să ne luăm cu noi păpuşile în vacanţă, ne-a răspuns „De ce nu?“ . Ani în şir ne înfrânaserăm această dorinţă. Indiscutabil, mă temeam de dispreţul ei şi, din timiditate, aveam grijă să-l evit. Dar totodată, când ochii îi sclipeau de furie sau pur şi simplu îşi încreţea buzele, cred că mă temeam, în egală măsură, să nu cad în dizgraţie şi să nu-i stârnesc frământări în suflet. Dacă m-ar fi prins cu minciuna, manifestările indignării ei m-ar fi făcut să sufăr mai mult decât propria-mi ruşine: gândul că s-ar fi putut întâmpla aşa ceva era atât de cumplit, încât spuneam totdeauna adevărul. Evident, nu realizam că graba mamei de a dezaproba orice lucru surprinzător, ieşit din tipare, preîntâmpina tulburarea pe care ar fi stârnit-o în ea orice tip de conflict: simţeam doar că expresiile neobişnuite, planurile neaşteptate o nelinişteau. Răspunderea ce-mi revenea îmi amplifica dependenţa.

Trăiam astfel amândouă într-un fel de simbioză şi, cu toate că nu am imitat-o, ea m-a format. Mi-a insuflat simţul datoriei, dar şi importanţa sacrificiului de sine şi a sobrietăţii. Tatălui meu îi plăcea să se facă remarcat, însă de la mama am învăţat să fiu discretă, să-mi controlez vocabularul, să-mi înfrânez dorinţele, să spun şi să fac exact ceea ce trebuia spus şi făcut. Nu pretindeam nimic şi aveam puţine

iniţiative.

Părinţii mei se înţelegeau foarte bine, ceea ce consolida respectul pe care-l purtam fiecăruia dintre ei. Acesta e motivul pentru care am reuşit să trec cu vederea un lucru care, altfel, mi-ar fi ridicat mari probleme; tata nu participa la slujbele religioase şi zâmbea ironic când o auzea pe mătuşa Marguerite vorbind despre minunile de la Lourdes: pe scurt, nu era credincios. Eram atât de profund convinsă de existenţa lui Dumnezeu, încât lipsa lui de credinţă nu m-a tulburat; totuşi, tata nu greşea niciodată: cum se explica faptul că se înşela în privinţa celui mai evident dintre toate adevărurile? La drept vorbind, era ceva de neconceput. Totuşi, am acceptat fără probleme atitudinea tatei, dat fiind că mama, care era atât de cucernică, dădea impresia că o consideră firească. Urmarea a fost că m-am deprins cu ideea că viaţa mea intelectuală – personificată de tata – şi viaţa spirituală – călăuzită de mama – sunt două domenii fundamental diferite, între care nu poate exista niciodată vreo legătură. Credinţa în Dumnezeu intra într-o altă ordine a lucrurilor decât inteligenţa, iar aspectele pământeşti – cultura, politica, afacerile, uzanţele şi obiceiurile – nu ţineau de religie. Din acest motiv, în forul meu interior l-am îndepărtat pe Dumnezeu de lume, ceea ce avea să influenţeze profund întreaga mea evoluţie ulterioară.

Situaţia mea familială o reamintea pe cea a tatei: şi el se aflase într-un echilibru instabil, prins între dezinvolta lipsă de credinţă a bunicului meu şi sobrietatea burgheză a bunicii. Şi în cazul meu, individualismul tatei şi etica lui profană contrastau cu severa morală tradiţionalistă pe care mi-o inculca mama. Faptul că am devenit o intelectuală se explică, în mare parte, prin acest dezechilibru care mă împingea pe drumul contestaţiei.

Deocamdată, mă simţeam ocrotită şi călăuzită atât pe pământ, cât şi în ceruri. Pe de altă parte, eram fericită că nu mă aflam doar eu la discreţia adulţilor; exista cineva care împărtăşea condiţia de copil cu mine: sora mea, al cărei rol urma să devină foarte important când aveam să împlinesc şase ani.

I se spunea Păpuşica[22] şi era cu doi ani şi jumătate mai mică decât mine. Se spunea că seamănă cu tata. Blondă, cu ochi albaştri, fotografiile din copilărie o înfăţişează cu privirea parcă înceţoşată de lacrimi. Naşterea ei dezamăgise, căci întreaga familie dorea să vină pe lume un băiat; sigur că nimeni nu i-a purtat vreodată pică, dar poate că suspinele din jurul leagănului ei n-au rămas fără urmări. Toţi se străduiau să ne trateze exact la fel; eram îmbrăcate identic, aproape totdeauna ieşeam împreună la plimbare, împărţeam aceeaşi viaţă; cu toate acestea, fiind sora mai mare, beneficiam de anumite avantaje. Aveam o cameră împreună cu Louise şi dormeam într-un pat mare, din lemn învechit, sculptat, deasupra căruia se afla o reproducere

după tabloul *Înălţarea Maicii Domnului* al lui Murillo. Pentru sora mea se instala un pat cu grilaj într-un culoar îngust. În perioada serviciului militar al tatei, eu eram cea care o însoţea pe mama când mergea să-l vadă. Plasată într-un plan secund, „cea mică“ aproape dădea impresia că prisoseşte. Pentru părinţii mei, eu fusesem o experienţă nouă: surorii mele i-ar fi fost mult mai greu să-i surprindă prin ceva şi să-i uimească; eu nu fusesem comparată cu nimeni – ea era mereu comparată cu mine. La şcoala Désir, domnişoarele aveau obiceiul să le dea ca exemplu mezinelor pe surorile mai mari; orice ar fi făcut Păpuşica, trecerea timpului, sublimările legendei hotărau că eu izbutisem mai bine decât ea; nu a reuşit niciodată să depăşească acest prag, indiferent de efortul depus şi de succesul repurtat. Deseori, seara, aşezată pe scăunelul ei, jertfea lacrimi amare pentru această fatalitate de neînţeles. I se reproşa firea de fiinţă veşnic nemulţumită; astfel, i se adâncea complexul de inferioritate. Ar fi putut să nu mă simpatizeze, dar, paradoxal, era în largul ei doar în preajma mea. Simţindu-mă confortabil în rolul solemn de soră mai mare, nu mă mândream decât cu superioritatea vârstei; consideram că Păpuşica este foarte deşteaptă pentru anii ei; o consideram ceea ce era, de fapt: una dintre semenele mele, mai puţin vârstnică; ştia că o plac şi-mi răspundea cu un devotament absolut. Era omul meu, secundul meu, duplicatul meu: nu ne puteam lipsi una de alta.

Compătimeam copiii singuri la părinţi; după părerea mea, dacă te jucai de unul singur îţi omorai, pur şi simplu, timpul în cel mai anost mod cu putinţă. În doi, era antrenant să baţi mingea sau să joci şotron, iar alergatul după cerc se transforma într-o competiţie. Simţeam nevoia să mă întovărăşesc cu cineva chiar şi când reproduceam desene prin calchiere sau coloram în tonuri ţipătoare vreun catalog; concurând, colaborând, opera fiecăreia îi era destinată celeilalte şi nu mai era fără rost. Jocurile care-mi plăceau cel mai tare erau acelea în care întruchipam personaje: necesitau, în mod obligatoriu, un complice. Nu aveam multe jucării; cele mai frumoase – tigrul care sărea şi elefantul care-şi ridica labele – erau ţinute sub cheie de părinţii noştri; cu diverse ocazii, le arătau oaspeţilor ca să-i minuneze. Nu-mi părea deloc rău. Mă simţeam măgulită să fiu proprietara unor obiecte care-i distrau pe oamenii mari; preferam să fie obiecte de valoare, nicidecum obişnuite. Oricum, accesoriile – mirodenii, seturi de bucătărie, uniforma şi instrumentele medicale trebuincioase infirmierei – nu îndestulau imaginaţia. Pentru a da viaţă poveştilor pe care le inventam aveam nevoie, obligatoriu, de o parteneră.

Eram conştiente de banalitatea multor istorioare şi întâmplări pe care le regizam: fără să ne simţim jenate câtuşi de puţin de prezenţa adulţilor, vindeam pălării ori sfidam gloanţele nemţilor. Dar scenariile preferate erau cele care trebuiau jucate pe ascuns. Aparent, erau total

nevinovate; dar, transpunând într-un alt plan impulsurile neprevăzutului copilăriei noastre sau anticipând viitorul, deşteptau în noi ceva intim şi tainic. Voi spune în altă parte care dintre ele îmi păreau cele mai încărcate de semnificaţii. În fapt, mai degrabă eu mă exprimam prin intermediul lor din moment ce le impuneam surorii mele, distribuind-o în roluri pe care le accepta fără crâcnire. Când vestibulul era copleşit de tăcerea, întunericul şi plictiseala specifice clădirilor burgheze, dădeam frâu liber himerelor mele; le întrupam cu o mulţime de gesturi şi cuvinte şi, uneori, captivându-ne reciproc, reuşeam să ne desprindem de lume până în momentul în care o voce autoritară ne readucea la realitate. Reluam totul a doua zi. „Hai să ne jucăm de-a *chestia aia“* ne spuneam. La un moment dat, tema, prea des repetată, nu ne mai inspira; alegeam alta şi-i rămâneam fidele câteva ore sau câteva săptămâni.

Surorii mele îi datorez faptul că, prin joc, mi-a potolit foamea multor închipuiri; tot ea m-a ajutat să mă smulg din muţenie în viaţa de zi cu zi; alături de ea, m-am deprins să comunic. Când nu era prezentă, pendulam între extreme: cuvântul era, după caz, fie un sunet inutil produs de gura mea, fie ceva serios, dacă era adresat părinţilor mei; când Păpuşica şi cu mine discutam, cuvintele aveau un sens şi nu cântăreau prea greu. Nu am cunoscut cu ea plăcerea de a face schimb, căci aveam totul în comun; dar, comentând cu voce tare incidentele şi emoţiile din ziua respectivă, le spoream importanţa. Nu era nimic dubios în cuvintele noastre; totuşi, prin importanţa pe care le-o acorda fiecare, ele creau între noi o complicitate care ne izola de adulţi; aveam, împreună, grădina noastră secretă.

Şi ea ne era foarte utilă. Tradiţiile ne supuneau la o sumedenie de corvezi, mai ales în preajma noului an; la mătuşi, conform tradiţiei din Bretagne, trebuia să luăm parte la interminabile mese de familie şi să mergem în vizită la diverse doamne bătrâne şi mucegăite. Deseori ne-am salvat din ghearele plictiselii refugiindu-ne în vestibule şi jucându-ne „de-a *chestia aia*“. Vara, bunicuţul organiza cu mare bucurie excursii în pădurile de la Chaville sau de la Meudon; singura posibilitate de a îndepărta lâncezeala acestor plimbări era să vorbim între noi; ţeseam planuri, depănam amintiri; Păpuşica îmi punea întrebări; îi povesteam episoade din istoria Imperiului Roman şi din istoria Franţei, sau poveşti inventate de mine.

În această relaţie, cel mai important lucru pentru mine era că aveam o influenţă reală asupra ei. Eram la cheremul adulţilor. Chiar dacă le smulgeam laude, mi le adresau doar când voiau ei. Uneori o necăjeam pe mama fără să vreau cu anumite purtări ale mele. Între sora mea şi mine, totul se petrecea fără rezerve. Ne certam, ea plângea, eu mă enervam, ne aruncam una celeilalte insulta supremă: „Eşti o proastă!“, apoi ne împăcam. Lacrimile ei nu erau prefăcute, iar dacă râdea la o

glumă nu-mi făcea o concesie. Doar ea îmi recunoştea autoritatea; uneori, adulţii cedau în faţa mea; ea îmi dădea ascultare.

Una dintre cele mai strânse legături stabilite între noi a fost cea a profesorului cu elevul. Îmi plăcea atât de mult studiul, încât mă pasiona faptul de a-i învăţa pe alţii. În nici un caz nu mă mulţumea să predau lecţii păpuşilor mele: nu se punea problema parodierii unor gesturi, ci a transmiterii cunoştinţelor mele, la modul real.

Am cunoscut încă de la vârsta de şase ani ce înseamnă mândria eficienţei când am învăţat-o pe sora mea să citească, să scrie, să facă socoteli. Îmi plăcea să mâzgălesc fraze sau desene pe coli albe de hârtie: dar îmi dădeam seama că erau nişte obiecte false. Când transformam neştiinţa în cunoaştere, când sădeam adevăruri într-o minte virgină, cream ceva real. Nu-i imitam pe adulţi:deveneam egala lor, iar victoria mea era o sfidare la adresa bunului lor plac. În forul meu interior, năzuiam la ceva mai serios decât vanitatea. Până atunci, mă limitasem să fructific atenţia care mi se acorda: eram de folos la rândul meu pentru prima oară. Evadam din inerţia copilăriei, intram în marele circuit uman în care, credeam eu, fiecare este de folos tuturor. Din momentul în care am început să am o activitate serioasă, timpul nu mai fugea, rămânea gravat în fiinţa mea lăuntrică: încredinţându-mi cunoştinţele unei alte minţi, le puneam de două ori la adăpost.

Graţie surorii mele – complicea, supusa, protejata mea – îmi manifestam autonomia. Bineînţeles că ei nu-i recunoşteam decât „dreptul la diferenţă“, ceea ce era un mod de a aspira la supremaţie. Fără să-mi formulez gândul până la capăt, presupuneam că părinţii acceptau această ierarhie şi că eram favorita lor. Camera mea avea uşa către culoarul unde dormea sora mea, la capătul căruia se afla biroul; din pat, noaptea, auzeam cum vorbeşte tata cu mama şi acest murmur liniştitor mă legăna; într-o seară, am simţit că-mi stă inima-n loc; cu o voce fermă, în care se ghicea o undă de curiozitate, mama l-a întrebat pe tata: „Care din fetiţe este preferata ta?“ Am aşteptat ca tata să-mi pronunţe numele, dar el a ezitat preţ de o secundă care mi-a părut nesfârşită: „Simone este mai chibzuită, dar Păpuşica este atât de tandră…“ Au continuat să pună în balanţă argumente pro şi contra, spunând ceea ce simţeau; în final, au căzut de acord că ne iubesc la fel de mult pe amândouă; era ca la carte: părinţii îşi iubesc în egală măsură toţi copiii. Totuşi m-am necăjit oarecum. N-aş fi îndurat ca vreunul din ei s-o prefere pe sora mea; acceptam cu resemnare egalitatea, convingându-mă că este în folosul meu. Întrucât eram mai mare ca vârstă, mai învăţată, mai isteaţă decât mezina, chiar dacă părinţii ne iubeau la fel pe amândouă, mie trebuiau să-mi dea mai multă atenţie şi pe mine trebuiau să mă simtă mai aproape de vârsta lor.

Consideram un mare noroc faptul că Dumnezeu îmi dăduse exact aceşti părinţi, această soră, această viaţă. Fără nici o îndoială, aveam multe motive să fiu fericită cu soarta mea. Între altele, eram dăruită cu ceea ce s-ar putea numi o fire echilibrată; totdeauna, m-am hrănit sufleteşte mai ales din realitate şi mai puţin din închipuiri; or, lucrurile cele mai bine conturate din existenţa mea erau cele pe care le aveam: importanţa pe care le-o dădeam era scutul meu împotriva decepţiilor, nostalgiilor, regretelor; afecţiunea prevala în cazul meu asupra dorinţei de posesiune. Blondine era bătrâioară, se decolorase, avea hainele jerpelite; nu aş fi dat-o nici pentru cea mai splendidă dintre păpuşile care tronau în vitrine: prin dragostea pe care i-o purtam era unică, de neînlocuit. Nu aş fi dat grădina de la Meyrignac pe nici un paradis şi apartamentul nostru pe nici un palat. Nu-mi venise niciodată ideea că Louise, sora şi părinţii mei ar fi putut arăta altfel. Nici pe mine nu mă puteam imagina cu un alt chip, sau cu un alt trup: mă plăceam aşa cum eram.

De la mulţumire la suficienţă e un singur pas. Fiind mulţumită de locul meu în lume, îl consideram privilegiat. Părinţii mei erau nişte fiinţe excepţionale, iar căminul nostru, exemplar. Tatălui meu îi plăcea să ia totul în derâdere, iar mamei, să critice; puţini erau cei fără cusur în ochii lor, în timp ce niciodată nu i-am auzit pe ceilalţi vorbindu-mi de rău părinţii: modul lor de viaţă era deci fără cusur. Superioritatea lor se răsfrângea asupra mea. Ne era interzis să ne jucăm cu fetiţe necunoscute în Grădina Luxembourg: era evident pentru mine că aparţineam unei categorii mai rafinate. Nu aveam voie să procedăm ca oamenii de rând şi să bem apă cu paharele din metal legate cu lanţuri de cişmele; pentru apă, bunicuţa îmi dăruise o cochilie lăcuită, model special, cum erau şi pălăriile noastre de culoarea cerului. Îmi amintesc că, într-o zi de Mardi gras[23], genţile noastre erau pline nu cu confetti, ci cu petale de trandafiri. Mama se aproviziona numai de la anumiţi patiseri; eclerurile de la brutărie nu mi se păreau comestibile, ca şi cum ar fi fost din ipsos: stomacurile noastre sensibile ne deosebeau de cei mulţi. În timp ce majoritatea copiilor din cercul meu primeau *La Semaine de Suzette*[24], eu eram abonată la *L'Étoile noëliste*[25], pe care mama o aprecia ca având un nivel moral mai ridicat. Nu studiam la liceu, ci într-un institut particular foarte original: de exemplu, clasele erau numerotate ciudat: zero, prima, a doua, a treia primă, a treia-a doua, a patra primă etc. Studiam catehismul în capela şcolii, fără să mă amestec în turma copiilor din parohie. Aparţineam unei elite.

Totuşi, în acest cerc ales, anumiţi prieteni ai părinţilor mei beneficiau de un avantaj substanţial: erau bogaţi; ca soldat de rangul al doilea[26], tata câştiga cinci *sous*[27] pe zi şi noi trăgeam mâţa de coadă. Se întâmpla ca sora mea şi cu mine să fim invitate la petreceri de un

lux uluitor; în apartamente imense, pline de lustre, mătăsuri, catifele, o mulţime de copii se ghiftuiau cu îngheţată şi fursecuri; asistam la o reprezentaţie de marionete şi la trucurile unui scamator, ne învârteam în cerc în jurul pomului de Crăciun. Celelalte fetiţe aveau îmbrăcăminte de mătase strălucitoare, de dantelă; noi purtam rochii de lână, în culori şterse. Mă simţeam puţin stânjenită; dar, la spartul târgului, obosită, transpirată, cu stomacul bolborosind, îmi revărsam greaţa asupra covoarelor, cristalelor, taftalelor; eram fericită când ajungeam acasă. Întreaga mea educaţie mă convinsese că virtutea şi cultura erau mai importante decât averea: ceea ce-mi era pe plac; prin urmare, acceptam cu seninătate condiţia noastră modestă. În acord cu structura mea optimistă, ajunsesem chiar să mă autoconving că sunt de invidiat: asociam statutul nostru mediocru cu aurita cale de mijloc. Pe cei copleşiţi de mizeria sărăciei şi pe golani îi consideram excluşi din societate, de la bun început; dar prinţii şi miliardarii erau tot atât de departe de lumea cea adevărată: îi excludea situaţia lor ieşită din comun. În ceea ce mă priveşte, eram sigură că am acces atât la cercurile cele mai înalte, cât şi în zonele cele mai joase ale societăţii; în realitate, primele îmi erau inaccesibile, iar calea de acces către celelalte îmi era definitiv blocată.

Puţine erau lucrurile care îmi tulburau liniştea. Consideram că viaţa este un fel de aventură frumoasă; credinţa mă apăra de moarte: aveam să închid ochii şi, într-o străfulgerare, mâinile imaculate ale îngerilor mă vor ridica la cer. Citisem dintr-o carte cu cotor aurit o parabolă care mi-a întărit convingerile; un viermişor care trăia pe fundul uui iaz era îngrijorat; rând pe rând, tovarăşii săi dispăreau în întunericul boltei de apă; va veni şi rândul lui? Deodată, s-a trezit că este dincolo de beznă: avea aripi, zbura mângâiat de soare printre flori minunate. Analogia mi s-a părut absolut convingătoare; dincolo de covorul subţire, azuriu, era paradisul unde străluceşte lumina cea adevărată; deseori, mă culcam pe mochetă cu ochii închişi, cu mâinile împreunate, şi îi porunceam sufletului să iasă din mine. Era un simplu joc; dacă aş fi crezut că mi-a venit ceasul, aş fi ţipat ca din gură de şarpe. Ideea morţii, cel puţin, nu mă speria. Şi totuşi, într-o seară am tremurat de frica neantului. Citeam: o sirenă îşi dădea sufletul pe ţărm; de dragul unui chipeş prinţ renunţase la nemurire, iar acum se preschimba în spuma mării. Glasul ce repeta mereu, în fiinţa ei lăuntrică, „sunt!“ tăcuse pentru totdeauna: mi s-a părut că tăcerea a năruit întregul univers. Dar nu era aşa. Dumnezeu îmi promitea eternitatea: Dumnezeu era făgăduinţa veşniciei: voi vedea, voi auzi şi voi vorbi totdeauna. Nu exista sfârşit.

Dar existase un început: asta mă tulbura uneori: copiii se năşteau – credeam eu – printr-un *fiat*[28] divin; dar, în chip complet neortodox, am limitat puterile Celui Atotputernic. Acel ceva existent în mine care mă

încredinţa că sunt nu depindea de nimeni şi nimic nu l-ar fi putut atinge vreodată, era imposibil să fi fost plăsmuit de cineva, fie şi de Dumnezeu: acesta se limitase la a-i da un înveliş. În spaţiul supranaturalului pluteau miriade de sufleţele de nevăzut şi de neatins, care aşteptau să se întrupeze. Fusesem unul dintre ele, dar uitasem totul; iar ele hoinăreau între cer şi pământ, nemaiamintindu-şi nimic. Îmi dădeam seama cu mare îngrijorare că această lipsă a amintirilor era totuna cu neantul; era ca şi cum înainte de a apărea în leagăn nu aş fi existat deloc. Lacuna trebuia acoperită: trecând pe acolo voi ademeni sclipirile zglobii a căror părelnică lumină nu lămureşte nimic, le voi împrumuta însuşirile ochilor mei şi, pentru că le voi fi împrăştiat întunericul, copiii care se vor naşte îşi vor aminti… Mă lăsam dusă de vârtejul acestor închipuiri himerice, tăgăduind zadarnic scandaloasa disoluţie a conştiinţei mele şi a timpului.

Cel puţin, eu ieşisem din întuneric; dar lucrurile dimprejurul meu rămăseseră cufundate acolo. Îmi plăceau poveştile care puneau pe seama acului idei în formă de ac şi pe seama bufetului, gânduri de lemn; toate acestea erau însă basme; obiectele a căror inimă dăinuia în umbra deasă nici nu ştiau că se află pe pământ şi nu-şi puteau spune: „sunt“. Am povestit cu altă ocazie cum, la Meyrignac, priveam prosteşte un veston vechi, uitat pe spătarul unui scaun. Am încercat să mă substitui lui, spunând: „Sunt un veston vechi şi uzat.“ N-am reuşit şi am intrat în panică. În epocile trecute, în tăcerea fiinţelor fără suflet, presimţeam propria-mi absenţă; presimţeam, viclean conspirată, realitatea morţii mele.

Privirea mea plăsmuia lumină: în vacanţe, mai ales, mulţimea tainelor care mi se dezvăluiau mă ameţea; din când în când, mă încerca însă o îndoială: nu numai că prezenţa mea nu vădea universul, dar îl şi falsifica. Desigur, nu aveam impresia că, în timp ce dormeam, florile din salon se duceau la bal sau că se înfiripau idile între bibelourile din vitrină. Dar îmi spuneam că s-ar putea ca locurile bine cunoscute de la ţară să imite pădurile vrăjite, care se preschimbau de îndată ce pătrundea în ele un nechemat; la fiecare pas se iveau năluci, intrusul se rătăcea, luminişurile şi arborii bătrâni se fereau să-şi dezvăluie tainele. Ascunsă după un copac, încercam în zadar să descopăr secretul vegetaţiei tinere. Am fost puternic impresionată de o povestire care se intitula *Valentin sau demonul curiozităţii*. O zână bună îl plimba pe Valentin cu rădvanul; îi spunea că trec prin locuri de o minunată frumuseţe, dar nu are voie să ridice storurile de la geamuri; împins de un duh rău, Valentin a fost neascultător; dar a văzut doar neguri: privirea îşi distrusese obiectul. Restul poveştii nu mai prezenta interes pentru mine: în timp ce Valentin se lupta cu demonul său, eu mă zbăteam înfricoşată să ies din bezna ne-cunoaşterii.

Frământările mele, intense uneori, se împrăştiau repede. Lumea

cădea în grija adulţilor şi rareori căutam să-i pătrund tainele fără ajutorul lor. Preferam să-i urmez cât mai des în universurile imaginare pe care le zămisliseră pentru mine.

Mă instalam în anticameră, în faţa bufetului normand şi a orologiului de lemn sculptat care purta în pântecele lui două conuri de pin arămii şi negurile timpului; în zid se deschidea o gură de calorifer; printre zăbrelele aurite inhalam un suflu greţos, care urca din abis. Acest hău, liniştea marcată de tic-tacul orologiului mă impresionau. Cărţile mă linişteau: vorbeau fără să ascundă ceva; în absenţa mea, tăceau; le deschideam, iar ele spuneau exact ce spuneau, dacă nu înţelegeam vreun cuvânt, mi-l explica mama. Culcată pe burtă pe mocheta roşie, citeam Doamna de Ségur, Zénaïde Fleuriot, poveştile scrise de Perrault, de fraţii Grimm, de Doamna d'Aulnoy, de canonicul Schmidt, albumele lui Töpffer, *Bécassine*, aventurile familiei Fenouillard, ale soldatului Camember, *Singur pe lume*, Jules Verne, Paul d'Ivoi, André Laurie şi seria „Livres roses" editată de Larousse, în care erau istorisite legende din toate ţările lumii; în timpul războiului, cuprindea povestiri eroice.

Mi se dădeau doar cărţi pentru copii, precaut alese; acceptau aceleaşi adevăruri şi aceleaşi valori ca părinţii şi ca educatoarele mele; cei buni erau răsplătiţi, cei răi, pedepsiţi; doar indivizii ridicoli şi proşti aveau parte de întâmplări neplăcute. Îmi era de ajuns că fuseseră păstrate aceste principii esenţiale; de obicei, nu încercam să găsesc vreo legătură între ce se scornea în cărţi şi realitate; râdeam de toate acestea de la distanţă, ca la teatrul de păpuşi, motiv pentru care, în pofida planurilor ascunse pe care adulţii ingenioşi le descopereau, romanele Doamnei de Ségur nu m-au tulburat niciodată. Doamna Bonbec, generalul Dourakine, ca şi Domnul Cryptogame, baronul de Crac sau Bécassine existau doar ca fantoşe. O povestire era un lucru frumos, suficient sieşi, ca un spectacol de marionete sau o fotografie; percepeam necesitatea acestor construcţii cu început, cuprins şi încheiere, în care fiecare cuvânt şi fiecare frază se distinge, în individualitatea sa, precum culorile unui tablou. Câteodată, cartea părea să se refere, mai mult sau mai puţin, la mine sau la cei din jurul meu; în acest caz, mă cufunda în visare ori mă punea pe gânduri, iar uneori îmi răsturna convingerile. De la Andersen am învăţat ce înseamnă melancolia; în poveştile lui, obiectele pătimesc, se sparg, se sleiesc de puteri fără să-şi merite soarta nefericită; înainte de a se stinge, micuţa sirenă suferea la fiecarea pas ca şi cum ar fi mers pe cărbuni încinşi, deşi nu greşise cu nimic; chinurile şi moartea ei mi-au întinat inima. Romanul *Coureur des jungles*[29], pe care l-am citit la Meyrignac, m-a răvăşit. Autorul povestea aventuri ciudate cu suficientă pricepere pentru a mă face să particip la acţiune. Eroul principal avea un prieten trupeş, petrecăreţ, devotat, pe nume Bob,

care mi-a câştigat pe loc simpatia. Întemniţaţi împreună într-o puşcărie din India, au descoperit un coridor subteran prin care se putea strecura un om târâş. Bob a intrat primul; deodată, a scos un strigăt de groază: întâlnise un piton. Cu mâinile jilave şi inima gata să-mi spargă pieptul, asistam la dramă: şarpele îl devora. Această poveste m-a obsedat multă vreme. Sigur că doar ideea înghiţitului putea fi de ajuns ca să-mi îngheţe sângele în vine, dar aş fi fost mai puţin zdruncinată dacă aş fi urât victima. Moartea înfiorătoare a lui Bob sfida toate regulile; deci i se putea întâmpla oricui.

Cu tot conformismul lor, cărţile îmi lărgeau orizontul; între altele, mă iniţiam, ca neofită, în arta vrăjitorească de transmutare a semnelor tipărite ca să alcătuiască o povestire; am simţit dorinţa să fac vraja inversă. Aşezată la o măsuţă, transpuneam pe hârtie frazele care-mi şerpuiau prin cap: foaia albă se acoperea de pete violete ce istoriseau o poveste. De jur împrejurul meu, tăcerea anticamerei devenea solemnă: aveam impresia că oficiez o slujbă. Întrucât nu căutam în literatură reflectarea realităţii, nu mi-a venit niciodată ideea să-mi notez visele sau diversele întâmplări prin care treceam; mă amuza să îmbin cuvintele pentru a alcătui obiecte, aşa cum, altădată, le construiam din cuburi. Doar cărţile mă puteau înzestra cu modele – nicidecum lumea, în cruzimea ei. Am început să pastişez. Prima mea operă literară s-a intitulat *Necazurile lui Marguerite*. O alsaciană eroică – şi, în afară de asta, orfană – trecea Rinul, însoţită de o sumedenie de fraţi şi surori, pentru a ajunge în Franţa. Am aflat că, din păcate, fluviul nu curgea pe unde aveam eu nevoie pentru acţiune şi romanul meu a murit înainte de a se naşte. Ca atare, am pastişat *Familia Fenouillard* – text foarte gustat de toţi cei din casă: domnul şi doamna Fenouillard şi cele două fiice ale lor erau negativul familiei noastre. Într-o seară, mama i-a citit tatei *Familia Castravecior*, însoţind lectura de râsete aprobatoare. Tata a zâmbit. Bunicuţul mi-a făcut cadou un caiet gros, broşat, cu coperţi galbene şi pagini imaculate. Tanti Lili mi-a copiat manuscrisul cu scrisul ei citeţ de fată şcolită la călugăriţe: priveam cu mândrie acest obiect aproape autentic, care îmi datora existenţa. Am mai compus alte două sau trei lucrări literare, dar au avut mai puţin succes. Uneori inventam doar titluri. La ţară, mă jucam de-a librăria: argintia frunză de mesteacăn se transforma în *Regina de Azur*, cea parcă lustruită de magnolia devenea *Floarea zăpezilor*. Făceam aranjamente sofisticate. Nu puteam spune precis dacă doream ca în viaţă să scriu sau să vând cărţi, dar, pentru mine, nu exista nimic altceva mai de preţ pe lume. Mama avea abonament la o sală de lectură situată pe strada Saint-Placide. Coridoarele tapetate cu cărţi, care păreau a tinde către infinit precum tunelele de la metrou, erau protejate prin obstacole de netrecut. Le invidiam pe bătrânele domnişoare cu corsaje pe gât, din dantelă, care umblau o viaţă

întreagă cu volumele îmbrăcate în negru, al căror titlu se distingea pe un fundal portocaliu sau verde, în formă de dreptunghi. Refugiate în tăcere, camuflate de sumbra uniformitate a coperţilor, toate cuvintele se găseau acolo şi aşteptau să fie citite. Visul meu era să mă rătăcesc pe acele alei prăfuite şi să rămân acolo pentru totdeauna.

Cam o dată pe an ne duceam la Châtelet. Consilierul municipal Alphonse Deville, căruia tata îi fusese secretar pe când profesau amândoi avocatura, ne punea la dispoziţie loja rezervată pentru primărie. Am văzut astfel *Drumul către fericire* şi *Ocolul pământului în optzeci de zile*, dar şi alte spectacole grandioase. Admiram cortina roşie, luminile, decorurile, baletul femeilor costumate în flori; cu toate astea, ceea ce se petrecea pe scenă nu mă interesa prea tare. Actorii erau prea reali şi totuşi nu îndeajuns de reali. Oricât ar fi fost de somptuoase, strălucitoarele podoabe păleau în faţa nestematelor sângerii din basme. Aplaudam, scoteam exclamaţii admirative, dar în realitate preferam liniştea singurătăţii faţă-n faţă cu hârtia tipărită.

Părinţii mei considerau că mersul la cinematograf este o distracţie pentru oamenii de rând. Socoteau că Charlot este mult prea infantil, chiar şi pentru copii. Totuşi, pentru că un prieten al tatei ne oferise o invitaţie la o proiecţie privată, am văzut, într-o dimineaţă, *Prietenul Fritz*; toată lumea a fost de acord că filmul era minunat. Peste câteva săptămâni am vizionat, în aceleaşi condiţii, *Regele din Camargue*. Eroul principal, care era logodit cu o săteancă blândă şi bălaie, călăreşte pe malul mării; întâlneşte o ţigancă goală, cu ochi strălucitori, care îi pălmuieşte calul; la început rămâne înmărmurit; după aceea se închide cu frumoasa brunetă într-o căsuţă, între mlaştini. Am observat că mama şi bunica schimbau între ele priviri speriate; neliniştea lor mi-a atras atenţia şi mi-am dat seama – fără să înţeleg prea bine de ce – că povestea aceea nu era pentru mine. Nu-mi dădeam seama că, în timp ce blonda alerga disperată prin mlaştinile care o înghiţeau, acolo se petrecea un păcat îngrozitor. Semeaţa lipsă de ruşine a ţigăncii mă lăsase rece. În *Legenda de aur* scrisă de canonicul Schmidt descoperisem goliciuni mai voluptuoase. Cu toate astea, nu am mai mers la cinematograf.

Nu-mi părea rău. Eram cu cărţile şi jocurile mele şi înconjurată de lucruri mult mai demne de privit cu atenţie decât nişte imagini banale: bărbaţi şi femei în carne şi oase. Spre deosebire de lucrurile mute, oamenii, înzestraţi cu conştiinţă, nu mă nelinişteau: erau semenii mei. La ceasul când faţadele caselor deveneau transparente, pândeam ferestrele luminate. Nu se petrecea nimic extraordinar, însă, dacă un copil stătea la o masă şi citea, aveam tulburătoarea impresie că sub ochii mei propria-mi viaţă se transformă în spectacol. O femeie punea masa, o pereche stătea de vorbă; interpretate la distanţă, sub lumina lustrelor şi a plafonierelor, scenele de familie rivalizau cu

splendoarea feeriilor de la Châtelet. Nu mă simţeam exclusă; aveam impresia că, în pofida decorurilor şi actorilor de tot felul, trăiam cu toţii în aceeaşi poveste. Reflectată la nesfârşit, din casă în casă, din oraş în oraş, propria-mi viaţă era parte din bogăţia nenumăratelor sale oglindiri; se deschidea către întregul univers.

După-amiaza stăteam îndelung în balconul sufrageriei, la înălţimea copacilor care umbreau Bulevardul Raspail, şi urmăream trecătorii. Obiceiurile adulţilor nu-mi erau prea bine cunoscute, aşa că nu puteam ghici către ce întâlnire se grăbesc. În schimb, mă captivau chipurile, formele siluetelor, sunetul glasurilor; astăzi mi-ar fi greu să-mi explic de ce trezeau în mine o asemenea încântare; în schimb, îmi amintesc că, în momentul în care părinţii mei au decis să ne mutăm la etajul al cincilea pe strada Rennes, am fost foarte necăjită: „Nu voi mai vedea oamenii care se plimbă pe stradă!“ Eram ruptă de lume şi condamnată la exil. La ţară aş fi putut trăi ca un sihastru fără să-mi fac probleme, căci natura mă răsplătea din plin. La Paris eram avidă de prezenţe omeneşti; cunoşti adevărul despre un oraş prin locuitorii lui; neputând avea legături strânse cu ei, mă mulţumeam să-i văd. Doream deja să trec dincolo de limitele care mă îngrădeau. Mă impresiona mersul cuiva, un gest sau un zâmbet: aş fi vrut să alerg după necunoscutul care dispărea după colţul străzii şi cu care n-aveam să mă mai întâlnesc niciodată. Într-o după-amiază, în Grădina Luxembourg, o tânără îmbrăcată într-un taior verde-măr îi învăţa pe nişte copii să sară coarda; avea obraji trandafirii şi un zâmbet cald, viu. I-am spus surorii mele în acea seară: „Ştiu ce înseamnă dragostea!“ Într-adevăr, întrezărisem ceva nou. Tatăl meu, mama mea, sora mea: îi iubeam si erau ai mei. Pentru prima oară aveam dovada că fiinţa lăuntrică poate fi atinsă de ceva provenit *din altă parte*.

Dincolo de aceste elanuri care nu durau mult, mă simţeam solid ancorată pe propriul soclu. În pofida faptului că eram interesată de ceilalţi, nu-mi doream altă soartă. Mai ales, nu deplângeam faptul că sunt fată. După cum am mai spus, nu mă lăsam furată de visuri deşarte, eram mulţumită cu ce îmi era dat. Pe de altă parte, nu vedeam nici un motiv concret pentru a mă simţi năpăstuită de soartă.

Nu aveam un frate: nu am putut realiza, prin comparaţie, că anumite libertăţi îmi erau îngrădite din cauza statutului de fată. Consideram că-mi sunt interzise anumite lucruri din pricina vârstei; mi-am perceput intens copilăria, niciodată feminitatea. Băieţii pe care-i cunoşteam n-aveau nimic demn de stimă. Cel mai deştept dintre toţi îmi părea micuţul René, acceptat în mod excepţional la Désir în clasele primare; luam note mai mari decat el. Iar în ochii Domnului sufletul meu era la fel de important ca al băieţilor: de ce să-i fi invidiat?

În ce priveşte adulţii însă, experienţa mea era neconcludentă. Tata,

bunicuţul, unchii mei mi se păreau, din anumite puncte de vedere, superiori soţiilor lor. Pe de altă parte, în viaţa mea de zi cu zi, rolurile cele mai importante erau deţinute de Louise, de mama, de domnişoarele profesoare. Doamna de Ségur, Zénaide Fleuriot aveau eroi ai povestirilor, adulţii fiind prezentaţi prin prisma relaţiilor cu cei dintâi; ca atare, în cărţile lor, mamele aveau rolul preponderent. Taţii nu făceau doi bani. La rândul meu, ierarhizam adulţii în funcţie de importanţa relaţiilor lor cu copiii: astfel privind lucrurile, sexul căruia îi aparţineam îmi asigura superioritatea. În jocurile, gândurile sau planurile mele de viitor nu m-am înfăţişat mie însămi nicicând ca bărbat; întreaga mea imaginaţie nu făcea decât să-mi anticipeze destinul de femeie.

Modelam destinul acesta în funcţie de mine. Nu ştiu de ce, dar fenomenele organice au încetat să mă intereseze foarte devreme. O ajutam pe Magdeleine, la ţară, să-şi hrănească iepurii de casă, găinile, dar aceste munci mă plictiseau imediat, iar moliciunea blănii sau a pufului nu mă prea impresiona. Nu mi-au plăcut niciodată animalele. Mă plictiseau bebeluşii rozalii, plini de cute şi cu ochi apoşi. Când mă jucam de-a infirmiera, eu adunam răniţii de pe câmpul de luptă, dar nu-i îngrijeam. Într-o zi, la Meyrignac, i-am făcut, cu o pară de cauciuc, un simulacru de clismă verişoarei mele Jeanne, a cărei pasivitate senină incita la sadism: nu reuşesc să găsesc o altă amintire din aceeaşi categorie. Când mă jucam, acceptam maternitatea doar în condiţiile excluderii chestiunilor care ţineau de hrănirea bebeluşilor. Sora mea şi cu mine dispreţuiam copiii care se jucau aiurea cu păpuşile; noi ni le imaginam altfel, mai exact ştiind să vorbească, fiind capabile să judece, trăind în ritmul nostru, înaintând zilnic în vârstă cu 24 de ore: erau copiile noastre. În viaţa reală, eram mai degrabă curioasă decât metodică, mai mult zeloasă decât minuţioasă; dar mă lăsam lesne în voia visurilor schizofrenice de rigoare şi economie: pentru satisfacerea acestei pasiuni o foloseam pe Blondine. Mamă perfectă a unei fetiţe model, îi dădeam o educaţie fără cusur, care îi era de mare folos; astfel, îmi converteam viaţa obişnuită punând-o sub semnul necesităţii. Acceptam discreta colaborare a surorii mele, pe care o ajutam autoritar, obligatoriu, să-şi crească propriii copii. Refuzam însă cu hotărâre ideea că un bărbat m-ar putea priva de răspunderi: soţii noştri erau plecaţi în călătorie. Ştiam că, în realitate, lucrurile se întâmplă altfel: o mamă de copii are totdeauna alături un soţ şi e copleşită de mii de sarcini plictisitoare. Scrutându-mi viitorul, toate aceste obligaţii mi-au părut atât de apăsătoare, încât am renunţat să mai am copii proprii. Interesul meu s-a îndreptat spre modelarea spirituală şi sufletească: am hotărât să devin profesoară.

Totuşi, tipul de învăţământ practicat de domnişoarele profesoare nu avea ca rezultat controlul total al profesorului asupra elevului, care, în

viziunea mea, era obligatoriu să mi se supună necondiţionat. Trebuia să-i organizez tot timpul în cele mai mici amănunte, nelăsând nimic la voia întâmplării; îmbinând, cu ingenioasă precizie, activităţile şcolare şi distracţia, aveam să folosesc timpul la maximum, fără să pierd nici o clipă. N-am văzut decât o cale pentru a-mi duce planul la îndeplinire: să fiu institutoare într-o familie. Părinţii mei s-au revoltat zgomotos. Eu nu-mi imaginam sub nici o formă că un preceptor are rol de subaltern. Văzând progresele pe care le făcea sora mea, încercam bucuria absolută a transformării golului în preaplin; în închipuirea mea, formarea unei fiinţe umane – bineînţeles, nu orice fiinţă – era cea mai nobilă dintre toate misiunile pe care mi le-ar fi putut rezerva viitorul. Acum realizez că, de fapt, atât viitoarea mea creaţie, cât şi păpuşa Blondine erau proiecţiile eului meu. Ţelul vocaţiei mele era ca, adultă, să-mi reiau în stăpânire copilăria şi să fac din ea o adevărată capodoperă. Visam că sunt temelia absolută a mea însămi şi propria-mi apoteoză.

În acest fel, atât în prezent, cât şi în viitor, consideram că pot fi stăpână pe propria-mi viaţă. Pe de altă parte, religia, istoria, miturile îmi arătau că rolul meu poate fi altul. Deseori mă vedeam ştergând picioarele Mântuitorului cu pletele mele, ca Maria Magdalena. Cele mai multe dintre eroinele reale sau aparţinând legendei – Sfânta Blandine, Jeanne d'Arc pe rug, Grisélidis, Genoveva de Brabant – dobândiseră gloria şi fericirea, în lumea asta sau în cealaltă, doar în urma unor încercări cumplite la care le supuseseră bărbaţii. Îmi plăcea să mă joc de-a victima. Uneori, îi puneam în evidenţă victoriile: călăul era un biet intermediar între martir şi cununa sa de lauri. Aşa ajungeam, sora mea şi cu mine, să ne luăm la întrecere, măsurându-ne putinţa de a îndura: ne pişcam cu cleştişorul de zahăr, ne zgâriam cu cozile steguleţelor noastre; trebuia să murim fără să ne lepădăm de credinţă; eu trişam fără ruşine, căci îmi dădeam ultima suflare încă de la prima zgârietură şi, câtă vreme sora mea nu ceda, susţineam că încă trăieşte. Călugăriţă închisă într-o celulă, îmi ridiculizam temnicerul cântând imnuri religioase. Converteam în sfidare pasivitatea la care mă condamna condiţia mea de fată. Nu rareori însă mă complăceam îndelung în această situaţie: mă lăsam în voia desfătărilor nenorocirii sau ale umilinţei. Cucernicia mă împingea către masochism: prosternată la picioarele unui tânăr zeu blond, în întunericul confesionalului, în faţa blândului abate Martin, mă înfruptam din subtile extazuri: lacrimile îmi şiroiau pe obraji, mă prăbuşeam în braţele îngerilor. Lăsam emoţiile să ajungă la paroxism îmbrăcând cămaşa însângerată a Sfintei Blandine, dându-mă de bunăvoie pradă ghearelor leilor sub privirile mulţimii. Alteori, mă inspirau Grisélidis şi Genoveva de Brabant şi intram în pielea soţiei persecutate; sora mea, învăţată să interpreteze roluri de Barbă Albastră, mă izgonea cu

cruzime din palatul său şi eu mă pierdeam în inima pădurilor sălbatice până când nevinovăţia mea ieşea la iveală. Uneori, modificam scenariul: îmi imaginam că am făptuit o tainică greşeală şi mă căiam, fremătând, la picioarele unui bărbat frumos, cinstit şi puternic. Convins de remuşcările, de umilinţa, de iubirea mea, justiţiarul îşi aşeza mâna pe capu-mi plecat, iar eu simţeam că leşin. Nu se cădea ca anumite fantasme ale mele să iasă la lumină, şi la acelea mă gândeam în tăcere. M-a impresionat profund soarta acelui rege căzut prizonier, pe care un tiran din Orient îl folosea drept scară când se suia pe cal; mi s-a întâmplat să mă imaginez, tremurând şi pe jumătate goală, în locul sclavului cu şira spinării zgâriată de pintenul dur.

Mai mult sau mai puţin evident, nuditatea începea să apară în aceste închipuiri pline de vrajă. Dalbul trup al Sfintei Blandine se zărea prin tunica sfâşiată; Genoveva de Brabant era acoperită doar de pletele ei lungi. Nu văzusem niciodată vreun adult altfel decât complet îmbrăcat; la rândul meu, fusesem învăţată să nu-mi privesc corpul în afara băii – când Louise mă freca atât de viguros, încât îmi anula orice formă de satisfacţie – şi să-mi schimb lenjeria fără să mă dezgolesc. În lumea în care trăiam, carnea nu avea drept de existenţă. Şi totuşi cunoscusem blândeţea braţelor mamei; în despicătura unor corsaje se ghicea umbra unei adâncituri care mă atrăgea, făcându-mă să mă ruşinez în acelaşi timp. Nu am fost destul de inventivă încât să regăsesc plăcerea pe care mai degrabă o ghicisem la orele de gimnastică; dar uneori fremătam la o atingere catifelată a pielii, la alunecarea unei mâini de-a lungul gâtului. Neştiind să descopăr mângâierea, ajungeam la ea pe ocolite. Ajungeam la metamorfoza trupului în obiect prin imaginea bărbatului transformat în scară pentru suit pe cal. O îndeplineam şi asupră-mi când mă prăbuşeam la picioarele unui rege-stăpân. Pentru a-mi arăta că m-a absolvit de vină, îmi punea pe ceafă mâna sa de justiţiar: implorându-i iertarea, ajungeam la voluptate. Totuşi, pe când mă lăsam în voia acestor plăcute umilinţe, nu uitam nici o clipă că e vorba doar de un joc. În realitate, nu eram supusa nimănui: eram şi aveam să rămân pentru totdeauna propriul meu stăpân.

Cel puţin în copilărie, aveam tendinţa să mă consider Unică. Sociabilă din fire, frecventam cu plăcere unele colege. Jucam partide de *nain jaune*[30] sau loto, schimbam între noi cărţi de citit. Însă, în general, nu-mi stimam prea mult prietenii, fie ei băieţi sau fete. Voiam să jucăm totul la modul cel mai serios cu putinţă, respectând regulile şi disputând victoria cu îndârjire; sora mea se ridica la înălţimea acestor cerinţe, însă lipsa de seriozitate a celorlalţi parteneri mă enerva. Bănuiesc că şi eu trebuie să-i fi scos din sărite de multe ori. Într-o vreme, ajungeam la şcoala Désir cu o jumătate de oră înainte de începerea orelor; mă amestecam printre fetele de la semi-internat în

timpul recreaţiei; într-o zi, pe când traversam curtea, o fetiţă şi-a frecat bărbia cu un gest semnificativ: „Iar a venit, fir-ar să fie!“ Era urâtă, proastă şi ochelaristă; m-am mirat puţin, dar nu m-am simţit jignită. Într-altă zi, am fost în vizită la nişte prieteni ai părinţilor, care locuiau la marginea oraşului şi ai căror copii jucau crochet; cu acest joc ne petreceam cele mai plăcute ceasuri la La Grillère; am vorbit încontinuu despre crochet şi în timpul gustării, şi în timpul plimbării. Ardeam de nerăbdare. Amicii noştri s-au plâns surorii mele: „Ne-a înnebunit cu crochetul ei!“ Seara, sora mea mi-a repetat ce-au spus, dar mie nu mi-a prea păsat. Nu mă puteau răni vorbele unor copii care nu făceau altceva decât să-şi dovedească inferioritatea neplăcându-le crochetul la fel de mult ca mie. Apărându-ne cu încăpăţânare propriile preferinţe, deprinderi, principii şi valori, sora mea şi cu mine le reproşam, la unison, celorlalţi copii prostia. Cu un aer de superioritate, adulţii transformă copilăria într-o zonă în care toţi indivizii sunt la fel: nimic nu mă enerva mai mult. La La Grillère mâncam alune, iar bătrâna domnişoară care se ocupa de educaţia lui Magdeleine a spus pe un ton doct: „Copiilor le plac alunele foarte mult.“ Păpuşica şi cu mine am râs de ea. Nu vârsta îmi impunea gusturile; nu eram „o copilă“: eram eu însămi.

Asupra surorii mele, care-mi era vasală, se răsfrângea suveranitatea pe care mi-o atribuiam: nu mi-a contestat-o niciodată. Eram sigură că, dacă ar fi trebuit s-o împart cu cineva, viaţa mea şi-ar fi pierdut orice sens. În clasa noastră erau două gemene care se înţelegeau de minune. Adesea, mă întrebam cum e posibil să te resemnezi cu situaţia de-a fi o dublură; n-aş mai fi fost, mi se părea, decât jumătate de persoană; ba chiar aş fi avut impresia că experienţa proprie nu mi-ar mai fi aparţinut, repetată întocmai de altcineva. O soră geamănă mi-ar fi văduvit existenţa exact de ceea ce îi conferea farmec: splendida ei originalitate.

În primii opt ani de viaţă am cunoscut un singur copil a cărui părere mi s-a părut importantă: am avut norocul să nu mă dispreţuiască. Mătuşa mea cea mustăcioasă se inspira deseori, pentru ce scria în *Poupée modèle*, din ceea ce făceau nepoţii ei, Titite şi Jacques; Titite era cu trei ani mai mare decât mine, iar Jacques, doar cu şase luni. Îşi pierduseră tatăl într-un accident de automobil; mama lor se recăsătorise şi locuia la Châteauvillain. În vara când am împlinit opt ani, am stat la mătuşa Alice destul de mult. Cele două case aproape că se atingeau. Asistam la lecţiile date verilor mei de o tânără blondă şi foarte blândă; întrucât eram mai puţin avansată la învăţătură, am rămas uimită de minunatele texte compuse de Jacques, de cunoştinţele, de siguranţa lui de sine. Era un băieţel foarte drăguţ, cu faţa rumenă, cu ochii de un căprui auriu, cu părul având luciri de castană. Pe palierul de la primul etaj era o bibliotecă din care îmi

alegea cărţi; stăteam pe trepte unul lângă celălalt şi citeam: eu, *Călătoriile lui Gulliver*, el, o *Astronomie populară*. Când coboram în grădină, el inventa jocuri. Avea de gând să construiască un avion căruia îi dăduse deja numele de *Bătrânul Charles*, în cinstea lui Guynemer; ca să-i procur materiale, adunam toate cutiile de conserve pe care le găseam pe stradă.

Avionul nu a fost nici măcar schiţat, dar asta n-a ştirbit deloc prestigiul de care se bucura Jacques. La Paris nu locuia într-un imobil banal, ci într-o casă veche de pe Bulevardul Montparnasse, unde se fabricau vitralii; la parter se aflau birourile, deasupra era apartamentul, mai sus, atelierele, iar la mansardă spaţiile de expunere; era casa lui şi mi-o prezenta cu gravitatea unui tânăr patron; îmi vorbea despre arta construirii vitraliilor, explicându-mi prin ce se deosebesc de geamurile colorate; vorbea cu lucrătorii pe un ton protector; îl ascultam uluită pe acest băieţel care părea să conducă o echipă de adulţi; îmi insufla un mare respect. Se comporta cu adulţii de la egal la egal şi chiar mă revolta puţin când îşi repezea bunica. În mod normal, dispreţuia fetele, aşa că îi apreciam prietenia cu atât mai mult. „Simone este o copilă precoce“, spusese el. Mi-a plăcut mult acest cuvânt. Într-o zi, a făcut cu mâinile lui un vitraliu adevărat, ale cărui romburi albastre, roşii, albe erau îmbinate cu plumb; scrisese, cu negru, o dedicaţie: „Pentru Simone“. Niciodată nu mai primisem un cadou atât de măgulitor. Am hotărât atunci că suntem „însoţiţi prin dragoste“ şi l-am numit pe Jacques „logodnicul meu“. Ne-am făcut călătoria de nuntă pe căluţii de lemn din Grădina Luxembourg. Am luat în serios legământul nostru. Cu toate astea, nu mă gândeam deloc la el când nu era prezent. Mă bucuram să-l văd de fiecare dată, dar nu-i simţeam lipsa nicicând.

Aşadar, imaginea pe care o am despre mine la vârsta când începi să gândeşti este imaginea unei fetiţe cuminţi, fericite şi de o aroganţă acceptabilă. Acest portret este totuşi contrazis de două-trei amintiri care mă fac să cred că nu era prea greu să mi se zdruncine siguranţa de sine. La opt ani nu mai eram la fel de vioaie ca în prima copilărie, ci plăpândă şi sfioasă. În timpul orelor de gimnastică, de care am pomenit, eram îmbrăcată cu un costum urât şi strâmt, iar una dintre mătuşile mele i-a spus mamei: „Parc-ar fi o maimuţică.“ Spre final, profesorul m-a dus la un curs colectiv urmat de un grup de băieţi şi fete însoţiţi de o guvernantă. Fetele aveau costume din jerseu albastru-deschis, cu fuste scurte şi elegant plisate; cosiţele lor lucioase, vocile, manierele lor, toate erau fără cusur. Şi totuşi alergau, săreau, făceau tumbe, râdeau cu naturaleţea şi îndrăzneala pe care crezusem că le au doar golanii. Deodată m-am simţit stângace, timorată, urâtă: o maimuţică; fără îndoială, aşa mă vedeau acei copii; mă dispreţuiau: mai rău, mă ignorau pur şi simplu. Asistam neputincioasă la

superioritatea lor şi la nimicnicia mea.

După câteva luni, o prietenă a mamei cu ai cărei copii nu mă distram prea bine m-a luat la Villiers-sur-Mer. Era pentru prima oară când mă despărţeam de sora mea şi aveam un sentiment de mutilare. Marea nu mi-a stârnit interesul; băile au fost un chin: apa îmi tăia respiraţia, îmi era frică. Într-o dimineaţă, plângeam cu hohote în patul meu. Tulburată, doamna Rollin m-a luat pe genunchi şi m-a întrebat care era pricina lacrimilor; am avut impresia că fiecare din noi joacă un rol într-o piesă de teatru şi n-am ştiut ce să răspund: nu, nu-mi făcuse nimeni nici un rău, toată lumea era amabilă. Adevărul era că, despărţită de familia mea, lipsită de dovezile de afecţiune care îmi întăreau convingerea că am merite, fără constrângerile şi reperele care îmi stabileau locul în lume, nu mai ştiam ce e cu mine şi ce căutam pe pământ. Aveam nevoie să mă aflu între graniţe a căror stricteţe îmi îndreptăţea existenţa. Realizam acest lucru, căci mă temeam de schimbare. Pe atunci nu ştiam ce înseamnă nici pierderea unei fiinţe dragi, nici dezrădăcinarea, acesta fiind unul dintre motivele pentru care mi-am îngăduit multă vreme să continui cu pretenţiile mele puerile.

Totuşi, seninătatea mea a intrat în eclipsă în timpul ultimului an de război.

În iarna aceea a fost foarte frig şi era lipsă de cărbuni; în apartamentul nostru prost încălzit, zadarnic îmi lipeam de radiator degetele umflate de degerături. Începuse perioada restricţiilor. Pâinea era fie cenuşie, fie prea albă. Dimineaţa, în loc de ciocolată, sorbeam nişte supe fără gust. Mama făcea omletă fără ouă şi dulciuri cu margarină, în care zahărul era înlocuit cu zaharină; la masă ne dădea carne congelată, biftec de cal şi nişte amărâte de legume: tuberculi de anghinare, napi porceşti, un fel de sfeclă, bostan alb. Ca să economisească vinul, mătuşa Lili făcea „smochinată“, o băutură fermentată îngrozitoare, din smochine. Mesele îşi pierduseră veselia de altădată. Deseori, noaptea auzeam urletul sirenelor; afară se stingeau felinarele şi luminile de la ferestre; se auzeau paşi grăbiţi şi vocea enervată a şefului sectorului de clădiri, domnul Dardelle, care striga: „Lumina!“ De câteva ori, mama ne-a pus să coborâm în beci; dar tata refuza cu îndărătnicie să iasă din pat, aşa că mama a hotărât să rămânem în casă. Unii vecini de la etajele superioare veneau să se adăpostească la noi în anticameră; li se aduceau fotolii în care moţăiau. Uneori, diverşi prieteni, ţinuţi pe loc de alarmă, prelungeau partidele de bridge până la ore neobişnuite. Gustam din plin această neorânduială, cu liniştea oraşului din spatele ferestrelor camuflate şi brusca sa trezire când suna goarna. Din nefericire, bunicii mei, care locuiau într-o clădire de cinci etaje lângă Leul din Belfort, luau în serios avioanele nemţeşti Taube; nu numai că se repezeau în pivniţă, dar a doua zi trebuia să mergem să vedem dacă sunt bine-sănătoşi. Încă de la primele salve trase de „Berta cea grasă[31]“, bunicuţul, convins de iminenta invazie germană, şi-a trimis soţia şi fiica la Charité-sur-Loire: la momentul oportun, el însuşi avea să fugă, pe jos, la Longjumeau. Epuizată de intensa agitaţie a soţului ei, bunicuţa s-a îmbolnăvit. Pentru a fi îngrijită, trebuia adusă la Paris; dar pentru că, în caz de bombardament, nu putea să coboare de la etajul al cincilea, s-a mutat la noi. Când a sosit împreună cu o infirmieră, roşeaţa obrajilor şi ochii ei lipsiţi de expresie m-au speriat; nu putea să vorbească şi nu m-a recunoscut. Mi-a ocupat camera, iar Louise, sora mea şi cu mine ne-am instalat provizoriu în salon. Mătuşa Lili şi bunicuţul mâncau acasă. Cu vocea sa de stentor, acesta propovăduia dezastre sau ne anunţa, fără introducere, că tocmai i-a picat norocul din cer. Catastrofismul îi era dublat de un optimism fără limite. Era bancher la Verdun şi speculaţiile lui avuseseră ca efect falimentul, care îi înghiţise capitalul, ca şi pe al multor alte persoane. Cu toate acestea, nu-şi pierduse încrederea în steaua sa norocoasă şi în instinctul de om de afaceri. Pentru moment, conducea o fabrică de încălţăminte care, datorită comenzilor venite de la armată, mergea destul de bine; această afacere modestă nu-i potolea foamea de acţiune: voia să învârtă afaceri, să dea idei, să manipuleze bani. Din

nefericire pentru el, nu mai putea dispune de fonduri fără asentimentul soţiei şi al copiilor săi: încerca să obţină sprijinul tatei în acest sens. Într-o zi, i-a adus un mic lingou de aur pe care un alchimist l-ar fi obţinut, zice-se, sub ochii lui, dintr-o bucată de plumb: acest secret avea să ne facă milionari pe toţi cu condiţia să acceptăm să-i dăm inventatorului un avans. Tata zâmbea, bunicuţul se înroşea la faţă, mama şi mătuşa Lili intrau în horă şi toată lumea striga. Acest tip de scenă se repeta deseori. Ajunse cu nervii la limită, lui Louise şi mamei „li se suia sângele la cap“; îşi „aruncau vorbe“; se întâmpla chiar ca mama să se certe cu tata; ne certa pe sora mea şi pe mine şi ne pălmuia fără motiv. Nu mai aveam cinci ani. Trecuse vremea când, dacă părinţii se certau, simţeam cum cade cerul pe mine; nu mai confundam enervarea cu nedreptatea. Totuşi, uneori, noaptea, când prin geamul de sticlă care despărţea sufrageria de salon auzeam tumultul duşmănos al mâniei, mă ascundeam sub aşternuturi, cu inima grea. Mă gândeam la trecut ca la un paradis pierdut. Îl voi mai revedea vreodată? Lumea nu-mi mai părea un loc sigur.

Lumea devenea tot mai înnegurată şi pentru că mă coceam la minte. Din cărţi, din „comunicate“, din discuţiile auzite, reieşea adevărul despre război: frig, noroi, frică, sânge care curge, durere, agonie. Pierdusem pe front prieteni, veri. În pofida promisiunilor cereşti, mă înăbuşeam de groază gândindu-mă la moartea care, pe pământ, desparte pentru totdeauna oamenii care se iubesc. Deseori, adulţii spuneau de faţă cu sora mea şi cu mine: „Ce noroc că sunt copii! Nu-şi dau seama…“ În forul meu interior, protestam: „E clar că adulţii nu ştiu nimic despre noi!“ Uneori mi se întâmpla să fiu copleşită de ceva atât de amar, de definitiv, încât eram sigură că nimeni nu poate încerca o deznădejde mai profundă. Mă întrebam: pentru ce atâtea suferinţe? În La Grillère, nişte prizonieri nemţi şi un tânăr refugiat belgian, reformat din cauza obezităţii, mâncau în bucătărie, cot la cot cu muncitorii francezi; se înţelegeau foarte bine cu toţii. În definitiv, nemţii erau oameni: şi ei plăteau tributul de sânge şi mureau. De ce? Am început să mă rog cu disperare ca această nenorocire să se sfârşească. Pentru mine, pacea era mai importantă decât victoria. Odată, pe când urcam scările, vorbeam cu mama; îmi spunea că este posibil ca războiul să se termine în curând: „Da! am spus cu elan, să se termine! Nu contează cum: numai să se termine!“ Mama s-a oprit brusc şi m-a privit cu un aer speriat: „Să nu mai spui aşa ceva! Franţa trebuie să învingă!“ Mi-a fost ruşine nu numai pentru că spusesem o enormitate, ci şi pentru că o gândisem. Cu toate acestea, îmi era greu să accept că o idee poate fi vinovată. Sub apartamentul nostru, faţă în faţă cu liniştitul Dôme unde domnul Dardelle juca domino, tocmai se deschisese o cafenea zgomotoasă, La Rotonde. Puteai vedea intrând acolo femei machiate cu părul scurt şi bărbaţi îmbrăcaţi ciudat. „E

locul de întâlnire al veneticilor şi al defetiştilor“, spunea tata. Îl întrebam ce înseamnă defetist. „Cel care nu este bun francez şi crede în înfrângerea Franţei“, îmi răspundea. Tot nu reuşeam să înţeleg. Gândurile se perindă prin capul fiecăruia după cum vor ele şi nu ajungi să crezi neapărat ceea ce, de fapt, ai vrea să crezi. În orice caz, nuanţa batjocoritoare din spusele tatei şi expresia indignată de pe figura mamei mi-au confirmat că nu e bine să te grăbeşti să spui cu voce tare toate vorbele speriate pe care ni le spuneam în şoaptă.

Pacifismul meu şovăielnic nu m-a împiedicat să fiu mândră de patriotismul părinţilor mei. Speriate de avioane şi de „Berta cea grasă“, cele mai multe eleve din şcoala la care învăţam părăsiseră Parisul înainte de sfârşitul anului şcolar. Din toată clasa rămăseserăm doar eu şi o colegă cam neghioabă de 12 ani; ne aşezam la masa mare şi pustie în faţa domnişoarei Gontran, care se ocupa mai ales de mine. Am început să-i îndrăgesc în mod deosebit orele, pătrunse de solemnitatea cursurilor publice, dar având nota de intimitate a lecţiilor particulare. Într-o zi, când am sosit împreună cu mama şi cu sora mea în strada Jacob, am găsit clădirea pustie: toată lumea coborâse în beci. Am râs cu poftă de această întâmplare. Indiscutabil, prin curajul şi atitudinea noastră, dovedeam că suntem nişte persoane deosebite.

Bunicuţa şi-a venit în fire şi s-a întors la ea acasă. În timpul vacanţei şi când a început şcoala, am auzit vorbindu-se mult despre cei doi trădători care încercaseră să vândă Franţa nemţilor: Malvy şi Caillaux. Nu au fost împuşcaţi, aşa cum ar fi trebuit, dar maşinaţiunile le-au fost dejucate. Clopotele armistiţiului au sunat pe 11 noiembrie, în timp ce eram la lecţia de pian, sub supravegherea mamei. Tata a îmbrăcat din nou haine civile. Abia lăsat la vatră, fratele mamei mele a murit de gripă spaniolă. Dar îl cunoscusem prea puţin şi, când lacrimile s-au uscat pe obrajii mamei, fericirea a reînviat, cel puţin pentru mine.

În casă nu se irosea nimic: nu se arunca nici un colţ de pâine, nici un capăt de sfoară, nu se rata nici un bilet gratuit şi nici o ocazie de a mânca pe gratis. Sora mea şi cu mine purtam hainele până se uzau, ba chiar şi după aceea. Mama nu pierdea nici o secundă; când citea, tricota; când vorbea cu tata sau cu prietenii, cosea, cârpea sau broda; în metrou sau în tramvai, croşeta kilometri întregi de dantelă cu care ne garnisea jupoanele. Seara socotea banii: de mulţi ani, fiecare bănuţ care îi trecea prin mână era notat într-un caiet mare, negru. Credeam că peste tot, nu doar la noi în casă, timpul şi banii se măsurau atât de strict, încât necesitau o administrare foarte riguroasă; ideea îmi surâdea, întrucât îmi doream o lume fără capricii. Deseori, Păpuşica şi cu mine ne jucam de-a exploratorii rătăciţi în deşert, de-a naufragiaţii ajunşi pe o insulă; alteori ne aflam într-un oraş asediat şi înfruntam foametea: apelam la toată inventivitatea noastră pentru a folosi la

maximum cele mai mărunte resurse; era unul dintre subiectele noastre preferate. Totul trebuia folosit: încercam să aplic principiul fără excepţii. Am început să acopăr cu litere minuscule, fără a lăsa vreun spaţiu gol, foile carnetelor pe care îmi notam orarul de la o săptămână la alta ; mirate, domnişoarele profesoare au întrebat-o pe mama dacă sunt zgârcită. Am renunţat relativ repede la această ciudată deprindere: nu e deloc amuzant să faci economii fără rost – s-ar putea spune chiar că e împotriva firii. Am rămas însă ferm convinsă că totul trebuie folosit din plin, inclusiv propria persoană. Deseori, la La Grillère – înainte de masă, după aceea sau la ieşirea de la slujbele religioase – erau timpi morţi; începeam să mă agit: „Copila asta nu poate sta liniştită, fără să facă nimic?“ a întrebat, ieşindu-şi din fire, unchiul Maurice; părinţii mei au râs împreună cu mine: condamnau trândăvia, care mie îmi părea cu atât mai reprobabilă cu cât mă şi plictisea. Deci datoria şi plăcerile mele se suprapuneau. Din acest motiv, în acea perioadă viaţa mea a fost foarte fericită: trebuia doar să-mi urmez drumul propriu ca toată lumea să fie încântată de mine.

La institutul Adéline Désir erau eleve interne, semi-interne, externe supravegheate şi altele, ca mine, care doar frecventau cursurile; de două ori pe săptămână aveam cursuri de cultură generală, care durau câte două ore; mai învăţam engleza, pianul, catehismul. Încă nu mă părăsiseră emoţiile neofitului: când apărea Domnişoara, aveam senzaţia că timpul e sfânt. Profesoarele noastre nu ne vorbeau despre lucruri senzaţionale; le spuneam lecţiile, ne corectau temele; tot ce le ceream era să confirme public că exist. Rezultatele mele meritorii erau înscrise într-un registru şi, astfel, aveau să fie veşnice. Trebuia, tot timpul, dacă nu să mă autodepăşesc, cel puţin să fiu egala mea însămi: competiţia era mereu reînnoită; înfrângerea m-ar fi consternat, victoria îmi aducea exaltarea. Pentru mine, un an de viaţă era jalonat de aceste momente glorioase: fiecare zi îşi avea scopul ei. Deplângeam adulţii ale căror săptămâni serbede erau vag animate de nişte duminici fade. Mi se părea îngrozitor să trăieşti fără să aştepţi nimic de la viaţă.

Eu aveam aşteptări şi cream, la rândul meu, aşteptări. Eram permanent implicată în ceva, astfel încât să nu ajung în situaţia de a-mi pune singură întrebarea: ce caut aici? Îmi ocupam locul sub soare făcând ceea ce trebuia, aşezată la biroul tatei şi traducând din engleză sau copiind o compunere. O mulţime de scrumiere, călimări, *coupe-papier*-uri, creioane, tocuri, răspândite în jurul sugativei de culoare roz erau părtaşe la acest tip de implicare al cărei câmp de acţiune era lumea întreagă. Din fotoliul sârguinţei mele auzeam armonia sferelor.

Cu toate acestea, nu îndeplineam cu aceeaşi pasiune toate sarcinile mele. Conformismul nu-mi înăbuşise dorinţele şi aversiunile. La La Grillère mă ridicam de la masă plângând şi fără să mănânc o bucăţică

ori de câte ori mătuşa Hélène avea dovleac în meniu; nu m-au putut convinge să mănânc brânză nici ameninţările, nici bătaia. Mă încăpăţânam şi în situaţii mai serioase. Nu suportam plictiseala care, în cazul meu, se transforma rapid în nelinişte; aşa cum am mai spus, din acest motiv uram inactivitatea; însă orice activitate care mă solicita doar fizic, fără implicare spirituală, îmi producea acelaşi sentiment de zădărnicie. Bunicuţa a reuşit să-mi stârnească interesul pentru goblen şi pentru broderia spartă, pe plasă; firele de lână sau de bumbac trebuiau disciplinate după cum cerea modelul, ceea ce mă atrăgea într-o oarecare măsură; am confecţionat o duzină de tetiere pentru spătare şi am acoperit cu o tapiserie sinistră un scaun din camera mea. Dar făceam de mântuială tivurile şi la fel *surget*-ul, cârpitul porţiunilor uzate, festonul, cruciuliţele, broderia în relief, macrameul. Pentru a mă stimula să fiu zeloasă, domnişoara Fayet mi-a povestit o întâmplare; unui tânăr aflat la vârsta însurătorii i-a fost lăudată o fată, spunându-i-se că se pricepe la muzică, a citit mult şi, în general, este o persoană talentată: dar ştie să coasă? a întrebat tânărul. În pofida respectului pe care i-l purtam domnişoarei Fayet, nu m-am putut abţine să nu gândesc că ar fi stupid să mă aflu la cheremul toanelor unui tânăr necunoscut. Nu m-am îndreptat. Deşi doream să învăţ cât mai multe în toate domeniile, găseam plictisitoare orice activitate de execuţie. Când îmi deschideam cărţile de engleză, aveam impresia că plec în călătorie şi le aprofundam cu pătimaşă silinţă: dar niciodată nu mi-am dat osteneala să dobândesc un accent corect. Îmi plăcea să descifrez o sonatină; refuzam s-o învăţ; la examenul de pian am rasolit în asemenea hal gamele şi exerciţiile, încât m-am clasat printre ultimele. La solfegiu, mă pricepeam doar la teorie; cântam fals şi greşeam lamentabil la dictările muzicale. Scrisul meu era atât de urât, încât toate încercările de a mi-l corecta prin lecţii luate în particular au fost zadarnice. Dacă trebuia arătat cursul unui fluviu sau conturul unei ţări, stângăcia mea era atât de mare, încât toţi renunţau să mă certe. Această latură specifică mie avea să se manifeste permanent şi mai târziu. Mă poticneam la tot ce însemna activitate practică, iar migălitul nu a fost niciodată punctul meu forte.

N-aş putea spune că nu-mi era ciudă când îmi vedeam defectele; aş fi vrut să strălucesc în toate domeniile. Numai că erau de natură profundă, nu puteau fi corectate printr-un efort efemer de voinţă. De îndată ce am putut gândi, am descoperit în mine o forţă colosală şi nişte limite de tot râsul. Când dormeam, lumea dispărea; avea nevoie de mine pentru a fi văzută, cunoscută, înţeleasă; mă simţeam învestită cu o misiune pe care o duceam la bun sfârşit plină de mândrie şi la care consideram că trupul, limitat întru perfecţiune, nu trebuie să participe: din contră, implicarea lui risca să strice totul. Indiscutabil, pentru ca o bucată muzicală să-şi transmită adevăratul mesaj, trebuia

executată nuanţat, nicidecum masacrată. Dar ştiam prea bine că nu sub degetele mele îşi va atinge perfecţiunea; şi atunci, de ce m-aş fi îndârjit? Atâta vreme cât trebuia doar să privesc, să citesc şi să gândesc pentru a atinge absolutul, cultivarea unor aptitudini care fatalmente ar rămâne relative şi limitate îmi părea un efort descurajant. Când traduceam un text din engleză, îi descopeream sensul unic, total, universal, în timp ce sunetul *th* era, în gura mea, doar o modulaţie oarecare, printre extrem de multe altele; consideram că e nedemn de mine să-i dau atenţie. Urgenţa misiunii mele îmi interzicea să-mi pierd timpul cu futilităţi: existau atâtea situaţii în care era absolută nevoie de mine! Trecutul trebuia redeşteptat, cele cinci continente – luminate, trebuia coborât în centrul pământului şi zburat în jurul lunii. Când eram constrânsă să fac ceva fără valoare, spiritul meu striga înfometat şi-mi spuneam că pierd un timp preţios. Mă simţeam frustrată şi vinovată: mă grăbeam să termin ceea ce trebuia să fac. Orice ordin se zdrobea de zidul nerăbdării mele.

Credeam, de asemenea, că orice muncă de execuţie este mai puţin importantă întrucât are ca rezultat, mi se părea, doar chestiuni aparente. În fond, credeam că adevărul unei sonate se află pe portativ, imuabil, nemuritor, aşa cum cel al lui Macbeth se regăsea în slova tipărită a cărţii. Creaţia însemna cu totul altceva. Îmi provoca admiraţie faptul de-a face să răsară în lume ceva nou şi palpabil. Eu mă simţeam capabilă să-mi încerc forţele doar în domeniul literaturii. Pentru mine a desena echivala cu a copia şi mă simţeam cu atât mai puţin atrasă de desen, cu cât nu-mi reuşea; eram impresionată de un obiect în ansamblul lui, fără a acorda atenţie amănuntelor pe care le percepeam; nu reuşeam să reproduc nici cea mai banală floare. În schimb, ştiam să folosesc limbajul; exprimând esenţa lucrurilor, el mi le dezvăluia. Aveam înclinaţia spontană de a povesti tot ce mi se întâmpla: vorbeam mult, scriam cu plăcere. Dacă, într-o compunere, povesteam o întâmplare din viaţa mea, simţeam că ea nu va fi atinsă de uitare şi că, stârnind interesul altor oameni, va fi salvată. Îmi plăcea să şi inventez povestiri; existenţa mea devenea cu atât mai justificată, cu cât era sursa lor de inspiraţie; se putea spune că nu aveau valoare practică, în schimb erau unice şi de neînlocuit, existau şi eram mândră că le dădusem viaţă. Mă aplecam deci cu atâta grijă asupra „compunerilor la limba franceză“, încât pe unele le-am copiat în „cartea de aur“.

În luna iulie, cu perspectiva vacanţei, mă eliberam interior şi îmi puteam lua rămas-bun fără regrete de la şcoala Désir. Totuşi, când mă întorceam la Paris, ardeam de nerăbdare să reînceapă anul şcolar. Mă aşezam în fotoliul de piele, lângă biblioteca din lemn de păr înnegrit, deschideam larg cărţile noi, ca să aud trosnetul cotorului, îmi umpleam nările de mirosul lor, priveam fotografiile, hărţile, citeam

câte o pagină de istorie: aş fi vrut ca, într-o singură privire, să dau viaţă tuturor personajelor, tuturor peisajelor ascunse în umbra filelor negru cu alb. Mă îmbăta puterea pe care o aveam asupra lor la fel ca surda lor prezenţă.

În afara studiilor, lectura era cea mai importantă preocupare din viaţa mea. Pe atunci mama împrumuta cărţi de la Cardinale, biblioteca din Piaţa Saint-Sulpice. O masă plină cu reviste şi periodice ilustrate trona în mijlocul unei săli enorme, din care plecau, radial, coridoare cu pereţii ticsiţi de cărţi: clienţii bibliotecii aveau voie să se plimbe de-a lungul lor. În toată copilăria mea, cel mai mult m-am bucurat în ziua în care mama mi-a spus că-mi face cadou un abonament personal, numai al meu. Mă aşezam în faţa rafturilor cu inscripţia „Cărţi pentru tineret“, pe care, aliniate, stăteau sute de volume: „Toate astea sunt ale mele?“ m-am întrebat, pierdută. Realitatea depăşea chiar şi cele mai ambiţioase visuri ale mele: vedeam deschizându-se porţile paradisului, paradisul belşugului, necunoscut mie până atunci. Am adus acasă un catalog; cu ajutorul părinţilor mei, am întocmit o listă cu lucrări, alese dintre cele însemnate cu litera T; în fiecare săptămână, trăiam senzaţia unei fericite şovăieli între diverse tentaţii. În plus, o însoţeam deseori pe mama într-un magazinaş din apropierea şcolii, de unde cumpăram romane englezeşti: îmi erau folositoare, căci le descifram pe îndelete. Îmi făcea mare plăcere ca, înarmată cu un dicţionar, să dau la o parte voalul opac al cuvintelor: descrierile şi povestirile îşi păstrau ceva din mireasma tainei; pentru mine, erau mult mai încărcate de farmec şi de profunzime decât dacă le-aş fi citit în franceză.

În acel an, tata mi-a făcut cadou *L'Abbé Constantin*[32] într-o frumoasă ediţie ilustrată de Madeleine Lamaire. Într-o duminică m-a dus la Comedia Franceză ca să văd piesa având la bază romanul. Mi se dădea voie pentru prima oară într-un teatru adevărat, destinat adulţilor; emoţionată, m-am aşezat pe strapontina îmbrăcată în pluş roşu şi am ascultat cu sfinţenie ce spuneau actorii; m-au decepţionat într-o oarecare măsură; părul vopsit, accentul afectat al lui Cécile Sorel n-aveau legătură cu felul în care mi-o imaginasem pe doamna Scott. După alţi doi-trei ani aveam să mă abandonez trup şi suflet farmecului scenei: am lăcrimat la *Cyrano*[33], am plâns în hohote la *L'Aiglon*[34], m-am cutremurat la *Britannicus*[35]. Dar, în acea primă după-amiază, nu atât reprezentaţia m-a încântat, cât faptul de a fi doar eu cu tata; faptul că asistam, eu singură cu el, la un spectacol pe care îl alesese pentru mine mi-a creat sentimentul că între noi se pecetluise o înţelegere secretă atât de puternică, încât, timp de câteva ore, am avut impresia ameţitoare că tata îmi aparţinea doar mie.

În acea perioadă, iubirea mea pentru el atinsese apogeul. Tata era deseori îngrijorat. Spunea că Foch se lăsase indus în eroare şi că ar fi

trebuit mers până la Berlin.Vorbea mult despre bolşevici, al căror nume avea o sonoritate primejdios de apropiată de *boches*[36], care îl aduseseră la sapă de lemn. Întrevedea un viitor atât de sumbru, încât nu îndrăznea să-şi redeschidă cabinetul de avocatură. A acceptat un post de director-adjunct în fabrica socrului său. Avea şi alte pricini de tristeţe: în urma falimentului bunicuţului, dota mamei nu mai exista. În acel moment, cu cariera zdrobită, cu acţiunile la societăţile ruseşti (care formaseră cea mai mare parte a capitalului său) prăbuşite, se considera, oftând, printre „nou-sărăciţi“[37]. Cu toate acestea, îşi păstrase buna dispoziţie şi prefera să vorbească despre ceilalţi decât să-şi plângă de milă; mă impresiona profund faptul că un bărbat superior se putea adapta, în cel mai firesc mod cu putinţă, la o condiţie inferioară. Într-o zi, am asistat la un spectacol de binefacere unde tata juca în piesa *La Paix chez soi* de Courteline. Interpreta rolul unui ziarist strâmtorat, copleşit de lipsa de bani şi de capriciile costisitoare ale unei soţii răsfăţate; aceasta nu avea nici o trăsătură comună cu mama; totuşi, l-am ghicit pe tata în personajul pe care-l întrupa şi căruia îi împrumuta o ironie amară ce m-a emoţionat până la lacrimi; în resemnarea lui exista o undă de melancolie; rana tăcută din suflet, pe care i-o intuiam, i-a dăruit un plus de prestigiu. Îl iubeam cu o dragoste romantică.

Uneori, în zilele frumoase de vară, după cină, mergea cu noi la plimbare în Grădina Luxembourg; mâncam îngheţată pe o terasă din Piaţa Médicis, apoi treceam din nou prin parc în timp ce sunetul trompetei anunţa că i se închid porţile. Îi invidiam pe cei care stăteau în clădirea Senatului pentru reveriile lor nocturne, pe aleile pustii. Activităţile noastre zilnice, mereu aceleaşi, aveau rigoarea succesiunii anotimpurilor: o abatere oricât de mică mi se părea un lucru extraordinar. O plimbare în blânda atmosferă a apusului, la ora când, de obicei, mama fereca uşa de la intrare, îmi părea tot atât de uluitoare şi de poetică precum un măceş înflorit în plină iarnă.

Într-o seară cu totul neobişnuită, am băut câte o ceaşcă de ciocolată pe terasa Prévost, peste drum de clădirea în care se află redacţia ziarului *Matin*. Un jurnal luminos anunţa fazele meciului desfăşurat la New York între Carpentier şi Dempsey. Intersecţia gemea de lume. Când Carpentier a fost făcut K.O., am văzut bărbaţi şi femei care au izbucnit în lacrimi; m-am întors acasă foarte mândră că asistasem la acest eveniment important. Asta nu însemna că preţuiam mai puţin serile noastre obişnuite, petrecute în biroul rupt de restul lumii; tata ne citea *Le Voyage de M. Perrichon*[38] sau citeam toţi, umăr lângă umăr, fiecare pentru sine. Un val de căldură îmi inunda inima privindu-i pe părinţii şi pe sora mea. Îmi spuneam încântată: „Noi patru!“ Apoi, rosteam în gând: „Cât suntem de fericiţi!“

Un singur lucru îmi umbrea fericirea uneori: ştiam că într-o zi acea

perioadă a vieţii va lua sfârşit. Ceea ce nu-mi părea verosimil. Cum să-ţi părăseşti părinţii, pe care i-ai iubit timp de 20 de ani, pentru a pleca după un necunoscut? Cum e să începi să iubeşti, de pe-o zi pe alta, un bărbat care nu are nimic în comun cu tine şi despre care nu ai ştiut nimic timp de 20 de ani? L-am întrebat pe tata: „Un soţ este cu totul altceva“, mi-a răspuns; a zâmbit într-un fel subtil, care nu a reuşit să mă lămurească. Nu-mi plăcea, în continuare, ideea de căsătorie. Nu vedeam în ea o servitute, căci mama nu părea deloc oprimată, dar respingeam promiscuitatea: „Seara, în pat, nu poţi nici măcar să plângi în linişte dacă ai chef!“ îmi spuneam cu groază. Nu ştiu dacă fericirea mea era întreruptă de crize de tristeţe, dar deseori noaptea mă lăsam în voia lacrimilor din pură plăcere; dacă ar fi trebuit să-mi pun frâu lacrimilor ar fi însemnat să renunţ la acea minimă libertate de care aveam imperioasă nevoie. În timpul zilei, mă simţeam mereu ţintuită de priviri; îmi plăceau cei din jurul meu, dar seara, când mă culcam, resimţeam o imensă uşurare la gândul că, în sfârşit, trăiesc puţin şi fără martori; era momentul în care puteam să-mi pun întrebări, să-mi amintesc, să mă las în voia emoţiilor, să ascult acel freamăt blând care era înăbuşit de prezenţa adulţilor. Ar fi fost înfiorător să fiu lipsită de aceste clipe de răgaz. Aveam nevoie să scap de orice preocupare, fie şi pentru câteva secunde, şi să-mi vorbesc mie însămi în linişte, fără să fiu întreruptă de cineva.

Eram foarte cucernică; mă spovedeam de două ori pe lună abatelui Martin, mergeam la împărtăşanie de trei ori pe săptămână, citeam în fiecare dimineaţă câte un capitol din *Imitaţia*[39]; între cursuri, mă strecuram în capela institutului şi mă rugam îndelung, cu capul în mâini; deseori, în timpul zilei, îmi înălţam sufletul către Dumnezeu. Nu-mi mai trezea interesul Pruncul Isus, dar îl iubeam fierbinte pe Christos. Citisem, în afară de Evanghelii, cărţi tulburătoare în care El era eroul principal şi îi contemplam, cu ochi de îndrăgostită, frumosul chip blând şi trist; îi urmăream, pe dealurile acoperite cu măslini, unduitorul fulger alb al veşmântului, îi udam picioarele cu lacrimile mele, iar El îmi zâmbea cum îi zâmbise Mariei Magdalena. După ce îi îmbrăţişam îndelung picioarele şi plângeam asupra trupului său însângerat, îl lăsam să se înalţe la cer. El era totuna cu fiinţa învăluită într-un mister absolut, căreia îi datoram viaţa şi a cărei splendoare avea să mă farmece, cândva, pentru totdeauna.

Cât de reconfortant era să ştiu că e mereu prezent! Mi se spusese că iubeşte fiecare vieţuitoare în parte ca şi cum ar fi neasemuită; privirea lui nu mă părăsea o clipă şi nici o alta nu-şi avea locul când eram doar noi doi; le îndepărtam şi existam pe lume doar El şi cu mine, şi mă simţeam folositoare pentru slava sa; existenţa mea era nespus de preţioasă. Lui nu-i scăpa nimic: faptele, gândurile, meritele mele rămâneau în memoria lui pentru totdeauna, mult mai sigur decât în

registrele domnişoarelor profesoare; desigur, El ştia şi greşelile mele, dar, purificate de căinţa mea şi de bunătatea lui, acestea străluceau precum virtuţile. Nu mă săturam să mă privesc admirativ în această oglindă neprihănită, fără început şi fără sfârşit. Imaginea mea, radiind de fericirea pe care o deştepta în sufletul Domnului, îmi alina toate tristeţile pământeşti; mă ocrotea de nepăsarea, de nedreptatea, de lipsa de înţelegere a oamenilor. Căci Dumnezeu era totdeauna de partea mea; chiar când greşeam, dacă îi ceream iertare, îi reda sufletului meu strălucirea doar cu boarea unei suflări asupră-i; dar, de obicei, în lumina lui, greşelile care mi se atribuiau dispăreau; judecându-mă, El mă îndreptăţea. El era spaţiul suprem în care aveam totdeauna dreptate. Îl iubeam cu toată puterea pasiunii mele de a trăi.

În fiecare an, aveam o perioadă de reculegere; ascultam ziua-ntreagă sfaturile unui preot, asistam la slujbe religioase, număram mătănii spunând rugăciuni şi meditam; prânzeam la şcoală şi, în timpul meselor, o supraveghetoare ne citea despre viaţa câte unei sfinte. Seara, acasă, mama îmi respecta tăcuta reculegere. Îmi notam într-un carneţel efuziunile sufleteşti şi hotărârile de a urma calea sfinţeniei. Doream cu ardoare să mă apropii de Dumnezeu, dar nu ştiam pe ce drum să merg. Comportamentul meu lăsa de dorit în aşa de mică măsură, încât nu puteam să-l fac mai bun; de altfel, mă întrebam în ce măsură putea să-l privească pe Dumnezeu. Cele mai multe greşeli pentru care ne mustra mama, pe sora mea şi pe mine, erau, de fapt, stângăcii sau zăpăceli. Păpuşica s-a ales cu o ceartă zdravănă când a pierdut un guler de zibetă. După ce am căzut în apă, în timp ce pescuiam raci cu unchiul Gaston în „râul englez“, mă înnebunea gândul că voi fi ocărâtă – dar am fost cruţată. Astfel de stângăcii nu aveau nici o legătură cu păcatul şi evitarea lor nu ar fi contribuit la desăvârşirea mea. Mă punea însă în încurcătură faptul că Dumnezeu interzicea multe, dar nu spunea explicit ce lucruri pozitive trebuie făcute în afara câtorva rugăciuni, a participării la unele slujbe religioase, chestiuni care nu schimbau cursul zilelor. Mi se părea chiar ciudat să văd cum după împărtăşanie oamenii reveneau imediat la rutina zilnică; procedam la fel, dar cu stinghereală. De fapt, atât credincioşii, cât şi necredincioşii duceau aceeaşi viaţă; deveneam tot mai convinsă de faptul că, în lumea laică, viaţa supranaturală nu-şi află locul, deşi ea era cea importantă: ea şi numai ea. Într-o dimineaţă, am avut brusc revelaţia că un creştin convins de fericirea deplină a vieţii viitoare nu trebuie să pună preţ pe lucrurile efemere. Cum se făcea că, în marea lor majoritate, acceptau ca, toată viaţa, să fie oameni ai timpului lor? Cu cât mă gândeam mai mult, cu atât mirarea mea creştea. Am decis, să nu fiu în nici un un caz ca ei: alesesem deja între infinit şi finitudine. „Mă voi duce la mânăstire“, mi-am spus cu hotărâre. Nici ceea ce făceau surorile de caritate nu mi se părea foarte

serios şi important; singura preocupare demnă de interes era slăvirea neîncetată a lui Dumnezeu. Mă voi face călugăriţă carmelită. Nu am spus nimănui despre această intenţie: nu ar fi fost luată în serios. M-am mulţumit să spun, cu o expresie de om care ştie ce vrea: „Eu nu mă mărit niciodată.“ Tata zâmbea. „Să mai vedem ce spui la 15 ani.“ În forul meu interior, zâmbeam la rându-mi. Ştiam că sunt sortită mânăstirii în urma unei logici implacabile: cum să prefer, între tot sau nimic, nimicul?

Acest viitor a fost o scuză comodă: timp de mulţi ani, m-am bucurat din plin şi fără mustrări de conştiinţă de toate lucrurile materiale ale acestei lumi.

Fericirea mea atingea apogeul în timpul celor două luni şi jumătate pe care le petreceam, în fiecare an, la ţară. Mama era mult mai binedispusă decât la Paris; tata se ocupa mai mult de mine; aveam foarte mult timp liber ca să citesc şi să mă joc cu sora mea. Nu simţeam lipsa şcolii Désir: caracterul necesar pe care studiul îl conferea vieţii mele se răsfrângea acum asupra vacanţei. Timpul nu-mi mai era limitat de obligaţii stricte: dar lipsa lor era compensată din plin de lărgimea orizonturilor ce se deschideau în faţa curiozităţii mele. Le exploram fără rezerve: adulţii nu mai mijloceau între mine şi lume. Mă îndestulam cu solitudinea şi cu libertatea de care, în timpul anului şcolar, nu aveam parte decât foarte puţin. Toate aspiraţiile mele se îmbinau în mod armonios: ataşamentul meu de trecut şi pofta de nou, dragostea faţă de părinţi şi dorinţa de independenţă.

De obicei, rămâneam câteva săptămâni la La Grillère. Castelul îmi părea enorm şi antic; era construit abia în urmă cu 50 de ani, dar nici unul dintre obiectele care-i trecuseră pragul în această jumătate de secol, mobilă sau orice lucru mărunt, nu mai ieşise de acolo. Nimeni nu ştergea cenuşa timpului: respira mirosul vieţilor stinse. O mulţime de cornuri de aramă lucitoare, agăţate pe pereţii vestibulului pavat cu dale, evocau – în mod înşelător, cred – vechile vânători cu gonaci. În „sala de biliard“, locul în care stăteam de obicei, amintirea acestei datini ucigătoare era ţinută trează de vulpi, şoimi negri, găi împăiate. În încăpere nu exista masă de biliard, ci un şemineu monumental, o bibliotecă încuiată cu grijă, o masă plină de exemplare din *Chasseur français*[40]; fotografii îngălbenite de vreme, mănunchiuri de pene de păun, pietre, obiecte de ceramică, barometre, pendule cu sunet înăbuşit, lămpi totdeauna stinse copleşeau gheridoanele. Exceptând sufrageria, încăperile erau rareori folosite: un salon care mirosea a naftalină, un salonaş, o cameră de studiu, un fel de birou cu jaluzelele trase totdeauna, care ţinea loc de debara. Într-o chichineaţă, răspândind un puternic miros de pielărie, erau puse la păstrare generaţii de ghete şi cizme. Două scări duceau la etajele de sus, ale căror coridoare răspundeau în peste o duzină de camere, cele mai

multe dezafectate şi pline de vechituri prăfuite. Într-una din ele stăteam eu cu sora mea. Dormeam în paturi cu coloane. Pereţii erau împodobiţi cu fotografii decupate din *L'Illustration*[41] şi înrămate.

Locul cel mai animat al casei era bucătăria, care ocupa jumătate din subsol. Dimineaţa, acolo îmi luam micul dejun: cafea cu lapte, pâine neagră. Prin ochiul de geam vedeam trecând găini, bibilici, câini şi, uneori, picioare de oameni. Îmi plăcea lemnul masiv al mesei, al băncilor, al cuferelor. În maşina de gătit din fontă jucau flăcări. Obiectele de aramă străluceau: cratiţe de toate mărimile, căzănele, spumiere, lighene, vase de jăratic; mă distrau farfuriile smălţuite în culori candide, diversitatea castronaşelor, a ceştilor, a paharelor, a străchinilor, a farfuriilor lungi pentru aperitive, a oalelor, urcioarelor, ulcicilor. Ce de marmite, de tigăi, de oale pentru supă, de oale minune, de casolete, de supiere, de tăvi, de crăticioare, de strecurători, de tocătoare, de râşniţe, de forme de copt, de piuliţe de fontă, de lut, de gresie, de porţelan, de aluminiu, de cositor! În celălalt capăt al coridorului, unde gângureau turturele, era lăptăria. Şiştare şi blide smălţuite, putineie din lemn lustruit, turtiţe de unt, brânzeturi proaspete dulci cu formă netedă sub albul imaculat al pânzeturilor subţiri: nuditatea lor igienică şi mirosul de sugar mă goneau de-acolo. Dar mă simţeam bine în magazia de conservat fructe, unde merele şi perele se coceau pe împletituri de nuiele, sau în încăperile pivniţei, printre butoaie, sticle, şunci, cârnaţi, funii de ceapă şi de ciuperci uscate. Aceste subsoluri erau unicele locuri de lux din La Grillère. Parcul era la fel de rudimentar ca interiorul casei: nici o grădiniţă cu flori, nici un scaun de grădină, nici un colţ în care să te simţi confortabil sau să te poţi distra. În faţa intrării principale exista un iaz pentru pescuit în care deseori servitorii spălau albiturile, lovindu-le puternic cu bătătorul de rufe; povârnişul abrupt al peluzei ducea la o construcţie mai veche decât castelul: era „casa de jos“, plină de hamuri şi de pânze de păianjen. Alături erau grajdurile în care nechezau trei sau patru cai.

Unchiul, mătuşa şi verii meu duceau o viaţă pe măsura acestui cadru. Mătuşa Hélène începea să inspecteze dulapurile încă de la şase dimineaţa. Slujită de o servitorime numeroasă, nu făcea curăţenie, gătea rareori, nu cosea şi nu citea niciodată, şi totuşi se plângea că nu-şi vede capul de treburi: scotocea peste tot, fără încetare, din pivniţă până-n pod. Unchiul meu îşi făcea apariţia pe la ora nouă: îşi lustruia ghetrele în camera cu încălţăminte din piele şi se ducea să pună şaua pe cal. Magdeleine avea grijă de animalele ei. Robert dormea. Se mânca târziu de prânz. Înainte de a se aşeza la masă, unchiul Maurice asezona meticulos salata cu două lopăţele de lemn. La începutul mesei, se vorbea cu înflăcărare despre calitatea cantalupilor; la sfârşit, se comparau aromele diverselor soiuri de pere. Între cele două

momente se mânca mult şi se vorbea puţin. Mătuşa mea se întorcea la dulapurile ei de perete, iar unchiul revenea la grajduri şuierând din cravaşă. Magdeleine venea să joace crochet cu Păpuşica şi cu mine. De obicei, Robert nu făcea nimic; uneori se ducea să pescuiască păstrăvi; în septembrie mergea din când în când la vânătoare. Nişte preceptori bătrâni, angajaţi pe lefuri mici, încercaseră să-l facă să ţină minte câteva noţiuni elementare de calcul şi de ortografie. O fată bătrână, cu pielea îngălbenită, îi fusese apoi destinată lui Magdeleine, care era mai uşor de stăpânit şi singura din toată familia care citea. Se ghiftuia cu romane şi visa să fie foarte frumoasă şi să stârnească mari pasiuni. Seara toată lumea se strângea în sala de biliard; tata cerea să se aprindă lumina. Mătuşa mea protesta: „E încă lumină afară.“ Într-un final, ceda şi punea pe masă o lampă cu gaz. După cină, o auzeam cum merge cu paşi mărunţi pe coridoarele întunecate. Cu priviri absente, Robert şi unchiul meu stăteau nemişcaţi în fotoliile lor, aşteptând tăcuţi ora de culcare. În mod cu totul excepţional, unul din ei frunzărea câteva minute *Le Chasseur français*. A doua zi luau totul de la capăt, cu excepţia duminicilor, când, după ce erau bine zăvorâte toate uşile, ne suiam în şareta englezească şi mergeam să ascultăm slujba religioasă la Saint-Germain-les-Belles. Mătuşa mea nu primea vizite şi nu vizita pe nimeni.

Toate aceste obiceiuri îmi conveneau de minune. Îmi petreceam cea mai mare parte a zilei pe terenul de crochet cu sora şi cu verişoara mea, şi citeam. Uneori plecam toate trei prin plantaţia de castani să culegem ciuperci. Nu dădeam nici o atenţie ciupercilor de câmp lipsite de gust, creţuşca, ţâţa caprei, gălbiorii înmănuncheaţi; ne feream cu grijă de hribii dracului cu codiţa lor roşie, de bureţii roşii de stejar, pe care-i recunoşteam după culoarea lor ternă şi după coada băţoasă. Priveam cu dispreţ mânătărcile mature, a căror carne începea să se înmoaie şi să se lase în jos, ca şi cum ar fi avut un fel de barbă verzuie. Adunam doar mânătărcile tinere, cu codiţa curbată la mijloc, a căror pălărie părea îmbrăcată într-un atrăgător pluş cafeniu-închis sau violaceu. Scormonind în muşchi, dând la o parte ferigile, zdrobeam sub picior „gogoaşele“ care, spărgându-se, împrăştiau un praf scârbos. Uneori mergeam cu Robert la pescuit raci, sau, pentru a hrăni păunii Magdeleinei, sfârtecam cu o lopată muşuroaiele de furnici şi aduceam într-o roabă încărcătura de ouă albicioase.

„Marele break“ nu mai era scos de sub şopron. Ca să ajungem la Meyrignac mergeam, timp de o oră, într-un trenuleţ care se oprea din zece în zece minute; la destinaţie, bagajele noastre erau încărcate într-o şaretă trasă de un măgar, iar noi ajungeam acasă pe jos, trecând peste câmp: nu-mi puteam închipui un loc mai frumos pe pământ în care să trăiesc. Într-un fel, zilele petrecute acasă erau sobre. Păpuşica şi cu mine nu aveam echipament de crochet sau pentru vreun alt joc

în aer liber: mama se opusese ca tata să ne cumpere biciclete; nu ştiam să înotăm şi, de altfel, râul Vézère nu era prea aproape. Când întâmplarea făcea să se audă zgomotul unui automobil, mama şi mătuşa Marguerite plecau repede din parc ca să se aranjeze: printre musafiri nu se numărau şi copii. Dar nu aveam nevoie de distracţii. Îmi ajungeau lectura, plimbările şi jocurile pe care le inventam împreună cu sora mea.

Cea mai mare bucurie a mea era să surprind deşteptarea pajiştilor în zori de zi; cu o carte în mână, ieşeam din casa care încă dormea şi împingeam poarta; nu mă puteam aşeza în iarba acoperită de brumă; mergeam pe alee, în lungul pajiştii pe care fuseseră plantaţi arbori de soi, pajişte pe care bunicul o numea „parc peisajat“; citeam, mergând cu paşi mărunţi, şi pielea mea simţea cum în răcoare se strecoară o undă de căldură; pojghiţa subţire care acoperea pământul se topea încetişor; fagul cu frunze roşcat-închis, cedrii albăstrui, plopii argintii aveau o strălucire la fel de proaspătă ca în prima dimineaţă a paradisului: toată această frumuseţe pentru care îi aduceam slavă lui Dumnezeu era numai a mea, iar în golul din stomac prindea formă visul ciocolatei cu pâine prăjită. Când albinele începeau să zumzăie şi storurile ferestrelor se deschideau către parfumul glicinelor mângâiate de soare, eu împărtăşeam deja un tainic şi îndelungat trecut cu ziua care, pentru alţii, abia începea. După efuziunile familiale drăgăstoase şi micul dejun, mă aşezam sub o bignonia, la o masă de fier, şi-mi făceam „lecţiile de vacanţă“; îmi plăceau aceste momente în care, aparent ocupată cu ceva uşor de făcut, mă lăsam în voia zvonurilor verii: freamătul viespilor, cârâitul bibilicilor, chemarea neliniştită a păunilor, murmurul frunzişului; se amesteca parfumul brumărelelor cu mirosurile de ciocolată şi caramel care, de la bucătărie, ajungeau la mine valuri-valuri; pe caietul meu jucau pete rotunde de soare. Eu şi fiecare lucru aveam aici locul nostru acum şi pentru totdeauna.

Bunicul apărea către ora douăsprezece, cu bărbia proaspăt rasă între favoriţii albi. Până la prânz, citea *L'Écho de Paris*[42]. Îi plăceau mâncărurile consistente: potârniche pe varză, volovan de pui, raţă cu măsline, spinare de iepure de câmp, pateuri, tarte, plăcinte, amandine, tarte cu mere sau cu pere, prăjituri cu vişine. În timp ce suportul muzical pentru platourile cu mâncare cânta o arie din *Clopotele din Corneville*, glumea cu tata; cât dura masa, îşi luau vorba din gură; râdeau, declamau, cântau; depănau amintiri, glume, dădeau citate, spuneau vorbe de duh, calambururi din folclorul familiei. Apoi, de obicei, plecam să mă plimb cu sora mea; zgâriindu-ne picioarele în drobiţă şi braţele în mărăcini, exploram pe o rază de câţiva kilometri plantaţia de castani, câmpurile, terenurile necultivate. Făceam descoperiri importante: iazuri, o cascadă; în iarba-neagră, blocuri de granit cenuşiu pe care ne căţăram ca să zărim în depărtare conturul

albăstrui al munţilor Monédières. Pe drum, gustam alune, mure, fructe de păducel, coarne, boabele cu gust înţepător de lemn-galben; încercam câte un măr din toţi merii; dar ne feream să sugem laptele-cucului şi să ne atingem de spicele acelea frumoase, colorate în roşu-portocaliu, care, nu se ştie de ce, poartă mândre enigmaticul nume de „pecetea lui Solomon“. Ameţite de mireasma ierbii cosite, a caprifoiului, a florii de hrişcă, ne culcam pe muşchi sau în iarbă şi citeam. Câteodată îmi petreceam după-amiezile la fel, dar singură, citind pe săturate şi privind cum se alungesc umbrele şi zburătăcesc fluturii.

În zilele ploioase stăteam în casă. Dar, dacă sufeream de pe urma constrângerilor impuse de voinţa oamenilor, nu aveam nimic împotriva celor impuse de lucruri. Îmi plăcea să stau în salonul cu fotolii îmbrăcate în pluş verde, cu uşile-fereastră acoperite cu muselină galbenă; pe marmura şemineului, pe mese şi pe policioare, multe lucruri fără viaţă îşi desăvârşeau pieirea; păsările împăiate îşi pierdeau penele, florile uscate se fărâmiţau, scoicilor li se întuneca luciul. Mă căţăram pe un taburet şi scotoceam în bibliotecă; descopeream totdeauna câte ceva de Fenimore Cooper sau vreun *Magasin pittoresque*[43], cu file atacate de rugină, pe care nu-l ştiam. Era acolo şi un pian dezacordat cu mai multe clape fără sunet; mama deschidea pe pupitru partitura de la *Grand Mogol*[44] şi de la *Noces de Jeannette*[45] şi cânta ariile preferate ale bunicului: la rându-i, el cânta împreună cu noi refrenele.

Când era timp frumos, după cină făceam o plimbare în parc; sub Calea lactee, respiram mirosul răscolitor al magnoliilor şi pândeam stelele căzătoare. Apoi, ţinând în mână un sfeşnic, mă duceam să mă culc. Aveam camera mea cu fereastra spre curte, în faţa magaziei de lemne pentru foc, a spălătoriei şi a remizei în care erau închise o caleaşcă şi o berlină, demodate ca orice trăsuri vechi. Mă încântau dimensiunile ei mici: avea un pat, un scrin şi, pe un fel de cufăr, ligheanul şi vasul cu apă. Era o chilie pe măsura mea, precum fusese altădată nişa în care mă refugiam sub biroul tatii. Cu toate că de obicei prezenţa surorii mele nu mă deranja, singurătatea mă entuziasma. Când aveam chef de sfinţenie, profitam că sunt singură ca să mă culc pe podea. Dar, mai cu seamă, înainte de a mă întinde-n pat, întârziam îndelung la fereastra camerei mele şi deseori mă ridicam din pat, încercând să pricep ce se întâmplă dincolo de răsuflarea liniştită a nopţii. Mă aplecam peste pervaz, îmi afundam mâinile în prospeţimea răcoroasă a unei tufe de mălin; apa curgea în fântână, gâlgâind pe o piatră verzuie; uneori, o vacă bătea cu copita în uşa staulului: ghiceam mirosul de paie şi de fân. Ritmic, încăpăţânată ca o inimă care bate, o lăcustă ţârâia; totuna cu tăcerea nesfârşită, sub cerul nesfârşit, îmi părea că pământul se face ecoul acelei voci

interioare care şopteşte neîncetat în mine: sunt aici; în inima mea pulsa căldura vieţii sub lumina rece a stelelor. Acolo sus era Dumnezeu şi mă privea; mângâiată de adierea vântului, îmbătată de miresme, primeam în dar eternitatea prin sărbătoarea din sângele meu.

Adulţii spuneau deseori: nu se cuvine. Nu înţelegeam foarte bine ce însemna asta. La început, i-am atribuit un sens mai mult sau mai puţin scatologic. În cartea Contesei de Ségur, *Vacanţele*, unul dintre personaje istorisea o întâmplare în care apăreau fantome, coşmaruri, cearşafuri mânjite care mă contrariau la fel ca părinţii mei; aşa că am pus în legătură indecenţa cu funcţiile inferioare ale corpului; ulterior am aflat că trupul este în întregime părtaş la trivialitatea acestora: ca atare, trebuia ascuns. A lăsa să se vadă lenjeria intimă sau pielea – cu excepţia unor zone strict determinate – era o necuviinţă. Anumite amănunte vestimentare, anumite atitudini erau la fel de condamnabile ca o expunere indiscretă. Respectivele interdicţii vizau, în mod special, genul feminin; o doamnă „la locul ei“ nu trebuia nici să poarte decolteuri prea mari sau fuste scurte, nici să-şi vopsească părul, nici să şi-l taie, nici să se machieze, nici să se tolănească pe o canapea, nici să-şi sărute soţul pe culoarele metroului: dacă încălca aceste norme, era de speţă joasă. Necuviinţa nu era totuna cu păcatul, dar atrăgea după sine un blam mai sever decât batjocura. Sora mea şi cu mine am simţit că sub aceste aparenţe anodine se ascundea ceva important şi, pentru a ne feri de acea taină, ne-am grăbit să luăm totul în râs. În Grădina Luxembourg, ne dădeam coate când treceam pe lângă o pereche de îndrăgostiţi. În mintea mea, necuviinţa avea o legătură, una cât se poate de vagă, cu o altă enigmă: faptul că îmi era interzis să citesc anumite cărţi. Uneori, înainte de a-mi da o carte, mama prindea laolaltă cu ace de gămălie câteva file; în *Războiul lumilor* de Wells am găsit un capitol condamnat astfel. Nu scoteam acele niciodată, dar mă întrebam: despre ce e vorba? Era ciudat. Adulţii vorbeau liber în faţa mea; mă mişcam în lume fără oprelişti; totuşi această transparenţă ascundea, paradoxal, ceva; ce? unde? În zadar scrutam cu privirea orizontul, încercând să identific zona ascunsă care, deşi nu era mascată cu nimic, rămânea invizibilă.

Într-o zi, în timp ce studiam aşezată la biroul tatălui meu, am remarcat, chiar lângă mâna mea, un roman cu coperţi galbene: *Cosmopolis*[46]. Obosită, fără să mă gândesc la ce fac, l-am deschis cu un gest mecanic; nu aveam intenţia să citesc, dar aveam impresia că, fie şi fără asocierea cuvintelor în fraze, mi-ar fi fost suficientă o privire aruncată pe paginile volumului pentru a-i descoperi esenţa secretului. Mama a apărut brusc lângă mine. „Ce faci?“ M-am bâlbâit. „Nu e voie! mi-a spus, să nu te mai atingi niciodată de cărţile care nu sunt pentru tine.“ Vocea ei avea un ton rugător şi pe obraz i se citea o neliniște

mai convingătoare decât un reproş: între paginile romanului *Cosmopolis* mă pândea un mare pericol. I-am promis, tulburată, că aşa voi face. Mintea mea a legat acest episod de altul, petrecut cu ani buni înainte: eram foarte mică, stăteam în acelaşi fotoliu şi îmi băgasem degetul în gaura neagră a prizei electrice; zguduitura neaşteptată m-a făcut să ţip de durere. Oare priveam acel contur negru din mijlocul rotundului de porţelan în timp ce îmi vorbea mama, sau am făcut legătura mai târziu? În orice caz, aveam impresia că un contact cu romanele lui Zola şi Bourget, aflate în bibliotecă, mi-ar provoca un şoc la fel de neaşteptat şi de puternic. Şi aşa cum şina de metrou mă fascina pentru că ochiul aluneca pe suprafaţa ei lucioasă fără să-i dea în vileag forţa ucigătoare, vechile volume cu cotorul obosit mă intimidau cu atât mai mult cu cât nimic nu indica forţa lor malefică.

În perioada de reculegere dinaintea ceremoniei solemne de comuniune, preotul, ca să ne prevină în legătură cu ispita curiozităţii, ne-a istorisit o întâmplare care a exacerbat-o pe cea prin care trecusem. O fetiţă uimitor de inteligentă şi precoce, dar educată de părinţi nevigilenţi, a venit într-o zi la el şi i s-a spovedit: citise atâtea cărţi nocive, încât îşi pierduse credinţa şi ura viaţa. A încercat să-i redea speranţa, dar starea ei era mult mai gravă decât s-ar fi putut crede: la scurt timp, a aflat că s-a sinucis. Primul meu impuls a fost de invidioasă admiraţie faţă de acea fetiţă doar cu un an mai mare ca mine şi care ştia mult mai multe. Apoi m-a cuprins nedumerirea. Credinţa mă apăra de infern: mă temeam prea mult de el pentru a comite vreodată un păcat de moarte; dacă nu mai crezi, se cască în faţa ta toate hăurile; era posibil oare să i se întâmple cuiva o asemenea nenorocire fără s-o fi meritat? Micuţa sinucigaşă nu săvârşise nici măcar păcatul de a fi neascultătoare; pur şi simplu se expusese, imprudentă, unor forţe obscure care îi pustiiseră sufletul; de ce nu a salvat-o Dumnezeu? şi cum ar putea nişte cuvinte îmbinate între ele de către oameni să nimicească neîndoielnicele miracole? Dar cel mai puţin înţelegeam faptul că, prin ea însăşi, cunoaşterea te poate duce la disperare. Preotul nu spusese că acele cărţi dăunătoare falsificau adevărul despre viaţă: în acest caz, i-ar fi fost uşor să risipească minciunile; drama copilei pe care nu reuşise s-o salveze era că descoperise prematur adevăratul chip al realităţii. Îmi spuneam că oricum într-o zi voi da şi eu ochii cu el şi nu voi muri: raţionalismul meu respingea ideea că există o vârstă la care adevărul ucide.

De altfel, nu numai vârsta era luată în calcul: mătuşa Lili avea dreptul să citească doar cărţi „pentru fete tinere“; mama smulsese din mâinile lui Louise *Claudine à l'école*[47], iar seara comentase incidentul cu tata: „Noroc că n-a înţeles nimic!“ Căsătoria era antidotul care-ţi permitea să consumi, fără pericol, fructele arborelui Cunoaşterii; nu-mi puteam explica sub nici o formă de ce. Niciodată nu m-am gândit

să abordez astfel de subiecte cu colegele mele. O elevă fusese exmatriculată din şcoală pentru că iniţiase „discuţii indecente“, iar eu îmi spuneam, virtuoasă, că, de-ar fi încercat să mă facă părtaşă, n-aş fi plecat urechea la spusele ei.

Totuşi verişoara mea Magdeleine citea orice. Tata fusese cuprins de indignare văzând că, la 12 ani, se cufundase în *Cei trei muschetari*: mătuşa Hélène ridicase nepăsătoare din umeri. În ciuda faptului că era îmbuibată cu romane „peste vârsta ei“, Magdeleine nu prea părea să se gândească la sinucidere. În 1919 părinţii mei au găsit, în strada Rennes, un apartament mai puţin costisitor decât cel de pe Bulevardul Montparnasse şi, pentru a rezolva problemele legate de schimbarea locuinţei, ne-au lăsat, pe sora mea şi pe mine, la La Grillère în prima jumătate a lunii octombrie. Eram singure cu Magdeleine de dimineaţa până seara. Fără nici un fel de premeditare, într-o zi am întrebat-o, între două partide de crochet, despre ce era vorba în cărţile interzise; nu avusesem intenţia s-o fac să-mi relateze conţinutul lor; voiam pur şi simplu să aflu din ce motive erau prohibite.

Ne lăsaserăm jos ciocanele de lemn şi ne aşezaserăm toate trei pe peluză, la marginea terenului pe care erau fixate boltele pentru jocul de crochet. Magdeleine a avut o mică ezitare, a pufnit în râs, apoi a început să vorbească. A arătat către câinele ei şi ne-a atras atenţia asupra celor doi bulgăraşi dintre picioarele lui: „Ei bine! a spus, şi bărbaţii îi au.“ Într-o culegere intitulată *Romane şi nuvele* citise o poveste melodramatică: o marchiză, geloasă pe soţul ei, a pus pe cineva să-i taie „bulgăraşii“ în timp ce dormea. A murit din cauza asta. Am considerat că această lecţie de anatomie este cam searbădă şi, fără să-mi dau seama că declanşasem o „discuţie indecentă“, am descusut-o pe Magdeleine: şi despre ce altceva e vorba acolo? Atunci mi-a explicat ce înseamnă cuvintele *amant* şi *amantă*: dacă mama mea şi unchiul Maurice s-ar fi iubit, ea ar fi fost amanta lui şi el amantul ei. Nu precizase sensul cuvântului *a iubi*, aşa că ipoteza necuviincioasă m-a tulburat fără să înţeleg ceva. Relatările ei au început să prezinte interes pentru mine doar când m-a informat asupra felului în care se nasc copiii; recursul la voinţa divină nu mai era suficient pentru mine căci ştiam că, exceptând miracolele, Dumnezeu opera cu cauzalităţi naturale: ceea ce se petrece pe pământ are totdeauna o explicaţie pământeană. Magdeleine mi-a confirmat bănuielile: bebeluşii se formează în pântecele mamei lor; cu câteva zile în urmă, când bucătăreasa a despicat burta unei iepuroaice de casă, a găsit înăuntru şase iepuraşi mititei. Când o femeie aşteaptă un copil se cheamă că este însărcinată şi i se umflă burta. Magdeleine nu ne-a mai dat nici un alt amănunt. A urmat, într-o succesiune logică, anunţul că peste un an sau doi în trupul meu se vor petrece schimbări; voi avea „scurgeri albe“ şi apoi voi avea sângerări în fiecare lună şi va trebui să port

între pulpe nişte bandaje speciale. Am întrebat-o dacă aceste pierderi se numesc „scurgeri roşii“, iar sora mea se agita, dorind să afle cum te descurci cu acele pansamente când vrei să urinezi. Întrebarea a iritat-o pe Magdeleine; a spus că suntem proaste, a ridicat din umeri şi s-a dus să-şi hrănească găinile. Poate că îşi dădea seama cât suntem de puerile şi considera că nu meritam un grad mai înalt de iniţiere. Am rămas mută de uimire: îmi imaginasem că secretele păstrate de adulţi sub pecetea tainei erau de mult mai mare importanţă. Pe de altă parte, tonul confidenţial şi sarcastic al lui Magdeleine nu se împăca deloc cu bizara lipsă de însemnătate a dezvăluirilor sale; ceva nu era în regulă, dar nu puteam să spun ce anume. În zilele următoare aveam să realizez că nu abordase subiectul concepţiei; ştiind că există o legătură indisolubilă între cauză şi efect, nu puteam să accept că simpla ceremonie a căsătoriei duce la apariţia unui corp de carne în burta femeii; între părinţi trebuia să se întâmple ceva de natură organică. Comportamentul animalelor ar fi putut să mă lămurească: o văzusem pe Criquette, căţeluşa fox terrier a lui Magdeleine, lipită de un câine-lup de mari dimensiuni. Magdeleine plângea, încercând să-i desprindă unul de celălalt. „Puii ei vor fi prea mari: Criquette o să moară din cauza lor!“ Dar nu asociam aceste zbânţuieli – nici pe ale păsărilor de curte sau ale muştelor – cu obiceiurile oamenilor. Expresiile „legături de sânge“, „copil din sângele meu“, „se vede că e sângele meu“ îmi dădeau a înţelege că, în ziua nunţii şi din acel moment mereu, în venele soţiei se făcea o mică transfuzie cu sângele soţului; mi-i imaginam pe cei doi, mire şi mireasă, în picioare, încheietura mâinii drepte a bărbatului fiind unită cu încheietura mâinii stângi a femeii; era o operaţiune solemnă, la care asistau preotul şi câţiva martori aleşi.

Chiar dacă informaţiile nu au fost la nivelul aşteptărilor, vorbăria lui Magdeleine trebuia să ne fi pus cu adevărat pe jar, căci sora mea şi cu mine ne-am lansat în dezbateri serioase. Amabilă, prea puţin dispusă să facă morală, cu aerul său mereu absent, mătuşa Hélène nu ne intimida. Am început să facem în faţa ei tot felul de remarci „necuviincioase“. În salonul cu mobile acoperite cu huse, mătuşa Hélène se aşeza la pian şi cânta împreună cu noi cântece de la 1900; avea o întreagă colecţie; le-am ales pe cele mai deocheate şi le-am fredonat cu un sentiment de autosatisfacţie. „Pentru gura mea flămândă, sânii tăi albi sunt mai buni decât fraga pădurii – şi laptele ce-l sug din ei…“ Acest început de romanţă mă intriga în mod special: lucrurile se petreceau aşa cum se spunea acolo? Să fie un ritual amoros? Orice s-ar spune, acest cuplet era, desigur, „necuviincios“. Îl scriam cu vârful degetelor pe geamurile aburite, îl recitam cu voce tare sub nasul mătuşii Hélène; o asaltam cu întrebări obraznice, dându-i a înţelege că nu mai putem fi duse de nas cu poveşti. Cred că

modul nostru de manifestare zgomotos şi exuberant avea un ţel: neavând exerciţiul acţiunilor secrete, voiam să dăm de ştire tuturor adulţilor că le aflaserăm tainele, dar ne lipsea îndrăzneala şi simţeam nevoia să ne ameţim singure; sinceritatea noastră se manifesta provocator. Ne-am atins scopul. Sora mea era mult mai dezinhibată decât mine. Când am ajuns la Paris, a avut curajul s-o întrebe pe mama dacă într-adevăr copiii ajung pe lume prin buric. „De ce îmi pui întrebarea asta? a replicat mama cu o voce seacă. Ştiţi totul!“ Bineînţeles că mătuşa Hélène o pusese la curent. Simţindu-ne uşurate că am făcut acest prim pas, am împins lucrurile mai departe; mama ne-a lăsat să înţelegem că nou-născuţii veneau pe lume prin anus, fără dureri. Vorbea pe un ton neutru; însă această discuţie n-a mai fost urmată de altele: niciodată n-am mai abordat cu ea acele probleme, iar ea n-a mai suflat nici un cuvânt.

Nu-mi amintesc să fi fost foarte preocupată de fenomenele sarcinii şi naşterii şi nici să le integrez în viitorul meu; eram refractară la ideea de căsătorie şi maternitate şi, ca atare, nu consideram că mă privesc. Această iniţiere incompletă m-a tulburat din alt punct de vedere. Lăsase multe enigme nedezlegate. Ce legătură putea să existe între lucrul acesta serios, naşterea unui copil şi lucrurile necuviincioase? Dacă nu exista nici o legătură, de ce tonul lui Magdeleine şi rezervele mamei păreau să dea de înţeles tocmai contrariul? Mama mea spusese ceva sumar doar la îndemnul nostru, fără a ne explica de fapt ce înseamnă căsătoria. Aspectele fiziologice au legătură cu ştiinţa întocmai ca rotaţia Pământului: ce o împiedica să ne dea pur şi simplu nişte informaţii? Pe de altă parte, în condiţiile în care, aşa cum spusese verişoara mea, cărţile interzise conţineau doar nişte chestiuni de o indecenţă caraghioasă, de unde venea forţa lor otrăvitoare? Nu-mi puneam aceste întrebări în mod explicit, dar ele mă frământau. Corpul în sine trebuia să fie un obiect periculos din moment ce orice aluzie la existenţa lui, serioasă sau frivolă, părea periculoasă.

Presupunând că în spatele tăcerii adulţilor se ascundea ceva, nu-i acuzam că pun piedici fără motiv. Însă eram decepţionată de natura secretelor pe care le deţineau: nu aveau acces la domenii oculte, unde lumina să fie mai strălucitoare, unde orizontul să se deschidă mai larg decât în lumea mea. Decepţia mea reducea universul omenesc şi oamenii la trivialitatea lor cotidiană. Deşi nu am realizat imediat, prestigiul celor mari scăzuse considerabil în ochii mei.

Fusesem învăţată că vanitatea este zadarnică şi frivolitatea, inutilă; mi-ar fi fost ruşine să cred că e important să mă gătesc şi să mă admir îndelung în oglinzi; totuşi, când împrejurările erau prielnice, îmi analizam imaginea cu bunăvoinţă. În pofida timidităţii, năzuiam, ca şi altădată, să intru în rol de vedetă. În ziua ceremoniei de comuniune nu-mi ascundeam marea satisfacţie. Ştiind îndeaproape, de multă

vreme, ce înseamnă împărtăşania, m-am bucurat fără rezerve de aspectele profane ale sărbătorii. Rochia pe care mi-o împrumutase o verişoară nu avea nimic deosebit; dar la şcoala Désir, în locul obişnuitei bonete de tul, se purta pe cap o coroană de trandafiri; acest amănunt indica faptul că nu făceam parte din turma obişnuită a copiilor din parohii: abatele Martin dădea ostia unei elite alese pe sprânceană. Eu am fost, în plus, cea aleasă ca, în numele colegelor mele, să reînnoiesc legămintele solemne prin care, în ziua botezului, ne-am lepădat de Satana, de deşertăciunea sa, de faptele sale. Mătuşa Marguerite a dat o masă mare în cinstea mea şi eu am prezidat-o; acasă, la gustarea de după-amiază, am aşezat la vedere pe pianul cu coadă toate cadourile pe care le primisem. Eram felicitată, iar eu mă simţeam frumoasă. Seara, m-am despărţit cu părere de rău de podoabele mele; pentru a-mi alina supărarea, pentru o clipă am fost adepta căsătoriei; va veni o zi când, îmbrăcată toată în mătăsuri albe, în sunetele orgii şi strălucirea lumânărilor, voi fi din nou regină.

În anul următor am jucat, cu mare plăcere, rolul ceva mai modest de domnişoară de onoare. Mătuşa Lili s-a măritat. Ceremonia nu a fost fastuoasă, dar eram încântată de toaleta pe care o purtam. Îmi plăcea rochia mea de mătase albastră ca o tandră mângâiere; aveam buclele strânse cu o fundă neagră de catifea, iar albăstrelele şi macii înfloriseră pe pălăria mea cu boruri largi, din pai. Cavalerul de onoare destinat ca pereche era un tânăr de 19 ani care mă trata ca pe o domnişoară în toată firea: aveam convingerea că în ochii lui eram fermecătoare.

Viitoarea mea imagine începea să mă preocupe din ce în ce mai mult. În afara cărţilor serioase şi a povestirilor cu aventuri pe care le luam de la salonul de lectură, citeam romanele din colecţia „Biblioteca fiicei mele“, care încântaseră adolescenţa mamei şi care umpleau un raft întreg în dulapul meu. La La Grillère mi se permitea să citesc *Les Veillées des Chaumières*[48] şi volumele din colecţia Stella, cu care se delecta Magdeleine; Delly, Guy Chantepleure, *La Neuvaine de Colette*[49], *Mon oncle et mon curé*[50]: nu consideram prea vrednice de interes aceste caste idile, în viziunea mea eroinele principale fiind proaste, iar iubiţii lor, anoşti. Totuşi am avut impresia că mă recunosc laolaltă cu viaţa mea în *Little Women*[51], de Louisa Alcott. Fetiţele din familia March erau de religie protestantă, tatăl lor era pastor, iar mama lor nu le dăduse drept carte de căpătâi *Imitaţia lui Isus Christos*, ci *The Pilgrim's Progress*[52]; această diferenţă scotea şi mai bine în evidenţă trăsăturile noastre comune. M-am emoţionat văzând că, pentru a se duce la un matineu unde toţi copiii ceilalţi aveau haine din mătase, Meg şi Joe îşi pun rochii sărăcăcioase din poplin cafeniu; ca şi mine, erau instruite în spiritul ideii că moralitatea şi cultura prevalează asupra bogăţiei; căminul lor modest avea, ca şi al meu, *ceva* ieşit din comun. M-am

identificat total cu Joe, intelectuala. Repezită, colţuroasă la trup, Joe se căţăra în vârful copacilor ca să citească; era mai băieţoasă şi mai îndrăzneaţă decât mine, dar îi împărtăşeam aversiunea faţă de cusut şi treburi gospodăreşti şi dragostea pentru cărţi. Dar ea scria şi, ca s-o imit, m-am întors la vechile mele preocupări şi am compus două sau trei nuvele. Nu ştiu dacă voiam să reînnod vechea mea prietenie cu Jacques sau dacă, mai degrabă nedesluşit, doream să desfiinţez bariera care mă ţinea departe de lumea băieţilor, dar relaţiile dintre Joe şi Laurie mi-au mers la suflet. Nu aveam nici o îndoială că, mai târziu, aveau să se căsătorească. Iată deci că era posibil ca maturitatea să împlinească năzuinţele copilăriei în loc să se lepede de ele: la acest gând, mă simţeam plină de speranţă. Eram mai ales încântată de faptul că Joe era, în mod evident, personajul preferat al scriitoarei Louisa Alcott. Cum am mai spus, respingeam cu tărie acea superioritate amabilă a adulţilor care tratează toţi copiii nediferenţiat, reducându-i la acelaşi nivel. Calităţile şi defectele pe care scriitorii le atribuiau tinerilor lor eroi păreau, de obicei, chestiuni întâmplătoare, fără consecinţe: când vor creşte, ei vor deveni cu toţii persoane la locul lor; de altfel, se distingeau unii de ceilalţi prin moralitate, niciodată prin inteligenţă; s-ar fi zis că, din acest punct de vedere, vârsta îi aducea pe toţi la acelaşi nivel. În cazul lui Joe, lucrurile stăteau pe dos, ea îşi depăşea surorile, mai virtuoase sau mai drăguţe, prin dorinţa intensă de cunoaştere, prin forţa viguroasă a gândirii; superioritatea ei, tot atât de evidentă ca a unor adulţi, îi asigura un destin insolit comun: era însemnată. M-am simţit îndreptăţită să consider, la rându-mi, că pasiunea pentru cărţi, succesele mele şcolare sunt dovada valorii pe care viitorul avea s-o confirme. În propriii mei ochi am devenit un personaj de roman. Întrucât orice intrigă de roman presupunea obstacole şi eşecuri, le-am inventat. Într-o după-amiază jucam crochet cu Păpuşica, Jeanne şi Magdeleine. Purtam şorţuri din pânză bej cu feston roşu, brodate cu cireşe. Pâlcurile de laur străluceau în soare, pământul mirosea frumos. Brusc, am încremenit: tocmai trăiam primul capitol din cartea a cărei eroină principală eram; ea era pe punctul de a ieşi din copilărie; dar noi toate aveam să creştem; am hotărât că sora mea şi verişoarele mele vor fi mai atrăgătoare decât mine, fiind mai frumoase, mai graţioase şi mai blânde; ele vor fi cerute în căsătorie: eu nu. Nu mă voi întrista; era firesc ca ele să fie preferate. Dar se va întâmpla ceva care mă va face să ajung mai presus de orice preferinţă; nu ştiam sub ce formă şi prin intermediul cui, dar aveam să fiu recunoscută. Întrezăream aievea, parcă, o privire care cuprinde, cu afecţiune, terenul de crochet şi pe cele patru fetiţe îmbrăcate în şorţuri bej; se opreşte asupra mea şi o voce murmură: „Ea nu-i la fel ca celelalte.“ Era chiar lipsit de sens să mă compar cu o soră şi cu nişte verişoare care n-aveau nici un fel de

ambiţii. Dar ele erau fereastra prin care îmi vedeam toate semenele. Eram sigură că voi fi, că eram total neobişnuită.

Rareori dădeam frâu liber unor astfel de vanitoase pretenţii: preţuirea de care mă bucuram mă scutea de aşa ceva. Iar dacă mi se întâmpla să mă simt o fiinţă de excepţie, nu ajungeam să mă consider unică. În viitor, suficienţa avea să-mi fie domolită de sentimentele inspirate de o altă persoană. Avusesem norocul să întâlnesc prietenia.

În ziua în care am intrat în clasa a patra primară – mergeam pe zece ani – scăunelul de lângă mine a fost ocupat de o nouă colegă: o bruneţică mică de statură, cu părul tăiat scurt. Am stat de vorbă în timp ce o aşteptam pe Domnişoara şi când s-au terminat orele. Se numea Élisabeth Mabille şi era de aceeaşi vârstă cu mine. Îşi întrerupsese studiile începute în particular din cauza unui grav accident: la ţară, în timp ce cocea cartofi, îşi dăduse foc la rochie; arsura de gradul trei de pe coapsă o făcuse să urle nopţi întregi; sub fusta plisată, carnea purta încă urmele traumei. Nu mi se întâmplase niciodată ceva atât de însemnat: încă de la început, a fost pentru mine o persoană importantă. M-a uimit felul în care le vorbea profesoarelor; atitudinea ei plină de naturaleţe contrasta cu vocea stereotipă a celorlalte eleve. În următoarea săptămână a reuşit să mă seducă: o imita perfect pe domnişoara Bodet; tot ceea ce spunea era sau interesant, sau hazos.

În pofida lacunelor decurgând din forţata sa inactivitate, Élisabeth a ajuns foarte repede printre primele la învăţătură; la compuneri, eu eram totdeauna ceva mai bună. Întrecerea dintre noi a fost pe placul profesoarelor, care ne-au încurajat prietenia. La reuniunea care avea loc în fiecare an în preajma Crăciunului, am jucat amândouă într-o scurtă comedie. În rochie roz, cu chipul încadrat de bucle lungi, eu o întruchipam pe doamna de Sévigné copilă; Élisabeth avea rolul unui tânăr văr năbădăios; costumul băieţesc i se potrivea nemaipomenit de bine şi a încântat auditoriul cu vioiciunea şi spontaneitatea ei. Munca din timpul repetiţiilor, discuţia în tête-à-tête sub reflectoare au strâns şi mai mult legăturile între noi; de acum înainte aveam să fim numite „inseparabilele“.

Tata şi mama au investigat îndelung arborele genealogic al fiecărei familii Mabille despre care auziseră; au ajuns la concluzia că se înrudeau de departe cu părinţii lui Élisabeth. Tatăl ei era inginer de căi ferate şi ocupa un post important; mama, născută Larivière, provenea dintr-o veritabilă dinastie de catolici militanţi; avea nouă copii şi se ocupa intens de operele Sfântului Toma din Aquino. Uneori venea în strada Jacob. Era o femeie frumoasă în jur de 40 de ani, brunetă, cu privirea înflăcărată, şi avea în jurul gâtului o panglică de catifea cu capetele îmbinate de o broşă veche. Îşi echilibra siguranţa de sine regală printr-o nuanţată amabilitate. A cucerit-o pe mama

numind-o „domniţă“ şi spunându-i că părea sora mea mai mare. Ni s-a dat voie, lui Élisabeth şi mie, să mergem una la cealaltă în vizită ca să ne jucăm împreună.

Prima dată, sora mea m-a însoţit în strada Varenne şi ne-am speriat amândouă. Élisabeth – căreia apropiaţii îi spuneau Zaza – avea o soră şi un frate mai mari ca ea, şase fraţi şi surori mai mici şi o droaie de veri şi de prieteni. Alergau, săreau, se băteau, se căţărau pe mese, răsturnau mobilele şi ţipau tot timpul. La sfârşitul după-amiezii, doamna Mabille intra în salon, ridica un scaun, ştergea cu surâsul pe buze o frunte asudată. Eram uimită de indiferenţa cu care trata manifestările zgomotoase, petele, farfuriile sparte: nu se supăra niciodată. Nu-mi prea plăceau jocurile acestea desfăşurate fără reguli, de altfel deseori o oboseau şi pe Zaza. Ne retrăgeam în biroul domnului Mabille şi discutam, ferite de vacarm. Era o plăcere pe care n-o mai cunoscusem. Părinţii mei îmi vorbeau, le vorbeam şi eu, dar nu purtam discuţii între noi; sora mea şi cu mine fuseserăm prea apropiate ca să schimbăm păreri. Cu Zaza purtam discuţii adevărate, aşa cum făceau seara tata şi mama. Vorbeam despre ce învăţam, despre ce citeam, despre colege, despre profesoare, despre ce aflaserăm, niciodată despre noi înşine. Conversaţiile noastre n-au alunecat niciodată pe panta confidenţelor. Nu ne permiteam nici o familiaritate. Ne spuneam politicos „dumneata“ şi, în afara menţiunii din sfârşitul scrisorilor, nu ne sărutam.

Zaza iubea, ca şi mine, cărţile şi studiul; în afară de asta, era dăruită cu o mulţime de talente care mie îmi lipseau. Uneori, când sunam la ea, în strada Varenne, o găseam făcând fursecuri şi cremă de zahăr ars. Înşira pe o andrea bucăţi de portocale, de curmale, de prune uscate şi le afunda într-o cratiţă în care fierbea un sirop cu miros de oţet cald: fructele ei glasate arătau la fel de bine ca cele de la cofetari. Copia cu mâna ei, în zece exemplare, o *Cronică de familie* pe care o redacta în fiecare săptămână pentru bunicii, unchii, mătuşile care nu erau în Paris. Îi admiram în egală măsură povestirile pline de viaţă şi priceperea de a întocmi ceva care semăna cu un ziar adevărat. A luat câteva lecţii de pian împreună cu mine, dar a trecut foarte repede la avansaţi. Firavă, cu picioarele subţiri, făcea totuşi cu trupul ei o mie de minunăţii. La începutul primăverii, doamna Mabille ne-a dus pe amândouă într-o zonă înflorită de la marginea oraşului – cred că era la Nanterre; Zaza a făcut roata pe iarbă, şpagatul şi tot felul de tumbe. Se căţăra în copaci, se agăţa de crengi cu picioarele. Eram uluită de firescul cu care făcea totul. Umbla singură pe stradă la vârsta de 10 ani; la şcoala Désir nu a adoptat niciodată atitudinile mele emfatice; vorbea cu domnişoarele profesoare pe un ton politicos, dar dezinvolt, aproape de la egal la egal. Într-un an, la o audiţie de pian, şi-a permis un gest îndrăzneţ, frizând scandalul. Sala de festivităţi era plină. În

primele rânduri stăteau elevele îmbrăcate în rochiile lor cele mai frumoase, cu părul buclat, frizat, cu funde în păr, aşteptând momentul în care să-şi etaleze talentele. În spatele lor erau aşezate profesoarele şi supraveghetoarele, în bluze de mătase, cu mănuşi albe. Zaza, îmbrăcată în tafta albastră, a interpretat o bucată muzicală pe care mama ei o considera prea complicată şi căreia îi stâlcea, de obicei, câteva măsuri; de data asta le-a executat fără greşeală şi, aruncând către doamna Mabille o privire triumfătoare, i-a scos limba. Fetiţele au fremătat toate sub buclele lor, iar pe obrazul domnişoarelor s-a citit dezaprobarea. Când Zaza a coborât de pe scenă, mama ei a îmbrăţişat-o cu atâta căldură, încât nimeni n-a îndrăznit s-o mustre. În ochii mei, acel gest a acoperit-o de glorie. Supusă regulilor, încadrată în şabloane, iubeam tot ce era nou, autentic, spontan. Vioiciunea şi independenţa Zazei mă fermecau.

Nu mi-am dat seama prea repede ce loc ocupa această prietenie în viaţa mea. La fel ca prima copilărie, nu eram nici acum deloc capabilă să exprim ce se petrecea în forul meu interior. Fusesem învăţată să confund ceea ce trebuie să fie cu ceea ce este: nu cercetam ce se ascunde sub convenţia cuvintelor. Era de la sine înţeles că purtam tuturor celor din familie – chiar şi verilor celor mai îndepărtaţi – o caldă afecţiune. Pe părinţi şi pe sora mea îi iubeam: acest cuvânt era atotcuprinzător. Nuanţele şi variaţiile sentimentelor nu aveau drept la existenţă. Zaza era cea mai bună prietenă a mea: nu puteam spune nimic mai mult. Într-o inimă bine orânduită, prietenia ocupă un loc onorabil, dar nu are nici strălucirea misteriosului Amor şi nici încărcătura sacră a afecţiunii filiale. Această ierarhie era, pentru mine, în afara oricărei discuţii.

În acel an, ca şi în ceilalţi, luna octombrie mi-a adus voioasa nerăbdare a începerii şcolii. Cărţile noi trosneau între degete, miroseau frumos; aşezată în fotoliul de piele, mă lăsam legănată de viziunea făgăduielilor viitorului.

Nici o făgăduială nu s-a împlinit. În Grădina Luxembourg am regăsit mireasma şi bogăţia nuanţelor roşcate ale toamnei: nu m-au mai impresionat; albastrul cerului se mohorâse. Orele de curs mă plictiseau; îmi învăţam lecţiile şi-mi făceam temele fără plăcere şi deschideam poarta şcolii Désir fără tragere de inimă. Deşi clipele renăşteau trecutul trăit aici, nu-l recunoşteam: îşi pierduse strălucirea culorilor, iar ceea ce se întâmpla zi de zi îmi părea searbăd. Mi se dădea totul, dar mâinile îmi rămâneau goale. Mergeam pe Bulevardul Raspail alături de mama când m-am trezit, deodată, că mă întreb cu spaimă: „Ce se întâmplă cu mine? Asta să-mi fie viaţa? Doar asta? Aşa va fi mereu şi pentru totdeauna?“ Mi s-a tăiat răsuflarea gândindu-mă că aşa se vor scurge, la nesfârşit, săptămânile, lunile, anii neluminaţi de fulgerul vreunei aşteptări, vreunei făgăduieli: era ca şi cum, fără să

dea de veste, lumea ar fi murit. Nici acestei tristeţi nu ştiam să-i dau un nume.

Timp de zece-cincisprezece zile m-am târât de la o oră la alta, de azi pe mâine, vlăguită de puteri. Într-o după-amiază, pe când mă dezbrăcam în vestiarul şcolii, a apărut Zaza. Ne-am pus pe taclale, pe povestit, pe comentat. Cuvintele mi se rostogoleau nerăbdătoare pe buze şi în pieptul meu palpitau mii de sori; într-o uimitoare izbucnire de bucurie, mi-am spus: „Ea îmi lipsise!“ Eram atât de neştiutoare în privinţa inimii, încât nu m-am gândit să-mi spun: „Lipsa ei m-a făcut să sufăr.“ Trebuise să fie acolo pentru a-mi da seama câtă nevoie aveam de ea. Mi s-a dezvăluit un adevăr fulgurant. Deodată, s-au spart în ţăndări şi s-au risipit lucrurile convenţionale, obiceiurile rutiniere, stereotipiile – şi am fost inundată de o emoţie neprevăzută în vreun cod. M-am lăsat dusă de valul acelei bucurii care se rostogolea în mine, nestăvilită şi proaspătă ca apa cascadelor, dezgolită ca o stâncă de granit. Peste câteva zile, am ajuns la şcoală mai repede şi am privit cu un fel de groază scaunul lui Zaza: „Şi dacă n-o să se mai aşeze niciodată pe el, dacă ar muri, ce s-ar alege de mine?“ Şi iarăşi m-a fulgerat un adevăr: „Nu mai pot să trăiesc fără ea.“ Era cam înfricoşător: ea pleca, venea, era departe de mine având în mâinile ei toată fericirea, chiar toată viaţa mea. Mi-am închipuit că domnişoara Gontran avea să intre, măturând podeaua cu fusta ei lungă, şi ne va spune: „Rugaţi-vă, copii: în noaptea trecută, Dumnezeu a chemat-o la El pe micuţa voastră colegă Élisabeth Mabille.“ Ei bine, mi-am spus, aş muri pe loc! Aş aluneca de pe scaunul meu şi m-aş prăbuşi fără suflare. M-a liniştit această rezolvare a lucrurilor. Nu credeam cu adevărat că puterea divină îmi va lua viaţa; nici nu mă temeam, în realitate, că Zaza va muri. Ajunsesem până la a-mi mărturisi dependenţa la care mă adusese ataşamentul faţă de ea: nu îndrăzneam să privesc în ochi toate consecinţele.

Nu aveam pretenţia ca Zaza să aibă pentru mine un sentiment la fel de absolut: mă mulţumeam să fiu colega ei preferată. Admiraţia pe care i-o purtam nu mă facea să scad în propriii mei ochi. Iubirea nu e totuna cu dorinţa. Consideram că nimic nu este mai bun pe lume decât să fiu eu însămi şi să o iubesc pe Zaza.

Note

1. *Era odată un automobil gri* (fr.). (*N.t.*)
2. *Şi ea avea un picior de lemn* (fr.). (*N.t.*)
3. Supă falsă, preparată dintr-o fiertură de pâine, unt şi lapte. (*N.t.*)
4. Aluzie la un personaj dintr-un cântecel franţuzesc pentru copii. (*N.t.*)
5. Salată coaptă (fr.): fel de mâncare gătit, având în compoziţie şi salată. (*N.t.*)

6. Potrivit uzanţelor editoriale, titlurile periodicelor nu au fost traduse în româneşte; titlurile cărţilor, denumirile spectacolelor etc. s-au păstrat, în general, în franceză în cazurile în care nu aveau o traducere consacrată în limba română. (*N.ed.*)

7. *Vache* în limba franceză. (*N.t.*)

8. Dorinţă (fr.). (*N.t.*)

9. Satisfăcător (lat.). (*N.t.*)

10. Sărbătoare catolică având origini medievale, specifică Franţei şi Canadei francofone, plasată la jumătatea perioadei de 40 de zile (Carême) a postului Paştelui. (*N.t.*)

11. Joseph Simon Gallieni (1949–1916), comandant militar şi administrator al coloniilor franceze; unii istorici îl socotesc eminenţa cenuşie care a adus victoria franceză în 1914, în prima bătălie de la Marne; ministru de Război în 1915. (*N.t.*)

12. Aici, semicentură plasată pe spatele mantalelor militare, la nivelul taliei. (*N.t.*)

13. Răutăcios (fr.); articulat (*Le Malin*) înseamnă Diavolul. (*N.t.*)

14. În bisericile creştine apusene, perioada de aşteptare şi pregătire a naşterii lui Isus, care începe din a patra duminică înainte de Crăciun şi se sfârşeşte pe 25 decembrie. (*N.t.*)

15. În mod obişnuit, la catolici prima împărtăşanie are loc la vârsta de 12-13 ani. În 1910, Papa Pius X a permis admiterea la euharistie şi a copiilor mai mici, în jur de şapte ani. Aceasta a purtat numele de „împărtăşanie privată“ sau „mica împărtăşanie“, continuată, ulterior, cu „împărtăşania solemnă“ de la 12-13 ani. (*N.t.*)

16. Aluzie la cuvintele *pharisiens / parisiens* (farisei / parizieni), care în franceză sună asemănător. (*N.t.*)

17. Mişcare politică naţionalistă şi regalistă apărută în Franţa în 1898, la iniţiativa lui Henri Vaugeois şi Maurice Pujo. În primii ani ai secolului XX, Charles Maurras a impus, în cadrul mişcării, ideea necesităţii restaurării monarhiei. Ziarul *L'Action française* (1908–1944), condus de Charles Maurras, era organul oficial al mişcării. (*N.t.*)

18. Organizaţie de tineret creată în Franţa în 1908 de Maurice Pujo, asociată mişcării monarhiste franceze *Action française*, condusă de Charles Maurras. (*N.t.*)

19. Ziar care a apărut în Franţa în perioada 1884–1944. (*N.t.*)

20. Publicaţie franceză (1904–1946); avea ca slogan „Imbecilii nu citesc *L'œuvre*“ şi promova idei radical socialiste şi pacifiste. (*N.t.*)

21. Émile Combes a fost iniţiatorul legii separării Bisericii de Stat, în Franţa (1905). (*N.t.*)

22. Poupette în original. (*N.t.*)

23. Sărbătoare creştină catolică (presupunând şi un celebru carnaval) care precede postul Paştelui. (*N.t.)*

24. Revistă săptămânală destinată fetiţelor, în care a apărut personajul Bécassine. A fost publicată în Franţa între 1905 şi 1960. (*N.t.*)

25. Revistă săptămânală ilustrată pentru tineret (1914–1940). (*N.t.*)

26. Soldatul de rangul al doilea se afla la baza ierarhiei militare franceze; este inferior primului rang – cel de caporal. (*N.t.*)

27. *Sou*, veche monedă franceză care, la începutul secolului XX, desemna, în limbajul curent, moneda de cinci centime. (*N.t.*)

28. Să fie! (lat.). (*N.t.*)

29. Roman scris de Louis Jacolliot. (*N.t.*)

30. Joc de cărţi în care şaptele de caro are un statut special şi poartă numele de *nain jaune* (piticul galben). (*N.t.*)

31. *Dicke Bertha* (germ.), *Grosse Bertha* (fr.), numele dat unui tun nemţesc de mare calibru din Primul Război Mondial. (*N.t.*)

32. Roman de Ludovic Halévy; există şi o piesă cu acelaşi titlu de Pierre Decourcelle. (*N.t.*)

33. *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand. (*N.t.*)

34. Dramă de Edmond Rostand. (*N.t.*)

35. Tragedie de Jean Racine. (*N.t.*)

36. Denumire peiorativă dată nemţilor de către francezi. (*N.t.*)

37. Aluzie la nou-îmbogăţiţi (*nouveau-riches*). (*N.t.*)

38. Piesă de teatru de Eugène Labiche. (*N.t.*)

39. *Imitaţia (Imitaţiunea) lui Christos (Imitatio Christi)*, lucrare de pietate creştină. (*N.t.*)

40. Revistă ilustrată lunară fondată în 1885 care publică materiale despre vânătoare, pescuit, bricolaj, tradiţii franceze. (*N.t.*)

41. Revistă săptămânală ilustrată care a apărut în Franţa în perioada 1843–1944. (*N.t.*)

42. Cotidian francez din perioada 1884–1944. (*N.t.*)

43. Revistă ilustrată franceză din perioada 1833–1912. (*N.t.*)

44. Operă bufă compusă de Edmond Audran. (*N.t.*)

45. Operă bufă compusă de Victor Massé. (*N.t.*)

46. Cartea lui Paul Bourget. (*N.t.*)

47. Roman al scriitoarei Colette. (*N.t.*)

48. Revistă bilunară apărută în Franţa după Primul Război Mondial, conţinând romane în foileton. E publicată şi în prezent. (*N.t.*)

49. Roman de Jeanne Schultz. (*N.t.*)

50. Roman de Jean de la Brète. (*N.t.*)

51. Titlurile traducerilor româneşti au fost *Cele patru fiice ale doctorului March* şi *Micuţele doamne*. (*N.t.*)

52. *Călătoriile pelerinului*, roman alegoric de John Bunyan. (*N.t.*)

Partea a doua

Ne mutaserăm. Noua noastră locuinţă, împărţită aproape la fel ca cealaltă, mobilată identic, avea mai puţin spaţiu şi era mai puţin confortabilă. Nu avea baie, ci un singur cabinet de toaletă, fără apă curentă: tata golea în fiecare zi cazanul greu care stătea sub lavabou. Nu avea încălzire; iarna, apartamentul era îngheţat, cu excepţia biroului, unde mama aprindea o sobă băgată în şemineu; lucram vara tot acolo. Louise dormea la etajul al şaselea, iar eu împărţeam cu sora mea o cameră prea mică pentru noi. În locul vestibulului spaţios în care îmi plăcea să mă refugiez, era doar un coridor. Când mă dădeam jos din pat, nu aveam nici măcar un colţişor al meu; nici măcar un pupitru pe care să-mi pun lucrurile. Mama primea deseori vizite în birou; tot acolo vorbea seara cu tata. M-am obişnuit să-mi fac temele şi să învăţ lecţiile în zarva vocilor. Dar sufeream că nu pot să rămân niciodată singură. Sora mea şi cu mine le invidiam din tot sufletul pe fetiţele care aveau o cameră a lor; a noastră nu era decât un dormitor comun.

Louise s-a logodit cu un şindrilar; într-o zi am surprins-o în bucătărie stând stângace pe genunchii unui bărbat roşcat; ea avea pielea albă, iar el obrajii bucălaţi; m-am întristat fără să-mi dau seama de ce. Totuşi, alegerea ei fusese bine primită: cu toate că era muncitor, logodnicul avea o gândire sănătoasă. Ne-a părăsit. A înlocuit-o Catherine, o ţărancă proaspătă şi veselă cu care mă jucam la Meyrignac; era aproape o prietenă de joacă. Defectul ei era că seara ieşea la plimbare cu pompierii din cazarma de peste drum: „umbla brambura“. Mama a încercat s-o înveţe cum să se poarte, apoi a trimis-o acasă şi s-a hotărât să renunţe la ajutor, căci afacerile tatei mergeau prost. Fabrica de încălţăminte era pe punctul de a da faliment. Sprijinit de un văr îndepărtat şi influent, tata a început să lucreze în domeniul „publicităţii financiare“, la început la *Gaulois*[53], apoi la diverse alte ziare; slujba era prost plătită şi-l irita. În compensaţie, serile se ducea mai des ca altădată să joace bridge la prieteni sau la cafenea; vara, îşi petrecea duminicile la cursele de cai. Mama rămânea deseori singură. Nu se plângea, dar avea oroare de treburile gospodăreşti şi sărăcia o apăsa; a devenit extrem de nervoasă. Încet-încet, tata şi-a pierdut permanenta lui seninătate. Nu se disputau în adevăratul sens al cuvântului, dar ţipau unul la altul foarte tare pentru lucruri mărunte şi deseori ne certau pe sora mea şi pe mine.

În faţa adulţilor rămăseserăm strâns unite; dacă una din noi răsturna o călimară, era o greşeală comună, ne asumam amândouă răspunderea. Cu toate acestea, relaţiile noastre se schimbaseră puţin

de când o cunoscusem pe Zaza; modelul meu devenise acum noua mea prietenă. Zaza râdea de toată lumea; nu o cruţa nici pe Păpuşica şi o numea „micuţa“; iar eu o imitam. Sora mea suferea atât de mult, încât a încercat să se distanţeze de mine. Într-o după-amiază eram singure în birou şi tocmai ne ciondăniserăm, când, deodată, mi-a spus pe un ton dramatic: „Trebuie să-ţi mărturisesc ceva!“ Deschisesem o carte de engleză pe sugativa roz şi începusem să studiez, şi abia dacă am întors capul: „Iată! spuse sora mea, cred că nu te mai iubesc la fel de mult ca altădată“; mi-a vorbit cu voce serioasă despre sentimentul cel nou de indiferenţă din inima ei. O ascultam în linişte şi pe obraji mi se prelingeau lacrimi; ea a sărit: „Nu-i adevărat! nu-i adevărat!“, a strigat, îmbrăţişându-mă; ne-am strâns în braţe şi mi-am şters lacrimile. „Să ştii că nu te-am crezut cu adevărat!“ i-am spus. Totuşi nu mă minţise complet; începuse să se revolte împotriva condiţiei ei de mezină şi, pentru că o neglijam, se revoltase şi împotriva mea. Era în aceeaşi clasă cu verişoara noastră Jeanne, la care ţinea mult fără să aibă aceleaşi gusturi, şi cu ale cărei prietene era obligată de părinţi să se întâlnească. Acele prietene erau nişte fetiţe neghioabe şi înfumurate, pe care ea le ura, turbând de furie că erau socotite demne de a-i fi prietene; nu se ţinea însă cont de părerea ei. La şcoala Désir, Păpuşica era văzută, în continuare, ca o reflexie – în mod necesar imperfectă – a surorii ei mai mari. Se simţea deseori umilită şi de aceea se spunea că e orgolioasă, iar domnişoarele profesoare, ca nişte bune educatoare ce erau, o umileau şi mai mult. Prin însuşi faptul că eram mai avansată la învăţătură stârneam interesul tatii, care se ocupa mai mult de mine; fără a-mi împărtăşi devoţiunea faţă de el, sora mea suferea din cauza acestei lipse de imparţialitate. Într-o vară, la Meyrignac, pentru a dovedi că are o memorie la fel de bună ca a mea, a învăţat pe dinafară lista cu toţi mareşalii lui Napoleon, cu nume şi titluri nobiliare; a spus-o dintr-o suflare: părinţii noştri au zâmbit. Exasperată, a început să mă privească altfel: îmi căuta punctele vulnerabile. Mă enerva că avea pretenţia, fie şi timidă, să rivalizeze cu mine, să mă critice, să-mi scape de sub control. Totdeauna ne ciorovăiserăm pentru că eu eram mai impulsivă, iar ea plângea uşor; acum plângea mai puţin, dar certurile noastre deveniseră mai serioase: intervenea acum amorul-propriu; fiecare voia să aibă ultimul cuvânt. Totuşi, până la urmă ne împăcam de fiecare dată: aveam nevoie una de cealaltă. Le judecam pe colegele şi domnişoarele profesoare la fel ca pe membrii familiei; nu ne ascundeam nimic una celeilalte şi ne jucam împreună cu aceeaşi plăcere dintotdeauna. Când părinţii noştri ieşeau seara, organizam propria noastră petrecere; ne făceam o omletă spumoasă pe care o mâncam la bucătărie şi întorceam apartamentul cu susul în jos, strigând în gura mare. Cum dormeam acum în aceeaşi cameră, ne continuam în pat multă vreme jocurile şi discuţiile.

În anul în care ne-am instalat în strada Rennes am avut tulburări de somn. Oare să fi asimilat altfel decât ar fi trebuit dezvăluirile lui Magdeleine? Doar un perete despărţea acum patul meu de cel al părinţilor şi se întâmpla să-l aud pe tata sforăind: să fi fost oare sensibilă la acest tip de promiscuitate? Aveam coşmaruri. Un bărbat sărea pe patul meu, îmi băga un genunchi în stomac, iar eu mă sufocam; mă trezeam, disperată, în vis şi din nou mă strivea agresorul. Cam în aceeaşi perioadă, sculatul dimineaţa a devenit un chin atât de dureros, încât, gândindu-mă seara la el, înainte de-a adormi, simţeam cum mi se strânge gâtlejul şi mi se umezesc palmele. Dimineaţa, când auzeam vocea mamei, îmi doream să mă îmbolnăvesc, atât de mult uram să mă smulg din toropeala tenebrelor. Ziua aveam ameţeli; mă anemiam. Mama şi doctorul spuneau: „E în creştere.“ Uram acest cuvânt, ca şi lucrarea confuză care se petrecea în trupul meu. Le invidiam pe „domnişoarele mari“ pentru libertatea lor; dar îmi repugna ideea că pieptul mi s-ar umfla. Auzisem, la un moment dat, femei adulte care urinau cu un zgomot de cataractă; gândindu-mă la pungile pline de apă care stăteau ascunse în burta lor, simţeam aceeaşi spaimă ca Gulliver în ziua în care tinerele uriaşe i-au arătat sânii.

De când le pătrunsesem misterul, cărţile interzise mă speriau mai puţin ca altădată. Deseori, îmi lăsam privirea să alunece pe bucăţile de ziar puse în WC-uri. Aşa am citit un fragment de roman-foileton în care eroul principal îşi lipea buzele arzătoare de sânii albi ai eroinei. Am simţit cum mă arde acel sărut; eram în acelaşi timp mascul, femelă şi privitor, îl dădeam, îi primeam senzaţia şi îmi umpleam privirea cu imaginea lui. Era limpede că am încercat o emoţie atât de vie pentru că trupul meu deja se trezise; dar închipuirile lui s-au cristalizat în jurul acelei imagini; nici nu mai ştiu de câte ori am evocat-o înainte de a adormi. Apoi am inventat altele: mă întreb de unde le scoteam. Până atunci, faptul că soţii se culcau, îmbrăcaţi sumar, în acelaşi pat, nu-mi sugerase nici îmbrăţişarea şi nici mângâierea: bănuiesc că le-am creat pornind de la nevoia mea de atunci. Un timp, am fost pradă unei dorinţe chinuitoare; mă răsuceam în aşternut, cu gâtul uscat, chemând un trup de bărbat lângă trupul meu, mâini bărbăteşti pe pielea mea. Făceam cu disperare calcule: „N-ai voie să te căsătoreşti înainte de 15 ani!“ Era oricum vârsta-limită: trebuia să mai aştept nişte ani pentru a-mi ostoi chinul. Chinul începea cu blândeţe: în aşternuturile călduţe, din furnicăturile în sânge, închipuirile îmi făceau inima să bată într-un fel tulburător; aproape credeam că se vor materializa; dar nu, se risipeau şi nici o mână, nici o gură nu-mi calmau carnea răscolită; cămaşa de madipolon se transforma într-o haină otrăvită. Doar somnul mă elibera. Niciodată nu am asociat aceste tulburări cu ideea de păcat: violenţa lor depăşea plăcerea, făcându-mă să mă simt mai degrabă

victimă decât vinovată. Nu mi-am pus întrebarea dacă şi alte fetiţe treceau prin astfel de chinuri. Nu obişnuiam să mă compar cu nimeni.

Am stat la nişte prieteni un timp, în mijlocul lunii iulie, într-o sufocantă căldură jilavă. Într-o dimineaţă, când m-am trezit, am rămas consternată: cămaşa mea de noapte era murdară. Am spălat-o; m-am îmbrăcat: lenjeria mi s-a murdărit din nou. Uitasem vagile prorociri ale lui Magdeleine şi mă întrebam ce boală abjectă dăduse peste mine. Neliniştită şi simţind o vagă vinovăţie, a trebuit să recurg la mama; mi-a explicat că devenisem „o fată mare“ şi m-a bandajat incomod. Am simţit însă o mare uşurare când am aflat că nu eram cu nimic vinovată. Mai mult, ca întotdeauna când mi se întâmpla ceva important, am simţit cum creşte în mine un fel de mândrie. Bănuiam că mama şi prietenele ei şuşoteau pe seama mea, dar nu-mi era ruşine. În schimb, seara, când ne-am întors în strada Rennes, unde era tata, acesta a făcut o aluzie glumeaţă la starea mea: am simţit că mă topesc de ruşine. Îmi imaginasem că confreria femeilor ascunde de bărbaţi cu grijă tara ei secretă. Aveam impresia că în faţa tatei sunt numai spirit: m-am îngrozit că mă considera brusc un organism. M-am simţit decepţionată pe viaţă.

Mă urâţeam, nasul meu se făcea roşu; pe faţă şi pe ceafă îmi ieşeau coşuri pe care le zgândăream nervoasă. Mama, excedată de atâta muncă, mă îmbrăca neglijent. Rochiile mele fără formă îmi accentuau aspectul stângaci. Pentru că-mi era jenă de trupul meu, am dezvoltat fobii: de exemplu, nu suportam să beau dintr-un pahar din care mai băusem. Am dobândit ticuri: ridicam tot timpul din umeri şi încreţeam nasul. „Nu mai umbla la coşuri şi nu-ţi mai încreţi nasul“, îmi spunea tata în permanenţă. Fără răutate, dar şi fără menajamente, făcea pe seama tenului, acneei şi a stângăciei mele remarci care-mi sporeau starea de disconfort şi maniile.

Vărul cel bogat care-l ajutase pe tata dădea o petrecere pentru copiii lui şi prietenii acestora. Compusese o revistă muzicală în versuri, iar surorii mele îi revenise rolul de a povesti publicului ce se petrece pe scenă. Îmbrăcată într-o rochie de tul albastru presărată cu stele, cu superbul ei păr care-i curgea pe umeri, părea însăşi Frumoasa Nopţii. După un dialog în versuri cu un personaj care întruchipa visătorul, i-a prezentat, în cuplete cu rimă, pe tinerii invitaţi care defilau pe estradă în costume de bal mascat. Costumată în spaniolă, trebuia să merg ţanţoşă, făcându-mi vânt cu evantaiul, în timp ce, pe melodia *Funiculi-funicula*, sora mea cânta:

Acum vedem venind frumoasa-n zare
Semeaţă foc (bis)
E-a Barcelonei mândră-nfăţişare
Ritmată-n toc (bis)
Şi mândră-i e privirea ochilor mari

Şi îndrăzneţi… etc.

Cu obrajii în flăcări, simţeam tortura privirilor aţintite asupra mea. Puţin mai târziu, am asistat la cununia unei verişoare din Nord; în timp ce la cununia mătuşii Lili imaginea mea mă încântase, acum îmi rănea sufletul. Mama realizase abia dimineaţa, la Attas, că noua mea rochie bej din crepdeşin se mula pe pieptul care nu mai avea forme copilăreşti şi-l punea în evidenţă fără pudoare. Mi l-a bandajat atât de bine, încât toată ziua am avut stânjenitoarea impresie că ascund sub corsaj o infirmitate. În chinul ceremoniei şi-al unui banchet interminabil, conştientizam cu tristeţe adevărul imortalizat de fotografii: îmbrăcată fără gust, dizgraţioasă, nu mai eram o fetiţă, dar nu devenisem nici femeie.

Regăsisem liniştea nopţilor. În schimb, aveam impresia că în jur totul se transformă fără să-mi dau seama în ce fel anume. Această schimbare nu avea legătură cu Zaza: ea era o fiinţă, nu un obiect. Dar, în clasa celor cu un an mai mari ca mine, exista o elevă care îmi părea o zeiţă frumoasă, blondă, surâzătoare şi cu piele trandafirie; se numea Marguerite de Thériсourt şi tatăl ei era unul dintre cei mai bogaţi oameni din Franţa; când venea la şcoală, într-un imens automobil negru, cu şofer particular, era însoţită de guvernantă. La zece ani, cu buclele ei fără cusur, cu rochiile perfect croite şi mănuşile pe care şi le scotea doar când intra în clasă, mi-o înfăţişam ca pe o mică prinţesă. Devenise o domnişoară în toată puterea cuvântului, frumoasă, blondă, cu părul lung fără un fir răzleţ, cu ochi limpezi şi zâmbet amabil; mă impresionau dezinvoltura, firescul, vocea ei profundă şi melodioasă. Învăţa bine şi se purta foarte respectuos cu domnişoarele profesoare, iar acestea, la rândul lor, flatate şi de faptul că era o bogată moştenitoare, o adorau. Vorbea totdeauna foarte amabil cu mine. Se spunea că mama ei era foarte bolnavă: această încercare prin care trecea îi dădea lui Marguerite aura unui personaj de roman. Uneori îmi spuneam că, dacă m-ar invita la ea în vizită, aş leşina de fericire, dar nici măcar nu îndrăzneam să visez la aşa ceva: trăia în cercuri tot atât de puţin accesibile pentru mine ca şi Curtea Regală a Angliei. De altfel, nu doream să intru în intimitatea ei, ci doar s-o pot privi îndelung, mai de aproape.

Când am ajuns la pubertate, sentimentul meu s-a făcut şi mai intens. La sfârşitul clasei a treia, care era numită a şasea primară, am asistat la examenul solemn pe care-l susţineau, în şcoală, elevele din cursul secundar şi în urma căruia se dobândea o „diplomă Adeline Désir“. Marguerite era îmbrăcată într-o rochie elegantă de culoare gri din crepdeşin, iar braţele ei frumoase şi rotunde se ghiceau prin transparenţa mânecilor: m-a răscolit această dezvăluire pudică a goliciunii trupului. Eram prea neştiutoare şi mă temeam prea mult de ce ar spune ceilalţi pentru a admite existenţa vreunei minime dorinţe

fizice ; nici măcar în gând nu concepeam că acei umeri albi ar putea fi pângăriţi de atingerea unei mâini; cu toate acestea, cât a durat examinarea, nu mi-am dezlipit ochii de la ei şi mă simţeam gâtuită de un sentiment nemaiîncercat.

În trupul şi în existenţa mea apăruseră schimbări: mă despărţeam de trecut. Ne mutaserăm deja, iar Louise plecase. În timp ce mă uitam împreună cu sora mea la nişte fotografii vechi, m-a fulgerat gândul că, nu peste multă vreme, aveam să mă despart de Meyrignac. Bunicul era foarte bătrân şi avea să moară; când domeniul va aparţine unchiului Gaston – care deţinea deja nuda proprietate – n-o să mai am, acolo, sentimentul că sunt acasă. Mă voi duce în acel loc ca o străină, apoi nu mă voi mai duce deloc. Am încremenit. Părinţii mei spuneau mereu – şi experienţa lor părea s-o confirme – că viaţa îşi ia revanşa asupra prietenilor din copilărie: oare o voi uita pe Zaza? Păpuşica şi cu mine ne întrebam cu îngrijorare dacă iubirea pe care ne-o purtam reciproc va rezista probei timpului. Cei mari nu luau parte la jocurile şi la distracţiile noastre. Nu mi se părea că vreun adult, din câţi cunoşteam, se distra pe lumea asta: viaţa nu e uşoară, viaţa nu e ca în cărţi, spuneau cu toţii.

Monotonia vieţii adulţilor îmi stârnise totdeauna milă; m-am neliniştit realizând că, nu peste multă vreme, voi avea parte de aceeaşi soartă. Într-o după-amiază o ajutam pe mama la vase; ea spăla farfuriile, eu le ştergeam; vedeam pe fereastră zidul cazărmii de pompieri şi alte bucătării în care femeile frecau cratiţe sau curăţau legume. În fiecare zi, acelaşi program: pregătitul prânzului, al cinei, spălatul vaselor, aceleaşi lucruri făcute la fel, în aceleaşi momente, fără să ducă nicăieri: aşa va fi viaţa mea? În minte mi-a apărut imaginea unui spaţiu plan atât de dezolant, încât îmi amintesc totul perfect şi acum: până la orizont se întindea un şir de pătrate gri care, potrivit legilor perspectivei, se vedeau din ce în ce mai mici, dar toate erau la fel şi fără urmă de relief; erau zilele, săptămânile şi anii. De când îmi puteam aminti, în fiecare seară, când adormeam, ştiam mai multe decât cu o zi înainte; urcam treaptă după treaptă; dar la ce serveşte acest efort dacă la capătul scării voi găsi doar o nesfârşită întindere plicticoasă, fără repere către care să mă îndrept?

În timp ce puneam un teanc de farfurii în dulapul din perete, mi-am spus: nu! Viaţa mea va avea un sens. Din fericire, nu mi se predestinase o soartă de gospodină. Tatăl meu nu era un adept al feminismului. Era de acord cu înţelepciunea romanelor lui Colette Yver, în care avocata sau doctoriţa îşi sacrifica cariera de dragul armoniei căminului, dar nevoia determină deciziile: „Fetiţele mele, voi nu vă veţi mărita, spunea tata deseori. Nu aveţi zestre, va trebui să munciţi.“ Eram infinit mai atrasă de perspectiva unei profesii decât de cea a căsătoriei; prima îndreptăţea speranţele. Existau oameni care

realizaseră ceva în viaţă: voi realiza şi eu, îmi spuneam, deşi nu îmi era foarte clar ce drum voi urma. Astronomia, arheologia, paleontologia mă atrăseseră rând pe rând şi continuam să cochetez vag cu scrisul. Dar aceste viziuni erau lipsite de consistenţă şi nu credeam în nici una cu atâta tărie încât să privesc încrezătoare spre viitor. Purtam deja doliu după defunctul meu trecut.

Manifestat violent, am avut un ultim refuz al despărţirii de vechea mea matcă odată cu descoperirea romanului *Good Wives* al Louisei Alcott, scris în continuarea lui *Little Women*. Trecuse, poate, mai bine de un an de când îi lăsasem pe Joe şi pe Laurie surâzând împreună viitorului. De îndată ce am pus mâna pe volumaşul broşat din colecţia Tauchnitz în care se găsea sfârşitul poveştii lor, l-am deschis la întâmplare: am nimerit la o pagină din care am aflat, fără menajamente, ştirea căsătoriei lui Laurie cu una dintre surorile mai mici ale lui Joe, blonda, insipida şi proasta de Amy. Am aruncat cartea de parcă mi-ar fi ars degetele. Am fost copleşită câteva zile de o tristeţe cumplită, care îmi rănea însăşi esenţa fiinţei: bărbatul pe care-l iubeam şi despre care crezusem că mă iubeşte mă trădase pentru o proastă. Am urât-o pe Louisa Alcott. Mai târziu aveam să descopăr că însăşi Joe refuzase cererea în căsătorie a lui Laurie. După o lungă perioadă de celibat, după greşeli şi încercări, a întâlnit un profesor mai în vârstă ca ea, dar înzestrat cu cele mai alese calităţi: a înţeles-o, a consolat-o, a sfătuit-o şi s-au căsătorit. Mult mai bine conturat ca tânărul Laurie, acest bărbat superior, apărut din afară în povestea lui Joe, era întruchiparea Judecătorului suprem, de care eu însămi speram să fiu recunoscută cândva; şi totuşi, intruziunea lui m-a iritat. Altădată, când citisem *Les vacances* de Contesa de Ségur, mă întristase faptul că Sophie nu s-a căsătorit cu Paul, prietenul ei din copilărie, ci cu un tânăr castelan necunoscut. Pentru mine, prietenia, dragostea erau chestiuni definitive, eterne, nicidecum aventuri precare. Nu voiam ca viitorul să-mi rezerve despărţiri: nădăjduiam să-mi ia sub aripa lui întregul trecut.

Îmi pierdusem tihna copilăriei; şi nu câştigasem nimic în schimb. Părinţii mei continuau să se manifeste la fel de autoritar, situaţie pe care o suportam din ce în ce mai greu odată cu deşteptarea spiritului meu critic. Nu vedeam sensul vizitelor, prânzurilor de familie, în general, al tuturor tipurilor de corvezi pe care părinţii mei le considerau obligaţii. Răspunsurile de genul: „Pentru că se cade; pentru că nu se cade“ nu mă mai satisfăceau defel. Solicitudinea mamei mele devenise apăsătoare. Ea acţiona „aşa cum credea de cuviinţă“, fără să-şi pună problema vreunei justificări, motiv pentru care deciziile ei îmi păreau deseori arbitrare. Între noi a izbucnit un scandal din cauza unei cărţi de rugăciuni pe care i-am făcut-o cadou surorii mele cu ocazia ceremoniei ei de comuniune; voiam să fie legată în piele

roşcată, aşa cum erau cele ale majorităţii colegelor mele; mama mi-a replicat că o legătură din pânză albastră ar fi la fel de frumoasă; am protestat, zicând că banii din puşculiţa mea îmi aparţin; ea mi-a răspuns că nu trebuie cheltuiţi 20 de franci pentru un obiect care poate să coste doar 14 franci. I-am ţinut piept cât timp am cumpărat pâine de la brutar, am coborât scările imobilului şi ne-am întors acasă. Am fost nevoită să cedez, cu furie mocnită, jurându-mi să nu-i iert niciodată ceea ce eu consideram a fi un abuz de putere. Dacă m-ar fi contrazis deseori, probabil că m-aş fi răzvrătit. Dar în lucrurile importante – studiile mele, alegerea prietenelor – intervenea prea puţin; îmi respecta munca şi chiar timpul liber, rugându-mă s-o ajut doar în lucrurile mărunte: să macin cafea, să duc gunoiul. Eram obişnuită să fiu docilă şi credeam că, în mare, asta voia Dumnezeu de la mine; ciocnirea cu mama nu a avut urmări vizibile, dar mi-a rămas dureros în minte. Educaţia, mediul îi insuflaseră convingerea că maternitatea este cel mai frumos dintre toate rolurile femeii: nu putea să-l interpreteze decât dacă îl interpretam şi eu pe al meu, dar, ca la vârsta de cinci ani, şi acum refuzam cu străşnicie să joc în comediile adulţilor. La şcoala Désir fuseserăm îmboldite ca, în preziua ceremoniei de comuniune, să ne cerem iertare în genunchi de la mamele noastre; nu numai că nu am procedat astfel, dar, când a venit rândul surorii mele, am insistat să n-o facă nici ea. Mama s-a supărat. Intuia rezervele mele, care o indispuneau, şi mă mustra deseori. Aveam necaz pe ea pentru că mă ţinea permanent într-o stare de subordonare şi îşi aroga drepturi asupra mea. Pe deasupra eram geloasă pe locul pe care-l ocupa în inima tatei, căci iubirea mea pătimaşă pentru el crescuse în intensitate odată cu trecerea anilor.

Cu cât viaţa tatei devenea mai anevoioasă, cu atât superioritatea lui mă orbea; ea nu decurgea nici din bogăţie, nici din succes, astfel că încercam să mă autoconving că neglijase aceste lucruri în mod deliberat; ceea ce, pe de altă parte, nu mă oprea să-i plâng de milă: credeam că, pe nedrept, nu i se recunoaşte valoarea, nu este înţeles şi a căzut victimă unor obscure maşinaţiuni. Mă simţeam cu atât mai recunoscătoare pentru accesele lui, încă destul de frecvente, de veselie. Istorisea amintiri de demult, glumea pe seama unuia şi a altuia, făcea calambururi. Când rămânea acasă, ne citea din Victor Hugo, din Rostand; vorbea despre scriitorii pe care-i iubea, despre teatru, despre momentele importante ale trecutului, despre atâtea subiecte înalte ce mă făceau să evadez din cenuşiul vieţii de zi cu zi. Nu credeam că poate exista vreun alt bărbat la fel de inteligent ca el. Avusese ultimul cuvânt în toate discuţiile la care asistasem şi, când îi critica pe cei absenţi, venea cu argumente zdrobitoare. Admira din toată inima anumite personaje celebre: dar acestea erau, pentru mine, atât de îndepărtate, încât îmi păreau mitice şi de altfel nu erau întru

totul fără cusur: erau sortiţi greşelii prin însuşi geniul lor: se lăsau copleşiţi de orgoliu, iar spiritul li se denatura. Era cazul lui Victor Hugo – tata îi recita poemele plin de entuziasm –, a cărui vanitate l-a făcut să meargă pe căi greşite; la fel se întâmplase cu Zola, cu Anatole France şi cu atâţia alţii. Faţă de greşelile lor, tata manifesta o imparţialitate senină. Chiar şi în operele celor pe care-i admira necondiţionat existau limite: în schimb, gândirea tatei nu putea fi cuprinsă, căci nu avea limite, iar vocea lui era însufleţirea însăşi. Oamenii şi faptele lor defilau prin faţa lui; iar el era îndrituit să judece totul.

Am fost mereu sigură pe mine atâta vreme cât tata mă aproba. Am fost doar lăudată de el, ani în şir. Dar, ajunsă la vârsta ingrată, l-am dezamăgit: tata aprecia la femei eleganţa, frumuseţea. Nu numai că nu şi-a ascuns deziluzia, dar a început să manifeste un interes sporit faţă de sora mea, care continua să fie o copilă fermecătoare. Când a văzut-o în rolul Frumoasei Nopţii, tata n-a mai putut de mândrie. Juca uneori în spectacole organizate în suburbii de prietenul său, domnul Jeannot – înfocat partizan al teatrului creştin –, sub patronajul societăţilor de binefacere; a început s-o ia cu el pe Păpuşica, pentru a interpreta diferite roluri. Cu chipul încadrat de cosiţele-i blonde, a întruchipat fetiţa din *Le Pharmacien* de Max Mauray. A învăţat-o să recite fabule, exersând împreună cu ea diverse efecte. Sufeream nemărturisit când vedeam cât de bine se înţeleg şi, într-un fel, îi purtam pică surorii mele.

Marea mea rivală rămânea însă mama. Doream din suflet ca relaţiile dintre mine şi tata să fie personale; însă, chiar şi în rarele situaţii în care rămâneam doar noi doi, ne adresam unul altuia ca şi cum mama ar fi fost prezentă. Dacă ar fi existat o neînţelegere şi i-aş fi cerut sprijinul tatei, sunt sigură că el m-ar fi îndemnat: „Ascult-o pe mama ta!“ S-a întâmplat o singură dată să-l rog să-mi ţină partea. Ne luase cu el la cursele de la Auteuil; peluza era înţesată de lume, era cald, nu se întâmpla nimic şi mă plictiseam; într-un final, s-a dat startul: toţi s-au bulucit spre bariere şi, din spatele lor, nu mai vedeam pista. Tata ne închiriase nişte scaune pliante şi am vrut să mă sui în picioare pe al meu. „Nu!“ a spus mama, care nu suporta înghesuiala şi pe care aglomeraţia o enerva. Am insistat. „Nu şi nu!“ a repetat. În timp ce mama avea treabă cu sora mea, m-am întors către tata şi, indignată, i-am spus: „Mama e ridicolă. De ce n-am voie să mă sui pe scaunul ăsta pliant?“ Stânjenit – dar fără să ia partea nimănui –, tata s-a mulţumit să ridice din umeri.

Acest gest destul de ambiguu mi-a dat impresia că, în sinea lui, tata considera că uneori mama era excesiv de autoritară; eram sigură că între el şi mine există o alianţă tăcută. Iluzia avea să se risipească. Într-o zi, în timp ce mâncam de prânz, a venit vorba despre un văr

mai mare, cam împrăştiat, care spunea despre mama lui că e o proastă, opinie pe care, de altfel, tata o împărtăşea. În pofida acestui fapt, a spus fără drept de apel: „Copilul care vorbeşte urât despre mama sa este un imbecil.“ M-am făcut stacojie şi, pretextând că nu mă simt bine, am plecat de la masă. Şi eu vorbisem urât despre mama. Primisem o dublă lovitură de la tata: o apărase pe mama şi, indirect, îmi spusese că sunt imbecilă. Dar, dincolo de asta, mă scotea din minţi faptul că puneam sub semnul întrebării tocmai fraza pe care o spusese: din moment ce prostia mătuşii mele era evidentă, de ce să n-o remarce fiul ei? Nu e rău să se spună adevărul şi, de altfel, deseori e spus fără intenţie; de exemplu, nu mă puteam înfrâna să gândesc ceea ce gândeam: însemna că greşesc? Într-un anumit sens, nu greşeam, dar cuvintele tatei mă atinseseră atât de tare, încât mă simţeam, în acelaşi timp, şi fără reproş, şi monstruoasă. Poate şi din cauza acestui incident, cu timpul nu i-am mai acordat tatei credit absolut. Şi totuşi părinţii mei şi-au păstrat capacitatea de a mă face să mă simt vinovată; le acceptam verdictele, deşi în forul meu interior mă vedeam altfel decât ei. Esenţa fiinţei mele le aparţinea încă în aceeaşi măsură ca mie: cu toate acestea, paradoxal, se puteau înşela în ceea ce însemna esenţa mea pentru ei. Exista un singur mod de a depăşi această ciudată confuzie: să disimulez totul sub aparenţe înşelătoare. Obişnuiam să mă controlez în tot ce spuneam: am devenit şi mai prudentă. Am mai făcut un pas. De vreme ce nu mărturiseam tot, de ce nu aş face lucruri de nemărturisit? Am învăţat ce înseamnă clandestinitatea.

Mi se controlau lecturile cu aceeaşi stricteţe dintotdeauna; dincolo de literatura special destinată copiilor sau cenzurată pentru ei, aveam voie să citesc foarte puţine cărţi, riguros selectate; părinţii cenzurau, la rândul lor, destul de multe pasaje; tata îmi interzisese să citesc până şi din *L'Aiglon* anumite părţi. Totuşi, încrezători în onestitatea mea, nu încuiau biblioteca; la La Grillère, îmi dădeau voie să citesc colecţiile legate din *La Petite Illustration*[54] după ce îmi arătau ce nu era „pentru mine“. În vacanţă, duceam tot timpul lipsă de lecturi; după ce terminam de citit *Primerose*[55] sau *Les Buffons*[56], priveam, pofticioasă, la teancul de hârtie tipărită aflat în iarbă, la îndemâna mea, sub ochii mei. Îmi luasem demult libertatea de a face lucruri interzise, dar inofensive: mama îmi interzicea să mănânc între mese; la ţară, în fiecare după-amiază, luam în buzunarul şorţului o duzină de mere: nu am suferit niciodată de pe urma exceselor mele alimentare. După discuţiile pe care le avusesem cu Magdeleine, mă îndoiam că Sacha Guitry, Flers şi Caillavet, Capus, Tristan Bernard mi-ar fi putut dăuna mai mult. M-am aventurat pe tărâmul interzis. Am mers cu îndrăzneala până acolo încât i-am citit pe Bernstein, Bataille: nu am simţit vreun efect negativ. La Paris, prefăcându-mă că mă rezum la

Nopţile lui Musset, m-am aşezat în faţa unui volum gros care conţinea operele lui complete şi i-am citit piesele de teatru, *Rolla*, *Confesiunea unui copil al secolului.* De atunci, ori de câte ori rămâneam singură acasă, mă adăpam în voie din izvorul bibliotecii. În căuşul fotoliului din piele, petreceam ore minunate citind pe nerăsuflate romanele de 90 de centime care fermecaseră tinereţea tatălui meu: Bourget, Alphonse Daudet, Marcel Prévost, Maupassant, Fraţii Goncourt. Destul de incoerent, toate aceste volume mi-au completat educaţia sexuală. Actul amoros dura uneori o noapte întreagă, alteori doar câteva minute, câteodată era neatrăgător, alteori foarte voluptuos; avea elemente de rafinament şi variaţii al căror sens îmi scăpa cu desăvârşire. Relaţiile evident ciudate ale eroilor principali din romanul *Civilisés* al lui Farrère cu servitorii indigeni din colonii, ale lui Claudine cu prietena sa Rézi au încurcat şi mai mult lucrurile. Fie din cauza lipsei de talent, fie pentru că pe de-o parte ştiam prea mult şi pe de alta, prea puţin, nici un autor nu a reuşit să producă asupra mea o impresie la fel de puternică precum, altădată, canonicul Schmidt. În general, nu făceam legătura între acele povestiri şi experienţa mea personală; realizam că se refereau la o lume în mare parte apusă; îmi trezeau interesul, într-o oarecare măsură, *Claudine* şi *Mademoiselle Dax* de Ferrère – în rest, eroinele principale îmi păreau nişte fete prostuţe sau nişte tinere femei neserioase; pe bărbaţi îi consideram mediocri. Nici una din aceste cărţi nu mi-a dezvăluit imaginea dragostei, nu mi-a dat vreo idee satisfăcătoare despre destinul meu; nu căutam în ele vreun presentiment al viitorului; în schimb, îmi ofereau ceea ce aşteptam, de fapt mă scoteau din lumea mea. Datorită lor depăşeam graniţa copilăriei, pătrundeam într-o lume complexă, aventuroasă şi imprevizibilă. Când părinţii ieşeau seara, prelungeam bucuria evadării până târziu, în noapte; în timp ce sora mea dormea, cu spatele sprijinit de pernă eu citeam; când auzeam cheia învârtindu-se în broască, stingeam lumina; dimineaţa, după ce-mi făceam patul, ascundeam cu grijă cartea sub saltea, aşteptând momentul potrivit ca s-o pun la loc. Era absolut imposibil ca mama să-şi fi dat seama ce fac; şi totuşi, uneori mă înfioram de spaimă doar la gândul că ascundeam, lipite de somieră, *Les Demi-vierges*[57] sau *Femeia şi Paiaţa*[58]. Din punctul meu de vedere, nimic din ceea ce făceam nu era reprobabil: mă distram, mă instruiam; părinţii mei îmi voiau binele: nu stăteam în calea dorinţei lor, căci lecturile nu-mi provocau nici un rău. Cu toate acestea, dacă ar fi fost descoperite, faptele mele ar fi fost considerate adevărate crime.

Paradoxal, am căzut pradă spaimei că voi fi dată de gol tocmai de o lectură permisă. La şcoală, analizasem *Silas Marner*[59]. Înainte de a pleca în vacanţă, mama mi-a cumpărat *Adam Bede.* Aşezată sub plopii din „parcul peisajat“, am urmărit cu răbdare, timp de câteva zile, o

poveste greoaie şi cam searbădă. Deodată, în urma unei plimbări în pădure, eroina principală – care nu era căsătorită – rămâne însărcinată. Inima a început să-mi bată nebuneşte: numai de n-ar citi mama cartea asta! Pentru că atunci şi-ar da seama că ştiu: un asemenea gând era insuportabil pentru mine. Nu-mi era teamă de ceartă: eram fără reproş, întrucât nu aveam vreo vină. Dar mă cuprinsese o teamă vecină cu panica pentru ceea ce s-ar petrece în mintea ei. S-ar putea crede obligată să discute cu mine: perspectiva mă îngrozea întrucât tăcerea pe care o păstrase mereu asupra acestor chestiuni era măsura repulsiei ei de-a le aborda. Pentru mine, existenţa fetelor-mame reprezenta un fapt obiectiv fără importanţă, care mă preocupa tot atâta cât antipozii: dar în conştiinţa mamei mele faptul că eu aş fi avut cunoştinţă de aşa ceva ar fi luat proporţiile unui scandal care ne-ar fi dezonorat pe amândouă.

În pofida marii mele nelinişti, nu am recurs la banala stratagemă de a spune că am pierdut cartea în pădure. Pierderea unui obiect – fie şi a unei periuţe de dinţi – declanşa acasă furtuni atât de cumplite, încât leacul acesta mă speria aproape la fel de tare ca răul pe care l-ar fi putut remedia. În plus, chiar dacă ascundeam, fără rezerve, anumite gânduri, n-aş fi avut tăria să formulez în faţa mamei mele o minciună patentă; m-aş fi înroşit, m-aş fi bâlbâit şi m-aş fi trădat singură. Pur şi simplu, am avut grijă ca *Adam Bede* să nu-i cadă în mână. Nu i-a venit ideea să citească această carte şi am fost scutită de agitaţia pe care i-ar fi provocat-o.

După cum se vede, relaţiile cu familia mea deveniseră mult mai complicate ca altădată. Pentru sora mea nu mai eram idolul absolut, în ochii tatei eram urâtă şi nu mi se ascundea acest lucru, mama avea rezerve în privinţa mea, intuind schimbări obscure. Dacă mi-ar fi citit gândurile, părinţii m-ar fi condamnat fără drept de apel; cândva, privirea lor mă proteja, acum, mă punea în pericol. Ei înşişi coborâseră din empireul lor; nu m-am prevalat de acest lucru ca să le recuz judecata. Dimpotrivă, am simţit o dublă renegare: nu mai ocupam un loc privilegiat şi din perfecţiunea mea rămăseseră doar cioburile; nu mai eram sigură de mine şi devenisem vulnerabilă. Relaţia mea cu ceilalţi avea să se schimbe şi ea.

Talentele cu care era dăruită Zaza deveneau din ce în ce mai evidente: cânta la pian remarcabil de bine pentru vârsta ei şi începuse să studieze vioara. În timp ce scrisul meu era stângaci şi copilăresc, al ei mă uimea prin trăsăturile elegante. Tata aprecia, ca şi mine, stilul scrisorilor, vioiciunea conversaţiei ei; mai în glumă, mai în serios, se purta ceremonios cu ea, iar Zaza intra firesc în joc; vârsta ingrată nu o urâţise; îmbrăcată şi pieptănată fără a da impresia că s-ar preocupa prea mult de astfel de chestiuni, avea, fără afectare, un comportament de domnişoară; cu toate acestea, nu-şi pierduse îndrăzneala băieţoasă;

în vacanţă, îşi mâna calul în galop prin păduri, fără să se sinchisească de ramurile care o biciuiau. A făcut o călătorie în Italia; la întoarcere, mi-a povestit despre monumentele, statuile, tablourile care îi plăcuseră; jinduiam la momentele de bucurie pe care le trăise în locuri legendare şi priveam cu respect capul brunet care tezaurizase atâtea imagini frumoase. Mă uluia cu felul ei original de a fi. Setea mea de cunoaştere era atât de mare, încât mă interesa totul, fără selecţie; Zaza alegea; Grecia o încânta, romanii o enervau; destinul lui Napoleon îi trezea entuziasmul, în timp ce necazurile familiei regale nu o mişcau. Îl admira pe Racine – în schimb, Corneille o irita; nu putea să sufere *Horace, Polyeucte*[60], dar îi plăcea la nebunie *Mizantropul*[61]. Fusese mereu zeflemitoare; între 12 şi 15 ani, ironia ei a devenit sistematică; lua în derâdere nu doar oamenii din jur, dar şi cutumele bine stabilite şi ideile unanim acceptate; *Maximele* lui La Rochefoucauld erau cartea ei de căpătâi şi deseori spunea, citând, că interesul călăuzeşte oamenii. Eu nu aveam idei cuprinzătoare asupra umanităţii şi pesimismul ei tenace îmi impunea respect. Multe din părerile ei erau subversive; a scandalizat şcoala Désir când, într-o compunere la limba franceză, l-a apărat pe Alceste împotriva lui Philinte şi, cu altă ocazie, când l-a considerat pe Napoleon mai important decât Pasteur. Unii profesori erau scoşi din sărite de cutezanţa ei; alţii se distrau, punând-o pe seama tinereţii: pentru unii, era oaia neagră, pentru alţii, favorita. De obicei, mă clasam înaintea ei, chiar şi la franceză, unde o depăşeam ca „fond“; am crezut totdeauna că dispreţuieşte de fapt primul loc; chiar dacă primeau note mai mici decât ale mele, lucrările ei aveau acel nu-ştiu-ce al firescului, pe care eu nu-l puteam dobândi prin sârguinţă. Se spunea despre ea că are personalitate: era, de fapt, calitatea ei de frunte. Vagul sentiment de autosatisfacţie pe care-l încercasem cândva nu mă ajutase să capăt contururi ferme: interiorul meu era fluid, fără consistenţă; în Zaza întrezăream o prezenţă autentică, vie ca un izvor, puternică precum un bloc de marmură şi tot atât de bine conturată ca un portret de Dürer. Comparam toate astea cu goliciunea mea interioară şi mă dispreţuiam. Zaza mă obliga la această confruntare, căci deseori punea faţă-n faţă nonşalanţa ei şi zelul meu, defectele ei şi însuşirile mele perfecte, pe seama cărora se amuza teribil. Până şi eu eram ţinta spiritului ei sarcastic.

„Eu nu am personalitate“, îmi spuneam cu tristeţe. Curiozitatea mea n-avea obiect precis; credeam în absolutul adevărului, în necesitatea legii; gândurile mele luau forma obiectului şi, dacă am fost vreodată uimită de vreunul din ele, asta s-a întâmplat pentru că reflecta ceva uimitor. Preferam mai binele binelui şi răul mai răului, dispreţuiam ceea ce merita dispreţul. Subiectivismul meu nu lăsa amprente sesizabile. Dorisem să nu am limite; eram la fel de informă ca infinitul. În mod paradoxal, am devenit conştientă de această

deficienţă când mi-am descoperit individualitatea: pretenţia la universalitate mi se păruse până atunci firească, şi iat-o devenind o trăsătură de caracter. „Pe Simone o interesează totul.“ Mă descopeream limitată prin însăşi incapacitatea de a accepta limitele. Comportamentele, gândurile care, în cazul meu, se impuseseră de la sine erau, în fapt, expresia pasivităţii mele şi a lipsei de simţ critic. În loc să rămân conştiinţa nealterată plasată în centrul a Tot, m-am întruchipat: dezamăgirea a fost cruntă. Chipul meu, deseori criticat, nu putea decât să mă decepţioneze, pe mine, cea care trăise ca Dumnezeu însuşi, fără un chip anume. Iată de ce am devenit deodată umilă. Dacă eram doar o fiinţă ca toate celelalte însemna că orice diferenţă risca să devină un semn de inferioritate în loc să-mi confirme superioritatea. Pentru mine, părinţii nu mai erau protectori absoluţi; o iubeam atât de mult pe Zaza, încât îmi părea mai reală ca mine însămi: eram negativul ei; în loc să-mi revendic particularităţile, le înduram povara cu amărăciune.

Pe la 13 ani am găsit într-o carte un mit în care am crezut multă vreme. Era vorba despre *L'Écolier d'Athènes* a lui André Laurie. Théagène, un şcolar serios, conştiincios şi cuminte, se simţea robit de frumosul Euphorion; acest tânăr aristocrat elegant, gracil, rafinat, spiritual, neconvenţional îşi fermeca atât colegii, cât şi profesorii, deşi uneori i se reproşa felul nepăsător şi dezinvolt de a fi. Moare în floarea vârstei şi, peste 50 de ani, Théagène spune povestea lor. Am asociat-o pe Zaza cu frumosul efeb blond şi pe mine cu Théagène: pe lume existau fiinţe cu har şi fiinţe merituoase şi, indiscutabil, făceam parte din a doua categorie.

Totuşi modestia mea era echivocă; merituoşii trebuiau să-i admire pe cei cu har şi să li se supună. Dar, în final, Théagène era cel care trăia mai mult decât prietenul său şi povestea despre el: era memoria şi conştiinţa, Eroul principal. Dacă mi s-ar fi propus să mă transform în Zaza, aş fi refuzat; preferam universul, nu o reprezentare a sa. Eram ferm convinsă că doar eu voi reuşi să dezvălui realitatea fără s-o alterez sau minimalizez. Doar prin comparaţie cu Zaza îmi deplângeam, amarnic, banalitatea.

Într-un anumit fel, eram victima unui miraj; pe mine mă percepeam din interior, pe ea o vedeam din exterior: forţele nu erau egale. Mi se părea ieşit din comun faptul că ea nu putea să atingă şi chiar să vadă o piersică fără să i se facă pielea de găină; însă repulsia mea faţă de stridii era subînţeleasă. Cu toate acestea, nici o altă colegă nu mă uimea. Zaza era cu adevărat ieşită din comun.

Zaza era a treia născută din cei nouă copii ai familiei Mabille şi a doua dintre fete; mama ei nu avusese răgazul s-o îngrijească şi ea trăise laolaltă cu fraţii ei, cu verii şi colegii lor, căpătând apucături băieţeşti; considerată de la început soră mai mare, îi reveniseră, încă

de la o vârstă fragedă, însărcinări şi răspunderi cu care se confruntă de obicei adulţii. Doamna Mabille se căsătorise la 25 de ani cu un catolic practicant; în plus, îi era văr. La naşterea lui Zaza era deja o adevărată matroană; exponentă desăvârşită a burgheziei conformiste, îşi urma drumul cu siguranţa de sine a doamnelor din lumea bună care se împăunează cu stăpânirea tainelor etichetei doar pentru a le încălca atunci când doresc; astfel că tolera la copiii ei mici abateri nevinovate; spontaneitatea şi firescul Zazei reflectau orgolioasa siguranţă de sine a mamei sale. Mă uimise îndrăzneala cu care se strâmbase la mama ei, scoţându-i limba, în timpul audiţiei de pian: fără doar şi poate se baza pe complicitatea ei; amândouă luaseră în derâdere, în public, convenienţele. Dacă eu m-aş fi abătut de la reguli, mama s-ar fi topit de ruşine: felul meu conformist de a fi era expresia timidităţii ei.

Domnul Mabille nu-mi prea plăcea; se deosebea esenţial de tata, care, de altfel, nu-l simpatiza deloc. Avea barbă lungă şi lornion; se împărtăşea în fiecare duminică şi dedica mult timp operelor de binefacere. Părul lui mătăsos şi virtuţile creştine îl feminizau şi-l făceau să scadă în ochii mei. La începuturile prieteniei noastre, Zaza îmi povestea cum tatăl ei îşi făcea copiii să râdă cu lacrimi citindu-le şi interpretând prin gesturi *Bolnavul închipuit*[62]. Ceva mai târziu, Zaza îl asculta cu un respectuos interes când, în marea galerie de la Luvru, ne vorbea despre frumuseţea detaliilor unui tablou de Correggio, sau când, după ce am văzut filmul *Cei trei muschetari*, prezicea că Marea Artă va fi ucisă de cinematograf. Zaza îmi evoca, plină de emoţie, noaptea în care părinţii ei, proaspăt căsătoriţi, ascultaseră pe malul unui lac, ţinându-se de mână, barcarola *Frumoasă noapte, noapte de dragoste*… Treptat, a început să vorbească altfel. Înciudată, într-o zi mi-a spus: „Tata e mult prea serios!“ Lili, sora ei cea mare, semăna perfect cu domnul Mabille: la fel ca el, era metodică, minuţioasă şi categorică şi strălucea la matematică: cei doi se înţelegeau perfect. Zaza n-o iubea pe această soră mai mare cu înclinaţii pozitiviste şi moralistă. Faţă de toată lumea, doamna Mabille arăta că îşi stimează fiica model, dar, în realitate, între ele mocnea rivalitatea şi deseori se vedea cu ochiul liber că nu se înţeleg. Doamna Mabille nu făcea eforturi să-şi ascundă preferinţa pentru Zaza: „E copia mea fidelă“, spunea cu bucurie. La rândul ei, Zaza îşi iubea mai mult mama din cei doi părinţi. Mi-a povestit că domnul Mabille ceruse în repetate rânduri, fără succes, mâna verişoarei sale; frumoasă, temperamentală, vioaie, Guite Larivière avusese mari rezerve faţă de acest politehnician sobru; pe de altă parte, trăia retrasă în Ţara Bascilor, unde nu apăreau prea mulţi pretendenţi; la 25 de ani, puternic influenţată de mama ei, s-a resemnat, acceptând căsătoria. Zaza mi-a împărtăşit şi secretul că doamna Mabille – căreia îi atribuia o întreagă comoară de farmec, sensibilitate şi fantezie – suferise de pe urma faptului că nu e înţeleasă

de un soţ plicticos ca o carte de algebră; în sinea ei, Zaza îşi judeca tatăl mult mai aspru decât îmi spunea mie; privind înapoi, realizez că resimţea pentru el o repulsie de-a dreptul fizică. Fără nici un fel de rezervă, mama ei îi dezvăluise, de la o vârstă fragedă, crudul adevăr despre sexualitate: Zaza a înţeles foarte devreme că doamna Mabille urâse încă din prima noapte, şi pentru totdeauna, îmbrăţişările conjugale. Extinsese asupra întregii familii paterne repulsia pe care i-o inspira tatăl ei. În schimb, îşi adora bunica maternă, cu care dormea în acelaşi pat ori de câte ori aceasta venea la Paris. Domnul Larivière militase cândva, în ziare şi reviste de provincie, alături de Louis Veuillot[63]; în urma lui rămăseseră câteva articole şi o vastă bibliotecă; ca o formă de respingere a tatălui ei şi a matematicilor, Zaza alesese literatura. Bunicul murise, iar doamna Larivière, ca şi doamna Mabille nu se prea lăudau cu cultura, astfel că nimeni nu i-a impus Zazei principii sau gusturi: s-a aflat în situaţia de a judeca totul de una singură. În realitate, avea doar o pojghiţă de originalitate; ca şi mine, Zaza era, fundamental, oglinda propriului mediu. Pe de altă parte, la şcoala Désir şi în căminele noastre eram atât de strânse în chinga prejudecăţilor şi a locurilor comune, încât orice reacţie sinceră, cea mai neînsemnată creaţie personală erau surprinzătoare.

La Zaza, cel mai mult mă impresiona cinismul. Peste nişte ani, aveam să vin cu picioarele pe pământ când mi-a destăinuit motivele. Nu rima deloc cu părerea extraordinară pe care mi-o făcusem despre ea. Doamna Mabille avea o progenitură prea numeroasă, se achita de mult prea multe „îndatoriri sociale“ şi sarcini mondene pentru a se putea ocupa îndeaproape de vreun copil; după părerea mea, aparenta răbdare şi zâmbetul permanent ascundeau o mare doză de indiferenţă; încă din prima copilărie, Zaza se simţise oarecum abandonată; ulterior, mama ei îi arătase o afecţiune deosebită, dar foarte limitată: în dragostea înflăcărată pe care i-o purta, Zaza era cu siguranţă mai degrabă geloasă decât fericită. Nu-mi dau seama dacă în ranchiuna pe care o nutrea faţă de tatăl ei nu era şi un pic de amărăciune: nu cred că era total indiferentă în privinţa slăbiciunii domnului Mabille faţă de Lili. În orice caz, a treia descendentă a unei familii cu nouă copii nu se poate considera decât un număr printre altele: avea parte de o atenţie colectivă care nu-i permitea să se creadă cineva. Nici una dintre surorile Mabille nu se manifesta rezervat; îşi plasau familia prea sus pentru a fi timide în faţa străinilor; dar când, în loc să se poarte ca un membru al clanului, se raporta doar la ea însăşi, Zaza îşi găsea o mulţime de defecte: era urâtă, dizgraţioasă, cu prea puţin farmec şi neiubită. Îşi ascundea sentimentul de inferioritate sub o permanentă atitudine zeflemitoare. În acea vreme nu-mi dădeam seama că nu-mi ironiza defectele, doar calităţile; niciodată nu-şi sublinia talentele sau succesele, ci doar minusurile. În vacanţa de Paşti din anul în care am

împlinit amândouă 14 ani, mi-a scris că n-avea chef să se apuce de recapitulări la fizică, dar, pe de altă parte, nu se împăca deloc cu gândul că va avea rezultate proaste la lucrare: „Îţi este imposibil să înţelegi astfel de lucruri pentru că, dacă ai avea de învăţat ceva, nu ţi-ai face griji pentru ceea ce nu cunoşti, ci ai pune, pur şi simplu, mâna pe carte.“ Când am citit aceste rânduri care luau în derâdere obiceiurile mele de elevă silitoare m-am întristat; însă agresivitatea lor reţinută însemna şi că Zaza îşi reproşa indolenţa. Faptul că o iritam demonstra, în egală măsură, că îmi dădea şi că nu-mi dădea dreptate; în faţa însuşirilor mele perfecte, găsea fără tragere de inimă justificări copilei fără noroc care era în propriii săi ochi.

Dispreţul ei faţă de lume era şi el resentimentar: nu avea respect faţă de ea însăşi, dar nici ceilalţi nu-i păreau demni de respect. Era foarte evlavioasă: căuta în ceruri iubirea pe care nu o găsea pe pământ. Trăia într-un mediu mai bine închegat decât al meu, în care valorile religioase erau susţinute explicit şi cu tărie: efectul dezminţirii în practică a celor afirmate teoretic era cu atât mai puternic. Familia Mabille dona bani pentru opere caritabile. În fiecare an se duceau la Lourdes, cu ocazia pelerinajului naţional; băieţii făceau muncă de brancardieri; fetele spălau vase în bucătăriile azilelor. În anturajul lor se discuta mult despre Dumnezeu, despre mila creştină, despre ideal; dar Zaza avea să realizeze foarte repede că toţi acei indivizi aveau ca valori supreme banii şi poziţia socială. Ipocrizia lor a revoltat-o; cinismul era reacţia ei de autoapărare. Nu mi-am dat niciodată seama câte răni şi câtă revoltă mută existau în ceea ce, la şcoala Désir, se numea felul ei paradoxal de a fi.

Zaza îşi tutuia celelalte prietene; la Tuileries se juca, fără probleme, cu oricine, se manifesta foarte liber, uneori chiar obraznic. Cu toate acestea, relaţiile mele cu ea erau rezervate; nici pupături, nici ciondăneli; ne spuneam, în continuare, dumneata şi când discutam păstram distanţa. Ştiam că îi sunt mult mai puţin dragă decât îmi era ea mie; mă prefera celorlalte colege, dar viaţa şcolară era mult mai puţin importantă pentru ea decât era pentru mine; nu ştiam ce loc ocupam în viaţa ei, cea atât de legată de familie, de anturaj, de pian, de vacanţe. Eram conştientă că o enervau conştiinciozitatea cu care studiam şi supuşenia mea faţă de reguli şi tocmai de aceea mă întrebam: cât de mult mă respecta, de fapt? Nu se punea problema să-mi dezvălui sentimentele sau să încerc să le aflu pe ale ei. Reuşisem să mă eliberez interior de formulele standard pe care adulţii le asociază cu copiii: îmi asumam emoţiile, visurile, dorinţele, ba chiar şi anumite vorbe. Cu toate acestea, nu-mi imaginam că există comunicare sinceră între oameni. În cărţi, oamenii îşi declară iubirea, ura, transformă în fraze ce au în inimă; în viaţă nu se rostesc niciodată cuvinte care să aibă greutate. Ceea ce „se spune“ e tot atât de bine reglementat ca şi

ceea ce „se face“. Scrisorile pe care ni le trimiteam reciproc erau extrem de convenţionale. Zaza folosea locurile comune într-un stil mult mai elegant decât mine; dar nici una, nici alta nu spuneam niciodată ceea ce ne preocupa cu adevărat. Mamele noastre ne citeau corespondenţa: bineînţeles, această cenzură nu era favorabilă manifestărilor sincere. Însă chiar şi în discuţiile dintre noi ne supuneam, inexplicabil, unor convenienţe; dincolo de pudoare, eram convinse că adevărul intim nu trebuie spus în mod deschis. Trebuia să mă mulţumesc cu decriptarea unor semne incerte; resimţeam o imensă bucurie la orice umbră de laudă din partea Zazei, în timp ce risipa ei de zâmbete maliţioase mă răvăşea interior. Fericirea pe care mi-a dăruit-o prietenia noastră a fost bântuită, în acea perioadă ingrată, de permanenta teamă că aş putea să-i displac.

Într-un an, în timpul vacanţei, ironia ei m-a făcut să trec prin chinurile iadului. Fusesem împreună cu familia să admirăm cascadele de la Gimel; am reacţionat cu un entuziasm convenţional faţă de bine-cunoscutul lor pitoresc. Întrucât scrisorile mele se refereau strict la viaţa mea publică, nu menţionam deloc bucuriile solitare pe care le resimţeam la ţară; în schimb, în scrisoarea către Zaza, am descris acea excursie făcută împreună cu toţi ceilalţi, frumuseţile locurilor, entuziasmul care m-a cuprins. Lipsa de strălucire a stilului sublinia, jalnic, lipsa de sinceritate a trăirilor. În răspunsul ei, Zaza a insinuat maliţios că i-aş fi trimis, din greşeală, una dintre compunerile şcolare pentru vacanţă; spusele ei m-au făcut să plâng. Simţeam că reproşul ei viza ceva mult mai important decât emfaza stângace a frazelor mele: nu abandonam niciodată uniforma de elevă silitoare. Într-un fel, era adevărat; dar era tot atât de adevărat că o iubeam pe Zaza cu o intensitate care nu avea nimic comun cu convenienţele sau şabloanele. Nu eram personajul pe care-l credea ea, dar nici nu ştiam cum să înlătur total aparenţele pentru a-i arăta Zazei sufletul meu cel adevărat: această neînţelegere a realităţii mă aducea în pragul disperării. Când i-am răspuns la scrisoare, m-am prefăcut că glumesc reproşându-i că a fost răutăcioasă; a simţit că mă mâhnise şi, în următoarea misivă, şi-a cerut scuze: fusesem, mi-a zis, ţinta unei crize de proastă dispoziţie. M-am înseninat.

Zaza nu bănuia nici cât o venerez, nici că renunţasem, de dragul ei, la orice urmă de orgoliu. Cu ocazia unei vânzări în scopuri de binefacere la şcoala Désir, o expertă în grafologie ne-a examinat scrisul: al Zazei denota o maturizare precoce, sensibilitate, cultură şi colosale talente în domenii artistice; în al meu a văzut doar infantilism. Am acceptat verdictul: da, eram o elevă silitoare, o copilă cuminte şi atât. Zaza a protestat energic, lucru care m-a întremat sufleteşte. Într-o altă scrisoare, manifestându-şi dezaprobarea faţă de o altă analiză defavorabilă mie pe care i-o făcusem cunoscută, mi-a

schiţat portretul: „Cam rezervată şi cam supusă spiritual teoriilor şi convenienţelor; foarte inimoasă, de un ataşament inegalabil şi foarte îngăduitoare cu prietenele.“

Nu ni se întâmpla deseori să vorbim atât de explicit despre noi înşine. Era oare vina mea? Cert este că Zaza făcea aluzie, într-un fel, la „rezerva“ mea: dorea ca relaţiile noastre să fie mai afectuoase? Dragostea mea faţă de ea îmbrăca haina fanatismului; a ei faţă de mine era reţinută: dar, în mod sigur, îmi revenea răspunderea pentru excesiva noastră discreţie.

Discreţia aceasta mă apăsa totuşi. În pofida asprimii şi a felului ei caustic de a fi, Zaza era sensibilă; într-o zi a venit la şcoală cu chipul răvăşit pentru că în ajun aflase despre moartea unui văr îndepărtat. Ar fi fost emoţionată, fără îndoială, dacă ar fi aflat că aveam un cult pentru ea: n-am mai putut rezista să-i ascund adevărul. Întrucât nu mă puteam servi de cuvinte, am pus la cale ceva practic. Mi-am asumat nişte riscuri, căci ar fi fost posibil ca mama să considere iniţiativa mea ridicolă sau ca Zaza însăşi să fie absolut surprinsă. Dar nevoia mea de a-mi comunica sentimentele era atât de mare, încât am trecut peste toate acestea. I-am vorbit mamei despre planul meu şi a fost de acord. De ziua ei, aveam să-i dăruiesc Zazei o poşetă lucrată de mâna mea. Am cumpărat o bucată de mătase roşu cu albastru, brodată cu fir auriu, care mi-a părut a fi culmea eleganţei; folosind un tipar din *Mode pratique*[64], am montat-o pe o pânză tare şi i-am dublat interiorul cu satin vişiniu; mi-am împachetat rezultatul muncii în hârtie de mătase. În ziua cu pricina am aşteptat-o cu nerăbdare pe Zaza la vestiar; când i-am întins cadoul, întâi m-a privit uluită, apoi i-a năvălit sângele în obraji şi s-a schimbat la faţă; pentru o clipă, am rămas una în faţa celeilalte stânjenite de emoţie, incapabile să găsim în repertoriul nostru cuvântul sau gestul potrivit. A doua zi, ne-am întâlnit împreună cu mamele noastre: „Mulţumeşte-i doamnei de Beauvoir, a spus doamna Mabille cu vocea ei binevoitoare, pentru că osteneala este a sa.“ Încerca să reducă gestul meu la nivelul obişnuitelor manifestări de politeţe ale adulţilor. În acel moment, mi-am dat seama că nu-mi mai plăcea deloc. De altfel, încercarea ei a eşuat. Se petrecuse ceva care nu mai putea fi eludat.

Totuşi am rămas în alertă. Şi când se manifesta foarte prietenos şi aveam impresia că se simte bine lângă mine, mă temeam să n-o supăr pe Zaza. Îmi servea doar porţii mici din acea tainică „personalitate“ care sălăşluia în ea; momentele în care eram doar noi două mi se păreau aproape dumnezeieşti. Într-o zi m-am dus în strada Varenne să iau o carte pe care trebuia să mi-o împrumute; Zaza nu era acasă; am fost condusă în camera ei unde puteam s-o aştept, căci nu avea să întârzie mult. Am privit peretele cu tapet albastru, *Sfânta Ana* a lui Da Vinci, crucifixul; pe birou, Zaza lăsase deschisă una dintre cărţile ei

preferate: *Eseurile* lui Montaigne. Am citit pagina la care rămăsese şi pe care avea s-o reia; ce anume era acolo? Semnele tipărite mi se păreau mai indescifrabile decât pe vremea când nu cunoşteam alfabetul. Încercam să privesc camera prin ochii Zazei, să mă insinuez în discuţiile pe care le purta ea cu ea însăşi: era în zadar. Puteam atinge toate obiectele care purtau urma prezenţei sale: nu-mi dezvăluiau taina ei; arătându-mi că există, de fapt o ascundeau; s-ar fi putut chiar spune că mă sfidau nelăsându-mă să mă apropii vreodată destul de mult de ea. Existenţa Zazei mi-a părut atât de ermetic închisă asupra sieşi, încât nu exista pentru mine nici un locşor. Am luat cartea şi am plecat cât am putut de repede. A doua zi, când am întâlnit-o, părea uluită: de ce plecasem atât de repede? Am fost incapabilă să-i dau o explicaţie. Nu-mi mărturiseam nici mie însămi prin ce chinuri febrile plăteam fericirea pe care mi-o dăruia.

Cei mai mulţi dintre băieţii pe care îi cunoşteam mi se păreau dizgraţioşi şi mărginiţi; totuşi, ştiam că aparţineau unei categorii privilegiate. Eram dispusă să le recunosc superioritatea dacă ar fi avut puţin farmec sau vioiciune. Vărul meu Jacques nu-şi pierduse niciodată prestigiul. Locuia singur împreună cu sora lui şi o bătrână menajeră în casa din Bulevardul Montparnasse şi venea deseori să-şi petreacă seara cu noi. La 13 ani se comporta ca un tânăr bărbat; viaţa lui independentă, justificata siguranţă cu care lua parte la discuţii îl recomandau ca pe un adult precoce şi consideram absolut firesc să mă trateze ca pe o verişoară mai mică. Sora mea şi cu mine ne bucuram foarte mult când auzeam semnalul aparte al soneriei cu care îşi anunţa prezenţa. Într-o seară a venit atât de târziu, încât eram deja în pat; ne-am repezit amândouă în birou în cămaşă de noapte. „Asta nu-i o ţinută potrivită, a spus mama. Sunteţi deja mari.“ Am rămas mirată. Jacques era pentru noi un fel de frate. Mă ajuta la temele de latină, îmi critica lecturile, îmi spunea versuri. Într-o seară, pe balcon, mi-a recitat *La Tristesse d'Olympio*[65] şi eu mi-am amintit, cu o strângere de inimă, că fuseserăm logodnici. Acum discuta cu adevărat doar cu tata.

Învăţa la Colegiul Stanislas şi strălucea la învăţătură; între 14 şi 15 ani s-a ataşat în mod deosebit de un profesor de literatură care l-a învăţat să-l prefere pe Mallarmé lui Rostand. Tata a ridicat din umeri, apoi s-a enervat. Observând că Jacques critica *Cyrano* fără să-mi poată explica eventualele sale minusuri şi că recita cu pasiune versuri mediocre fără să mă convingă să le simt frumuseţea, am fost de acord cu părinţii mei: era, pur şi simplu, o poză. Deşi nu eram de acord cu preferinţele lui, îl admiram totuşi pentru felul tenace în care şi le apăra. Cunoştea mulţi poeţi şi scriitori de care eu nu auzisem; împreună cu el, pătrundeau în casă ecourile unei lumi la care nu aveam deloc acces: ce n-aş fi dat să pătrund şi eu acolo! Tata spunea adesea: „Simone are creier de bărbat. Simone este ca un bărbat.“

Totuşi, eram tratată ca o fată. Jacques şi colegii lui citeau cărţi importante şi erau la curent cu problemele importante; orizontul existenţei lor era foarte larg, în timp ce eu eram surghiunită în odaia copiilor. Nu disperam, căci aveam încredere în viitorul meu. Prin cunoştinţe sau prin talent, şi alte femei îşi făcuseră loc în universul bărbaţilor. Dar mă impacienta întârzierea care mi se impunea. Când treceam prin faţa Colegiului Stanislas mi se strângea inima; îmi imaginam misterul aflat dincolo de ziduri: o clasă de băieţi, iar eu eram în exil. Profesorii acelor băieţi erau oameni sclipitor de inteligenţi, care le dăruiau cunoştinţe în superba lor integritate. Bătrânele mele profesoare mi le comunicau doar cenzurate, insipide, incolore. Eram hrănită cu surogate şi ţinută cu forţa în colivie.

Într-adevăr, domnişoarele profesoare nu mi se mai păreau nişte auguste preotese în templul Cunoaşterii, ci nişte bigote destul de neînsemnate. Afiliate mai mult sau mai puţin Ordinului Iezuiţilor, ele se pieptănau cu cărare într-o parte în perioada noviciatului şi cu cărare pe mijloc după ce depuneau jurământul. Aveau impresia că trebuie să-şi manifeste devoţiunea prin ciudăţenia felului de a se îmbrăca; purtau bluze din tafta cu ape, cu mâneci bufante şi gulere înalte şi tari; fustele lor măturau podelele. Aveau mai multe virtuţi decât diplome. Li se părea nemaipomenit că domnişoara Dubois, o brunetă mustăcioasă, îşi lua licenţa în limba engleză; domnişoara Bilou, în vârstă de 30 de ani, fusese văzută la Sorbona, înmănuşată şi îmbujorată, susţinând examenul oral la bacalaureat. Tata nu se ferea să spună că, în opinia lui, aceste femei cucernice erau cam imbecile. S-a enervat auzind că la sfârşitul unei compuneri despre o plimbare sau o serbare eram obligată să scriu „mulţumesc lui Dumnezeu pentru această zi frumoasă“. Tatăl meu gusta operele lui Voltaire, Beaumarchais, îl ştia pe dinafară pe Victor Hugo şi nu putea admite ca literatura franceză să se oprească la secolul al XVII-lea. A mers până acolo încât i-a propus mamei să ne înscrie pe sora mea şi pe mine la liceu, unde am fi studiat mai serios şi cu costuri mai mici. Am respins cu înverşunare această propunere. Dacă m-ar fi despărţit de Zaza, mi-aş fi pierdut pofta de viaţă. Mama m-a susţinut. Şi în această privinţă aveam sufletul împărţit. Pe de-o parte, aş fi vrut să rămân la şcoala Désir, pe de altă parte, nu-mi mai făcea plăcere să fiu acolo. Am continuat să studiez cu multă conştiinciozitate, dar comportamentul meu s-a schimbat. Domnişoara Lejeune, directoarea cursului superior, o femeie uscăţivă, vioaie şi cu replică promptă, îmi impunea respect; dar, împreună cu Zaza şi cu alte colege, ne băteam joc de ridicolul celorlalte profesoare. Supraveghetoarele nu reuşeau să ţină disciplina. Ne petreceam perioadele dintre cursuri într-o încăpere mare, numită „sala de studiu“. Flecăream, râdeam şi o provocam pe cea însărcinată cu menţinerea ordinii, pe care o poreclisem „sperietoarea de vrăbii“.

Ajunsă la capătul răbdării, sora mea s-a hotărât să devină o culme a insuportabilului. Împreună cu o prietenă pe care şi-o alesese singură, Anne-Marie Gendron, a înfiinţat *Ecoul şcolii Désir*; Zaza i-a împrumutat nişte pastă de copiat şi, din când în când, colaboram şi eu; compuneam pamflete biciuitoare. Nu ni se mai dădeau note la purtare, dar domnişoarele profesoare ne mustrau şi se plângeau mamei. La început ea s-a îngrijorat puţin, dar pentru că tata se distra împreună cu noi s-a liniştit. Niciodată nu mi-a trecut prin cap să atribui tuturor acestor pozne vreo încărcătură morală: domnişoarele profesoare nu mai erau deţinătoarele cheilor binelui şi răului odată ce descoperisem că erau proaste.

Prostia: cândva, sora mea şi cu mine îi acuzam de prostie pe copiii care ne plictiseau. Acum, din acelaşi motiv, arătam în direcţia multor adulţi, în special către domnişoarele profesoare. Predicile mierose, vorbele goale rostite solemn, cuvintele mari lipsite de semnificaţie, sclifoseala însemnau prostie; era dovadă de prostie să dai importanţă fleacurilor, să te încăpăţânezi să rămâi cantonat în convenienţe şi cutume, să preferi locurile comune şi prejudecăţile lucrurilor reale. Culmea prostiei era să creadă cineva că noi înghiţeam minciunile virtuoase care ni se serveau. Prostia ne făcea să râdem, era unul dintre principalele noastre subiecte de distracţie; pe de altă parte însă, era ceva înspăimântător. Dacă ar fi biruit, n-am mai fi avut dreptul să gândim, să facem ironii, să avem dorinţe reale şi plăceri reale. Sau luptam împotriva ei, sau renunţam la viaţă.

Până la urmă, domnişoarele profesoare s-au supărat pe comportamentul meu nesupus şi m-au făcut să simt acest lucru. Şcoala Désir voia cu orice preţ să se deosebească de aşezămintele laice, unde se punea accent pe dezvoltarea intelectuală, fără să ţi se modeleze sufletul. În loc să ni se dea premii la sfârşit de an în funcţie de succesele noastre şcolare – ceea ce risca să provoace rivalităţi profane între noi –, în luna martie, sub patronajul unui episcop, primeam nominalizări pentru premii şi medalii, ca răsplată, mai ales, pentru silinţa, cuminţenia şi totodată vechimea noastră în şcoală. Reuniunea se desfăşura, cu un enorm fast, în sala Wagram. Cea mai înaltă distincţie era „nominalizarea pentru premiul de onoare“, pe care o primeau, în fiecare clasă, câteva eleve care excelau în toate. Celelalte aveau dreptul doar la menţiuni speciale. În acel an, după ce numele meu a răsunat solemn în tăcerea generală, am fost surprinsă s-o aud pe domnişoara Lejeune anunţând: „Nominalizare pentru premii speciale la matematică, istorie şi geografie.“ Dinspre colegele mele s-a auzit un murmur de uimire amestecat cu altul, de satisfacţie, căci nu aveam doar prietene. Am îndurat cu demnitate această jignire. La ieşire, profesoara de istorie a oprit-o pe mama: Zaza avea o influenţa negativă asupra mea; nu trebuia să mai fim lăsate să stăm una lângă

cealaltă în timpul orelor. Cu toate că am încercat să mă stăpânesc, mi s-au umplut ochii de lacrimi, ceea ce i-a făcut plăcere domnişoarei Gontran, care a crezut că plângeam după premiul special de onoare; de fapt, mă sufocam de furie că voiau să mă îndepărteze de Zaza. Dar tristeţea mea era şi mai profundă. Pe acel coridor trist am realizat nedesluşit că mi se terminase copilăria. Adulţii mă ţineau încă sub tutelă, fără să-mi asigure liniştea sufletească. Mă despărţea de ei libertatea mea, cu care nu mă mândream, o înduram în singurătate.

Nu mai domneam asupra lumii; mă simţeam înstrăinată de faţadele clădirilor, de privirile indiferente ale trecătorilor. De aceea, dragostea mea pentru locurile de la ţară a dobândit nuanţe mistice. De îndată ce ajungeam la Meyrignac, obstacolele se prăbuşeau, orizontul se lărgea. Mă risipeam în infinit, rămânând eu însămi. Simţeam pe pleoape căldura soarelui care străluceşte pentru toţi, dar care acolo, în acel moment, mă mângâia doar pe mine. Vântul dădea ocol plopilor: venea de oriunde, de peste tot, frământa spaţiul, iar eu rămâneam în învolburare, fără să mă clintesc, până la marginile pământului. Când luna se ridica în înaltul cerului, deveneam una cu oraşele depărtărilor, cu deşerturile, cu mările, cu satele inundate chiar atunci de lumina ei. Nu mai eram o conştiinţă oarecare, o privire care face abstracţie de realitatea înconjurătoare, ci însuşi mirosul răzbătând din unduirea lanurilor de hrişcă, mireasma discretă a ierbii-negre, căldura densă de la amiază sau înfiorarea apusurilor; atârnam greu şi totuşi mă evaporam în albastrul cerului, nu mai aveam limite.

Aveam o scurtă experienţă de viaţă; nu puteam cuprinde totul, îmi lipseau cunoaşterea şi cuvintele potrivite. Natura îmi revela o mulţime de moduri de a fi, vizibile, tangibile, pe care nici nu le bănuisem. Admiram superba singurătate a stejarului care domina parcul peisajat; mă întrista singurătatea firelor de iarbă. Am cunoscut dimineţile proaspete şi melancolia apusurilor, victoriile şi înfrângerile, renaşterile, agoniile. Într-o zi, ceva din mine va rima cu parfumul caprifoiului. În fiecare seară mă aşezam în acelaşi loc, în iarba-neagră, şi priveam contururile ondulate, albăstrii, ale munţilor Monédières; în fiecare seară soarele apunea în spatele aceluiaşi deal, dar nuanţele de roşu, roz, carmin, purpuriu, violet nu erau nicicând aceleaşi. În câmpiile neclintite zumzăia, din zori şi până seara, o viaţă mereu reînnoită. Din perspectiva cerului care îşi schimba culorile, fidelitatea însemna cu totul altceva decât rutina şi a îmbătrâni nu era neapărat totuna cu a te nega pe tine însuţi.

Eram, din nou, unică şi necesară; era nevoie de privirea mea pentru ca roşul fagului să întâlnească albastrul cedrului şi argintiul plopilor. Când plecam de acolo, peisajul se destrăma, nu mai exista pentru nimeni altcineva: nu mai exista deloc.

Totuşi, simţeam în jurul meu prezenţa lui Dumnezeu – mult mai

puternic decât la Paris, unde mi-l ascundeau oamenii şi construcţiile lor; aici vedeam ierburile şi norii aşa cum îi crease el din haos, purtând amprenta lui. Cu cât mă lipeam mai mult de pământ, cu atât mă apropiam de El şi fiecare plimbare era un exerciţiu de adoraţie. Atotputernicia lui nu a exclus-o pe a mea. El ştia totul în felul său, adică la modul absolut: dar aveam impresia că, într-un anumit sens, avea nevoie de ochii mei pentru ca arborii să aibă culori. Cum să simtă un spirit pur căldura soarelui şi prospeţimea stropilor de rouă dacă nu prin trupul meu? Făcuse pământul pentru oameni şi pe oameni pentru a fi martorii frumuseţii sale: El îmi încredinţase misiunea cu care mă simţisem învestită dintotdeauna, nedesluşit. Nicidecum nu mă detrona, îmi garanta domnia. În lipsa mea, creaţia aluneca într-un somn adânc; trezind-o, îndeplineam misiunea cea mai sacră, în timp ce adulţii, nepăsători, nu luau seama la scopurile dumnezeieşti. Dimineaţa, când alergam dincolo de barierele albe pentru a mă afunda în lăstăriş, El era cel care mă chema. Mă privea cu drag în timp ce, la rându-mi, priveam această lume pe care o crease tocmai ca s-o văd.

Chiar dacă mă chinuia foamea, chiar dacă eram obosită de atâta citit şi meditat, nu mă înduram să reintru în carapacea mea obişnuită şi să mă întorc în spaţiul închis, în timpul înţepenit al adulţilor. Într-o seară, am uitat complet de mine. Eram la La Grillère. Mă aflam pe malul unui iaz unde citisem ore în şir o povestire despre Francisc de Assisi; am închis cartea când amurgea; priveam luna, culcată în iarbă; strălucea deasupra Umbriei umezite de primele lacrimi ale nopţii; blânda fericire a acelui ceas mă copleşea. Aş fi dorit s-o prind din zbor şi s-o eternizez în pagini scrise; vor mai fi astfel de ceasuri, mi-am spus, şi voi învăţa cum să le păstrez vii pentru totdeauna. Când am împins uşa sălii de biliard, cina tocmai se sfârşise. A fost un tărăboi de toată frumuseţea; chiar şi tata a ridicat vocea. Ca pedeapsă, mama a decis să nu fac a doua zi nici un pas în afara parcului. Nu îndrăzneam să fiu nesupusă pe faţă. Mi-am petrecut ziua aşezată pe peluză sau măsurând aleile, de la un capăt la celălalt, cu o carte în mână şi cu sufletul turbat. Nu departe, apele iazului se înfiorau, apoi se linişteau, lumina creştea, se potolea, fără ca eu să fiu acolo, fără vreun martor; sufeream cumplit. „M-aş resemna dacă ar veni ploaia, dacă ar exista un motiv.“ Redescopeream întreaga revoltă care, altădată, mă făcea să tremur din tot corpul: o vorbă aruncată la întâmplare putea strica o bucurie, o împlinire, iar această privaţiune de lume şi de mine însămi nu servea la nimic şi nimănui. Din fericire, represaliile de acest gen nu s-au repetat. Cu condiţia să respect orele de masă, dipuneam de timpul meu liber aşa cum doream.

Vacanţele m-au ajutat să disting între bucuria dată de contemplare şi plictiseală. În muzee, la Paris, mi se întâmpla să trişez; cel puţin,

cunoşteam diferenţa între admiraţia obligatorie şi trăirile sincere. Am învăţat, de asemenea, că pentru a pătrunde taina lucrurilor trebuie, înainte de toate, să te dăruieşti lor. De obicei, curiozitatea mea era lacomă; crezusem că pot poseda orice de îndată ce-l cunosc şi că pot cunoaşte doar aruncând o privire în fugă. Am învăţat că pentru a domestici un loc de la ţară trebuia să-i dau târcoale zile întregi pe drumuri nebătute, să rămân ore în şir, nemişcată, la rădăcina unui copac: numai aşa mă pătrundeau orice vibraţie a aerului şi toate nuanţele toamnei.

Ajunsă la Paris, mă resemnam cu uşurinţă. Ieşeam pe balcon: vedeam doar acoperişuri; cerul era un loc geometric, iar aerul unde nu mai pluteau nici miresme, nici mângâieri era totuna cu spaţiul gol. Zgomotele străzii nu-mi spuneau nimic. Stăteam acolo, pur şi simplu, cu un gol în inimă şi cu lacrimi în ochi.

La Paris, am ajuns din nou la discreţia adulţilor. Acceptam în continuare versiunea lumii pe care mi-o serveau ei, fără să crâcnesc. Nu cred că poate să-şi imagineze cineva un învăţământ mai sectar decât cel prin care am trecut. Manualele şcolare, cărţile, orele de curs, discuţiile duceau, toate, în acelaşi punct. Niciodată n-am fost lăsată să aud sunetul unui alt clopot, fie şi din depărtare, fie şi în surdină.

Am învăţat istoria cu aceeaşi supuşenie cu care am învăţat geografia, fără să bănuiesc că pot exista şi alte tipuri de interpretări. Ca fetiţă, m-au înduioşat, la Muzeul Grévin, soarta martirilor daţi pradă leilor, nobila figură a Mariei Antoaneta. Împăraţii care îi persecutaseră pe creştini, *tricoteuse*-ele[66] şi sanculoţii[67] îmi păreau cele mai înfiorătoare personificări ale Răului. Binele însemna Biserica şi Franţa. La cursuri învăţam despre suverani pontifi şi concilii; eu eram mai degrabă interesată de destinul ţării mele, despre al cărei trecut, prezent şi viitor se vorbea deseori la mine acasă. Tata se delecta cu operele lui Madelin[68], Lenôtre[69], Funck-Brentano[70]; am primit spre lectură un număr considerabil de romane şi povestiri istorice şi toată seria *Memoriilor* revăzute şi cenzurate de Doamna Carette[71]. Cred că aveam nouă ani când am deplâns nenorocirile abătute asupra lui Ludovic XVII şi am admirat eroismul şuanilor, dar am renunţat repede la monarhie. Mi se părea absurd ca puterea să ţină de ereditate şi să revină, în marea majoritate a cazurilor, unor imbecili. Mi se părea firesc ca guvernarea să fie încredinţată celor mai competenţi oameni. Ştiam că, din nefericire, nu era cazul Franţei. Păream a fi condamnaţi printr-un blestem să fim conduşi de nişte secături; din acest motiv, Franţa – superioară tuturor celorlalte naţiuni prin definiţie – nu ocupa, în lume, locul meritat. Unii prieteni ai tatălui meu susţineau, spre deosebire de el, că nu Germania, ci Anglia ar trebui considerată duşmanul nostru dintotdeauna, dar diferenţele de păreri nu depăşeau acest punct. Erau de acord că existenţa oricărei ţări străine trebuie

dispreţuită şi socotită un pericol. Victimă a idealismului criminal al lui Wilson, cu viitorul ameninţat de realismul brutal al nemţălăilor şi bolşevicilor şi în lipsa unui conducător cu mână de fier, Franţa se îndrepta cu paşi repezi către pieire. De altfel, întreaga civilizaţie avea să se prăbuşească. Tata, care era pe cale să-şi cheltuiască tot capitalul, prorocea ruina omenirii întregi; mama îi ţinea isonul. Existau pericolul roşu, pericolul galben: foarte curând, din zonele marginale şi din pegra societăţii avea să apară un nou val de barbarie care va prăvăli omenirea în haos. Tata mă uimea prevestind cu o patimă îndârjită aceste calamităţi; viitorul pe care-l zugrăvea în culori atât de sumbre era şi al meu; iubeam viaţa: nu puteam accepta ca ziua de mâine să se transforme într-o tânguire fără speranţă. Într-o zi, în loc să se risipească în vânt noianul de cuvinte şi de imagini devastatoare, am formulat o replică: „Oricum, mi-am spus, cei care vor câştiga vor fi tot oameni.“ Ascultând ce spunea tata, s-ar fi putut crede că nişte monştri hidoşi se pregăteau să hăcuiască omenirea; nu era aşa: şi de o parte, şi de alta a baricadei erau oameni. M-am gândit că, în definitiv, va câştiga majoritatea, iar nemulţumiţii vor fi în minoritate, nu e o nenorocire dacă norocul va fi de partea altcuiva. Dintr-odată, cealaltă tabără nu mi-a mai părut întruchiparea Răului absolut; nu vedeam de ce trebuia să prefer, în locul intereselor ei, pe cele despre care mi se spunea că mi-ar aparţine. Am respirat uşurată. Pământul nu era în pericol.

Fusesem stimulată de spaimă; pentru a ieşi din situaţia disperată, descoperisem o soluţie, căci o căutasem cu înfocare. Altfel, siguranţa şi confortabilele mele iluzii mă făceau insensibilă la problematica socială. Nici nu-mi trecea prin gând să mă împotrivesc ordinii existente.

Este prea puţin spus că proprietatea îmi părea un drept sacru; ca altădată între cuvânt şi lucrul desemnat, între proprietar şi bunurile sale consideram că există o reuniune consubstanţială. A spune: banii *mei*, sora *mea*, nasul *meu* presupune că, în toate cele trei cazuri, există o legătură pe care nu o poate distruge nici o voinţă, căci există în afara oricărei convenţii. Mi se spusese că, pentru a construi linia de cale ferată care ducea la Uzerche, statul expropriase nişte ţărani şi nişte castelani. Nu m-aş fi revoltat mai mult dacă i-ar fi ucis. Meyrignac îi aparţinea bunicului meu aşa cum îi aparţinea propria viaţă.

Pe de altă parte, nu acceptam ideea că un lucru oarecare, cum ar fi bogăţia, poate genera vreun drept sau conferi vreun merit. Evanghelia propovăduieşte sărăcia. O respectam pe Louise mai tare decât pe multe doamne bogate. Mă indigna faptul că verişoara mea Magdeleine nu voia să-i salute pe brutarii care aduceau pâine, cu căruţa, la La Grillère. „Ei trebuie să mă salute primii“, afirma ea. Credeam în

egalitatea fundamentală între oameni. Într-o vară, la Meyrignac, am citit o carte de istorie care preconiza votul cenzitar. M-am revoltat. „E ruşinos să-i împiedici pe cei săraci să voteze!“ Tata a zâmbit. Mi-a explicat că o naţiune înseamnă o sumă de bunuri; grija administrării lor revine în mod firesc celor care le posedă. A sfârşit citând îndemnul lui Guizot: „Îmbogăţiţi-vă!“ Expunerea lui m-a lăsat perplexă. Tata nu reuşise să se îmbogăţească: considerase că este corect să fie privat de drepturile sale? Protestam tocmai în numele sistemului de valori pe care el însuşi mi-l transmisese. Nu credea că valoarea unui om se măsoară prin mărimea contului său bancar; îşi bătea joc adesea de „nou-îmbogăţiţi“. După el, elitele se defineau prin inteligenţă, cultură, ortografiere corectă, o educaţie aleasă şi idei sănătoase. Îmi era uşor să-l înţeleg când avea obiecţii împotriva votului universal din cauza prostiei şi ignoranţei majorităţii electorilor: doar indivizii „luminaţi“ ar fi trebuit să aibă asemenea drepturi. Mă înclinam în faţa acestei logici care venea în completarea unui adevăr empiric: „minţile luminate“ sunt apanajul burgheziei. Anumiţi indivizi din păturile inferioare pot avea reuşite intelectuale, dar păstrează totuşi ceva „primitiv“ şi, în general, sunt spirite false. În schimb, orice individ de familie bună are un „nu-ştiu-ce“ care-l face să se deosebească de vulg. Nu eram prea uimită de faptul că între meritele cuiva şi mediul în care se născuse din întâmplare poate exista o legătură directă, întrucât norocul fiecăruia ţinea de voinţa Domnului. Oricum, un lucru era evident: moralmente, deci la modul absolut, clasa căreia îi aparţineam era cu mult superioară restului societăţii. Când mergeam cu mama în vizită la ţăranii bunicului, mirosul de bălegar, murdăria încăperilor prin care alergau găini, mobilierul rustic îmi păreau expresia grosolăniei lor interioare; îi vedeam cum lucrează la câmp: murdari, mirosind a sudoare şi a pământ; niciodată nu contemplau armonia peisajului şi erau total nepăsători faţă de frumuseţea apusurilor de soare. Nu citeau, nu aveau idealuri; tata spunea despre ei, fără nici un fel de resentiment, că erau nişte „brute“. Când mi-a citit *Eseu asupra inegalităţii raselor umane* de Gobineau, am îmbrăţişat rapid ideea că au creierul diferit de al nostru.

Îmi plăcea atât de mult la ţară, încât viaţa ţăranilor mi se părea fericită. Dacă aş fi văzut cum trăiesc lucrătorii din oraşe nu aş fi avut cum să nu-mi pun întrebări: dar traiul lor îmi era complet necunoscut. Înainte de căsătorie, mătuşa Lili, neavând nimic de făcut, se ocupa de opere de binefacere; mă lua cu ea să ducem jucării anumitor copii şi n-avusesem impresia că săracii erau nefericiţi. Erau atâtea suflete caritabile care le dădeau de pomană, iar măicuţele de la Saint-Vincent-de-Paul le erau atât de devotate! Printre ei erau şi indivizi nemulţumiţi, dar aceştia fie erau săraci falşi, care înfulecau friptură de curcan în noaptea de Crăciun, fie săraci răi, care se îmbătau. Unele

cărţi – Dickens sau *Singur pe lume* de Hector Malot – evocau existenţe foarte aspre; îngrozitoare mi se părea soarta minerilor, băgaţi tot timpul sub pământ, în galerii întunecoase, ameninţaţi permanent de o explozie de grizu. Dar am fost asigurată că vremurile s-au schimbat. Lucrătorii munceau mult mai puţin şi câştigau mult mai mult; după înfiinţarea sindicatelor, cu adevărat oprimaţi erau patronii. Muncitorii, mult mai favorizaţi de soartă ca noi, nu trebuiau să facă eforturi „de reprezentare“: puteau să-şi permită să mănânce pui în fiecare duminică; la piaţă, nevestele lor cumpărau mărfurile cele mai bune şi îşi luau ciorapi de mătase. Erau obişnuiţi cu asprimea muncii şi cu lipsa de confort a locuinţelor; nu sufereau aşa cum am fi suferit noi. Revendicările lor nu aveau scuza necesităţii. Cum spunea tata, ridicând din umeri: „Nu se moare de foame!“ Nu, muncitorii urau burghezia întrucât erau conştienţi de superioritatea acesteia. Comunismul, socialismul nu se explicau decât prin invidie: „Invidia, spunea tata, este un sentiment josnic.“

Mi s-a întâmplat o singură dată să înţeleg ce înseamnă sărăcia. Louise locuia împreună cu soţul ei, tinichigiul, într-o cameră la mansardă, pe strada Madame; a adus pe lume un copilaş şi am mers împreună cu mama să-l vedem. Nu urcasem niciodată la etajul al şaselea – cel la care erau camerele de serviciu. Mi s-a strâns inima văzând tristeţea coridorului în care se deschideau o duzină de uşi. Camera lui Louise era foarte mică, avea un pat de fier, un leagăn, o masă pe care se afla un reşou; dormea, gătea, mânca, trăia cu un bărbat între aceşti patru pereţi; de-a lungul coridorului, familiile se sufocau, înghesuite în aceleaşi spaţii strâmte. Pe mine mă apăsau deja promiscuitatea în care trăiam şi monotonia zilnică a vieţii burgheze, dar am întrezărit un univers în care aerul respirat avea gust de funingine şi prin crusta de murdărie nu pătrundea niciodată lumina: viaţa, acolo, era o lentă agonie. La scurt timp după aceea, Louise şi-a pierdut copilul. Am plâns în hohote ore în şir: pentru prima oară dădeam ochii cu nenorocirea. Mi-o închipuiam pe Louise în camera ei tristă, fără copil, fără nimic altceva: atâta suferinţă putea face pământul să explodeze. „E mult prea nedrept!“ îmi spuneam. Nu mă gândeam doar la copilul mort, ci la toţi cei de pe culoarul acela de la etajul al şaselea. Până la urmă mi-am şters lacrimile fără să-mi pun probleme de inechitate socială.

Îmi era tare greu să judec cu capul meu, întrucât sistemul care mi se inculca era, în egală măsură, monolitic şi incoerent. Dacă părinţii mei s-ar fi certat, aş fi putut să văd diferenţa dintre ei. Un sistem de principii unic şi riguros ar fi fost o temelie solidă pentru judecata mea fragedă. Dar eu mă împiedicam de contradicţii la tot pasul, hrănită, cum eram, atât de morala călugăriţelor, cât şi de naţionalismul patern. Nici mama şi nici domnişoarele profesoare nu se îndoiau că Papa este

însuşi alesul Sfântului Duh; în acelaşi timp, tata se opunea amestecului său în problematica veacului nostru, iar mama considera că are dreptate; Papa Leon XII dăduse numeroase enciclice vizând „chestiunile sociale“ şi, prin aceasta, îşi încălcase misiunea; Papa Pius X, care nu suflase un cuvânt pe această temă, era un sfânt. Eram obligată să asimilez acest paradox: omul ales de Dumnezeu pentru a-l reprezenta pe pământ nu trebuia să se preocupe de probleme pământeşti. Franţa era cea dintâi dintre fiicele Bisericii şi îi datora ascultare maicii sale. Totuşi valorile naţionale prevalau asupra virtuţilor catolice; când s-au strâns ajutoare băneşti la Saint-Sulpice pentru „copiii înfometaţi din Europa Centrală“, mama s-a revoltat şi a refuzat să dea ceva „pentru nemţălăi“. În toate situaţiile, patriotismul şi grija pentru ordinea socială prevalau asupra milei creştine. Dacă minţi, îl jigneşti pe Dumnezeu; cu toate acestea, tata afirma cu tărie că, prin falsul comis, colonelul Henry[72] s-a comportat ca un bărbat de stat important şi onest. A omorî era o crimă, dar nu trebuia abolită pedeapsa cu moartea. Am fost învăţată încă din fragedă copilărie ce presupune concilierea cazuistică, să-l deosebesc pe Dumnezeu de cezar şi să-i dau fiecăruia ceea ce merită; era, totuşi, de neînţeles de ce avea totdeauna cezarul întâietate în faţa lui Dumnezeu. Privind lumea în acelaşi timp prin prisma versetelor Evangheliilor şi a coloanelor din ziarul *Matin*, imaginea devenea total neclară. Unica mea soluţie era refugiul, cu capul plecat, sub aripa autorităţii.

Mă supuneam orbeşte. Izbucnise un conflict între *Action française*[73] şi *Démocratie nouvelle*; fiind în superioritate numerică, Cameloţii regelui i-au atacat pe partizanii lui Marc Sangnier[74] şi i-au obligat să înghită conţinutul a mai multe sticle de ulei de ricin. Tata şi prietenii lui s-au distrat copios. În prima copilărie fusesem învăţată să râd de suferinţele celor răi; fără să-mi mai pun alte întrebări, am fost de acord, dându-i credit tatei, că gluma era foarte nostimă. Întorcându-mă cu Zaza pe strada Saint-Benoît, am făcut o aluzie veselă la acel incident. Pe chipul Zazei s-a aşternut o expresie aspră: „E de-a dreptul scârbos!“ mi-a spus pe un ton revoltat. Nu am ştiut ce să răspund. Descumpănită, am înţeles că nu făcusem altceva decât să copiez mecanic atitudinea tatei, fără să am nimic în minte. Zaza exprima, şi ea, părerea familiei proprii. Tatăl ei colaborase la *Le Sillon*, înainte ca Biserica să condamne acea publicaţie; credea în continuare că toţi catolicii au îndatoriri sociale şi respingea teoriile lui Maurras; era o opinie suficient de coerentă pentru ca o fată de 14 ani s-o poată adopta în cunoştinţă de cauză; indignarea Zazei şi oroarea ei de violenţă erau sincere. Eu vorbisem ca un papagal, fără a găsi în interiorul meu nici urmă de ecou. Sufeream că Zaza mă dispreţuieşte, dar ceea ce m-a tulburat cel mai mult a fost deosebirea fundamentală între opinia ei şi cea a tatălui meu; aş fi vrut ca amândoi să aibă

dreptate. I-am povestit tatei; a ridicat din umeri şi a spus că Zaza e o copilă; răspunsul nu m-a satisfăcut. Eram pusă pentru prima oară în situaţia de a fi de partea cuiva: dar n-aveam habar de nimic şi n-am luat nici o hotărâre. Singura mea concluzie în urma acestui incident a fost că pot exista şi păreri diferite de ale tatei. Nici măcar adevărul nu mai era clar.

Am înclinat către liberalism după ce am parcurs *Histoire des deux Restaurations* a lui Vaulabelle; timp de două veri, am citit cele şapte volume din biblioteca bunicului. Am deplâns înfrângerea lui Napoleon, am urât monarhia, conservatorismul, obscurantismul. Doream ca oamenii să fie stăpâniţi de raţiune şi m-a entuziasmat democraţia, cea care, credeam eu, garanta tuturor drepturi egale şi libertate. M-am oprit aici.

Problemele politice şi sociale, cu care nu intram în contact direct, m-au interesat mai puţin decât cele care mă priveau personal: morala, viaţa mea interioară, relaţiile mele cu Dumnezeu. Am început să reflectez asupra acestor lucruri.

Natura îmi vorbea despre Dumnezeu. Cu toate acestea, El îmi părea străin de lumea în care se frământau oamenii. Aşa după cum, din străfundurile Vaticanului, Papa nu trebuia să se preocupe de ceea ce se întâmpla în epocă, tot aşa pe Dumnezeu, în înaltul cerului, nu avea de ce să-l intereseze amănuntele aventurilor pământeşti. Învăţasem demult să deosebesc Legea lui de autoritatea profană. Nu-l priveau obrăzniciile mele din clasă, lecturile mele clandestine. An după an, credinţa mea devenea tot mai puternică şi se purifica, astfel încât am reuşit să renunţ la morala searbădă în favoarea misticii. Mă rugam, meditam, încercam să simt în suflet prezenţa divină. Pe la 12 ani, am inventat exerciţii de mortificare: încuiată în toaletă – unicul meu refugiu – mă frecam până la sânge cu o piatră ponce, mă flagelam cu lănţişorul de aur pe care-l purtam la gât. Fervoarea mea nu prea a dat roade. În cărţile despre credinţă se vorbea de progres, de evoluţie spirituală; sufletele rătăceau pe poteci povârnite, trebuiau să înfrunte obstacole, uneori rătăceau prin deşerturi aride pentru ca apoi să fie răcorite de roua celestă: era o întreagă aventură; în realitate, în timp ce intelectual avansam pe zi ce trece, nu am avut niciodată impresia că m-aş fi apropiat de Dumnezeu. Aşteptam viziuni, extaze, aşteptam să se întâmple ceva în mine sau în afara mea: nu s-a petrecut nimic şi toate încercările mele au ajuns să semene cu nişte scenete comice. Încercam să mă autoconving că sunt răbdătoare şi că, într-o bună zi, mă voi pomeni pe deplin instalată în miezul eternităţii, desprinsă în mod miraculos de pământ. Aşteptând aceste minuni, trăiam fără să-mi impun constrângeri, căci eforturile mele se regăseau pe culmi spirituale a căror severitate nu putea să fie tulburată de trivialităţi.

Sistemul meu a fost însă infirmat. De şapte ani mă spovedeam de

două ori pe lună abatelui Martin; îi împărtăşeam stările mele sufleteşti; mă învinovăţeam că luasem Sfânta Împărtăşanie fără să mă fi recules destul, că mă rugasem superficial, că mă gândeam prea rar la Dumnezeu; el răspundea acestor carenţe superficiale prin predici elevate. Într-o zi nu s-a mai conformat obiceiului şi a început să-mi vorbească pe un ton familiar: „Mi-a ajuns la urechi că micuţa mea Simone s-a schimbat… că este neascultătoare, neastâmpărată, că răspunde când e dojenită… Pe viitor va trebui să dai atenţie acestor lucruri.“ Obrajii mi-au luat foc; am privit plină de indignare spre personajul mincinos pe care, timp de mulţi ani, îl crezusem reprezentantul lui Dumnezeu: pe neaşteptate, îşi suflecase sutana, dând la iveală juponul de bigotă; rasa lui preoţească nu era altceva decât un costum de bal mascat, care acoperea o cumătră preocupată de bârfe. Am părăsit confesionalul simţind că iau foc, hotărâtă să nu mă mai întorc niciodată: de-acum înainte mi s-ar părea la fel de odios să îngenunchez în faţa abatelui Martin ca în faţa „sperietorii de vrăbii“. Când se întâmpla să-i zăresc sutana neagră pe holurile şcolii, inima începea să-mi bată cu putere şi fugeam: veşmântul acela îmi provoca un rău fizic, ca şi cum prefăcătoria lui m-ar fi făcut complice la o obscenitate.

Bănuiesc că a fost foarte mirat; dar, fără îndoială, a respectat secretul profesional, căci n-am aflat să fi spus cuiva ce reacţie am avut; nu a încercat să aibă o explicaţie cu mine. Ruptura a devenit totală de pe o zi pe alta.

La limită, Dumnezeu a ieşit neatins din această aventură. M-am grăbit să-mi reneg duhovnicul pentru a ocoli îngrozitoarea suspiciune care, pentru o clipă, a întunecat cerurile: poate că Dumnezeu este meschin şi cicălitor ca o babă habotnică, poate că Dumnezeu e prost! În timp ce abatele îmi vorbea, simţisem o mână stupidă care mi se lăsase greu pe ceafă, îmi aplecase capul şi îmi lipise obrazul de pământ; avea să mă oblige, până la moarte, să mă târăsc, orbită de noroi şi de întuneric; trebuia să-mi iau rămas-bun pentru totdeauna de la adevăr, de la libertate, de la orice bucurie; să trăieşti devenea o pacoste şi o ruşine.

Am reuşit să mă eliberez de sub greutatea acestei mâini de plumb: mi-am concentrat întreaga ură asupra celui care trădase, uzurpând rolul de intermediar divin. Când am ieşit din capelă, Dumnezeu era prezent din nou, în netulburata sa măreţie, căci cârpisem cerul. Mergeam în neştire pe sub bolţile de la Saint-Sulpice în căutarea unui duhovnic care să nu întineze, prin cuvinte omeneşti lipsite de curăţenie, mesajele venite din înalturi. Am încercat întâi cu un roşcat, apoi cu un brunet căruia am reuşit să-i trezesc interesul pentru sufletul meu. Mi-a dat teme de meditaţie şi mi-a împrumutat un *Manual de teologie ascetică şi mistică*. Nu mă simţeam, în biserica mare şi goală, la

fel de bine ca în capela şcolii. Nu-l ştiam din copilărie pe noul meu duhovnic şi-l alesesem oarecum la întâmplare; nu era un Părinte şi nu puteam să am încredere totală în el. Supusesem judecăţii şi dispreţuisem un preot: nici un preot nu avea să-mi mai apară, vreodată, ca Judecător suprem. Nimeni pe lume nu-l incarna realmente pe Dumnezeu: eram singură, faţă-n faţă cu El. În adâncul sufletului îmi pâlpâia o nelinişte: cine era El? Ce voia cu adevărat? În ce tabără se plasa?

Tatăl meu nu era credincios; cei mai mari scriitori, cei mai valoroşi gânditori împărtăşeau acelaşi tip de scepticism; în special femeile merg la biserică; am început să consider paradoxal faptul că adevărul era apanajul lor, deşi bărbaţii le erau, fără discuţie, superiori. În acelaşi timp, mă gândeam că nu există nenorocire mai mare decât să-ţi pierzi credinţa şi încercam să mă feresc de acest risc. Educaţia mea religioasă era destul de solidă şi urmasem cursuri de apologetică; la orice obiecţie îndreptată împotriva adevărurilor revelate ştiam să răspund cu un argument subtil: în schimb, n-aveam nici un argument cu care să le pot demonstra. Alegoria ceasului şi ceasornicarului nu mă convinsese. Suferinţa îmi era total necunoscută şi, ca atare, nu puteam extrage de aici argumente împotriva proniei cereşti, dar nici armonia lumii nu-mi părea tocmai evidentă. Christos şi mulţi sfinţi dovediseră, pe pământ, că au puteri supranaturale: realizam că Biblia, Evangheliile, minunile, apariţiile miraculoase nu erau susţinute prin altceva în afara autorităţii Bisericii. „Cea mai mare minune înfăptuită la Lourdes este însuşi Lourdes“, spunea tata. Faptele religioase erau convingătoare doar pentru cei convinşi. Astăzi nu mă îndoiam că Sfânta Fecioară i se înfăţişase lui Bernadette într-o rochie albă cu albastru: dar se putea ca mâine să mă îndoiesc. Credincioşii acceptau acest cerc vicios întrucât erau convinşi că a crede presupune a avea har. Nu mă gândeam că Dumnezeu ar fi putut să-mi joace o festă, refuzându-mi harul; totuşi, doream să am o probă de necontestat; exista una singură pe care o acceptam: vocile auzite de Ioana d’Arc. Ioana aparţinea istoriei; tata şi mama o venerau. Cum să-i respingi mărturia de vreme ce ea nu a fost nici o mincinoasă, nici o iluminată? Aventura ei miraculoasă confirmă cu tărie acest lucru: vocile îi vorbiseră; era un fapt stabilit ştiinţific şi nu înţelegeam cum reuşea tata să-l eludeze.

Într-o seară, la Meyrigniac, mi-am rezemat coatele, ca de atâtea ori, de pervazul ferestrei; către luciul boltei cereşti urca un cald miros de staul; rugăciunea mea şi-a luat încet zborul, apoi a căzut din înalturi. Îmi petrecusem ziua mâncând mere interzise şi citind, într-o carte de Balzac – la rândul ei, interzisă mie –, strania idilă dintre un bărbat şi o panteră; înainte de-a adormi, mi-am imaginat tot felul de poveşti ciudate care aveau să-mi provoace stări la fel de ciudate. „Toate

acestea sunt păcate“, mi-am spus. Nu mai aveam cum să trişez multă vreme: faptul că, în mod sistematic, nu eram ascultătoare, că minţeam, că aveam reverii impure nu erau comportamente nevinovate. Mi-am afundat mâinile în prospeţimea laurilor, am ascultat gâlgâitul apei şi am înţeles că pentru nimic în lume n-aş renunţa la bucuriile terestre. „Nu mai cred în Dumnezeu“, mi-am spus fără prea mare uimire. Era ceva evident: dacă aş fi crezut în El, n-aş fi acceptat, cu inima uşoară, să-l ofensez. Mă gândisem mereu că această lume nu valorează nimic în comparaţie cu eternitatea; dar valora atâta vreme cât iubeam această lume şi, deodată, Dumnezeu a atârnat mai puţin în cumpănă: numele lui era cel al unui miraj. Trecuse multă vreme de când felul în care mi-l reprezentam se estompase atât de puternic, încât El îşi pierduse, în gândul meu, orice înfăţişare, orice legătură concretă cu pământul şi, din aproape în aproape, îşi pierduse chiar existenţa. Perfecţiunea sa îi excludea realitatea, de aceea nu m-am mirat prea mult când am constatat că nu mai este prezent nici în inima mea, nici în cer. Nu l-am negat pentru a scăpa de o entitate stânjenitoare: din contră, am realizat că nu mai intervenea în viaţa mea şi am ajuns la concluzia că, pentru mine, încetase să existe.

Trebuia să ajung fatalmente la această desfiinţare. Eram prea bine conturată ca fiinţă a extremelor pentru a trăi sub ochiul Domnului în timp ce-i spuneam lumii profane şi da, şi nu. Pe de altă parte, respingeam ideea de a trece cu rea-credinţă de la profan la sacru, mărturisindu-l pe Dumnezeu în timp ce trăiam în afara lui. În relaţia cu cerul, compromisurile îmi păreau inacceptabile. Oricât de puţin i s-ar fi refuzat era mult dacă Dumnezeu exista; oricât de puţin i s-ar fi dat era mult dacă Dumnezeu nu exista. A intra în contradicţie cu propria conştiinţă, a-ţi contesta ipocrit plăcerile; târguielile astea îmi provocau dezgust. Iată de ce nu am încercat să umblu cu şiretlicuri. De îndată ce am realizat despre ce e vorba, am reacţionat ferm.

Scepticismul patern îmi fusese deschizător de drumuri: nu mă angajam singură într-o asemenea aventură riscantă. Ba chiar am resimţit o mare uşurare că mă puteam regăsi, eliberată de încorsetările copilăriei şi ale sexului meu, gândind la fel cu spiritele libere pe care le admiram. Vocile pe care le auzise Ioana d’Arc nu m-au tulburat; erau alte enigme care îmi stârneau interesul: pe de altă parte, religia mă obişnuise cu misterele. Îmi era mult mai uşor să concep o lume fără creator decât un creator căruia i se puneau pe seamă toate contradicţiile lumii. Necredinţa mea a rămas neştirbită.

Şi totuşi înfăţişarea universului s-a schimbat. În zilele care au urmat, aşezată de multe ori la poalele fagului roşcat sau ale plopilor argintii, am resimţit cu tristeţe golul din cer. Odinioară, mă aflam în centrul unui tablou vivant căruia Dumnezeu însuşi îi alesese culorile şi luminile; tot ce exista pe lume cânta, încetişor, slava lui. Deodată, se

lăsase tăcerea. Ce tăcere adâncă! Pământul se învârtea într-un spaţiu pe care nu-l supraveghea nici o privire şi, pierdută în imensele sale spaţii, în mijlocul eterului orb, eram singură. Singură: pentru prima oară înţelegeam sensul îngrozitor al acestui cuvânt. Singură: fără martor, fără interlocutor, fără scăpare. Răsuflarea din pieptul meu, sângele din vene şi toată acea agitaţie din cap nu existau pentru nimeni. Mă ridicam, alergam spre parc, mă aşezam sub bignonia între mama şi mătuşa Marguerite, atât de mult simţeam nevoia să aud voci.

Am mai descoperit ceva. Într-o după-amiază, la Paris, mi-am dat seama că eram condamnată la moarte. Nu mai era nimeni în afară de mine în apartament şi nu mi-am înfrânat disperarea; am strigat, am zgâriat mocheta roşie. Când m-am ridicat de pe podea, buimacă, m-am întrebat: „Ce fac oare ceilalţi? Ce o să fac eu?“ Mi se părea imposibil să trăiesc toată viaţa cu inima strânsă de groază. Când se apropie scadenţa, îmi spuneam, când ai 30 de ani, 40 şi îţi spui: „Se va întâmpla mâine“, cum pot suporta aşa ceva? Mai mult decât de moarte mă temeam de acea groază ce mă va copleşi curând şi pe mine pentru totdeauna.

Din fericire, în timpul anului şcolar, fulguraţiile acestea metafizice erau foarte rare: îmi lipseau timpul liber şi singurătatea. Cât despre viaţa de toate zilele, conversiunea mea n-a modificat-o în nici un fel. Încetasem să cred când descoperisem că Dumnezeu nu exercită nici o influenţă asupra comportamentelor mele: ca atare, acestea n-aveau să se schimbe dacă renunţam la El. Îmi imaginasem că legea morală se justifică prin existenţa lui; dar ea era atât de solid înrădăcinată în mine, încât a rămas pe loc şi după ce l-am scos pe Dumnezeu din viaţa mea. Nici vorbă ca autoritatea mamei să ţină de vreo putere supranaturală: respectul pe care i-l purtam conferea un caracter sacru deciziilor ei. Idei legate de îndatoririle mele şi de merite, tabuuri sexuale: s-a păstrat totul.

Nu m-am gândit să mă destăinui tatălui meu: l-aş fi pus într-o mare încurcătură. Prin urmare, duceam singură povara tainei mele şi simţeam că este grea: pentru prima oară în viaţă, aveam impresia că binele şi adevărul nu coincid. Nu mi-am putut stăpâni pornirea de a mă vedea cu ochii celorlalţi – ai mamei, ai Zazei, ai colegelor mele, chiar şi ai domnişoarelor profesoare, ba şi cu ochii celei care fusesem. Cu un an în urmă, în clasa de filozofie era o elevă mai mare despre care se spunea în şoaptă că „nu crede“; era silitoare, nu purta discuţii deplasate, nu fusese exclusă; dar încercam un soi de teamă când zăream, pe holuri, chipul pe care privirea fixă a unui ochi de sticlă îl făcea şi mai înfricoşător. Acum era rândul meu să mă simt oaia neagră. Cazul era mult mai grav, căci eu ascundeam adevărul: mergeam la slujbă, mă împărtăşeam. Înghiţeam cu indiferenţă bucăţica de azimă deşi ştiam că, din perspectiva credinţei, comiteam

un sacrilegiu. Ascunzându-mi fărădelegea, o spoream, dar cum să fi avut îndrăzneala s-o mărturisesc? Aş fi fost arătată cu degetul, alungată din şcoală, aş fi pierdut prietenia Zazei; câtă indignare în sufletul mamei! Eram condamnată la minciună. Nu era o minciună anodină: îmi întina toată viaţa şi uneori – mai ales faţă de Zaza, pe care o admiram pentru felul ei integru de a fi – mă apăsa ca o tară. Eram din nou victima unui blestem pe care nu ştiam cum să-l înlătur: nu făcusem nimic rău, dar mă simţeam vinovată. Dacă adulţii ar fi decretat că sunt o ipocrită, o nelegiuită, o copilă făţarnică şi denaturată, verdictul lor mi-ar fi părut, în acelaşi timp, îngrozitor de incorect şi perfect justificat. S-ar fi putut spune că aveam două existenţe; nu era nici o legătură între ceea ce eram pentru mine şi ceea ce eram pentru ceilalţi.

Uneori, suferinţa de a mă şti înfierată, blestemată, izolată era atât de mare, încât îmi doream să recad în greşeală. Trebuia să-i înapoiez abatelui Roulin *Manualul de teologie ascetică şi mistică*; m-am dus la Saint-Sulpice, am îngenuncheat în confesional, i-am mărturisit că mă depărtasem de câteva luni de cele sfinte, căci îmi pierdusem credinţa. Văzând în mâinile mele *Manualul* şi înţelegând de la ce înălţimi mă prăbuşisem, abatele s-a mirat şi cu o asprime bine dozată în voce m-a întrebat: „Ce păcat grav ai comis?“ Am protestat. Nu m-a crezut şi m-a sfătuit să mă rog îndelung. M-am resemnat să trăiesc ca o proscrisă.

În aceeaşi perioadă am citit un roman care părea că oglindeşte propriul meu surghiun: *Moara de pe Floss* de George Eliot m-a impresionat mai puternic decât *Little Women*, cândva. Am citit romanul în engleză, culcată pe muşchiul de sub castani, la Meyrignac. Brunetă, iubind natura, cărţile, viaţa, prea spontană pentru a lua aminte la convenienţele respectate de anturajul său, dar receptivă la mustrările unui frate pe care-l adora, Maggie Tulliver era, ca şi mine, dezbinată între ceilalţi şi ea însăşi: m-am recunoscut în acest personaj. Prietenia ei cu tânărul cocoşat care îi împrumuta cărţi m-a impresionat tot atât de mult precum cea dintre Joe şi Laurie: doream să se mărite cu el. Dar, şi de această dată, iubirea nu ţinea de copilărie. Maggie se îndrăgosteşte de Stephen, logodnicul unei verişoare, pe care-l cucereşte fără să vrea. Compromisă de el, refuză să-i fie soţie din lealitate faţă de Lucy; comunitatea satului ar fi fost dispusă să treacă peste o perfidie salvată printr-o căsătorie în toată regula; dar nu i-a iertat lui Maggie că a sacrificat aparenţele în favoarea conştiinţei sale. Până şi fratele ei a dezaprobat-o. Eu nu concepeam altceva în afară de dragostea prietenească; pentru mine, schimbul de cărţi şi discuţiile purtate pe marginea lor creau legături veşnice între un băiat şi o fată; nu prea înţelegeam atracţia pe care Maggie o resimţea pentru Stephen. Totuşi, dacă-l iubea, nu ar fi trebuit să renunţe la el. Când s-a retras în vechea moară, renegată,

calomniată, părăsită de toţi, m-a invadat un val de afecţiune pentru ea. I-am plâns moartea ore în şir. Ceilalţi o condamnau pentru că era mai valoroasă decât ei; semănam cu ea şi, de atunci, am văzut în izolarea mea nu doar o expresie a infamiei, ci şi semnul că eram o persoană aleasă. N-aveam de gând să mor. Prin eroină, mă identificam cu autorul; într-o zi, o adolescentă la fel ca mine va uda cu lacrimile ei un roman în care voi fi scris povestea mea.

Decisesem de multă vreme să-mi dedic viaţa activităţilor intelectuale. Zaza m-a scandalizat pur şi simplu când a declarat, pe un ton provocator: „Să naşti nouă copii, aşa cum a făcut mama, e tot atât de important ca şi scrierea de cărţi.“ Eu nu vedeam vreo unitate comună de măsură între cele două tipuri de destine. Să faci copii care, la rândul lor, vor face copii înseamnă să repeţi, la infinit, acelaşi refren plictisitor; savantul, artistul, scriitorul, gânditorul făceau parte din altă lume, luminoasă şi vie, unde fiecare lucru avea noima sa. Într-un astfel de loc voiam să-mi petrec restul zilelor, eram ferm hotărâtă să-mi croiesc drumul către el. Renunţând la cer, ambiţiile mele terestre s-au accentuat: trebuia să ies la suprafaţă. Întinsă într-o poiană, contemplam, la nivelul privirii, valul firelor de iarbă, toate identice şi fiecare pierdut în jungla minusculă care le ascundea pe celelalte. Nesfârşita reproducere a neştiinţei, a indiferenţei este totuna cu moartea. Am ridicat ochii către coroana stejarului: domina de unul singur priveliştea, n-avea egal. Aveam să fiu asemenea lui.

De ce am ales să devin scriitoare? Copil fiind, n-am luat niciodată în serios mâzgălelile mele; principala mea preocupare era de a şti; îmi plăcea să redactez compuneri la franceză, dar domnişoarele profesoare îmi reproşau stilul preţios: nu mă simţeam „înzestrată“. Totuşi, la 15 ani, în „oracolul“ unei prietene, în capitolul referitor la preferinţe, la proiecte de viitor care îmi defineau personalitatea, la întrebarea: „Ce vrei să faci în viaţă?“ am răspuns ferm: „Să fiu o scriitoare celebră.“ În ce priveşte compozitorul favorit, floarea preferată, inventasem preferinţe mai mult sau mai puţin conforme cu realitatea. Dar aici nu avusesem nici o ezitare: era viitorul pe care mi-l doream şi nicidecum altul.

În primul rând, pentru că am admirat totdeauna scriitorii; tata îi plasa mult deasupra savanţilor, erudiţilor, profesorilor. La rândul meu, aveam convingerea că scriitorii au supremaţia; chiar dacă este vorba despre un nume de mare prestigiu, opera unui specialist se adresează unui număr restrâns de oameni, pe când operele literare sunt citite de toată lumea; se adresează imaginaţiei, sufletului; îi aduc autorului o glorie deopotrivă universală şi intimă. Ca femeie, aceste culmi mi se păreau, în plus, mai accesibile decât podişurile tocite: cele mai celebre dintre surorile mele se remarcaseră în domeniul literaturii.

Şi apoi îmi plăcuse totdeauna să comunic. Precizasem, în oracolul

prietenei mele, că distracţiile mele preferate sunt lectura şi conversaţia. Eram vorbăreaţă. Povesteam – sau cel puţin încercam să povestesc – tot ce îmi atrăsese atenţia în timpul zilei. Mă temeam de întuneric, de uitare; m-ar fi durut cumplit să dau pradă tăcerii ceea ce văzusem, simţisem, iubisem. Mişcată de un clar de lună, doream să am doar un condei, o foaie de hârtie şi ştiinţa de a mă sluji de ele cu pricepere. La vârsta de 15 ani apreciam scrisorile, jurnalele intime – de exemplu, jurnalul lui Eugénie de Guérin – care încearcă să imortalizeze clipele ce trec. De asemenea, înţelesesem că romanele, nuvelele, poveştile nu sunt rupte de viaţă, ci într-un anume fel o exprimă.

Dorisem cândva să mă fac institutoare doar pentru că visam să-mi fiu propria cauză şi propriul ţel; acum credeam că prin mijlocirea literaturii mi se va îndeplini dorinţa. Literatura îmi va da nemurirea în schimbul eternităţii pierdute; nu mai exista Dumnezeu care să mă iubească, dar aveam să aprind o flacără în milioane de inimi. Scriind o operă hrănită din povestea propriei vieţi, mă voi re-crea şi-mi voi îndreptăţi existenţa. În acelaşi timp, voi fi de folos umanităţii; ce dar mai minunat decât cărţile i s-ar putea face? Mă ocupam şi de mine, şi de ceilalţi; îmi acceptam „încarnarea“, însă nu renunţam la universal: proiectul meu putea cuprinde totul; satisfăcea toate năzuinţele care înfloriseră în mine de-a lungul celor cincisprezece ani.

Totdeauna preţuisem mult iubirea. Pe la 13 ani, în săptămânalul *Noël* la care am fost abonată după *L'Étoile noëliste*, citisem un mic roman educativ intitulat *Ninon-Rose.* Evlavioasa Ninon îl iubea pe André, care, la rândul lui, o iubea; dar verişoara ei, Thérèse, cu lacrimi în ochi şi cu pletele-i superbe curgând peste cămaşa de noapte, îi mărturiseşte că este mistuită de dragoste pentru André; după o puternică luptă interioară şi rugăciuni, Ninon decide să se sacrifice: refuză cererea în căsătorie a lui André, care, de necaz, se căsătoreşte cu Thérèse. Ninon îşi primeşte răsplata: se căsătoreşte cu un băiat plin de calităţi, pe nume Bernard. Povestea m-a revoltat. Un erou de roman se poate înşela în legătură cu persoana iubită sau chiar cu propriile sentimente; adevărata iubire poate să apară după una părelnică sau nedesăvârşită – precum cea a lui David Copperfield pentru Dora, soţia-copil; dar, odată ce adevărata iubire îţi cuprindea inima, era de neînlocuit, nici generozitatea, nici devotamentul nu te îndreptăţeau s-o înlături. Zaza şi cu mine am fost foarte impresionate de un roman al lui Fogazzaro, intitulat *Daniel Cortis*. Daniel era catolic şi un important om politic; femeia pe care o iubea şi care îl iubea era măritată; se înţelegeau perfect, inimile lor băteau la unison şi gândeau la fel: erau făcuţi unul pentru celălalt. Însă chiar şi o prietenie platonică ar fi stârnit bârfe, ar fi distrus cariera lui Daniel şi ar fi compromis cauza pe care o servea. Cei doi îşi jură credinţă „până la moarte şi dincolo de

ea“ şi se despart pentru totdeauna. Mi s-a sfâşiat inima de durere, am fost furioasă. Cariera, cauza erau lucruri abstracte. Mi se părea absurd şi de-a dreptul criminal să treacă pentru cineva înaintea fericirii, a vieţii. Fără îndoială, prietenia mea pentru Zaza mă făcea să pun atâta preţ pe legătura dintre două fiinţe; consideram că, descoperind împreună lumea şi dăruindu-şi-o reciproc, ele o stăpâneau într-un mod aparte. În plus, fiecare din cei doi găsea în celălalt raţiunea sa de a fi. Renunţarea la iubire îmi părea la fel de absurdă ca dezinteresul faţă de mântuirea sufletului atunci când crezi în nemurirea lui.

Nu aveam de gând să ratez vreo bucurie a acestei lumi. După ce am renunţat la ideea de a merge la mânăstire, am început să visez la iubirea aşa cum mi-o doream eu; mă gândeam la căsătorie fără repulsie. Ideea maternităţii îmi era, în continuare, străină şi eram de-a dreptul uimită că Zaza se poate entuziasma în faţa unor nou-născuţi cu obrazul şifonat; însă nu mi se părea inacceptabil să trăiesc alături de un bărbat pe care-l voi fi ales. Casa părintească nu era pentru mine o închisoare şi, dacă ar fi trebuit să plec din ea de pe-o zi pe alta, aş fi intrat în panică; pe de altă parte, nu mai consideram eventuala mea plecare o chinuitoare înţărcare. Mediul familial era un pic sufocant pentru mine. Poate acesta e motivul pentru care am fost atât de puternic impresionată de filmul făcut după piesa lui Bernstein, *Le Bercail*, la care am asistat fiind invitată cu totul întâmplător. Eroina principală se ofilea între copiii ei şi lângă un soţ la fel de respingător ca domnul Mabille; purta la încheietura mâinii un lanţ greu, simbol al servituţii sale. Are o escapadă cu un tânăr care o smulge din căminul ei. Cu braţele goale într-o rochie uşoară şi pletele în vânt, tânăra zburda pe câmp, mână-n mână cu iubitul ei; ochii le râdeau şi aruncau unul în altul cu smocuri de fân, al cărui miros îmi părea că-l simt şi eu; niciodată nu simţisem, nu văzusem şi nici nu-mi închipuisem o asemenea bucurie descătuşată. Nu mai ştiu ce întâmplări au adus înapoi în cuibul conjugal o fiinţă îndurerată, pe care soţul a întâmpinat-o plin de bunătate; căindu-se, vede cum lanţul greu de oţel se transformă într-o ghirlandă de trandafiri. Am fost foarte sceptică în privinţa acestui miracol. Însă am fost de-a dreptul uimită să descopăr bucurii necunoscute încă, dar care aveau cândva să mă copleşească: mă refer la libertate şi la plăcerea deplină. Mă îngrozea trista sclavie a adulţilor; trăiau absolut previzibil; îndurau, printre suspine, o viaţă în care totul era prestabilit, dincolo de voinţa lor. Eroina principală a lui Bernstein avusese îndrăzneala să acţioneze şi soarele îi răsărise în cale. Mult timp după aceea, când mă gândeam la necunoscuţii ani ai maturităţii, imaginea unei perechi zbenguindu-se pe o pajişte îmi dădea un imbold de speranţă.

În a cincisprezecea vară a vieţii mele, după sfârşitul anului şcolar, m-am plimbat cu barca de două-trei ori la Bois, împreună cu Zaza şi

alte colege. Pe o alee am observat o pereche tânără mergând înaintea mea; mâna băiatului se sprijinea uşor pe umărul fetei. Am simţit o vie emoţie şi mi-am spus că trebuie să fie foarte plăcut să mergi pe drumul vieţii cu mâna cuiva pe umărul tău, o mână atât de familiară, încât abia îi simţi povara, atât de prezentă, încât îţi alungă singurătatea pentru totdeauna. „Două fiinţe ca una“: visam spunându-mi aceste cuvinte. Nu le puteam pătrunde adevăratul înţeles nici raportându-mă la sora mea – prea apropiată –, nici la Zaza – prea îndepărtată. Apoi, când citeam în birou, mi se întâmpla deseori să ridic ochii din carte şi să mă întreb: „Voi întâlni, oare, un bărbat făcut pentru mine?“ Nu descoperisem vreun model în lecturile mele. Mă simţeam foarte apropiată de Hellé, eroina lui Marcelle Tinayre. „Fetele ca tine, Hellé, sunt născute pentru a fi soţii de eroi“, îi spunea tatăl ei. Această prorocire mă şocase; dar apostolul roşcat şi bărbos cu care s-a căsătorit, până la urmă, Hellé, mi s-a părut respingător. Nu asociam nişte trăsături anume cu viitorul meu soţ. În schimb, ştiam cu exactitate cum vreau să fie relaţiile noastre: voi nutri pentru el o pasională admiraţie. În acest domeniu, ca peste tot, tânjeam după necesitate. Va trebui ca alesul să mi se impună, aşa cum făcuse Zaza, în mod necesar; altminteri, apărea legitima întrebare: de ce el, şi nu altul? Acest dubiu nu era compatibil cu adevărata iubire. Voi iubi când un bărbat mă va subjuga prin inteligenţa, cultura şi autoritatea lui.

Zaza nu era de acord cu mine în această privinţă; şi din punctul ei de vedere iubirea presupunea respect şi înţelegere reciprocă; dar, spunea ea, nu contează dacă el este mai puţin instruit sau are o inteligenţă mediocră atâta vreme cât e sensibil, are imaginaţie, este un poet, un artist. Am obiectat: „Asta înseamnă că nu ne putem spune totul!“ Un pictor, un muzician nu m-ar fi înţeles pe deplin, iar mie o parte din el mi-ar fi rămas obscură. Voiam ca soţul şi soţia să-şi poată pune în comun totul; fiecăruia trebuia să-i revină, faţă de celălalt, acel rol de martor fidel pe care, cândva, i-l atribuiam lui Dumnezeu. Toate acestea excludeau de la sine posibilitatea de a iubi pe cineva diferit: aveam să mă căsătoresc doar dacă o să-mi întâlnesc seamănul, având însă un plus de desăvârşire.

De ce voiam neapărat să-mi fie superior? Nu cred deloc că încercam să găsesc în el un înlocuitor al tatei; ţineam la independenţa mea; urma să exercit o profesiune, să scriu, să am viaţa mea personală şi nu mă vedeam în rolul de însoţitoare a unui bărbat: trebuia să fim doi companioni. Totuşi, ideile asupra perechii mi-au fost influenţate, indirect, de sentimentele nutrite faţă de tata. Educaţia primită, tipul meu de cultură şi viziunea pe care o aveam asupra societăţii îmi formaseră convingerea că femeile aparţin unei caste inferioare; Zaza se îndoia de acest lucru, căci ea o prefera, fără discuţie, pe mama sa

domnului Mabille. În ce mă priveşte, prestigiul patern îmi întărise opinia; pe ea se clădeau, în parte, exigenţele mele. Aparţinând unei specii privilegiate şi fiind, încă din primul moment, beneficiarul unui avans considerabil, credeam cu tărie că dacă nu îmi este superior la modul absolut înseamnă că, la modul relativ, valorează mult mai puţin decât mine: pentru a-l recunoaşte ca egal al meu, trebuia să mă depăşească.

Pe de altă parte, pe mine mă priveam din interior, ca pe o persoană pe cale de a se desăvârşi şi care voia să evolueze permanent; pe cel ales îl priveam din afară, ca pe un personaj desăvârşit; pentru a rămâne mereu la nivelul meu, îi acordam încă de la început însuşiri perfecte care, în cazul meu, nu reprezentau decât o speranţă; el era modelul a ceea ce voiam eu să devin: deci mă depăşea. De altfel, procedam astfel încât distanţa dintre noi să nu fie prea mare. Nu m-aş fi împăcat cu gândul că nu aş putea pătrunde în tainele gândirii şi operelor lui: atunci aş fi suferit din cauza neputinţelor mele; trebuia ca iubirea să mă motiveze, nu să mă mărginească. Imaginea cea mai potrivită era cea a unui urcuş în care partenerul meu, ceva mai sprinten şi mai puternic decât mine, mă ajuta să mă caţăr pas cu pas. Eram mai avidă de câştig decât generoasă şi doream să primesc, nu să dau; dacă ar fi fost să am la remorcă un molâu, nerăbdarea m-ar fi sleit de puteri. Într-un asemenea caz, celibatul ar fi fost de preferat căsătoriei. Viaţa împreună trebuia să favorizeze, nicidecum să contracareze, demersul meu fundamental: aproprierea lumii. Nici inferior, nici diferit, nici cu mult superior mie, bărbatul predestinat trebuia să fie garanţia existenţei mele fără să-i distrugă suveranitatea.

Timp de doi sau trei ani, visurile mele s-au construit pe această schemă. Le acordam destulă importanţă. Într-o zi am întrebat-o pe sora mea, nu fără nelinişte: eram cu adevărat urâtă? Puteam nutri speranţa că voi ajunge să fiu destul de drăguţă, ca femeie, pentru a fi iubită? Obişnuită să-l audă pe tata spunând că sunt un bărbat, Păpuşica nu a înţeles sensul întrebării mele; ea mă iubea, Zaza mă iubea: de ce mă îngrijoram? În realitate, nu-mi făceam probleme prea mari. În centrul preocupărilor mele erau studiile, literatura, lucrurile care depindeau de mine. Destinul de adult mă interesa mai puţin decât viitorul imediat.

La sfârşitul penultimei clase a cursului secundar, când aveam 15 ani şi jumătate, am mers împreună cu părinţii la Châteauvillain ca să petrecem vacanţa de 14 Iulie. Mătuşa Alice murise; am locuit la mătuşa Germaine, mama lui Titite şi a lui Jacques; acesta era la Paris, tocmai îşi susţinea examenele orale la bacalaureat. Îmi plăcea Titite foarte mult, respira prospeţime; avea buze frumoase şi cărnoase şi sub pielea fină i se ghicea sângele pulsând. Era logodită cu un prieten din copilărie, un tânăr fermecător cu gene foarte lungi, şi aştepta

momentul căsătoriei cu o nerăbdare pe care n-o ascundea; unele mătuşi şuşoteau că de câte ori rămânea singură cu logodnicul ei nu se comporta cum se cuvine: chiar *deloc*. În seara când am sosit, după cină, ne-am dus amândouă să facem o plimbare pe aleea centrală, care ducea în grădină. Tăcute, ne-am aşezat pe o bancă de piatră: nu aveam niciodată prea multe să ne spunem. A ezitat puţin, apoi m-a privit curioasă, întrebând: „Chiar te mulţumeşti cu studiile tale? Eşti fericită astfel? Nu-ţi doreşti niciodată altceva?“ Am dat din cap: „Da, sunt mulţumită aşa“, am răspuns. Era adevărat: la sfârşitul acelui an şcolar nu vedeam mai departe de următorul an de şcoală şi de bacalaureat, pe care trebuia să-l iau. Titite a suspinat şi s-a cufundat din nou în visurile ei de logodnică, pe care le consideram, aprioric, puţin cam neroade, în ciuda simpatiei pe care i-o purtam. Jacques a sosit a doua zi, trecuse cu bine examenele şi radia de mulţumire. M-a dus pe terenul de tenis şi mi-a propus să schimbăm câteva mingi, m-a făcut praf, apoi, dezinvolt, şi-a cerut scuze că m-a folosit pe post de *punching ball*[75]. Nu prezentam prea mare interes pentru el şi o ştiam. Vorbea cu mult respect despre tinerele care, în timp ce îşi pregăteau licenţa, jucau tenis, ieşeau în oraş, dansau, se îmbrăcau frumos. Cu toate acestea, atitudinea lui dispreţuitoare nu a avut efect asupra mea: nu am regretat deloc nici stângăcia mea la jocul de tenis, nici croiala lipsită de rafinament a rochiei mele roz de buret. Valoram mai mult decât studentele dichisite care-i plăceau lui Jacques – şi cândva îşi va da seama singur de asta.

Părăseam vârsta ingrată şi, în loc să-mi regret copilăria, priveam către viitor; era încă suficient de îndepărtat ca să nu mă înspăimânte şi deja mă fascina. Vara aceea, mai mult ca în alte veri, m-am îmbătat cu splendoarea ei. Mă aşezam pe o bucată de granit cenuşiu la marginea iazului pe care-l decoperisem la La Grillère cu un an înainte. O moară se oglindea în luciul apei pe care norii păreau că se fugăresc. Citeam *Plimbări arheologice*[76] de Gaston Boissier şi îmi spuneam că va veni ziua în care mă voi plimba pe Palatin. În fundul iazului, norii căpătaseră o nuanţă rozalie; mă ridicasem, dar nu mă lăsa inima să plec; mi-am lipit spatele de gardul viu de aluni; briza serii mângâia arbuştii de evonymus, mă atingea, mă pălmuia, iar eu mă lăsam pradă blândeţii sau violenţei sale. Alunii murmurau, şi eu le înţelegeam prevestirea: eram aşteptată: de mine însămi. Şiroind de lumină, cu lumea culcată la picioare ca un imens animal domestic, surâdeam adolescentei care, în curând, avea să se stingă, urmând să renască în gloria persoanei celebre care voi fi; nici o fiinţă, indiferent cine ar fi fost, n-ar fi putut să-şi ţină făgăduielile cu care îmi înflăcăram inima încrezătoare.

La sfârşitul lunii septembrie am fost invitată împreună cu sora mea la Meulan, unde aveau o casă părinţii celei mai bune prietene a ei;

Anne-Marie Gendron aparţinea unei familii numeroase, destul de înstărită şi foarte solidară; nimeni nu se certa, nimeni nu ridica tonul, toată lumea zâmbea, toţi erau atenţi cu cei din jur: m-am trezit deodată într-un paradis căruia îi pierdusem până şi amintirea. Băieţii ne-au plimbat cu barca pe Sena; sora cea mai mare, în vârstă de 20 de ani, ne-a condus cu taxiul la Vernon. Am mers pe drumul de cornişă de la înălţimea căruia se vede fluviul; am fost impresionată de peisajul încântător, dar mai ales de farmecul lui Clotilde; seara, m-a invitat în camera ei şi am stat de vorbă. Îşi luase bacalaureatul, acum mai citea câte puţin şi studia intens pianul, mi-a vorbit despre dragostea ei pentru muzică, de doamna Swetchine şi de familia sa. S*ecrétaire*-ul ei era plin de amintiri: teancuri de scrisori legate cu panglicuţe, carneţele – fără îndoială, jurnale intime –, programe de concert, fotografii, o acuarelă pe care o pictase mama ei şi i-o făcuse cadou când împlinise 18 ani. Mi s-a părut extraordinar şi de invidiat să ai un trecut personal, era aproape la fel cu a avea personalitate. Mi-a împrumutat câteva cărţi; mă trata ca pe egala ei şi îmi dădea sfaturi cu solicitudinea unei surori mai mari. M-a entuziasmat. Nu o admiram la fel de mult ca pe Zaza şi era prea diafană pentru a-mi inspira, ca Marguerite, dorinţe nelămurite. Dar mi se părea romanescă; îmi înfăţişa o imagine atrăgătoare a ceea ce aveam să fiu şi eu într-un viitor deloc îndepărtat: o tânără domnişoară. Ea ne-a încredinţat din nou părinţilor noştri; nici nu s-a închis bine uşa în urma ei şi a izbucnit un scandal: uitasem la Meulan o periuţă de dinţi! În contrast cu zilele liniştite pe care tocmai le petrecusem, atmosfera ursuză în care reintrasem mi s-a părut, dintr-odată, irespirabilă. Plângeam în hohote cu capul rezemat de scrinul din vestibul; sora mea a făcut la fel. „Minunat! Abia s-au întors şi au început să plângă“, spuneau tata şi mama cu indignare. Pentru prima oară îmi mărturiseam ce greu îmi era să suport ţipetele, reproşurile aspre pe care, de obicei, le încasam fără să scot un sunet; mă sufocau lacrimile pe care le înăbuşisem timp de atâtea luni. Nu ştiu dacă mama intuia că în spaţiul meu interior începusem să-i scap de sub control; dar o enervam şi se înfuria deseori pe mine: este motivul pentru care am căutat în persoana lui Clotilde o soră mai mare care să mă consoleze. Mergeam destul de des la ea în vizită; mă atrăgeau irezistibil toaletele ei frumoase, decorul rafinat al camerei, blândeţea şi independenţa ei; când m-am dus cu ea la concert, am admirat-o pentru că a luat un taxi – ceea ce, în ochii mei, era culmea luxului –, pentru că şi-a însemnat, fără ezitare, pe program bucăţile preferate. Relaţia noastră le-au uimit pe Zaza şi, mai ales, pe prietenele lui Clotilde: în mod obişnuit, se vizitau între ele fetele de aceeaşi vârstă, sau între care era o diferenţă de cel mult un an. Într-o zi, am luat ceaiul la Clotilde cu Lili Mabille şi alte câteva „mari“; nu m-am simţit în largul meu şi m-a decepţionat lipsa de substanţă a

discuţiilor. În plus, Clotilde era foarte evlavioasă: n-avea cum să-mi fie călăuză, căci nu mai credeam în Dumnezeu. Bănuiesc că, la rândul ei, mă considera prea nevârstnică; a rărit întâlnirile, iar eu nu am insistat; după câteva săptămâni, am încetat să ne mai vedem. La scurt timp, cu mult sentimentalism, a făcut o căsătorie „aranjată“.

La începutul anului şcolar, bunicuţul s-a îmbolnăvit. Toate afacerile îi eşuaseră. Fiul lui inventase cândva un model de cutie de conserve care se deschidea cu o monedă de 20 de cenţi: a vrut să exploateze această invenţie, dar i-a fost furat brevetul; i-a intentat concurentului său un proces şi l-a pierdut. În discuţiile pe care le purta se repetau tot timpul cuvinte îngrijorătoare: creditori, poliţe, ipoteci. Uneori, când prânzeam la el, se auzea soneria de la intrare: îşi punea degetul pe buze şi ne ţineam toţi răsuflarea. Privirea i se împietrise pe chipul violaceu. Într-o după-amiază, fiind acasă, s-a ridicat în picioare ca să plece şi a început să îngaime: „Unde e umrebla mea?“ Când l-am revăzut, stătea într-un fotoliu, nemişcat şi cu ochii închişi; se deplasa cu greutate şi moţăia toată ziua. Din când în când, îşi ridica pleoapele: „Am o idee, îi spunea bunicuţei. Am o idee genială: vom fi bogaţi.“ A paralizat cu totul şi n-a mai părăsit patul imens cu coloane spiralate; corpul i s-a acoperit de escare şi răspândea un miros îngrozitor. Bunicuţa îl îngrijea şi tricota hăinuţe pentru copii cât era ziua de lungă. Bunicuţul avusese o înclinaţie nativă către catastrofe; bunicuţa îşi accepta soarta cu atâta resemnare şi erau amândoi atât de bătrâni, încât nenorocirea lor m-a mişcat foarte puţin.

Învăţam cu mai multă râvnă ca oricând. Mă stimulau iminenţa examenelor şi ideea că voi fi studentă. Acel an a fost benefic pentru mine. Chipul meu a devenit armonios, trupul nu mă mai stânjenea; secretele mele nu mă mai apăsau atât de mult. Prietenia pentru Zaza nu mai era un chin. Îmi recăpătasem încrederea în mine; pe de altă parte, Zaza se schimbase: nu m-am întrebat de ce, dar dintr-o persoană ironică s-a transformat într-o visătoare. A început să-i iubească pe Musset, Lacordaire, Chopin. Încă mai blama fariseismul din mediul ei, dar fără să pună la index întreaga umanitate. De atunci, am scăpat de sarcasmele ei.

La şcoala Désir, noi două făcuserăm opinie separată. În institut se predau numai limbi latine. Domnul Mabille dorea ca fiica lui să aibă o formaţie ştiinţifică; mie îmi plăcea tot ce opunea rezistenţă: de exemplu, matematica. A fost adusă o profesoară din afara şcolii care, începând din cursul secundar, ne-a predat algebră, trigonometrie şi fizică. Tânără, vioaie, competentă, domnişoara Chassin nu pierdea vremea cu vorbăria despre morală: lucram fără să ne prostim. Ne plăcea foarte mult pe amândouă. Când Zaza se pierdea prea îndelung în visare, o întreba cu blândeţe: „Unde eşti, Élisabeth?“ Zaza tresărea, zâmbea. Nu aveam alte colege în afară de două gemene, mereu în

doliu şi care nu vorbeau aproape deloc. Eram încântată de modul intim în care se desfăşurau aceste ore de curs. Reuşiserăm să obţinem aprobarea ca, la latină, să sărim un an şi să trecem în cursul superior încă de la începutul penultimei clase; întrecerea cu elevele din ultima clasă mă ţinea cu sufletul la gură. În anul cu bacalaureatul, când m-am reîntâlnit cu colegele mele fireşti şi astfel a dispărut farmecul noutăţii, cunoştinţele abatelui Trécourt nu mi s-au părut foarte consistente; nu reuşea totdeauna să evite greşelile; dar acest bărbat gras, cu obrazul stacojiu era mai deschis sufleteşte şi mai jovial decât domnişoarele profesoare şi aveam pentru el o simpatie care, în mod evident, era reciprocă. Părinţii noştri au considerat că este indicat să învăţăm şi limbi latine, aşa că, din ianuarie, am început să studiem italiana, reuşind foarte repede să descifrăm *Cuore*[77] şi *Le mie prigioni*[78]. Zaza studia germana; pentru că profesorul meu de engleză nu aparţinea confreriei şi se purta prietenos cu mine, mergeam la cursurile lui cu plăcere. În schimb, suportam foarte greu trăncăneala patriotardă a domnişoarei Gontran, profesoara noastră de istorie; ne enerva şi domnişoara Lejeune cu îngustimea părerilor ei literare. Pentru a ne lărgi orizontul, citeam mult şi discutam între noi. Deseori, în timpul orelor, ne apăram argumentat punctele de vedere; nu ştiu dacă domnişoara Lejeune era atât de perspicace încât să-şi dea seama ce gândeam, dar acum părea să se teamă mai mult de mine decât de Zaza.

Ne-am mai împrietenit cu câteva colege; ne întâlneam ca să jucăm cărţi ori să stăm de vorbă; vara mergeam sâmbăta dimineaţa pe un teren de tenis în aer liber de pe strada Boulard. Nici una dintre colegele noastre nu prezenta mare interes nici pentru Zaza, nici pentru mine. La drept vorbind, elevele mari de la şcoala Désir n-aveau nimic seducător. Cum cei 11 ani de sârguinţă mi-au fost răsplătiţi cu medalia de aur, tata a acceptat, fără mare entuziasm, să asiste la premiere; seara s-a plâns că a văzut numai pocitanii. Unele dintre colegele mele aveau totuşi trăsături plăcute; însă, la asemenea ocazii, părinţii ne găteau: sobrietatea pieptănăturilor, culorile ţipătoare sau dulcege ale satinului şi taftalei luau strălucirea oricărui chip. Cred că tata a fost şocat mai ales de expresia posacă şi asuprită a acestor adolescente. Eu eram atât de obişnuită cu acea expresie, încât, când a sosit o colegă nouă, care avea un râs cu adevărat vesel, am căscat ochii mari; era campioană internaţională de golf, călătorise mult. Părul ei scurt, cămaşa cu croială perfectă, fusta largă cu cute adânci, aspectul sportiv, vocea îndrăzneaţă arătau că crescuse foarte departe de Sfântul Toma din Aquino. La 15 ani şi jumătate vorbea perfect englezeşte şi ştia suficientă latină pentru a se prezenta la primul bacalaureat[79]; Corneille şi Racine o făceau să caşte. „Literatura mă adoarme“, îmi spunea. Am protestat: „Vai, nu spune aşa ceva. – De ce nu, din

moment ce ăsta-i adevărul?“ Prezenţa ei a adus o adiere de prospeţime în posaca „sală de studiu“. Unele lucruri o plictiseau, pe altele le iubea – era evident că în viaţa ei existau lucruri plăcute şi că ea aştepta, cu adevărat, ceva de la viitor. Tristeţea pe care o răspândeau în jurul lor celelalte colege era provocată mai degrabă de resemnare decât de aspectul lor lipsit de strălucire. După ce îşi vor fi luat bacalaureatul, aveau să urmeze vreun curs de istorie sau de literatură, şcoala de la Luvru sau cea a Crucii Roşii, să picteze pe porţelan sau să facă batik[80], să lege cărţi şi să participe la nişte opere de binefacere. Din când în când, vor fi duse să asculte *Carmen* sau să se învârtă în jurul mormântului lui Napoleon pentru a întâlni vreun tânăr cu care să se şi căsătorească dacă au puţin noroc. Aşa trăia sora cea mai mare a copiilor Mabille; gătea, dansa, era secretara tatălui şi croitoreasa surorilor. Mama ei o târa din vedere în vedere. Zaza mi-a povestit că una dintre mătuşi susţinea teoria „dragoste prin şoc sacramental“; afirma că în clipa când logodnicii rostesc în faţa preotului acel *da* care-i leagă, harul divin se pogoară asupra lor – şi se iubesc. Aceste practici o iritau pe Zaza; într-o zi a spus că nu vede nici o diferenţă între o femeie care se mărită din interes şi o prostituată; i se spusese că o creştină trebuie să-şi respecte corpul: nu-l respecta dacă se dăruia fără dragoste, din motive care ţineau de convenienţe sau de interese materiale. Vehemenţa ei m-a uimit; s-ar fi spus că simte cu propria-i carne ruşinea acelui schimb. Pentru mine această problemă nu exista. Îmi voi câştiga existenţa, voi fi liberă. Însă în mediul în care trăia Zaza trebuia fie să te căsătoreşti, fie să mergi la mânăstire. „Celibatul, se spunea, nu e o vocaţie.“ Începea să se teamă de viitor; oare acesta să fi fost motivul insomniilor ei? Dormea prost; deseori, se trezea noaptea şi se frecţiona din cap până-n picioare cu apă de colonie; dimineaţa, ca să capete vigoare, înghiţea un amestec de cafea cu vin alb. Când îmi vorbea despre aceste excese, realizam că nu ştiam prea multe despre ea. Dar o îmboldeam să reziste şi îmi era recunoscătoare: eram singura ei aliată. Aveam în comun dezgustul pentru numeroase lucruri şi o mare dorinţă de fericire.

În pofida deosebirilor dintre noi, reacţionam deseori la fel. Tata a primit de la un prieten actor două bilete gratuite pentru un matineu la Teatrul Odéon; ni le-a dat nouă; se juca o piesă a lui Paul Fort, *Carol al VI-lea*. Nu mai puteam de bucurie când am ajuns în lojă doar eu cu Zaza, fără însoţitori. Gongul a bătut de trei ori şi am asistat la o dramă sinistră; Carol înnebunea; la sfârşitul primului act se plimba pe scenă cu o expresie rătăcită, vorbind incoerent, de unul singur; am fost cuprinsă de o tristeţe tot atât de solitară ca şi nebunia lui. Am privit-o pe Zaza: era livid㠄Dacă o iau de la capăt, hai să plecăm“, am propus. A fost de acord. Când s-a ridicat cortina, Carol, în cămaşă, se zbătea în mâinile unor indivizi mascaţi şi îmbrăcaţi în rase călugăreşti

cu glugă şi fără mâneci. Am ieşit. Plasatoarea ne-a oprit: „De ce plecaţi? – E mult prea îngrozitor“, am răspuns. A început să râdă: „Fetiţele mele, dar nu e nimic adevărat: e teatru.“ Ştiam; dar asta nu însemna că ceea ce văzusem nu era oribil.

Armonia dintre mine şi Zaza, stima ei m-au ajutat să mă detaşez de adulţi şi să mă privesc cu propriii ochi. Cu toate acestea, un incident mi-a amintit cât de mult depindeam încă de judecata lor. Totul a izbucnit tocmai când începusem să nu-mi mai fac griji.

Aşa cum procedam în fiecare săptămână, tradusesem cuvânt cu cuvânt un text din limba latină şi-l transcrisesem pe două coloane. Trebuia să-l transpun într-o „franceză îngrijită“. Întâmplarea a făcut ca textul să fie tradus în carte cu o eleganţă desăvârşită, după părerea mea: prin comparaţie, orice altă turnură de frază care mi-a venit în minte mi-a părut vădit stângace. Nu făcusem nici o greşeală de sens, eram sigură că voi obţine o notă excepţională, nu era nici un fel de problemă; dar subiectul, fraza aveau exigenţele lor, se doreau a fi perfecte; îmi repugna ideea de a înlocui modelul ideal oferit de manualul meu cu nişte invenţii neinspirate. Din aproape în aproape, am copiat textul tipărit.

Nu eram niciodată lăsate singure cu abatele Trécourt; ne supraveghea totdeauna una dintre domnişoarele profesoare, aşezată la o măsuţă, lângă fereastră; înainte ca el să ne înapoieze lucrările, ea trecea notele în catalog. În acea zi, obligaţia îi revenise domnişoarei Dubois, care era licenţiată şi ale cărei cursuri de latină ar fi trebuit să le urmăm cu un an înainte, în mod normal, dar Zaza şi cu mine nu binevoiserăm să participăm, preferându-le pe cele ale abatelui; deci nu mă iubea. Am auzit-o cum se mişcă în spatele meu; scotea exclamaţii furioase, în surdină. A scris un bilet pe care l-a pus pe teancul de lucrări, înainte de a i le da abatelui. Acesta şi-a şters lornionul, a citit mesajul şi a zâmbit: „Da, a spus cu bunăvoinţă, acest pasaj din Cicero a fost tradus în manual şi multe dintre dumneavoastră şi-au dat seama. Am dat notele cele mai mari elevelor care au dat dovadă de mai multă originalitate.“ În pofida vocii sale blânde, chipul mânios al domnişoarei Dubois, tăcerea neliniştită a colegelor mele m-au umplut de spaimă. Fie din obişnuinţă, fie pentru că era distrat, fie din simpatie, abatele mă clasase pe primul loc: obţinusem 17 puncte. De altfel, nimeni nu obţinuse mai puţin de 12 puncte. Desigur, pentru a-şi motiva decizia, mi-a cerut să prezint textul tradus cuvânt cu cuvânt: mi-am întărit vocea şi m-am achitat de sarcină fără greşeală. M-a felicitat şi atmosfera s-a destins. Domnişoara Dubois n-a îndrăznit să ceară să fiu pusă să citesc, cu voce tare, textul meu în „franceză îngrijită“; Zaza, aşezată alături de mine, n-a aruncat nici măcar o privire peste traducere; era de o cinste ireproşabilă şi, după părerea mea, şi-a interzis să mă suspecteze. Dar, la sfârşitul orei, alte colege

şuşoteau între ele, iar domnişoara Dubois mi-a vorbit între patru ochi: fusesem necinstită şi avea să-i aducă la cunoştinţă acest lucru domnişoarei Lejeune. Aşa s-a întâmplat lucrul de care mă temusem mereu: un gest săvârşit fără rea-credinţă, dar ilicit, mă dezonora odată ieşit la iveală. Încă o respectam pe domnişoara Lejeune şi mă chinuia gândul că m-ar putea dispreţui. Era imposibil să dau timpul înapoi şi să iau totul de la capăt: aveam să fiu stigmatizată pentru totdeauna! Era aşa cum presimţisem: adevărul poate fi nedrept. Toată seara şi o bună parte din noapte m-am zbătut să ies din capcana în care intrasem din imprudenţă şi care mă ţinea prizonieră. În mod obişnuit, eludam greutăţile fugind, tăcând, uitând; luam rareori iniţiative; însă, de această dată, am hotărât să lupt. Pentru a risipi aparenţele care mă învinovăţeau, trebuia să mint: aşa că voi minţi. Am căutat-o pe domnişoara Lejeune în biroul ei şi i-am jurat, cu lacrimi în ochi, că n-am copiat: în versiunea mea se strecuraseră reminiscenţe involuntare. Convinsă fiind că nu făcusem nimic rău, m-am apărat cu ardoarea sincerităţii. Demersul meu era absurd: dacă aş fi fost nevinovată, aş fi adus tema ca argument, pe când eu mă mulţumeam să-mi dau cuvântul. Directoarea nu m-a crezut, mi-a spus-o şi a adăugat, iritată, că incidentul era închis. Nici nu mi-a ţinut predici, nici nu mi-a făcut reproşuri: indiferenţa şi tonul sec al vocii ei mi-au arătat că nu avea nici un strop de afecţiune pentru mine. Mă temusem că greşeala mea m-ar fi putut degrada în faţa ei: vedeam că de mult nu mai aveam nimic de pierdut. Îmi refuza atât de categoric stima, încât am încetat s-o mai doresc.

În săptămânile care au precedat bacalaureatul am cunoscut bucurii nemaiavute. Era frumos afară şi mama mi-a dat voie să merg să studiez în Grădina Luxembourg. Mă instalam în grădina engleză, pe marginea câte unei peluze, sau lângă fântâna Medicis. Purtam încă părul prins la spate cu o baretă. Verişoara mea Annie, care deseori îmi făcea cadou vechituri de îmbrăcat de la ea, îmi dăduse în vara aceea o fustă albă plisată şi o bluză din creton albastru; aveam impresia că, sub pălăria mea de pai, arătam ca o domnişoară în toată puterea cuvântului. Citeam Faguet, Brunetière, Jules Lemaître, respiram mireasma ierbii şi mă simţeam tot atât de liberă ca studenţii care traversau, cu nonşalanţă, parcul. Treceam de grilaj, mă duceam să hoinăresc pe sub arcadele Odéonului; eram cuprinsă de acelaşi entuziasm ca la zece ani, pe coridoarele bibliotecii Cardinale. Pe tarabe erau expuse teancuri de cărţi legate, cu cotorul aurit şi cu paginile tăiate; citeam timp de două-trei ore, stând în picioare, fără ca vreun vânzător să mă deranjeze vreodată. Am citit Anatole France, fraţii Goncourt, Colette şi tot ce-mi cădea în mână. Îmi spuneam că, atâta timp cât vor exista cărţi, fericirea mea e asigurată.

Mi se dăduse voie să stau trează până destul de târziu; când tata era

plecat la „Versailles“, unde juca bridge aproape în fiecare seară, când mama şi sora mea dormeau, eu rămâneam singură în birou. Mă aplecam pe fereastră; pale de vânt îmi aduceau, în răstimpuri, mirosul de verdeaţă; geamurile străluceau în depărtare. Luam din cui micuţul binoclu de teatru al tatei, îl scoteam din etui şi, la fel ca altădată, spionam existenţe necunoscute; nu conta că spectacolul era banal; am fost – sunt şi astăzi – sensibilă la farmecul acestui spectacol de umbre şi lumini: o cameră luminată pe fundalul nopţii. Privirea mea rătăcea din faţadă în faţadă şi-mi spuneam, mişcată de căldura serii: „În curând voi trăi cu adevărat.“

M-am prezentat la examene cu mare plăcere. Stăteam umăr la umăr în amfiteatrele Sorbonei cu băieţi şi fete care studiaseră în şcoli şi colegii necunoscute, în licee; evadasem din şcoala Désir şi înfruntam adevărul lumii. Primind asigurări de la profesorii mei că făcusem bine la scris, am intrat la oral atât de sigură pe mine, încât îmi imaginam că sunt graţioasă în rochia mea de voal albastru, mult prea lungă. Înaintea acelor domni importanţi, adunaţi ca să-mi evalueze meritele, mi-am regăsit întreaga vanitate de copil. În special cel care m-a examinat la litere m-a măgulit, vorbindu-mi pe un ton colocvial; m-a întrebat dacă eram rudă cu Roger de Beauvoir[81]; i-am răspuns că acest nume e doar un pseudonim; m-a întrebat despre Ronsard; în timp ce îmi etalam cunoştinţele, admiram frumosul cap gânditor care se apleca spre mine: în sfârşit, mă aflam faţă în faţă cu unul dintre acei bărbaţi superiori după a căror aprobare tânjeam! Totuşi, la proba de limba latină examinatorul m-a întâmpinat ironic: „Aşadar, domnişoară, dumneata eşti colecţionară de diplome!“ Deconcertată, am realizat brusc că efortul meu poate părea vizibil; dar nu i-am luat în seamă vorbele. Am primit menţiunea „Bine“, iar domnişoarele profesoare, mulţumite că pot consemna această victorie care le dovedea meritele, m-au felicitat. Părinţii mei radiau de fericire. Jacques decretase fără drept de apel: „Dacă nu primeşti cel puţin calificativul Bine, mai bine nu primeşti nimic.“ M-a felicitat călduros. Zaza a fost şi ea admisă la facultate, dar în toată acea perioadă m-am preocupat mai puţin de ea decât de mine.

Clotilde şi Marguerite mi-au trimis scrisori afectuoase; mama mi-a stricat puţin plăcerea când mi le-a adus desfăcute şi mi-a recitat conţinutul lor cu însufleţire, dar obiceiul era atât de adânc înrădăcinat, încât mi-am dat seama că nu avea sens să protestez. Ne aflam la Valleuse, în Normandia, la nişte veri foarte conformişti. Nu-mi plăcea proprietatea aceea prea îngrijită: nu erau nici poteci desfundate, nici pădure; pajiştile erau delimitate cu sârmă ghimpată; într-o seară m-am strecurat pe sub un gard împrejmuitor şi m-am întins pe iarbă: s-a apropiat o femeie şi m-a întrebat dacă mă simt rău. M-am întors în parc; dar aveam impresia că mă sufoc. Tata nefiind de

faţă, mama şi verii mei împărtăşeau aceeaşi devoţiune, profesau aceleaşi principii fără să fie contrazişi de nimeni; discutau fără rezerve în faţa mea, impunându-mi o complicitate căreia nu îndrăzneam să-i opun rezistenţă; aveam impresia că sunt agresată. Ne-am dus cu maşina la Rouen, unde ne-am petrecut o după-amiază vizitând biserici; erau multe şi fiecare le provoca deliruri extatice; entuziasmul general a atins paroxismul în faţa dantelăriei de piatră de la Saint-Macloud: ce lucrătură! cât rafinament! Eu tăceam. Scandalizaţi, m-au întrebat: „Asta-i bună! Tie nu ţi se pare frumos?“ Mie mi se părea că văd ceva obişnuit, nici frumos, nici urât: nu-mi inspira nimic special. Ceilalţi au insistat. Am strâns din dinţi; nu-mi plăcea să-mi fie puse cu forţa cuvinte în gură. Toate privirile au rămas aţintite, mustrător, pe buzele mele pecetluite: eram pe punctul de a izbucni în lacrimi de furie, de disperare. Într-un final, vărul meu a dat explicaţia salvatoare că, la vârsta mea, spiritul de contradicţie e foarte dezvoltat şi astfel s-a pus capăt chinurilor mele.

În Limousin am regăsit libertatea de care aveam nevoie. După ce îmi petreceam ziua de una singură sau cu sora mea, jucam cu plăcere, seara, în familie, *ma-jong*. Mă iniţiam în filozofie citind *La Vie intellectuelle* de Părintele Sertillanges şi *La Certitude morale* de Ollé-Laprune, care mă plictiseau foarte.

Tatăl meu n-a prins niciodată gustul filozofiei; în mediul meu, ca şi al Zazei, era tratată cu suspiciune. „Ce păcat! Tu, care judeci atât de corect, ai să ajungi s-o iei razna“, îi spunea unul dintre unchii ei. Jacques manifesta totuşi interes pentru filozofie. Eu una găseam un licăr de speranţă în orice era nou. Aşteptam, plină de nerăbdare, reînceperea cursurilor.

Psihologie, logică, morală, metafizică: abatele Trécourt avea doar patru ore pe săptămână pentru toate. Nu făcea decât să ne restituie disertaţiile scrise, să ne dicteze o temă-model şi să ne pună să recităm lecţia învăţată din manual. La fiecare problemă, autorul, Reverendul Lahr, trecea pe scurt în revistă greşelile umane şi ne învăţa ce este adevărul conform Sfântului Toma. Nici abatele nu se încurca în subtilităţi. Pentru a combate idealismul, contrapunea realitatea pipăită posibilelor iluzii ale văzului; bătea în masă şi spunea: „Ceea ce este este.“ Ne recomanda numai lecturi total nesărate, de exemplu *Atenţia* de Ribot, *Psihologia mulţimilor* de Gustave Lebon, *Les Idées-forces* de Fouillé. Totuşi, mă entuziasmam. În aceste cărţi, scrise de nişte domni foarte serioşi, reîntâlneam problemele care mă frământaseră în copilărie; deodată, lumea adulţilor nu mai era de la sine înţeleasă, avea un revers, dedesubturi, stârnea îndoieli: dacă mergeai mai departe, unde ai fi ajuns? Nu se mergea mai departe, dar era deja extraordinar ca, după 12 ani de dogmatism, să întâlnesc o disciplină şcolară care să pună întrebări, şi să mi le pună mie. Căci mă simţeam

implicată, tocmai eu, fiinţa căreia nu i se vorbise niciodată decât în locuri comune şi în formule stereotipe. De unde apăruse conştiinţa mea? De unde îşi lua ea forţa? Statuia lui Condillac mă făcea să visez la fel de intens ca vestonul cel vechi de la şapte ani. Am întrevăzut, cu uimire, cum coordonatele universului încep să se clatine: speculaţiile lui Henri Poincaré privind relativitatea timpului şi spaţiului, a măsurii lor, m-au determinat să meditez îndelung. Mă simţisem emoţionată parcurgând paginile în care evoca trecerea omului prin universul orb: nimic altceva decât o fulgerare, dar acel fulger înseamnă totul! Multă vreme am fost urmărită de imaginea acestei vâlvătăi în bezna totală.

M-a atras la filozofie, înainte de toate, faptul că ea merge direct la esenţial. Nu fusesem niciodată interesată de amănunte; percepeam mai degrabă sensul global al lucrurilor decât singularităţile lor şi doream mai mult să înţeleg decât să văd; am vrut, mereu, să ştiu *totul*; filozofia avea să-mi îndeplinească această dorinţă, căci viza realitatea în ansamblu; se instala repede în miezul ei, dezvăluindu-mi o ordine, o motivaţie, o necesitate în locul unui vârtej decepţionant de fapte sau de legi empirice. Ştiinţa, literatura şi toate celelalte discipline mi-au părut a fi rudele sărace ale filozofiei.

Totuşi, de la o zi la alta nu învăţam mare lucru. Zaza şi cu mine reuşeam să scăpăm de plictiseală prin seriozitatea tenace cu care discutam tot felul de probleme. Am avut o dezbatere foarte aprinsă despre dragostea numită platonică şi cealaltă, căreia nu i se dădea un nume special. Una dintre colege îi plasa pe Tristan şi Isolda printre iubiţii platonici, ceea ce a făcut-o pe Zaza să izbucnească în hohote de râs: „Tristan şi Isolda platonici! Doamne, nu!“ a spus cu siguranţa cunoscătorului, deconcertând clasa. Abatele a tras concluzia că trebuie să facem căsătorii de convenienţă: nu te măriţi cu un băiat pentru că îi stă bine cu cravată. L-am iertat pentru această neghiobie. Dar nu eram mereu la fel de îngăduitoare; când ne interesa un subiect, îl luam în discuţie la modul cel mai serios. Aveam respect pentru multe lucruri; credeam că anumite cuvinte, precum patrie, datorie, bine, rău, aveau cu adevărat sens; încercam să-l definim; nu urmăream să distrugem nimic, ne plăcea să gândim! A fost suficient ca să se spună că avem „spirit rebel“. Domnişoara Lejeune, care asista la cursuri, a afirmat că alunecaserăm pe o pantă periculoasă. La mijlocul anului, abatele ne-a lua deoparte şi ne-a implorat să nu ne „uscăm“, altminteri vom ajunge să semănăm cu domnişoarele profesoare; bineînţeles, erau nişte femei respectabile şi cu sufletul curat, dar era preferabil să nu le călcăm pe urme. Am fost mişcată de bunăvoinţa lui, surprinsă de atitudinea lui nonconformistă: i-am promis ferm că nu voi intra în confrerie. Aceasta îmi inspira un dezgust care o mira pe Zaza; în ciuda felului ei ironic de a fi, avea o anumită doză de afecţiune faţă de profesoarele noastre şi o scandalizam afirmând că mă voi despărţi de ele fără urmă de

regret.

Viaţa mea de şcolăriţă lua sfârşit şi urma să înceapă altceva: ce anume? Citisem în *Anale* o conferinţă care mă cufundase în visare: o fostă elevă la Sèvres îşi povestea amintirile: descria grădini în care, sub clar de lună, se plimbau tinere frumoase şi avide de cunoaştere; vocile lor se amestecau cu murmurul jerbelor de apă. Dar mama se temea să mă trimită la Sèvres şi, gândindu-mă mai bine, nici eu nu voiam să stau închisă între nişte ziduri, în afara Parisului, printre femei. Şi atunci, ce hotărâre să iau? Mă temeam de arbitrarul oricărei alegeri. Tata, care suferea pentru că, la 50 de ani, avea în faţă un viitor nesigur, îmi dorea siguranţă înainte de orice; mă îndruma spre administraţie, ceea ce mi-ar fi adus un salariu fix şi o pensie. Cineva i-a sugerat École des Chartres[82]. Am mers împreună cu mama să ne sfătuim cu o domnişoară din culisele Sorbonei. Am parcurs coridoare cu pereţii plini de cărţi spre care se deschideau uşile unor birouri care gemeau de fişiere. Când eram copilă, visam să trăiesc în acest praf savant, şi acum aveam impresia că pătrund în Sfânta Sfintelor. Domnişoara ne-a prezentat satisfacţiile, dar şi greutăţile vieţii de bibliotecar; am renunţat definitiv aflând că trebuie să învăţ sanscrita; erudiţia nu mă atrăgea. Mi-ar fi plăcut cu adevărat să studiez în continuare filozofia. Citisem într-o revistă un articol despre o femeie-filozof – domnişoara Zanta: îşi luase doctoratul; era fotografiată în faţa biroului ei, având pe chip o expresie serioasă şi liniştită; trăia împreună cu o tânără nepoată pe care o adoptase: reuşise deci să împace viaţa intelectuală cu nevoile sensibilităţii feminine. Aş fi dat orice ca, într-o zi, să se scrie şi despre mine astfel de cuvinte de laudă! Pe atunci, puteau fi numărate pe degete femeile care aveau agregarea[83] sau un doctorat în filozofie: doream să fiu una dintre aceste pioniere. Practic, singura carieră care mi se oferea în baza acestor diplome era în învăţământ: nu aveam nimic împotrivă. Tata nu s-a opus acestei intenţii, dar a refuzat ideea că aş putea da lecţii la domiciliul elevilor: aveam să ocup un post într-un liceu. De ce nu? Era o soluţie care împăca, în egală măsură, dorinţa mea şi prudenţa lui. Discret, mama le-a informat pe domnişoarele profesoare despre intenţia mea şi pe obrazul lor s-a aşternut o expresie de refuz glacial. Îşi dedicaseră existenţa combaterii vieţii laice şi nu făceau nici o deosebire între o instituţie de stat şi un bordel. Între altele, i-au explicat mamei că filozofia corupe sufletele în mod iremediabil: după un an la Sorbona, îmi voi pierde şi credinţa, şi bunele moravuri. Mama s-a neliniştit. Cum, după spusele tatei, o licenţă clasică oferea mai multe posibilităţi ulterioare şi, pe de altă parte, Zaza primise permisiunea de a-şi continua studiile, am acceptat să sacrific filozofia pe altarul literelor. Mi-am menţinut însă hotărârea de a preda într-un liceu. Câtă nerecunoştinţă! După 11 ani de grijă devotată, de predici,

de permanentă îndoctrinare, muşcam mâna care mă hrănise! În privirile profesoarelor mele am citit, nepăsătoare, că sunt ingrată, nedemnă, trădătoare: mă lăsasem înşelată de Satana.

În iulie, am luat examenele de matematici elementare şi de filozofie. Cunoştinţele dobândite de la abate s-au dovedit atât de modeste, încât pentru o disertaţie pentru care el mi-ar fi acordat 16 puncte abia am reuşit să obţin 11. În schimb, am recuperat la probele ştiinţifice. Seara, după examenul oral, tata m-a dus la Théâtre de Dix-Heures[84], unde i-am ascultat pe Dorin, Colline, Noël-Noël şi m-am distrat de minune. Eram atât de fericită că scăpasem de şcoala Désir! Totuşi, după două-trei zile, fiind singură acasă, am rămas împietrită în mijlocul anticamerei, cu sentimentul că m-aş fi rătăcit pe altă planetă: fără familie, fără prietene, nelegată de nimic, fără speranţă. Sufletul meu era mort şi lumea, pustie: cum avea să se poată umple un asemenea gol? Mi-a fost frică. Apoi timpul şi-a reluat curgerea obişnuită.

Exista un punct în care educaţia pe care o primisem îşi lăsase amprenta: în pofida lecturilor mele, nu ştiam absolut nimic despre sexualitate. Aveam vreo 16 ani când o mătuşă ne-a dus, pe sora mea şi pe mine, la sala Pleyel să vedem un film de călătorie. Pentru că toate scaunele erau ocupate, am rămas în picioare, între rânduri. Am simţit cu uimire cum nişte mâini mă pipăiau prin paltonul de lână; am crezut că voia cineva să-mi fure poşeta şi am strâns-o bine sub braţ; mâinile au continuat să mă frământe, în mod absurd. Nu ştiam nici ce să fac, nici ce să spun: nu m-am clintit. La sfârşitul filmului, un bărbat cu pălărie maro m-a arătat, chicotind, unui prieten, care a început la rândul lui să râdă. Se distrau pe seama mea: de ce? Nu înţelegeam nimic.

În aceeaşi perioadă, cineva – nu-mi mai amintesc cine – m-a trimis să cumpăr ceva pentru o operă de binefacere dintr-o librărie respectabilă de lângă Saint-Sulpice. Un vânzător blond, cu aspect timid, îmbrăcat într-un halat lung şi negru, m-a întrebat politicos ce doresc. S-a dus în spatele magazinului şi mi-a făcut semn să-l urmez; m-am apropiat: şi-a descheiat halatul, arătându-mi ceva de culoare roz; nu am putut citi nimic pe faţa lui şi, o clipă, am rămas perplexă; apoi m-am întors şi am plecat. Gestul lui bizar m-a tulburat mai puţin decât demenţa falsului Carol al VI-lea pe scena de la Odéon; dar mi-a lăsat impresia că, fără să bag de seamă, se pot petrece lucruri ciudate. De atunci, a început să-mi fie un pic frică dacă mă pomeneam singură lângă un bărbat necunoscut, într-un magazin sau pe peronul de la metrou.

La începutul primului an de filozofie, doamna Mabille a convins-o pe mama să mă trimită să iau lecţii de dans. O dată pe săptămână, mă întâlneam cu Zaza într-un salon în care fete şi băieţi îşi dădeau

osteneala să se mişte în ritmul muzicii, sub îndrumarea unei doamne mai coapte. În acele ocazii mă îmbrăcam într-o rochie din jerseu albastru de mătase, făcută cadou de verişoara mea Annie, care-mi venea ca vai de lume. Mi se interzisese cu desăvârşire să mă fardez. În familie, doar verişoara Magdeleine trecuse peste această interdicţie. Pe la 16 ani, începuse să se aranjeze cu cochetărie. Tata, mama, mătuşa Marguerite o arătau cu degetul: „Te-ai pudrat, Magdeleine! – Ba nu, mătuşă, poţi fii sigură că nu“, răspundea ea, puţin peltic. Eu râdeam, alături de adulţi: tot ce era artificial era „ridicol“. Asaltul era reluat în fiecare dimineaţă: „Nu mai nega, Magdeleine, se vede că ţi-ai dat cu pudră.“ Când a făcut 18 sau 19 ani, a răspuns exasperată, într-o zi: „În definitiv, de ce nu?“ Toţi jubilau: în sfârşit, recunoscuse. Mie însă răspunsul ei mi-a dat de gândit. Oricum, viaţa noastră era foarte diferită de traiul în mijlocul naturii. În familie se spunea: „Fardul strică tenul.“ Dar sora mea şi cu mine ne spuneam deseori, privind jalnica piele a mătuşilor noastre, că precauţiile lor fuseseră zadarnice. Totuşi nu puneam în discuţie acest lucru. Aşa că mergeam la cursul de dans prost îmbrăcată, pieptănată banal, cu obrajii asudaţi, cu nasul strălucitor. Nu ştiam să mă mişc organizat, nici măcar să înot sau să merg pe bicicletă; mă simţeam la fel de stângace ca atunci când, pe scenă, trebuise să fac pe spaniola. Dar altul era motivul pentru care detestam acele lecţii. Când partenerul mă strângea în braţe şi mă lipea de pieptul lui, mă invada ceva ciudat, ca un fel de ameţeală pornită din stomac, pe care n-o puteam uita uşor. Mă întorceam acasă, unde, năucă, mă trânteam în fotoliul de piele simţind o sfârşeală de neînţeles şi având chef să plâng. Am pretextat ceva legat de învăţătură şi nu m-am mai dus la şedinţele de dans.

Zaza era mai în temă decât mine. „Când mă gândesc că naivele noastre mame se uită la noi foarte liniştite când dansăm!“ mi-a spus la un moment dat. Le tachina pe sora ei Lili şi pe verişoarele mai mari: „Să fim serioşi! Nu-mi spuneţi că dacă am dansa între noi sau cu fraţii noştri ar fi la fel de plăcut.“ Am crezut că făcea legătura între plăcerea de a dansa şi cea – foarte puţin cunoscută de mine – de a flirta. La vârsta de 12 ani, în ignoranţa mea, presimţisem dorinţa, mângâierile; la 17 ani, teoretic informată, nu mai ştiam să recunosc nici măcar emoţia.

Nu ştiu dacă nu cumva se strecurase şi o doză de rea-credinţă în nevinovăţia mea; oricum, mă temeam de sexualitate. O singură persoană, Titite, mă lăsase să întrezăresc faptul că dragostea fizică poate fi trăită şi firesc, cu bucurie; trupul ei exuberant nu ştia ce e ruşinea şi, când vorbea despre nunta ei, dorinţa care-i strălucea în ochi îi dădea o frumuseţe aparte. Mătuşa Simone insinua că ea şi logodnicul ei „merseseră prea departe“; mama îi lua apărarea; eu socoteam fără sens această dezbatere: căsătoriţi sau nu, îmbrăţişările

celor doi tineri frumoşi nu îmi păreau scandaloase: se iubeau. Dar această unică experienţă nu era de ajuns ca să dărâme toate tabuurile înălţate în jurul meu. De la Villiers nu mai călcasem niciodată pe o plajă, după cum nu mergeam nici la vreun bazin de înot sau la o sală de gimnastică, astfel că goliciunea era pentru mine totuna cu indecenţa; în afară de asta, în mediul meu lanţul convenienţelor şi obiceiurilor stricte nu era întrerupt vreodată de exprimarea sinceră a unei nevoi sau de un gest care să arate o trăire intensă. Ce să caute în viaţa acestor adulţi şlefuiţi realitatea animalică a instinctului, a plăcerii? În timpul anului meu de filozofie, Marguerite de Théricourt a venit la domnişoara Lejeune s-o anunţe că urmează să se căsătorească în curând: avea să se mărite cu un asociat al tatălui ei, bogat şi titrat, mult mai în vârstă decât ea, pe care îl cunoştea din copilărie. Toată lumea a felicitat-o, iar ea radia de o nevinovată fericire. Cuvântul „căsătorie“ a făcut efectiv explozie în mintea mea şi am fost mai uluită decât în ziua în care una dintre colegele mele a început deodată să latre în timpul orei. Cum să suprapun imaginea acelei domnişoare serioase, înmănuşate, cu surâsul studiat, purtând pălărie, cu cea a unui trup trandafiriu şi gingaş, culcat în braţele unui bărbat? N-am mers până acolo încât s-o dezbrac de tot pe Marguerite; dar sub lunga cămaşă de noapte şi şerpuirea pletelor desfăcute, carnea ei se dăruia. Această bruscă lipsă de pudoare era demenţială. Fie sexualitatea însemna o scurtă criză de nebunie, fie Marguerite nu era defel tânăra fiinţă bine crescută pe care guvernanta o însoţea peste tot; aparenţele erau mincinoase, lumea despre care mi se vorbise era complet falsă. Înclinam către această a doua ipoteză, dar prea fusesem păcălită multă vreme: iluzia rezista totuşi în faţa dubiului. Adevărata Marguerite purta, obligatoriu, mănuşi şi pălărie. Închipuindu-mi-o pe jumătate goală, sub privirile unui bărbat, simţeam că sunt luată pe sus de un simun[85] care făcea praf şi pulbere toate normele moralei şi ale bunului-simţ.

La sfârşitul lunii iulie am plecat în vacanţă. Am descoperit o latură nouă a vieţii sexuale: mi s-a părut că nu însemna nici fericire pură a simţurilor, nici tulburătoare rătăcire, ci obscenitate.

După ce mâncase numai salată timp de doi sau trei ani, unchiul Maurice murise în chinuri groaznice de un cancer al stomacului. Mătuşa mea şi Magdeleine l-au plâns îndelung. Dar, când s-au consolat, la La Grillère viaţa a început să fie mult mai veselă decât înainte. Acum Robert putea să-şi invite fără oprelişti prietenii şi colegii. Fiii nobililor de ţară din Limousin tocmai descoperiseră automobilul şi se întâlneau, pe o rază de 50 de kilometri, ca să meargă la vânătoare sau să danseze. În anul acela, Robert curta o fată frumoasă, de vreo 25 de ani, care îşi petrecea vacanţa într-un târg din vecinătate, cu vădita intenţie de a-şi găsi un soţ; Yvonne venea la La

Grillère aproape zilnic. Etala toalete bătătoare la ochi, un păr bogat şi un surâs neclintit, din cauza căruia n-am reuşit niciodată să-mi dau seama dacă e surdă sau tâmpită. Într-o după-amiază, în salonul de unde dispăruseră husele de pe mobilă, în timp ce mama ei cânta la pian, Yvonne, în rochie de andaluză, jucându-şi evantaiul şi dându-şi ochii peste cap, a executat dansuri spaniole în mijlocul tinerilor care făcuseră cerc în jurul ei şi rânjeau. Cu ocazia acestei idile, petrecerile s-au înmulţit atât la La Grillère, cât şi în împrejurimi. M-am distrat din toată inima. Părinţii nu se amestecau; puteam să râdem şi să ne zbânţuim cât doream. Farandole, hore, jocul „scaunelor muzicale“ – dansul devenise un joc printre alte jocuri şi nu mă mai stânjenea. Pot spune chiar că unul dintre partenerii mei, care termina medicina, mi se părea foarte drăguţ. O dată am petrecut până în zori într-un conac din vecinătate; am făcut supă de ceapă la bucătărie; ne-am dus cu automobilul la poalele muntelui Gargan, pe care ne-am suit ca să vedem răsăritul; ne-am băut cafeaua cu lapte la un han; a fost prima mea noapte albă. I-am scris Zazei, povestindu-i cum mă destrăbălam, iar ea a fost un pic scandalizată că îmi plăcea atât de mult şi că mama tolera totul. Virtutea mea sau a surorii mele nu a fost niciodată în pericol; ni se spunea „micuţele“; era cât se poate de clar că „sex-appealul“ nu era calitatea noastră de frunte. În acest timp însă, discuţiile musteau de aluzii şi de subînţelesuri care mă şocau prin felul deocheat de exprimare. Magdeleine m-a pus la curent: în timpul acestor distracţii de seară, în boscheţi şi în automobile se petreceau tot felul de lucruri. Fetele aveau grijă să rămână fete. Cum Yvonne nu-şi luase precauţii, prietenii lui Robert, care profitaseră de ea pe rând, s-au simţit datori să-l prevină pe vărul meu şi căsătoria nu a mai avut loc. Celelalte fete cunoşteau regula jocului şi o respectau; însă prudenţa nu le împiedica să se distreze într-un mod foarte plăcut. Sigur că aceste distracţii nu prea erau admisibile: cele mai scrupuloase se duceau a doua zi, cu sufletul la gură, la spovedanie şi aveau apoi sufletul curat. Aş fi vrut mult să înţeleg prin ce mecanism se declanşa voluptatea în urma contactului a două guri: privind buzele unui băiat sau ale unei fete mă miram, ca altădată în faţa liniei de metrou ucigaşe sau a unei cărţi interzise. Explicaţiile lui Magdeleine continuau să fie prea complicate: mi-a spus că plăcerea depinde de preferinţele fiecăruia: prietena ei Nini îi cerea partenerului să-i sărute ori să-i gâdile tălpile. Mă întrebam curioasă, neliniştită, dacă şi trupul meu ascunde izvoare tainice din care vor ţâşni cândva neaşteptate emoţii.

Pentru nimic în lume nu m-aş fi pretat la vreo experienţă, cât de modestă, de acest gen. Moravurile descrise de Magdeleine mă revoltau. Aşa cum o concepeam eu, iubirea nu avea legătură cu trupul; respingeam însă ideea că trupul ar putea să-şi potolească foamea în

afara iubirii. Nu eram atât de intransigentă ca Antoine Redier, directorul de la *Revue française*, unde lucra tata, care schiţase într-un roman portretul înduioşător al unei fete foarte cuminţi; aceasta îi îngăduise unui bărbat să o sărute şi, decât să-i mărturisească logodnicului ei o asemenea mârşăvie, preferase să se despartă de el. Povestea mi s-a părut comică. Dar când o colegă, fiică de general, mi-a povestit, nu fără melancolie, că de câte ori merge la o petrecere e sărutată de cel puţin unul dintre partenerii de dans, am dezaprobat-o că acceptă aşa ceva. A-ţi dărui buzele cuiva care îţi este indiferent îmi părea un comportament jalnic, lipsit de bună-cuviinţă, într-un cuvânt, vinovat. Fără îndoială, unul dintre motivele rezervei mele excesive era acel tip de dezgust amestecat cu teamă pe care masculul îl inspiră, de obicei, fecioarelor; mă temeam, înainte de toate, de propriile simţuri şi de toanele lor; mă enerva starea de rău pe care o încercam în timpul lecţiilor de dans pentru că apărea fără voia mea; nu puteam fi de acord cu ideea că printr-o simplă atingere, o apăsare, o strângere în braţe, primul venit mă putea da peste cap. Va veni şi ziua când voi cădea în braţele unui bărbat: aveam să aleg cu grijă momentul şi hotărârea mea se va justifica prin forţa iubirii. Peste acest orgoliu raţional, veneau miturile inventate de educaţia mea. Adorasem acea sfântă azimă neprihănită: sufletul meu; în memoria mea latentă existau imaginea herminei pângărite, a crinilor profanaţi; dacă nu e transfigurată de focul iubirii mistuitoare, plăcerea murdăreşte. Pe de altă parte, eram extremistă: voiam totul sau nimic. Dacă voi iubi vreodată, va fi pentru toată viaţa şi mă voi dărui fără rezerve, cu trupul, inima, mintea şi întreg trecutul meu. Refuzam să ciugulesc emoţii şi voluptăţi străine de această cauză. Adevărul este că nu am avut niciodată ocazia să pun la încercare tăria acestor principii, căci n-a apărut nici un seducător care să încerce să le zdruncine.

Comportamentul meu era conform cu morala mediului în care trăiam; dar aveam faţă de acesta foarte mari rezerve; consideram că este corect ca bărbaţii să se supună aceloraşi reguli ca femeile. Mătuşa Germaine s-a plâns fără ocolişuri în faţa părinţilor mei că Jacques era prea cuminte. Tata, cei mai mulţi dintre scriitori şi, una peste alta, opinia generală îi încurajau pe băieţi să facă tot felul de nebunii. La momentul potrivit, aveau să ia în căsătorie o tânără din lumea lor; până atunci, puteau să se distreze cu fete de condiţie inferioară: femei uşoare, cântăreţe de local, ucenice de modiste, croitorese. Un asemenea obicei mă scârbea. Mi se repetase de nenumărate ori: clasele inferioare sunt lipsite de moralitate; comportamentul ieşit din canoane al unei lenjerese sau florărese mi se părea deci firesc şi nu mă scandaliza; le simpatizam pe aceste tinere fără avere pe care romancierii le înzestrează adesea cu cele mai emoţionante calităţi. Cu toate astea, iubirea lor era condamnată încă din primul moment: într-

o zi, fie dintr-un capriciu, fie pentru propriul confort, amantul lor le va părăsi pentru o domnişoară din lumea bună. Eram democrată şi romantică: mi se părea revoltător să-i fie îngăduit cuiva să se joace cu un suflet doar pentru că este bărbat şi are avere. Pe de altă parte, eram revoltată şi în numele logodnicei neprihănite, cu care mă identificam. Nu vedeam motivele pentru care trebuia să admit că partenerul meu are drepturi pe care mie nu mi le acorda. Iubirea noastră nu putea fi de neînlocuit şi totală dacă el nu se păstra pentru mine aşa cum mă păstram eu pentru el. În definitiv, viaţa sexuală ar trebui să fie, în mod esenţial, şi deci pentru toată lumea, o chestiune serioasă; altfel, mă vedeam pusă în situaţia de a-mi revizui propria atitudine şi, cum deocamdată nu eram capabilă să mă schimb, aş fi fost total dezorientată. Aşa că mă încăpăţânam să pretind aceeaşi castitate pentru ambele sexe, în pofida opiniei publice.

La sfârşitul lunii septembrie, am petrecut o săptămână la o colegă. Zaza mă invitase de câteva ori la Laubardon; greutăţile călătoriei şi vârsta prea fragedă compromiseseră voiajul de fiecare dată. Acum aveam 17 ani şi mama a fost de acord să mă suie într-un tren care avea să mă ducă de la Paris direct la Joigny, unde urmau să mă aştepte gazdele mele. Pentru prima oară călătoream singură. Îmi ridicasem părul, aveam o pălăriuţă de fetru gri, eram mândră de libertatea mea şi uşor neliniştită: în staţii, pândeam călătorii; nu mi-ar fi plăcut să mă trezesc închisă în compartiment, între patru ochi, cu un necunoscut. Thérèse mă aştepta pe peron. Era o adolescentă tristă, orfană de tată, care ducea o viaţă cernită, între mama sa şi o jumătate de duzină de surori mai mari. Cucernică şi sentimentală, îşi decorase camera cu valuri de muselină albă care au făcut-o pe Zaza să zâmbească. Thérèse mă invidia pentru relativa mea libertate şi cred că, pentru ea, eram personificarea veseliei lumii. Îşi petrecea vara într-un castel mare de cărămidă, destul de frumos, foarte sumbru, înconjurat de păduri minunate. În aceşti codri înalţi, lângă colinele acoperite cu vii, am descoperit o toamnă nouă pentru mine: violet, portocaliu, roşu, totul stropit cu auriu. În timpul plimbărilor, discutam despre începerea anului şcolar: Thérèse obţinuse permisiunea de a urma, împreună cu mine, câteva cursuri de literatură şi de latină. Eram ferm hotărâtă să depun eforturi susţinute. Tatei i-ar fi plăcut să urmez în paralel literele şi dreptul, „care poate fi oricând folositor“; dar la Meyrignac trecusem prin Codul civil, a cărui lectură mă descurajase. În schimb, profesorul de ştiinţe m-a stimulat să încerc matematicile generale şi ideea mi-a surâs: aveam să pregătesc această diplomă la Institutul catolic. În privinţa literelor se decisese, la insistenţele domnului Mabille, să urmăm cursurile de la institutul condus, la Neuilly, de doamna Daniélou; astfel, relaţiile noastre cu Sorbona se reduseseră la minimum. Mama purtase o discuţie cu

domnişoara Lambert, principala colaboratoare a doamnei Daniélou; dacă voi continua să studiez cu multă seriozitate, aveam să ajung, fără probleme, la agregare. Am primit o scrisoare de la Zaza: domnişoara Lejeune îi scrisese mamei ei ca s-o avertizeze asupra teribilei violenţe a clasicilor greci şi latini; doamna Mabille îi răspunsese că, în cazul unei imaginaţii tinere, sunt de temut capcanele sentimentalismului, nicidecum ale realismului. Robert Garric, viitorul nostru profesor de literatură, catolic fervent, de o spiritualitate neîndoielnică, îi spusese domnului Mabille că se poate lua o licenţă fără a fi condamnat la focul cel veşnic. Astfel toate dorinţele mi se împlineau: împărţeam în continuare cu Zaza viaţa care mi se deschidea în faţă.

O viaţă nouă; o altă viaţă; eram mai emoţionată decât în ajunul intrării mele în cursul elementar. Culcată pe frunzele uscate, îmbătându-mi privirea cu pasionalele culori ale viilor, repetam mereu cuvintele austere: licenţă, agregare. Toate opreliştile, toate zidurile dispăreau. Înaintam, cu orizontul deschis, prin adevărul lumii. Viitorul nu mai era doar o speranţă: devenise tangibil. După patru sau cinci ani de studiu, voi avea o viaţă pe care mi-o voi modela cu propriile mâini. Viaţa mea va fi o poveste frumoasă care va deveni reală pe măsură ce mi-o voi povesti.

Note

53. Ziar francez fondat în 1868; în 1929 a fuzionat cu *Le Figaro*. (*N.t.*)

54. Supliment săptămânal al publicaţiei *L'Illustration,* cuprinzând romane şi nuvele inedite. (*N.t.*)

55. Roman de Charles de Vindé. (*N.t.*)

56. Roman de M.-A. Gazeau. (*N.t.)*

57. Roman de Marcel Prévost. (*N.t.*)

58. Roman de Pierre Louys. (*N.t.)*

59. Roman de George Eliot, ca şi *Adam Bede* (v. în continuare). (*N.t.*)

60. Tragedii de Pierre Corneille. (*N.t.*)

61. Comedie de Molière. (*N.t.*)

62. Piesa lui Molière. (*N.t.*)

63. Scriitor catolic; a condus publicaţia *L'Univers religieux*. (*N.t.*)

64. Revistă de modă cu tipare, apărută în Franţa în 1904. (*N.t.*)

65. Poem de Victor Hugo. (*N.t.*)

66. Femei din popor care, în timpul Revoluţiei Franceze, asistau tricotând la şedinţele Convenţiei, adunărilor populare şi tribunalului revoluţionar. (*N.t.*)

67. Nume dat în timpul Revoluţiei Franceze celor mai radicali revoluţionari, care erau oameni din popor (de la fr. *sans-culottes*). (*N.t.*)

68. Louis Madelin (1871–1956), istoric francez. (*N.t.*)

69. G. Lenôtre, pseudonimul lui Louis Grosselin (1855–1935), istoric şi dramaturg francez. (*N.t.*)

70. Frantz Funk-Brentano (1862–1947), istoric şi bibliotecar francez. (*N.t.*)

71. Este vorba de o colecţie adresată tinerelor („Collection pour les jeunes filles“), şi denumită „Choix de mémoires et écrits des femmes françaises au XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles par Mme Carette, née Bouvet“. (*N.t.*)

72. Hubert Henry (1846–1898), ofiţer francez de contraspionaj; a falsificat documente care au contribuit la învinovăţirea lui Alfred Dreyfus. (*N.t.*)

73. Vezi notele 1 (p. 40) şi 2 (p. 41). (*N.t.*)

74. Marc Sangnier (1873–1950), jurnalist şi om politic francez, nume influent în mişcarea de „educaţie populară“, adeptul unui „catolicism progresist“. A înfiinţat cotidianul *Démocratie*, revista şi mişcarea *Le Sillon* (v. mai jos în text). (*N.t.*)

75. Sac de box (engl.); serveşte boxerilor la antrenament. (*N.t.*)

76. *Promenades archéologiques.* (*N.t.*)

77. Roman de Edmondo De Amicis. (*N.t.*)

78. *Închisorile mele*, roman autobiografic de Silvio Pellico. (*N.t.*)

79. Referire la specificul francez al bacalaureatului, compus din două părţi şi presupunând două serii de examene, desfăşurate la interval de un an. (*N.t.*)

80. Procedeu (la origine indonezian) de imprimare a ţesăturilor. (*N.t.*)

81. Roger de Bully (1806–1866), scriitor francez; şi-a semnat cărţile Roger de Beauvoir. (*N.t.*)

82. Institut în care se pregătesc viitori arhivari şi bibliotecari. (*N.t.*)

83. *Agrégation* (fr.), concurs (şi titlu obţinut în urma reuşitei) de admitere în corpul profesorilor din învăţământul secundar sau superior, specific Franţei, Belgiei şi altor ţări francofone. (*N.t.*)

84. Vechi teatru parizian cu spectacole de music-hall. (*N.t.*)

85. Vânt puternic, cald şi uscat, însoţit de vârtejuri de nisip, care bate în Sahara şi în deşerturile din Arabia şi Egipt. (*N.t.*)

Partea a treia

Mi-am început noua existenţă urcând treptele bibliotecii Sainte-Geneviève. Mă aşezam în zona rezervată cititoarelor, în faţa unei mese mari – acoperită, ca şi cele de la şcoala Désir, cu moleschin negru – şi mă cufundam în lectură: *Comedia umană* sau *Memoriile unui nobil*[86]. În faţa mea, sub o pălărie garnisită cu păsări, o bătrână domnişoară frunzărea colecţii din *Journal officiel*[87]: vorbea singură cu voce scăzută şi râdea. Pe atunci, intrarea în sală era liberă; ajungeau aici mulţi maniaci şi semi-vagabonzi; ţineau monologuri, fredonau, ronţăiau crutoane; unul se plimba în lung şi-n lat cu un coif de hârtie pe cap. Simţeam că sunt foarte departe de sala de studii a fostei mele şcoli: în sfârşit, intrasem în învălmăşeala umană. „Am învins; sunt studentă!“ îmi spuneam cu inima plină de bucurie. Purtam o rochie ecosez, căreia îi cususem singură tivul, dar era nouă şi bine croită; aveam impresia că sunt fermecătoare în ochii celorlalţi, căutând în cataloage, mişcându-mă dintr-o parte în alta, foindu-mă.

În acel an aveam în programă Lucreţiu, Iuvenal, *Heptameronul*, Diderot. Dacă aş fi rămas la nivelul de naivitate dorit de părinţii mei, acum şocul ar fi fost foarte puternic, lucru de care şi-au dat seama. Într-o după-amiază, pe când eram singură în birou, mama s-a aşezat în faţa mea. După îndelungi ezitări, mi-a spus, înroşindu-se: „Ar trebui să afli nişte lucruri.“ M-am înroşit la rândul meu: „Le ştiu“, i-am replicat spontan. Nu a avut curiozitatea să-mi afle sursele de informare; spre uşurarea amândurora, discuţia a luat sfârşit în acest punct. După câteva zile, m-a chemat la ea în cameră şi m-a întrebat, părând destul de stânjenită, „la ce atitudine religioasă ajunsesem“. Inima a început să-mi bată cu putere: „Ei bine, de ceva vreme nu mai cred“, i-am răspuns. Mamei i s-a descompus faţa: „Biata mea fetiţă!“ a replicat. A închis uşa pentru ca sora mea să nu audă restul discuţiei noastre. Cu voce rugătoare, a început să contureze o demonstraţie a existenţei lui Dumnezeu, apoi a schiţat un gest de neputinţă şi a tăcut, cu ochii în lacrimi. Îmi părea rău că am supărat-o; dar mă simţeam foarte uşurată: în sfârşit puteam să trăiesc fără să mă mai ascund.

Într-o seară, coborând din autobuzul S, am văzut automobilul lui Jacques în faţa casei: de câteva luni avea o maşinuţă. Am urcat treptele două câte două. Jacques venea în vizită mai rar ca altădată. Părinţii mei nu erau de acord cu preferinţele lui literare, iar lui nu-i plăceau ironiile lor. Tata considera că idolii tinereţii sale deţin monopolul talentului; în opinia lui, doar snobismul explica succesul de care se bucurau autorii străini şi cei moderni. Considera că Alphonse Daudet îi este net superior lui Dickens; dacă i se vorbea despre romancierii ruşi, ridica din umeri. Într-o seară, un elev la Conservator

care repeta cu tata o piesă de M. Jeannot, *Le Retour à la terre*, a declarat impetuos: „Trebuie să ne înclinăm până la pământ în faţa lui Ibsen!“ Tata a râs în hohote: „Ei bine, eu nu mă înclin deloc!“ a replicat. Engleze, slave sau nordice, toate operele aparţinând unor autori din afara graniţelor Franţei îi păreau plictisitoare, confuze şi puerile. În ce priveşte scriitorii şi pictorii de avangardă, considera că speculează prostia omenească. Tata aprecia jocul plin de naturaleţe al unor tineri actori: Gaby Morlay, Fresnay, Blanchar, Charles Boyer. Dar considera nătânge încercările inovatoare ale lui Copeau, Dullin, Jouvet şi nu-i putea suferi pe veneticii de Pitoëff[88]. Considera că toţi cei care nu-i împărtăşesc părerile nu sunt francezi în adevăratul sens al cuvântului. Iată de ce Jacques încerca să evite discuţiile pe aceste teme: volubil, fermecător, glumea cu tata, îi făcea mamei curte în glumă şi avea grijă să nu zică nimic. Îmi părea rău, întrucât, când nu se ferea, spunea lucruri care mă puneau pe gânduri, îmi stârneau interesul; din punctul meu de vedere, nu-şi dădea deloc ifose; ştia mult mai multe decât mine despre lume, oameni, pictură, literatură: aş fi vrut să-mi împărtăşească experienţa lui. Ca de obicei, şi în seara aceea m-a tratat ca pe o verişoară mai mică; dar vocea şi surâsul îi erau atât de calde, încât m-am simţit fericită pur şi simplu pentru că l-am revăzut. Stând cu capul pe pernă, mi s-au umplut ochii de lacrimi. „Plâng, deci iubesc“, mi-am spus visătoare. Aveam 17 ani: vârsta potrivită pentru iubire.

M-am gândit ce să fac ca să cresc în ochii lui Jacques. Îl cunoştea pe Robert Garric, care ţinea cursul de literatură franceză la Institutul Sainte-Marie. Garric fondase şi conducea o mişcare, Echipele sociale, care îşi propunea să răspândească în păturile populare cultura: Jacques era membru al Echipelor şi-l admira pe Garric. Dacă reuşeam să mă fac remarcată de noul meu profesor, dacă el îmi lăuda calităţile în faţa lui Jacques, poate că acesta n-o să mă mai considere o şcolăriţă oarecare. Garric avea puţin peste 30 de ani; blond, puţin chel, vorbea cu o voce vie, cu un vag accent din Auvergne. Mă uluise expunerea sa despre Ronsard. Mi-am pregătit cu mare grijă prima disertaţie, dar felicitări a primit doar o călugăriţă dominicană care venea la cursuri îmbrăcată civil; Zaza şi cu mine reuşiserăm cu greu să ne detaşăm de rest cu cele 11 puncte acordate cu indulgenţă.

Nivelul intelectual de la Sainte-Marie era cu mult peste cel de la şcoala Désir. Domnişoara Lambert, care conducea cursul superior, îmi inspira respect. Deţinea o agregare de filozofie şi avea în jur de 35 de ani; bretonul negru îi asprea chipul pe care străluceau ochii albaştri cu privire pătrunzătoare. Începusem să studiez limba greacă şi mi-am dat seama că la latină nu ştiam mare lucru: profesorii mei nu-mi dădeau nici o atenţie. Cât despre noile mele colege, nu mi-au părut mai nostime decât celelalte. Erau găzduite şi instruite gratis, revenindu-le

însă obligaţia ca în cursul secundar să supravegheze orele şi să asigure disciplina. Cele mai multe erau fete bătrâne şi se gândeau, cu amărăciune, că nu se vor mărita niciodată; singura posibilitate de a-şi asigura un trai decent era să treacă examenele: erau obsedate de această grijă.

În noiembrie am început cursul de matematici generale la Institutul catolic; fetele se aşezau pe rândurile din faţă, băieţii, pe ultimele; toţi aveau, după părerea mea, aceeaşi expresie mărginită. La Sorbona, cursurile de literatură mă plictiseau; profesorii nu făceau altceva decât să repete alene ceea ce scriseseră cândva în tezele de doctorat; Fortunat Strowski ne povesta piesele de teatru pe care le văzuse în timpul săptămânii: nu m-a distrat multă vreme verva lui obosită. Drept consolare, observam studentele şi studenţii aşezaţi în jurul meu în băncile amfiteatrelor: unii îmi stârneau curiozitatea, mă atrăgeau; la sfârşitul orelor mi s-a întâmplat deseori să urmăresc îndelung cu privirea câte o necunoscută care îmi atrăsese atenţia prin eleganţa sau graţia ei: cui se ducea să-i dăruiască surâsul pictat pe buze? Mereu la un pas distanţă de aceste existenţe străine mie, regăseam bucuria lăuntrică şi nedefinită pe care o încercam, copilă fiind, pe balconul din Bulevardul Raspail. Numai că nu îndrăzneam să vobesc cu nimeni şi nimeni nu-mi vorbea.

Bunicuţul a murit la sfârşitul toamnei, după o agonie care părea să nu se mai sfârşească; mama şi-a pus vălul de doliu şi mi-a dat la vopsit în negru hainele. Acest trist semn distinctiv mă urâţea, mă îndepărta de lume şi mă sortea, aveam impresia, pentru totdeauna unei sobrietăţi care începuse să devină apăsătoare. Pe Bulevardul Saint-Michel se plimbau, râzând, grupuri de băieţi şi fete; mergeau la cafenea, la teatru, la cinematograf. Eu, după ce toată ziua citisem teze şi tradusesem din Catullus, seara rezolvam probleme de matematică. Părinţii mei renunţaseră la tradiţie şi nu mă orientau către căsătorie, ci către carieră: însă mă ţineau din scurt în continuare, zi şi noapte; nici gând să mă lase să ies fără ei sau să mă scutească de corvezile familiale.

Cu un an înainte, distracţia mea principală fusese să mă întâlnesc cu prietenele şi să stăm de vorbă; acum, cu excepţia Zazei, toate mă plictiseau de moarte. Am participat de trei sau de patru ori la cercul de studiu în cadrul căruia se întâlneau sub patronajul abatelui Trécourt, dar jalnica neghiobie a discuţiilor m-a pus pe fugă. Colegele mele nu se schimbaseră prea mult şi nici eu, de altfel; dar în trecut aveam o preocupare comună: învăţătura; acum vieţile noastre mergeau în direcţii diferite; eu continuam să merg înainte şi să mă dezvolt, în timp ce ele, pregătindu-se să intre în rolul de fete de măritat, începuseră să se prostească. Viitorul meu şi viitorul lor erau total diferite, ceea ce ne despărţea încă de pe acum.

Am fost nevoită să recunosc faţă de mine însămi: anul acela nu-mi dăruise ceea ce sperasem. Dezrădăcinată, ruptă de trecutul meu, cam debusolată, nu reuşisem să decopăr un nou orizont. Mă împăcasem cu ideea de a trăi în colivie, ştiind că fiecare zi mă apropie de momentul în care se va deschide o uşă; iată că trecusem dincolo de ea, şi totuşi eram întemniţată. Ce decepţie! Nu mai aveam ca reper nici o speranţă bine conturată: temniţa aceasta nu avea gratii şi nu-i puteam găsi ieşirea. Poate că exista: dar unde? şi când voi ajunge la ea? În fiecare seară duceam gunoiul; în timp ce aruncam în tomberon coji de la curăţatul legumelor, scrum, ziare vechi, consultam, ca pe un oracol, peticul pătrat de cer de deasupra luminatorului; mă opream în faţa intrării în imobil; vitrinele străluceau, maşinile lunecau pe stradă, trecătorii treceau; afară, noaptea trăia. Urcam scara, ţinând în mână, cu scârbă, mânerul puţin unsuros al găzii de gunoi. Când părinţii noştri mergeau să ia cina în oraş, eu şi sora mea ne grăbeam să ieşim; hoinăream fără ţel, încercând să surprindem un ecou, o imagine a marilor petreceri de la care eram excluse.

Îmi suportam captivitatea cu atât mai greu cu cât nu-mi mai plăcea deloc acasă. Mama se ruga pentru sufletul meu cu ochii ridicaţi la cer, gemând de durere că rătăcisem drumul pe pământ: comunicarea dintre noi era tăiată. Cel puţin în cazul ei cunoşteam pricinile disperării. Mult mai mult mă uimeau şi mă iritau reticenţele tatei. Firesc ar fi fost să fie interesat de eforturile, de progresele mele, să-mi vorbească prieteneşte despre autorii pe care-i studiam; dar el mă trata cu indiferenţă şi chiar cu un fel de ostilitate. Verişoara mea Jeanne nu era foarte înclinată către studiu, dar era veşnic zâmbitoare şi foarte politicoasă; tata le spunea tuturor că fratele lui are o fiică fermecătoare şi ofta. Îmi era ciudă. Ignoram în acel moment neînţelegerea care ne despărţea şi care avea să apese greu asupra tinereţii mele.

În mediul meu era pe atunci de-a dreptul nepotrivit ca o fată să facă studii superioare; să aibă o meserie însemna decăderea. Evident, tata era un antifeminist convins; cum am mai spus, se desfăta cu romanele lui Colette Yver; considera că locul femeii este în sânul familiei şi în saloane. Desigur, admira stilul lui Colette, felul jucăuş de a fi al lui Simone, dar aşa cum preţuia frumuseţea marilor curtezane: de la distanţă; nu le-ar fi primit sub acoperişul lui. Înainte de război, viitorul era promiţător pentru el; estima că va face o carieră prosperă, speculaţii financiare profitabile, şi că ne va căsători, pe sora mea şi pe mine, în lumea bună. Socotea că unei femei, pentru a fi de excepţie, nu-i sunt suficiente frumuseţea şi eleganţa: ea trebuie să poată purta discuţii interesante, să citească, motiv pentru care l-au bucurat succesele mele şcolare din primele clase. Fizic, păream promiţătoare; dacă, în plus, eram inteligentă şi cultivată, aveam să strălucesc în

înalta societate. Dar dacă era adevărat că tatălui meu îi plăceau femeile spirituale, era la fel de adevărat că nu agrea defel pedantele. Când spunea: „Fetiţele mele, voi nu vă veţi mărita, va trebui să munciţi“, glasul lui era plin de tristeţe. Credeam că ne deplângea soarta; nici vorbă, în acel viitor în care urma să muncim descifra propria-i decădere; cârtea împotriva destinului nedrept care îl condamna să aibă nişte fiice declasate.

Cedase în faţa necesităţii. Războiul trecuse, dar îl ruinase, spulberându-i visurile, miturile, justificările, speranţele. Mă înşelasem crezând că se resemnase: s-a revoltat mereu împotriva noii sale condiţii. Lucrurile pe care le aprecia cel mai mult erau educaţia rafinată şi manierele frumoase; şi totuşi, dacă se întâmpla să fim împreună într-un restaurant, într-un metrou, într-un tren, mă simţeam stânjenită de ieşirile lui zgomotoase, de gesticulaţia sa violentă, de jignitoarea nepăsare faţă de cei din jur; le arăta prin acest exhibiţionism agresiv că nu aparţinea tagmei lor. În vremea când călătorea la clasa întâi, dovedea că este de familie bună tocmai prin rafinamentul politeţii sale; la clasa a treia, încerca să demonstreze acelaşi lucru încălcând orice regulă a civilităţii. Aproape peste tot se purta excentric şi provocator, voind să dea de înţeles că locul său nu era acolo. În tranşee, folosise, fireşte, acelaşi limbaj cu camarazii săi; ne povestise, amuzându-se, că unul dintre ei spusese: „Când Beauvoir zice rahat, cuvântul capătă un iz de distincţie.“ Ca să arate că e o persoană distinsă, tata a început să spună „rahat“ din ce în ce mai des. Acum se întâlnea doar cu indivizi pe care îi cataloga drept „ordinari“, se lua la întrecere cu ei – depăşindu-i – în vulgarităţi; nemaifiind acceptat de cei pe care-i socotea egalii săi, resimţea o amară satisfacţie când era contestat de cei inferiori lui. Îşi regăsea însă toată eleganţa mondenă în rarele ocazii în care mergeam la teatru şi prietenul său de la Odéon îl prezenta unei actriţe cunoscute. În rest, părea să-şi dea atâta osteneală să pară trivial, încât doar el îşi mai putea închipui că nu este aşa în realitate.

Acasă, se plângea mereu de asprimea vremurilor; avea izbucniri mânioase ori de câte ori mama îi cerea bani pentru gospodărie; se plângea permanent de sacrificiile pe care trebuie să le facă pentru fiicele sale; aveam impresia că profităm cu neruşinare de generozitatea lui. Motivul pentru care îmi reproşase lipsa de farmec la vârsta ingrată era că avea deja pică pe mine. Eram mai mult decât o povară pentru el: aveam să devin întruchiparea ratării sale. Fiicele prietenilor săi, ale fratelui său, ale surorii sale aveau să fie nişte adevărate doamne: eu, nicidecum. Bineînţeles, când am trecut cu bine examenele de bacalaureat, succesul meu l-a bucurat; îl flata şi îl scutea de griji: aveam să-mi câştig existenţa fără probleme. În acel moment nu am înţeles că în mulţumirea lui se amesteca o mare doză de

amărăciune.

„Ce păcat că Simone nu s-a născut băiat! Ar fi mers la Politehnică!“ Îi auzisem deseori pe părinţii mei manifestându-şi cu obidă acest regret. După părerea lor, un absolvent de Politehnică era o persoană importantă. Dar sexul meu le interzicea asemenea ambiţii, aşa că tata îmi prevedea, prudent, un viitor în administraţie: cu toate acestea, funcţionarii – aceşti bugetovori – îl revoltau şi îmi spunea, resentimentar: „Cel puţin tu vei avea o pensie!“ Pentru el, faptul că voiam să devin profesoară era o circumstanţă agravantă; practic mă încuraja să urmez acea carieră, dar în adâncul sufletului nu era de acord. La Colegiul Stanislas fusese coleg cu un mare specialist în Balzac, Marcel Bouteron, despre care vorbea compătimitor: considera demn de milă să-ţi iroseşti viaţa în prăfuite cercetări de erudiţie. Profesorilor le reproşa ceva mult mai grav; făceau parte din primejdioasa categorie a celor care îl susţinuseră pe Dreyfus: intelectualii. Ameţiţi de ceea ce aflau din cărţi, sprijinindu-se cu mândrie pe principii şi pe orgolioase năzuinţe la universalitate, ei sacrificau realităţile concrete – ţară, neam, clasă socială, familie, patrie – pe altarul unor trăsnăi din cauza cărora erau pe cale să piară Franţa şi civilizaţia: drepturile omului, pacifismul, internaţionalismul, socialismul. Nu cumva, împărtăşindu-le condiţia, aveam să le îmbrăţişez şi opiniile? Tata avea spiritul pătrunzător: i-am devenit imediat suspectă. Ulterior, aveam să mă mir că, în loc s-o îndrume pe sora mea pe acelaşi drum prudent cu mine, a preferat pentru ea riscurile unei cariere artistice: n-a putut să-şi arunce ambele fiice în tabăra duşmană.

Dacă mâine aveam să-mi trădez clasa socială, încă de pe acum îmi tăgăduiam sexul: tata nu se împăca nici cu acest lucru, căci avea un cult pentru ceea ce înseamnă o fată, una autentică. Idealul său era întruchipat de verişoara mea Jeanne: ea încă mai credea că pe copii îi aduce barza. Tata se străduise să mă menţină neştiutoare; cândva afirmase că nici la 18 ani nu-mi va da voie să citesc *Povestirile* lui François Coppée; acum îmi dădea voie să citesc orice; pe de altă parte, considera că nu este mare diferenţă între o fată informată şi *Băietana*[89] portretizată de Victor Margueritte într-o carte abjectă. Cel puţin dacă mi-aş fi dat osteneala să salvez aparenţele! S-ar fi obişnuit cu gândul că are o fată ieşită din comun dacă ea ar fi evitat, cu mare grijă, să-şi arate bizareria, ceea ce eu nu reuşeam. Trecusem de vârsta ingrată, mă priveam din nou în oglindă cu bunăvoinţă; cu toate acestea, în societate nu eram luată în seamă. Prietenele mele – şi bineînţeles Zaza – intrau cu uşurinţă în roluri mondene; se făceau remarcate în zilele de primire ale mamelor, serveau ceaiul, surâdeau, spuneau nimicuri amabile; eu zâmbeam forţat, nu ştiam să împrăştii în jur farmec şi vorbe de duh, nici măcar nu făceam concesii. Părinţii îmi dădeau

drept exemplu alte fete „remarcabil de inteligente“ şi care, în plus, erau mândria saloanelor. Ştiind că situaţia lor era total diferită de a mea, mă enervam: ele studiau din pură plăcere, în timp ce eu trebuia să am o profesie. În anul acela mă pregăteam să-mi iau diplomele de literatură, latină şi matematici generale şi învăţam limba greacă: eu îmi stabilisem programul; îmi plăcea tot ce era dificil; dar, tocmai ca să fac un asemenea efort de bunăvoie, era esenţial ca studiul să nu fie doar ceva colateral, ci însăşi viaţa mea: lucrurile despre care se discuta în jur nu mă interesau. Nu aveam păreri subversive; de fapt, nu aveam nici un fel de părere despre nimic; toată ziua încercam să mă deprind să judec, să înţeleg, să critic, îmi puneam întrebări, căutam exact adevărul: acest scrupul mă făcea incapabilă să port discuţii mondene.

În concluzie, exceptând momentele în care reuşeam la examene, nu-mi onoram tatăl; din acest motiv acorda el atâta atenţie licenţelor mele şi mă încuraja să am cât mai multe. Insistenţele lui mă făcuseră să cred că e mândru că are o fiică deşteaptă şi hotărâtă; era pe dos: doar nişte reuşite cu totul ieşite din comun îi puteau atenua jena pe care o resimţea. Dacă reuşeam să iau trei licenţe odată, mă transformam într-un fel de Inaudi[90], un fenomen neîncadrabil în normele obişnuite; destinul meu n-ar mai fi reflectat decăderea familială, ci s-ar fi explicat prin bizara fatalitate a unei înzestrări.

Desigur, pe atunci nu realizam contradicţia care îl sfâşia interior pe tata: însă aveam s-o realizez repede pe cea a propriei mele situaţii. Mă conformam întru totul deciziilor lui: iar el părea supărat din această cauză; el mă destinase studiului şi tot el îmi reproşa că stau tot timpul cu nasul în cărţi. Cine l-ar fi văzut mereu bosumflat ar fi putut crede că pornisem pe acea cale împotriva voinţei lui, când, de fapt, el o alesese pentru mine. Mă întrebam prin ce mă făceam vinovată; nu mă simţeam bine în propria-mi piele şi inima îmi era plină de ciudă.

Momentul cel mai plăcut al săptămânii era pentru mine cursul lui Garric. Îl admiram din ce în ce mai mult. La Sainte-Marie se spunea că ar fi putut face o strălucită carieră universitară, dar nu avea ambiţii personale; neglija terminarea tezei de doctorat în favoarea muncii cu Echipele sale; trăia ca un ascet într-un imobil obişnuit din Belleville. Susţinea destul de des conferinţe de propagandă şi, prin intermediul lui Jacques, am reuşit să asist împreună cu mama la una dintre ele. Jacques ne-a condus în nişte saloane somptuoase, unde fuseseră aranjate câteva rânduri de scaune roşii cu spătare aurite; ne-a instalat, apoi a plecat să dea mâna cu diverse persoane; părea că îi ştie pe toţi: cât de mult îl invidiam! Era cald, mă sufocam în veşmintele mele de doliu, şi nu cunoşteam pe nimeni. A apărut Garric: am uitat de toate şi de mine însămi; autoritatea din vocea sa m-a cucerit. Ne-a povestit că la 20 de ani, în tranşee, a descoperit fericirea acelei camaraderii care

anulează barierele sociale; nu putea accepta să fie privat de ea după reîntoarcerea la studiu, în urma armistiţiului; resimţea ca pe o mutilare segregarea din viaţa civilă care-i separă pe tinerii burghezi de tinerii muncitori; considera că toată lumea are dreptul la cultură. Era convins de adevărul afirmaţiei lui Lyautey, cuprinsă într-unul dintre discursurile sale marocane: dincolo de tot ceea ce-i deosebeşte, oamenii au totdeauna un numitor comun. Pornind de aici, se decisese să creeze între studenţi şi oamenii din popor o relaţie reciprocă în urma căreia primii să fie smulşi din egoista lor izolare, iar ceilalţi, din ignoranţă. Ajungând să se cunoască şi să se iubească, şi unii, şi ceilalţi ar contribui la înţelegerea dintre clasele sociale. Căci este imposibil – spunea Garric, în aplauzele publicului – ca progresul social să fie rodul unei lupte al cărei ferment este ura: el se poate înfăptui doar bazându-se pe prietenie. Convinsese câţiva colegi să i se alăture, iar aceştia l-au ajutat să organizeze, la Reuilly, un prim centru cultural. Obţinuseră sprijin, fonduri, iar mişcarea luase amploare: în toată Franţa, avea aproximativ 10 000 de adepţi, băieţi şi fete, şi 1200 de cadre didactice. Garric era un catolic convins, dar nu propunea să fie urmată o cale religioasă; printre colaboratorii săi se numărau şi necredincioşi; socotea că datoria oamenilor este să se ajute reciproc în plan uman. În încheiere, cu un glas care vibra de emoţie, a spus că poporul e bun dacă e tratat bine; refuzând să-i întindă mâna, burghezia ar comite o gravă greşeală, ale cărei consecinţe le va resimţi mai târziu.

Îi sorbeam cuvintele; nu alterau armonia universului meu, nu trezeau în mine ecoul vreunei contestări, şi totuşi auzul meu percepea un sunet cu totul nou. Desigur, în jurul meu se susţinea ideea devotamentului, dar limitat la cercul familial; dincolo de acesta, celălalt nu mai era aproapele. Se considera că muncitorii în special aparţin unei categorii la fel de periculoase şi de străine ca nemţălăii şi bolşevicii. Garric înlăturase aceste frontiere; pe pământ exista doar o imensă comunitate, ai cărei membri îmi erau fraţi. Desfiinţarea graniţelor şi deosebirilor, ieşirea din limitele clasei mele sociale, din ceea ce eram constrânsă să fiu: acest cuvânt de ordine m-a entuziasmat. Nu vedeam alt mod mai eficace de a fi de folos omenirii decât dăruindu-i cunoştinţe, frumuseţe. Mi-am făgăduit mie însămi să mă înscriu în Echipe. Dar, mai presus de orice, priveam cu uimită admiraţie exemplul pe care mi-l dădea Garric. În sfârşit, întâlneam un om care, în loc să se supună destinului, îşi construise propria viaţă; înzestrată cu un ţel, cu un sens, existenţa sa întruchipa o idee, devenind astfel o minunată necesitate. Chipul acesta modest şi fără nimic special, doar cu un zâmbet care transmitea energie, era al unui erou, al unui supraom.

M-am întors acasă exaltată; îmi scoteam paltonul şi pălăria de doliu când, deodată, am încremenit; cu ochii ţintă pe mocheta uzată până la

urzeală, am auzit o voce lăuntrică rostind ferm: „Viaţa mea trebuie să folosească la ceva! Totul trebuie să fie de folos în viaţa mea!“ Mă împietrise un adevăr evident: mă aşteptau îndatoriri colosal de importante, care pretindeau o totală dăruire; orice risipă însemna trădarea misiunii şi rănirea umanităţii. „Totul va fi de folos“, mi-am spus, cu gâtul uscat; era un jurământ solemn şi-l rostisem cu mare emoţie, ca şi cum îmi angaja irevocabil întregul viitor luând ca martori cerul şi pământul.

Nu mi-a plăcut niciodată să pierd timpul. Cu toate acestea, îmi făceam reproşuri că trăisem la întâmplare; de atunci, am exploatat la maximum fiecare clipă. Am început să dorm mai puţin; îmi făceam toaleta de mântuială; nici gând să mă mai uit în oglindă: abia de mă spălam pe dinţi; nu-mi îngrijeam niciodată unghiile. Am luat hotărârea să renunţ la orice lectură care nu era serioasă, la discuţiile inutile, la orice distracţie; dacă nu s-ar fi opus mama, aş fi renunţat şi la partidele de tenis de sâmbătă dimineaţa. Veneam la masă cu o carte în mână; învăţam verbe greceşti, încercam să găsesc soluţia unei probleme. Tata se enerva, eu nu renunţam şi, până la urmă, îmi dădea pace, dezgustat de situaţie. Când mama îşi primea prietenele în vizită, refuzam să merg în salon; uneori se enerva şi eu îi făceam pe plac, dar stăteam aşezată pe o margine de scaun, cu dinţii strânşi, cu o expresie furibundă, astfel că mă trimitea rapid să-mi văd de treabă. Atât familia, cât şi apropiaţii mei erau uimiţi de ţinuta mea neglijentă, de muţenia şi de lipsa mea de politeţe; în scurt timp, toţi au început să mă considere un fel de monstru.

Desigur, atitudinea mea era în mare parte resentimentară; nu eram pe gustul părinţilor mei: am devenit atunci de-a dreptul nesuferită. Mama mă îmbrăca prost, iar tata mă certa că sunt prost îmbrăcată: m-am transformat într-o persoană total neîngrijită. Nu făceau nici un efort să mă înţeleagă: m-am transformat într-o persoană tăcută şi maniacă, devenind absolut de neînţeles. Totodată, mă opuneam plictisului. Nu eram în stare să mă resemnez; împingând la paroxism viaţa austeră care-mi fusese hărăzită, am transformat-o în vocaţie; am convertit privaţiunea de plăceri în asceză; în loc să mă târăsc de la o zi la alta, într-o plictisitoare uniformitate, mi-o luasem mie însămi înainte, mută, cu privirea fixă, îndreptându-mă către o ţintă ascunsă. Munceam peste puteri, iar oboseala îmi dădea impresia de împlinire. Excesele mele aveau însă şi un rost pozitiv. De mult îmi făgăduisem să scap de teribila banalitate cotidiană: exemplul lui Garric mi-a transformat speranţa în voinţă. Nu am mai vrut să am răbdare; am păşit neîntârziat pe calea eroismului.

De fiecare dată când îl vedeam pe Garric, îmi reînnoiam promisiunea făcută mie însămi. Aşezată între Thérèse şi Zaza, aşteptam, cu gura uscată, clipa când avea să apară. Eram uimită de

indiferenţa colegelor mele; credeam că ar fi trebuit să se audă bătăile inimilor tuturor. Zaza nu-l aprecia pe Garric necondiţionat; o enerva că întârzia mereu. Într-o zi a scris pe tablă: „Punctualitatea este politeţea regilor.“ Garric se aşeza picior peste picior şi, pe sub masă, i se vedeau jartierele mov: Zaza îl critica pentru această neglijenţă. Nu înţelegeam cum se poate ocupa de asemenea fleacuri; dar, pe de altă parte, mă bucuram: mi-ar fi fost greu să suport ca altă fată să soarbă, cu aceeaşi devoţiune, cuvintele şi surâsul eroului meu. Aş fi dorit să ştiu totul despre el. Eram iniţiată din copilărie în tehnicile meditaţiei; le-am reluat, încercând să-mi înfăţişez, pornind de la o expresie care îi aparţinea, priveliştea sa lăuntrică; dispuneam însă de prea puţine elemente: cursurile şi textele lui critice, scrise cam în grabă, pe care le publica în *La Revue des Jeunes*; în rest, eram prea neştiutoare pentru a descoperi vreun indiciu. Exista un scriitor pe care Garric îl cita cu plăcere: Péguy, cine era oare? Şi cine era acel Gide al cărui nume îl rostise furişat, într-o după-amiază, parcă justificându-şi cutezanţa printr-un surâs? După curs, intra în biroul domnişoarei Lambert: despre ce discutau? Voi ajunge vreodată demnă de a vorbi cu Garric de la egal la egal? O dată sau de două ori m-am lăsat pradă visării. „Fetele ca tine, Hellé, sunt născute pentru a fi soţii de eroi.“ Traversam Piaţa Saint-Sulpice când, în seara jilavă, am fost fulgerată de această veche profeţie. Să-mi fi făcut Marcelle Tinayre horoscopul? Hellé, eroina ei, după ce fusese impresionată de un tânăr poet nonşalant şi bogat, s-a lăsat cucerită de virtuţile unui apostol cu suflet mare şi mult mai în vârstă decât ea. Pentru mine, acum, farmecul lui Jacques era eclipsat de calităţile lui Garric: îmi întâlnisem oare destinul? Priveam cu sfiiciune către o astfel de concluzie. Garric căsătorit: şocant. Tot ce doream era să exist puţin pentru el. M-am străduit şi mai tare să-i câştig stima şi am reuşit. O disertaţie despre Ronsard, comentariul *Sonetului pentru Hélène*, o lecţie despre d’Alembert mi-au adus laude îmbătătoare. Am ajuns prima din clasă, urmată de Zaza, iar Garric ne-a sfătuit să ne prezentăm la examenul de licenţă în literatură chiar în sesiunea din martie.

Fără a-i pricepe colosala intensitate, Zaza considera că admiraţia mea pentru Garric era excesivă; ea muncea serios, ieşea în oraş uneori şi acorda familiei mult timp; nu părăsise vechiul făgaş; nu fusese atinsă de chemarea căreia eu îi răspundeam vibrând cu toată fiinţa mea; m-am îndepărtat puţin de ea. După vacanţa de Crăciun, pe care o petrecuse în Ţara Bascilor, căzuse într-o ciudată apatie. Asista la cursuri cu privirea pierdută, nu mai râdea şi vorbea rareori; interesul pe care-l acordam vieţii mele nu avea ecou în ea, căci propria-i viaţă îi era indiferentă. Într-o zi, mi-a mărturisit: „Aş vrea să adorm şi să nu mă mai trezesc vreodată.“ Nu am dat importanţă cuvintelor ei. Zaza trecuse deseori prin crize de pesimism; pe aceasta am pus-o pe seama

fricii faţă de viitor. Acest an de studii era pentru ea o simplă amânare; destinul de care se temea era din ce în ce mai aproape şi, probabil, simţea că n-are nici curajul de a-l înfrunta, nici puterea resemnării: de aceea îşi dorea somnul lipsit de griji. După părerea mea, merita să fie mustrată pentru acest defetism: în sinea mea, consideram că poartă în el germenele abdicării. La rândul ei, Zaza considera optimismul meu dovada faptului că mă adaptam uşor ordinii prestabilite. Deşi eram amândouă rupte de lume – Zaza prin disperare, eu, printr-un optimism nebunesc –, singurătăţile noastre nu ne apropiau; dimpotrivă, nu aveam încredere una în cealaltă şi tăcerea dintre noi creştea.

În acel an, sora mea era fericită; se pregătea să strălucească la bacalaureat; era simpatizată de toţi la şcoala Désir; avea o prietenă nouă pe care o iubea; se preocupa destul de puţin de mine şi bănuiam că, într-un viitor apropiat, avea să devină o burgheză liniştită. „Pe Păpuşica o măritǎm“, spuneau, încrezători, părinţii noştri. Încă mă înţelegeam bine cu ea, însă, oricum, era o copilă: nu-i spuneam nimic important.

Exista cineva care ar fi putut să mă ajute: Jacques. Mă lepădam de lacrimile prea grabnic vărsate pentru el într-o noapte; în mod sigur, nu îl iubeam; dacă iubeam pe cineva, nu era el acela. Pe de altă parte, doream să fim prieteni. Într-o seară în care cinam la părinţii lui, am întârziat puţin să ne aşezăm la masă, discutând câteva clipe în salon tot felul de nimicuri. Mama m-a chemat la ordine autoritar. „Scuză-ne, i-a spus Jacques cu un surâs maliţios, vorbeam despre *Muzica interioară* a lui Charles Maurras…“ Mi-am înghiţit supa cu tristeţe. Cum să-l fac să înţeleagă că nu mai luam în derâdere lucrurile pe care nu le înţelegeam? Dacă mi-ar fi explicat poeziile, cărţile pe care le iubea, l-aş fi ascultat cu interes. „Vorbeam despre *Muzica interioară*…“ Mi-am repetat deseori aceste cuvinte, savurându-le amărăciunea din care părea să răzbată o urmă de speranţă.

În luna martie mi-am luat, cu mare succes, diploma în literatură. Garric m-a felicitat. Domnişoara Lambert m-a chemat la ea în birou, m-a privit îndelung şi cu atenţie, m-a evaluat şi mi-a prezis un viitor strălucit. Peste câteva zile, Jacques a cinat cu noi; cu puţin timp înainte de plecare, mi-a spus, fără să audă ceilalţi: „M-am întâlnit cu Garric alaltăieri. Am vorbit mult despre tine.“ Cu amabilitate în glas, mi-a pus câteva întrebări legate de studiile şi proiectele mele. „Mâine-dimineaţă te iau cu maşina să facem o plimbare în Bois“, mi-a spus pe neaşteptate. Cum îmi mai bătea inima! Îmi reuşise lovitura, Jacques se interesa de mine! Şi iată că, într-o frumoasă dimineaţă de primăvară, mă plimb cu maşina, singură cu Jacques, în jurul lacurilor. Râdea din toată inima. „Îţi plac opririle bruşte?“ – şi dădeam cu nasul în parbriz. La vârsta noastră încă ne mai puteam bucura copilăreşte! Ne-am amintit de copilărie: Châteauvillain, Astronomia populară, Bătrânul

Charles şi cutiile de conserve pe care le strângeam. „Ce te-am mai dus de nas, Sim, biata de tine!“ mi-a spus cu glas vesel. În fraze trunchiate, am încercat să-i vorbesc despre greutăţile, despre problemele mele: dădea din cap cu seriozitate. Către ora 11 m-a lăsat în faţa terenului de tenis din strada Boulard, mi-a zâmbit maliţios şi mi-a spus: „Ştii, a fi licenţiat nu exclude să fii o persoană foarte bine.“ Oameni bine, oameni foarte bine: cel mai mare progres cu putinţă era să fii acceptat printre cei aleşi. Am traversat curtea de tenis ca într-un marş triumfal: „Vin de la Bois de Boulogne“, mi-am anunţat prietenele, plină de mândrie. Râzând tot timpul, le-am povestit plimbarea atât de incoerent, încât Zaza m-a scrutat bănuitoare: „Ce ţi s-a întâmplat în dimineaţa asta?“ Eram fericită.

În următoarea săptămână, când Jacques a sunat la uşă, părinţii nu erau acasă; în astfel de situaţii, de obicei glumea puţin cu sora mea şi cu mine, apoi pleca: de această dată, a rămas. Ne-a recitat un poem de Cocteau şi mi-a dat sfaturi de lectură; a înşirat multe nume despre care nu mai auzisem niciodată şi a insistat asupra unui roman intitulat, aşa mi s-a părut că înţeleg, *Le Grand Môle*. La plecare mi-a spus: „Treci mâine după-amiază pe la mine să-ţi împrumut nişte cărţi.“

M-a întâmpinat Élise, bătrâna guvernantă: „Jacques nu e acasă, dar ţi-a lăsat ceva în camera lui.“ Scrisese în grabă un bilet: „Scuză-mă, dragă Sim, şi ia cărţile.“ Am găsit pe masă zece volume cu coperţi colorate în tonuri proaspete, ca de dropsuri: cărţi de Montherlant verzi ca fisticul, un volum de Cocteau roşu-zmeuriu, volume de Barrès galbene ca lămâia, volume de Claudel, de Valéry albe ca zăpada, cu titlu stacojiu, în relief. Prin pagina de gardă transparentă am citit şi recitit titlurile: *Le Potomak, Fructele pământului*, *Îngerul a vestit pe Maria, Le Paradis à l’ombre des épées*, *Du sang, de la volupté et de la mort*. Îmi trecuseră prin mâini foarte multe cărţi, dar acestea nu erau deloc obişnuite: aşteptam de la ele dezvăluiri extraordinare. Când le-am deschis, aproape m-am mirat că puteam înţelege obişnuitele cuvinte.

Nu m-au dezamăgit: am fost tulburată, uluită, peste măsură de încântată. Cu rare excepţii, deja menţionate, consideram operele literare monumente pe care le cercetam cu mai mult sau mai puţin interes, pe care le admiram uneori, dar care nu mă priveau. Deodată, oameni în carne şi oase îmi vorbeau la ureche despre ei şi despre mine; exprimau aspiraţii şi revolte pe care eu nu ştiusem să le formulez, dar pe care le recunoşteam. Am dat iama în cărţile din biblioteca Sainte-Geneviève: citeam Gide, Claudel, Jammes cu capul înfierbântat, cu tâmplele zvâcnind, sufocându-mă de emoţie. Am epuizat biblioteca lui Jacques; m-am abonat la „Casa prietenilor cărţii“, unde atotputernică era Adrienne Monnier, în lunga ei rochie cenuşie din aba; eram atât de lacomă, încât nu mă mulţumeam cu cele

două volume la care aveam dreptul o dată, şi băgam pe furiş în servietă mai mult de jumătate de duzină; mult mai greu era apoi să le pun la loc pe rafturile cuvenite şi mă tem că nu le-am restituit pe toate. Când era frumos afară, mă duceam să citesc la soare în Grădina Luxembourg şi, entuziasmată, mă plimbam în jurul bazinului repetându-mi frazele care mă impresionaseră. Deseori, mă instalam în sala de lectură a Institutului catolic, care-mi oferea un adăpost liniştit la doi paşi de casă. Acolo am citit, cu ochii în lacrimi, printre studenţi cucernici şi seminarişti în anterie lungi, romanul care-i plăcea lui Jacques cel mai mult: nu se numea *Le Grand Môle*, ci *Le Grand Meaulnes*[91]. Mă cufundam în lectură ca odinioară în rugăciune. În viaţa mea, literatura a ocupat locul care, altădată, revenise religiei: a invadat-o în întregime şi a transfigurat-o. Cărţile pe care le iubeam au devenit Biblie, din ele îmi luam sfaturi, în ele găseam sprijin; am copiat din ele citate lungi, am învăţat pe dinafară noi imnuri, litanii, psalmi, proverbe, profeţii şi am sfinţit toate împrejurările vieţii recitându-mi aceste texte sacre. Emoţiile, lacrimile, speranţele mele erau la fel de autentice; nu foloseam cuvintele şi cadenţa lor, versurile, versetele pentru a mă preface, ci pentru a nu lăsa tăcerea să acopere toate aceste întâmplări petrecute lăuntric, despre care nu vorbeam nimănui; între mine şi sufletele surori care existau undeva, prea departe ca să pot ajunge la ele, se crea o comuniune: în loc să-mi trăiesc neînsemnata poveste personală, eram parte a unei grandioase epopei spirituale. Luni în şir m-am hrănit cu literatură: pe atunci, era unica realitate la care aveam acces.

Părinţii mei s-au încruntat. Mama împărţea cărţile în două categorii: operele serioase şi romanele; pe acestea din urmă le considera un mijloc de divertisment dacă nu vinovat, cel puţin uşuratic şi m-a mustrat că pierdeam cu Mauriac, Radiguet, Giraudoux, Larbaud, Proust un timp preţios pe care l-aş fi putut folosi documentându-mă asupra Belucistanului, prinţesei de Lamballe, comportamentului anghilelor, sufletului femeii sau tainei piramidelor. După ce aruncase o privire asupra autorilor mei preferaţi, tata îi catalogase drept pretenţioşi, alambicaţi, ciudaţi, decadenţi, imorali; i-a reproşat cu asprime lui Jacques că îmi împrumutase, printre altele, *Étienne*, romanul lui Marcel Arland. Nu mai aveau posibilitatea să-mi cenzureze lecturile; dar, nu de puţine ori, se indignau zgomotos. La rândul meu, eram iritată de aceste atacuri. Conflictul care mocnea între noi a devenit acut.

Copilăria şi adolescenţa mea se scurseseră lin: mă puteam recunoaşte pe mine însămi an după an. Acum aveam impresia că în viaţa mea se produsese o ruptură decisivă; îmi aminteam de şcoala Désir, de abate, de colegele mele, dar n-o mai puteam înţelege pe şcolăriţa liniştită care fusesem cu câteva luni înainte; acum stările

mele sufleteşti mă interesau mai mult decât lumea exterioară. Am început să scriu un jurnal intim; pe prima pagină, am precizat: „Dacă o persoană, indiferent cine, va citi aceste pagini, nu o voi ierta niciodată. Procedând astfel, va face un lucru rău şi urât. Rog să fie respectat acest avertisment, în pofida ridicolei sale solemnităţi.“ Pe de altă parte, am avut mare grijă să-l ascund de toate privirile. Copiam fragmente din cărţile mele preferate, îmi puneam întrebări, mă analizam, mă felicitam pentru transformarea care se petrecuse cu mine. În ce consta aceasta, de fapt? Jurnalul meu nu este foarte clar, căci treceam multe lucruri sub tăcere şi nu puteam fi detaşată. Cu toate acestea, când l-am recitit am găsit unele însemnări care m-au frapat.

„Sunt singură. Cu toţii suntem singuri mereu. Voi fi singură totdeauna.“ Acest laitmotiv se regăseşte de la un capăt la celălalt al Jurnalului. Niciodată nu mă mai gândisem la asta. „Sunt altfel“, îmi spuneam uneori cu mândrie; consideram că ceea ce mă deosebeşte de ceilalţi este expresia unei superiorităţi pe care avea să mi-o recunoască toată lumea într-o zi. Nu eram o revoltată; intenţia mea era să ajung cineva, să fac ceva, să continui urcuşul început în momentul naşterii; ca atare, trebuia să mă smulg din făgaşul obişnuinţei; dar îmi închipuiam că mediocra condiţie burgheză poate fi depăşită fără a părăsi burghezia. Socoteam sinceră credinţa acesteia în valorile universale; mă credeam îndreptăţită să lichidez tradiţii, obiceiuri, prejudecăţi, toate particularismele, în beneficiul raţiunii, frumosului, binelui, progresului. Dacă reuşeam să-mi construiesc o existenţă şi o operă care să facă onoare umanităţii, aveam să primesc felicitări pentru a fi călcat în picioare conformismul; voi fi acceptată şi voi fi admirată precum domnişoara Zanta. Brusc, mi-am dat seama că mă înşelasem întru totul: nu numai că nu eram admirată, dar nici măcar acceptată nu eram; în loc să mi se pună cununi pe creştet, eram izgonită. M-a invadat spaima realizând că era blamată nu doar atitudinea mea actuală, ci şi viitorul către care voiam să păşesc: ostracizarea avea să dureze veşnic. Nu-mi închipuiam că pot exista medii diferite de al meu, ici-colo câţiva indivizi izolaţi, ieşiţi din marea masă; nu credeam să am norocul de a întâlni vreunul şi, chiar dacă aş fi reuşit să înnod una sau două astfel de prietenii, ele nu ar fi putut compensa excluderea care mă făcea deja să sufăr; fusesem mereu răsfăţată, alintată, copleşită cu atenţii, stimată, îmi plăcea să fiu iubită; asprimea destinului meu mă speria.

Asprimea aceasta a fost prefigurată de tatăl meu; mă bizuisem pe sprijinul, pe simpatia, pe aprobarea sa: am fost profund decepţionată să-l văd refuzându-mi toate aşteptările. Era o diferenţă imensă între planurile mele ambiţioase şi scepticismul lui morocănos; morala sa cerea imperativ să fie respectate instituţiile; indivizii nu aveau altceva

de făcut pe pământ decât să evite necazurile şi să se bucure cât mai mult de viaţă. Tatăl meu spunea permanent că trebuie să ai un ideal şi, în pofida faptului că nu-i putea suferi, îi invidia pe italieni, cărora Mussolini le dăduse aşa ceva: în acelaşi timp, mie nu-mi propunea nici un ideal. De fapt, nici nu-i ceream atât de mult. Date fiind vârsta lui şi împrejurările, consideram că are o atitudine firească şi că, la rându-i, ar trebui s-o poată înţelege pe a mea. Existau subiecte – Societatea Naţiunilor, cartelul stângii, războiul din Maroc – în privinţa cărora nu aveam păreri şi le acceptam în totalitate pe ale sale. Iniţial, n-am încercat să atenuez divergenţele dintre noi, ele mi se păreau prea anodine.

Tata credea că Anatole France e cel mai important scriitor al secolului; la sfârşitul vacanţei îmi dăduse să citesc *Crinul roşu* şi *Zeilor le e sete*. Nu m-au entuziasmat şi s-a văzut. A insistat şi mi-a dăruit, când am împlinit 18 ani, cele patru volume din *Viaţa literară*. Hedonismul lui France m-a indignat. Căuta în artă doar plăceri egoiste: câtă josnicie! am gândit. Dispreţuiam, de asemenea, platitudinea romanelor lui Maupassant, care pentru tata erau capodopere. Am spus-o în termeni politicoşi, dar tata s-a supărat: simţea prea bine că refuzurile mele au legătură cu multe lucruri. S-a supărat şi mai tare când am criticat anumite chestiuni care ţineau de tradiţie. Suportam greu mesele de prânz, cinele care adunau toate rubedeniile de câteva ori pe an, acasă la o verişoară sau alta; am afirmat că doar sentimentele contează, nicidecum alianţele şi legăturile de sânge întâmplătoare; tata avea cultul familiei şi a început să creadă că nu am inimă. Nu eram de acord cu concepţia lui despre căsătorie; mai puţin auster decât familia Mabille, atribuia dragostei un loc important; eu însă nu puteam despărţi dragostea de prietenie: el nu vedea nimic comun între aceste două sentimente. Eu nu eram de acord cu faptul că unul din soţi l-ar putea „înşela“ pe celălalt: dacă nu se mai suportau reciproc, trebuiau să se despartă. Mă enerva că tata admitea ca soţul să „calce pe alături“. Nu eram feministă, în sensul că nu eram preocupată de politică: nu-mi păsa de dreptul de vot. Însă în ochii mei bărbaţii şi femeile erau persoane cu drepturi egale şi pretindeam să aibă o relaţie de o perfectă reciprocitate. Atitudinea tatei în privinţa „sexului frumos“ mă rănea. În ansamblu, frivolitatea legăturilor, a iubirilor, a adulterelor din lumea burgheză îmi producea silă. Unchiul meu Gaston ne-a dus pe mine, pe sora şi pe verişoara mea să vedem o nevinovată operetă a lui Mirande intitulată *Passionnément*; la întoarcere, mi-am exprimat repulsia cu o îndârjire care i-a surprins total pe părinţii mei: totuşi citeam Gide şi Proust fără nici o umbră de revoltă. Morala sexuală predicată în mod curent mă irita atât prin constrângerile, cât şi prin concesiile sale. Citind un fapt divers, am aflat cu stupoare că avortul era considerat un delict; ceea

ce se petrecea în trupul meu mă privea numai pe mine; nici un argument nu m-a făcut să-mi schimb această convingere.

Discuţiile noastre în contradictoriu s-au înveninat foarte repede; dacă s-ar fi arătat mai tolerant, l-aş fi putut accepta pe tata aşa cum era; dar în ochii săi eu nu eram încă nimic, abia păşeam în viaţă, iar faptul că aveam opinii şi gusturi contrare lui îi dădea impresia că îl reneg în mod voit. Pe de altă parte, înţelegea mult mai bine decât mine pe ce drum intrasem. Respingeam ierarhiile, valorile, actele ceremonioase specifice elitei; critica mea, credeam, avea scopul de a o dezbăra de nişte reminiscenţe inutile; în fapt, viza desfiinţarea acelei elite. Doar individul îmi părea real şi important: fatalmente, aveam să ajung să prefer clasei mele societatea luată în ansamblu. Într-un cuvânt, eu eram cea care deschisese ostilităţile; dar ignoram asta şi nu înţelegeam de ce tata şi anturajul său mă condamnau. Căzusem într-o cursă; burghezia mă convinsese că interesele sale erau totuna cu cele ale umanităţii; credeam că, de comun acord cu ea, puteam ajunge la adevăruri valabile pentru toată lumea: de îndată ce mă apropiam de acestea, ea se ridica împotriva mea. Mă simţeam „năucită, dureros dezorientată.“ Cine mă înşelase? de ce? cum? În orice caz, eram victima unei nedreptăţi şi, încetul cu încetul, ciuda mea s-a transformat în revoltă.

Nimeni nu mă accepta aşa cum eram, nimeni nu mă iubea: am luat hotărârea că mă voi iubi de una singură suficient pentru a compensa părăsirea. Altădată, eram mulţumită de mine însămi şi nu încercam să mă cunosc; de acum încolo, voi căuta să mă dedublez, să mă privesc din afară, să mă supraveghez; în Jurnal, stăteam de vorbă cu mine însămi. Pătrundeam într-o lume a cărei noutate mă zăpăcea. Am învăţat ce deosebeşte disperarea de melancolie, uscăciunea de seninătatea sufletească; am învăţat să cunosc şovăielile inimii şi delirurile ei, zbuciumul marilor renunţări şi şoapta subtilă a speranţei. Mă entuziasmam ca în serile în care contemplam cerul mereu schimbător, dincolo de dealurile albăstrui; eram şi peisajul, şi privirea: existam doar prin mine şi pentru mine. Mă bucuram că exilul meu mă izgonise către bucurii atât de înălţătoare; îi dispreţuiam pe cei care le ignorau şi mă miram că am putut trăi atâta vreme fără ele.

În tot acest timp, am rămas credincioasă ţelului meu: să fiu de folos. În Jurnal l-am combătut pe Renan: în sensul că nici măcar o mare personalitate nu poate fi un scop în sine; îşi află propria îndreptăţire doar contribuind la ridicarea nivelului intelectual şi moral al întregii omeniri. Catolicismul mă învăţase că toţi oamenii, chiar şi cel din urmă dezmoştenit, merită atenţie: toţi aveau dreptul, în egală măsură, să-şi împlinească esenţa, cum o numeam. Drumul meu era bine conturat: să mă perfecţionez, să mă îmbogăţesc interior, să mă exprim într-o operă care să-i ajute pe ceilalţi să trăiască.

Mi se părea deja că trebuie să transmit mai departe experienţa solitară prin care treceam. În aprilie am scris primele pagini ale unui roman. Mă numeam Éliane şi mă plimbam prin parc împreună cu nişte veri şi verişoare; am luat din iarbă un scarabeu. Ceilalţi mi-au spus: „Arată ce ai acolo!“ Eu strângeam pumnul, ferindu-mă. Mă hărţuiau cu insistenţele, mă chinuiam să scap de ei, fugeam; alergau după mine; gâfâind, cu sufletul la gură, mă afundam în pădure, ei mă scăpau din ochi şi eu începeam să plâng încetişor. Nu după mult timp, îmi ştergeam lacrimile şi murmuram, doar pentru mine: „Nimeni nu va şti, niciodată“; apoi mă îndreptam agale către casă. „Se simţea îndeajuns de puternică sufleteşte pentru a-şi apăra unicul bun, ţinând piept atât loviturilor, cât şi ademenirii mângâierilor şi nedeschizând niciodată pumnul.“

Această fabulă metaforică exprima grija care mă bântuia obsedant: să mă apăr de ceilalţi; căci, deşi nu mă scuteau de reproşuri, părinţii mei aveau pretenţia să am încredere în ei. Mama îmi spusese deseori cât suferise de pe urma răcelii cu care o tratase bunicuţa şi că dorise să fie prietenă cu fiicele sale; dar cum să fi discutat cu mine de la om la om? Pentru ea eram doar un suflet aflat în primejdie, care trebuia salvat: un obiect. Rigiditatea convingerilor ei o făceau incapabilă de concesii, fie şi minore. Nu îmi punea întrebări pentru a stabili o punte de comunicare între noi, mă iscodea. De fiecare dată când mă întreba ceva, aveam impresia că mă spionează prin gaura cheii. Simplul fapt că îşi revendica drepturi asupra mea mă îngheţa. Era înciudată că toate tentativele îi erau sortite eşecului şi încerca să-mi învingă rezervele printr-o grijă insistentă, nereuşind decât să mi le adâncească: „Simone mai degrabă s-ar arăta lumii goală decât să spună ce gândeşte“, exclama ea supărată. Era adevărat: tăceam nesfârşit de mult. Renunţasem să mai discut şi cu tata: nu aveam nici o şansă să-i influenţez opiniile, toate argumentele mele se izbeau de un zid: mă învinovăţise total şi iremediabil, la fel ca mama; nu mai încerca nici măcar să mă convingă, ci doar să arate că sunt vinovată. Cele mai inocente discuţii erau pline de capcane; părinţii mei îmi răstălmăceau cuvintele, le interpretau şi-mi reproşau idei total diferite de ale mele. Întotdeauna mă răzvrătisem împotriva jugului limbajului; acum îmi repetam fraza lui Barrès: „La ce bun cuvintele, această clarificare brutală care ne maltratează complicaţiile?“ De îndată ce deschideam gura, le redam autoritatea asupra mea şi eram închisă din nou în acea lume din care îmi trebuiseră mulţi ani ca să pot evada, o lume în care fiecare lucru are, fără echivoc, un nume, un loc, o destinaţie, în care ura şi iubirea, răul şi binele sunt la fel de clar despărţite precum negrul de alb, unde totul este categorisit, catalogat, cunoscut, înţeles şi iremediabil hotărât dinainte, unde planurile sunt despărţite prin linii ferme, lume scăldată într-o nemiloasă lumină sub care nu se poate

insinua niciodată umbra unei îndoieli. Preferam să tac. Problema era că părinţii mei nu se puteau obişnui cu situaţia şi mă socoteau o fiinţă nerecunoscătoare. Inima mea însă nu era chiar de piatră, cum credea tata, şi sufeream; seara, în pat, plângeam; mi se întâmpla chiar să izbucnesc în hohote sub ochii lor; se supărau, reproşându-mi şi mai abitir nerecunoştinţa. M-am gândit să evit totul dând răspunsuri liniştitoare, minţind; nu m-am împăcat cu această idee: aveam impresia că mă trădez pe mine însămi. Am decis „să rostesc adevărul pur şi simplu, fără lămuriri“; aşa evitam, pe de-o parte, să-mi falsific gândurile şi, pe de altă parte, să le dau în vileag. Eram lipsită de abilitate, întrucât îmi indignam părinţii fără a le ostoi curiozitatea. În fapt, nu exista soluţie, eram între ciocan şi nicovală: părinţii mei nu se împăcau nici cu ce aveam de spus, nici cu muţenia mea; când îmi asumam riscul de a da anumite explicaţii, erau consternaţi. „Priveşti viaţa dintr-un unghi greşit, viaţa nu e atât de complicată“, îmi spunea mama. Dacă mă închideam din nou în mine, tata se plângea: mă ofileam, nu mai eram decât creier. Se lua în discuţie posibilitatea de a fi trimisă în străinătate, se cereau sfaturi în dreapta şi în stânga, toţi păreau scoşi din minţi. Încercam să mă blindez; mă îndemnam să nu mă tem de oprobriu, de ridicol, de interpretări greşite: nu conta ce părere aveau ceilalţi despre mine, nici dacă era sau nu fundamentată. Când voi fi atins acel stadiu al indiferenţei, voi putea râde fără să am chef de râs şi voi încuviinţa tot ce se va spune. Dar, în acele clipe, mă simţeam total ruptă de ceilalţi; mă priveam în oglinda privirii lor: nu eram eu; eu lipseam, nu eram nicăieri; unde să mă regăsesc? Simţeam că mă rătăcesc. „Să trăieşti înseamnă să minţi“, îmi spuneam cu tristeţe; în principiu nu aveam nimic împotriva minciunii; practic, era istovitor să-ţi pui mereu altă mască. Uneori mă gândeam că mă vor lăsa puterile şi că, resemnată, voi redeveni ca toţi ceilalţi.

Acest gând mă înspăimânta, mai ales că ajunsesem să reacţionez cu aceeaşi ostilitate pe care mi-o arătau. Pe vremuri, când îmi făgăduisem să nu le semăn, resimţeam faţă de ei compătimire, nicidecum înverşunare; dar acum urau în mine ceea ce mă deosebea de ei: tocmai pe acea deosebire puneam eu preţ, aşa că trecusem de la compătimire la furie. Cât de siguri erau că au dreptate! Refuzau orice schimbare, orice obiecţie, negau orice problemă. Pentru a înţelege lumea, pentru a mă regăsi pe mine însămi, trebuia să fug de ei.

Era de-a dreptul deconcertant ca, după ce crezusem că păşesc pe o cale triumfală, să realizez brusc că, de fapt, intrasem într-o luptă; şocul a fost atât de puternic, încât mi-a trebuit mult timp ca să-mi revin; doar literatura m-a ajutat să fac saltul de la disperare la mândria de a fi eu însămi. „Familie, te urăsc! cămine baricadate, uşi ferecate pentru totdeauna.“ Imprecaţia lui Ménalque[92] mă încredinţa că, fiindu-mi urât acasă, serveam o cauză nobilă. Când am citit Barrès

pentru prima oară, am aflat că „omul liber“ atrage, fatalmente, ura „Barbarilor“ şi că a le ţine piept este datoria sa de frunte. Nu eram pradă unei obscure nenorociri, ci purtam lupta cea dreaptă.

Barrès, Gide, Valéry, Claudel: împărtăşeam crezurile scriitorilor din noua generaţie; citeam cu febrilitate toate romanele, toate eseurile tinerilor acestora mai mari ca mine. Era firesc să mă recunosc în ei, căci eram de aceeaşi parte a baricadei. Burghezi ca şi mine, nu se simţeau bine în propria piele. Războiul le năruise tihna fără a-i smulge din clasa lor socială; se revoltau, dar numai contra părinţilor, familiei, tradiţiilor. Scârbiţi de vorbele cu care li se „împuiase capul“ în timpul războiului, cereau dreptul de a privi adevărul în ochi şi de a spune lucrurilor pe nume; dar, pentru că nu aveau intenţia să răstoarne ordinea socială, se limitau să-şi studieze amănunţit propriile stări de spirit: propovăduiau „sinceritatea faţă de sine“. Respingând clişeele, locurile comune, refuzau cu dispreţ vechile învăţăminte, cărora le constataseră eşecul; însă nu încercau să construiască altceva; preferau să afirme că nu trebuie să te mulţumeşti niciodată cu nimic: proslăveau neliniştea. Orice tânăr modern era un neliniştit; în 1925, în postul Paştelui, Părintele Sanson se referise, în predica de la Notre-Dame, la „neliniştea omenească“. Cuprinşi de dezgust faţă de vechea morală, cei mai înflăcăraţi ajungeau să pună în discuţie noţiunile de Bine şi Rău: admirau „demonii“ lui Dostoievski, care a devenit unul dintre idolii lor. Unii practicau un estetism dispreţuitor; alţii se alăturau imoralismului.

Eram exact în situaţia acelor fii de familie dezaxaţi; mă despărţeam de clasa căreia îi aparţineam: în ce direcţie trebuia să mă îndrept? Nu se punea problema să cobor în „păturile inferioare“; puteam, trebuia să-i ajutăm să se ridice, dar, deocamdată, în Jurnalul meu amestecam în acelaşi dezgust epicurismul lui Anatole France şi materialismul muncitorilor care „se înghesuiau în sălile cinematografelor“. Cum nu întrezăream vreun loc pe pământ care să mă satisfacă, aveam în vedere, cu entuziasm, să nu mă opresc niciodată, nicăieri. Mă sorteam Neliniştii. Cât priveşte sinceritatea, aspiram la ea din copilărie. Cei din jurul meu respingeau minciuna, dar se fereau cu mare grijă de adevăr; dacă acum îmi era atât de greu să vorbesc, asta se datora repulsiei faţă de moneda falsă, folosită frecvent în anturajul meu. Fără ezitare, am îmbrăţişat imoralismul. Bineînţeles, nu eram de acord cu practicarea furtului din pasiune sau cu zbânţuitul între cearşafuri din plăcere; dar, în măsura în care erau gratuite, expresie a disperării şi a revoltei – şi, bineînţeles, imaginare –, aş fi acceptat fără ezitare toate viciile, violurile şi asasinatele. A comite răul era modul cel mai radical de a respinge orice complicitate cu oamenii de bine.

Refuzul vorbelor goale, al falsei morale şi al comodităţii inerente lor: literatura prezenta această atitudine negativă drept etică pozitivă.

Transforma neliniştea noastră într-o căutare: căutam salvarea. Ne renegaserăm clasa socială ca să ne instalăm în Absolut. „Păcatul este spaţiul uimirii lui Dumnezeu“, afirma Stanislas Fumet în *Notre Baudelaire*. Astfel, imoralismul nu era doar un mod de a sfida societatea, ci şi posibilitatea de a ajunge la Dumnezeu; credincioşi şi necredincioşi, toţi foloseau cu plăcere acest cuvânt care însemna, pentru unii, o prezenţă inaccesibilă, şi pentru ceilalţi, o ameţitoare absenţă: între cele două nu exista nici o diferenţă şi nu mi-a fost greu să-i asociez pe Claudel şi Gide; la amândoi, Dumnezeu se definea în raport cu lumea burgheză ca fiind *celălalt* şi tot ce era altfel exprima ceva divin; în golul din sufletul Ioanei d'Arc a lui Péguy, în lepra care o măcina de vie pe Violaine[93], recunoşteam setea mistuitoare a lui Nathanaël[94]; între un sacrificiu supraomenesc şi o crimă fără motiv nu exista o prea mare diferenţă şi o recunoşteam, în Sygne[95], pe sora lui Lafcadio[96]. Esenţial era să te smulgi de pe pământ – şi astfel atingeai veşnicia.

Între scriitorii tineri, puţini – Ramon Fernandez, Jean Prévost – s-au abătut de la aceste căi mistice, încercând să construiască un nou umanism: nu i-am urmat. Totuşi, cu un an în urmă, acceptasem ideea existenţei unui cer mut şi-l citisem cu emoţie pe Henri Poincaré; îmi plăcea pe pământ; dar umanismul – exceptându-l pe cel revoluţionar, iar cel despre care se vorbea în *N.R.F.*[97] nu era defel – presupunea că universalul poate fi atins de cineva care nu-şi abandonează condiţia burgheză: or, tocmai constatasem, fără drept de apel, că o asemenea speranţă era amăgitoare. În viitor, aveam să acord existenţei mele intelectuale doar o valoare relativă, din moment ce ea nu reuşise să-mi câştige stima tuturora. Am invocat o instanţă superioară care să-mi îngăduie să resping judecăţile străine: m-am refugiat în „eul meu profund“ şi am decis că lui i se va subordona întreaga mea existenţă.

Această schimbare m-a făcut să-mi văd viitorul dintr-o altă perspectivă: „Voi avea o viaţă fericită, rodnică, ilustră“, îmi spuneam la 15 ani. Am hotărât: „Mă voi mulţumi cu o viaţă rodnică.“ Şi acum mi se părea important să fiu de folos omenirii, dar nu mai aşteptam recunoaştere din partea sa, întrucât părerea celorlalţi nu mai trebuia să conteze pentru mine. Nu m-a costat cine ştie ce renunţarea aceasta, căci gloria mi se profilase doar părelnic, în viitor. În schimb, cunoscusem fericirea, o dorisem mereu; nu-mi era uşor să mă abat din calea ei. Dacă totuşi am făcut acest pas, a fost doar pentru că eram convinsă că nu voi avea nicicând parte de ea. O asociasem dintotdeauna cu iubirea, cu prietenia, cu tandreţea, iar eu mă angajam într-un demers „iremediabil solitar“. Pentru a o recâştiga, ar fi trebuit să mă duc înapoi şi să decad: am decretat că orice fericire este prin ea însăşi o decădere. Cum s-o împac cu neliniştea? Îmi plăceau Marele Meaulnes, Alissa, Violaine, Monique a lui Marcel Arland: aveam să

păşesc pe urmele lor. În schimb, nu-mi era interzisă bucuria; şi o simţeam deseori intrându-mi în suflet. Am vărsat multe lacrimi în cursul acelui trimestru, dar am cunoscut şi momente de încântare intensă.

Deşi obţinusem diploma de literatură, nici nu mă gândeam să mă lipsesc de cursurile lui Garric: am continuat să mă aşez în faţa lui în fiecare sâmbătă după-amiază. Entuziasmul nu îmi scăzuse: mi se părea că pământul ar fi fost de nelocuit dacă n-aş fi avut pe cine admira. De câte ori mă întorceam de la Neuilly fără Zaza sau Thérèse, mergeam pe jos; urcam pe Avenue de la Grande Armée; apoi mă jucam într-un fel care, pe atunci, nu presupunea mari riscuri: traversam de-a dreptul, fără să mă opresc, Place de l'Étoile; treceam prin mulţimea care urca şi cobora pe Champs Élysées. Mă gândeam la bărbatul acela, diferit de toţi ceilalţi, care locuia într-un cartier necunoscut, aproape exotic: Belleville; el nu era „neliniştit", dar nu dormea: îşi găsise calea; fără cămin, fără meserie, fără obişnuinţe rutiniere; zilele lui nu aveau momente pierdute: era singur, era liber şi de dimineaţa până seara acţiona, lumina, ardea incandescent. Cât aş fi vrut să-l imit! Deşteptam în inima mea „spiritul Équipe", priveam cu afecţiune toţi trecătorii. Când citeam în Grădina Luxembourg, dacă se aşeza cineva pe bancă lângă mine şi încerca să lege o discuţie, îi răspundeam imediat. Pe vremuri nu aveam voie să mă joc cu fetiţe pe care nu le cunoşteam şi resimţeam o plăcere aparte să calc în picioare vechile tabuuri. Eram din cale-afară de mulţumită când, din întâmplare, aveam de-a face cu „oameni din popor": atunci aveam impresia că pun în practică preceptele lui Garric. Existenţa lui era lumina zilelor mele.

Totuşi, bucuriile pe care mi le prilejuia au fost curând marcate de teamă. Îl ascultam în continuare vorbind despre Balzac, despre Victor Hugo: trebuia de fapt să recunosc că nu făceam altceva decât să prelungesc un trecut mort; acum eram doar o persoană care-i audia cursul, nu-i mai eram elevă; încetasem să mai fac parte din viaţa lui. „Peste câteva săptămâni nici măcar nu-l voi mai vedea", îmi spuneam. Îl pierdusem încă de pe acum. Niciodată nu pierdusem nimic preţios: când lucrurile se distanţau de mine, deja nu mai ţineam la ele; de data aceasta, mă aflam în faţa unei constrângeri, ceea ce mă revolta. Nu, îmi spuneam, nu vreau. Dar iată că voinţa mea era lipsită de importanţă. Cum să lupt? I-am adus lui Garric la cunoştinţă că voiam să mă înscriu în Echipe, iar el m-a felicitat: dar nu se ocupa defel de secţia feminină. Fără îndoială, la anul nu mai aveam să-l întâlnesc deloc. Îmi era atât de greu să suport acest gând, încât am început să divaghez: să nu am, oare, curajul de a-i vorbi, de a-i scrie, de a-i spune că nu pot trăi fără să-l văd? „Şi dacă aş îndrăzni?" mă întrebam. Nu am îndrăznit. „La începutul anului şcolar, voi găsi o cale să-l reîntâlnesc." Această speranţă m-a liniştit puţin. Cu timpul, luptându-

mă să-l ţin pe Garric în viaţa mea, l-am lăsat totuşi să cadă în planul al doilea. Jacques câştiga un loc din ce în ce mai important. Garric era un idol îndepărtat; Jacques se interesa de problemele mele, îmi plăcea să stau de vorbă cu el. Curând am realizat că îşi reocupase în inima mea primul loc.

În vremea aceea eram mai înclinată către uimire decât către înţelegere; n-am încercat să definesc relaţia mea cu Jacques şi nici să mi-o explic. Abia acum reconstitui povestea lui oarecum coerent.

Bunicul patern al lui Jacques fusese căsătorit cu sora bunicuţului – mătuşa mea mustăcioasă care scria în *La Poupée modèle.* Ambiţios, plăcându-i jocurile de noroc, îşi compromisese averea în urma unor speculaţii frenetice. Cei doi cumnaţi se certaseră cumplit din pricina banilor şi, în pofida faptului că bunicuţul însuşi trecuse printr-un şir de falimente, el declarase ritos pe când spuneam că Jacques este logodnicul meu: „Niciodată o nepoată de-a mea nu se va căsători cu un Laiguillon.“ Când a murit Ernest Laiguillon, fabrica de vitralii era încă prosperă; însă în familie se spunea că dacă acest biet Charlot n-ar fi pierit prematur în teribilul accident, ar fi făcut-o să se autolichideze; la fel ca tatăl său, era un întreprinzător excesiv şi peste măsură de încrezător în steaua sa. Fratele mătuşii mele Germaine şi-a asumat conducerea afacerilor până la majoratul nepotului; a făcut-o cu cea mai mare prudenţă, întrucât, spre deosebire de familia Laiguillon, cei din familia Flandin erau provinciali cu vederi înguste, care se mulţumeau cu profituri scăzute.

Jacques avea doi ani când şi-a pierdut tatăl; semăna cu el: îi moştenise ochii parcă stropiţi cu picuri de aur, gura senzuală, atitudinea semeaţă; bunica Laiguillon îl idolatriza şi, încă de când abia învăţase să vorbească, îl trata ca pe un mic cap al familiei: el trebuia să fie protectorul lui Titite şi al mămicii. Jacques şi-a luat rolul în serios; sora şi mama lui îl adulau. După cinci ani de văduvie, mătuşa Germaine s-a recăsătorit cu un funcţionar din Châteauvillain; s-a stabilit acolo şi a născut un băieţel. La început, a ţinut copiii mai mari pe lângă ea. Apoi, ca să poată studia corespunzător, Titite a fost înscrisă ca semi-internă la şcoala Valton, iar Jacques, la Stanislas; locuiau în apartamentul familiei din Bulevardul Montparnasse, supravegheaţi de bătrâna Élise. Cum a suportat Jacques această părăsire? Puţini copii au fost atât de constrânşi la disimulare ca acest tânăr senior detronat, exilat, părăsit. Faţă de tatăl vitreg şi fratele său mai mic manifesta, prin zâmbete binevoitoare, aceleaşi sentimente ca faţă de mama şi de sora sa; mult mai târziu, viitorul avea să arate că doar afecţiunea lui pentru Titite era adevărată; cu siguranţă nu şi-a mărturisit nici sieşi resentimentele: dar nu era deloc întâmplător că o bruftuluia pe bunica sa Flandrin şi că, faţă de familia maternă, manifesta un dispreţ frizând ostilitatea. Gravat pe faţadă, înscris în

lumina frumoaselor vitralii în culori schimbătoare, numele de Laiguillon avea, pentru el, strălucirea unui blazon: se mândrea cu el de-a dreptul ostentativ ca să se răzbune pe maică-sa recunoscându-şi exclusiv ascendenţa paternă.

În familie nu reuşise să ia locul tânărului defunct; în compensaţie, şi-a revendicat insistent moştenirea: la vârsta de opt ani, suportând cu greu tutela provizorie a unchiului său, s-a autoproclamat unic stăpân al casei. Aşa se explică aerele lui de superioritate încă de foarte tânăr. Nimeni nu a ştiut câtă disperare, câtă gelozie, câte resentimente, câte spaime, poate, purta în sine prin podurile singuratice unde prăfuitul trecut îi prefigura viitorul. Dar aroganţa, siguranţa de sine, lăudăroşeniile lui mascau cu siguranţă o mare confuzie interioară.

Copilul este un răzvrătit: Jacques îşi impusese să fie raţional ca un adult. El nu a trebuit să-şi cucerească libertatea, ci să se apere de ea: şi-a autoimpus normele şi interdicţiile la care ar fi fost constrâns de un tată în viaţă. Exuberant, dezinvolt, insolent, a făcut deseori tărăboi la colegiu; mi-a arătat, râzând, pe carnetul de note o observaţie care-i reproşa „diverse zgomote în spaniolă“; nu poza în băieţel-model; era un adult care, în virtutea maturităţii, îşi putea permite să încalce o disciplină ce se impune copiilor. La 12 ani, improvizând, acasă, o comedie-şaradă, şi-a uimit auditoriul făcând apologia căsătoriei din interes; juca rolul unui tânăr care refuza să ia în căsătorie o fată săracă. „Dacă îmi voi întemeia o familie – explica el –, vreau să le pot asigura copiilor mei o viaţă îmbelşugată.“ Adolescent, nu a pus niciodată în discuţie ordinea stabilită. Cum să se fi răsculat împotriva nălucii pe care doar el o făcea să dăinuie deasupra neantului? Fiu bun, frate atent, urma linia pe care i-o indicase un glas din lumea cealaltă. Arăta un respect desăvârşit faţă de instituţiile burgheze. Într-o zi, mi-a spus, referindu-se la Garric: „E un individ foarte bine, dar ar trebui să se căsătorească şi să aibă o meserie. – De ce? – Pentru că un bărbat trebuie să aibă o meserie.“ Lua în serios viitoarele sale îndatoriri. Urma cursuri de artă decorativă, de drept şi se iniţia în afaceri în birourile de la parter, care miroseau a vechituri prăfuite. Afacerile şi dreptul îl plictiseau; în schimb, îi plăcea să deseneze; a învăţat gravura pe lemn şi era foarte interesat de pictură. Din păcate, nu-şi putea pune problema să se consacre acestei pasiuni; unchiul său, care nu înţelegea nimic din bele-arte , conducea foarte bine afacerea; sarcinile lui Jacques aveau să fie cele ale unui alt mic patron oarecare. Se consola preluând năzuinţele îndrăzneţe ale tatălui şi bunicului său: avea proiecte măreţe; nu se va mulţumi cu o modestă clientelă formată din preoţi de ţară; vitraliile Laiguillon aveau să uimească lumea prin calitatea lor artistică şi fabrica va deveni o întreprindere de anvergură. Mama lui şi părinţii ei s-au îngrijorat: „Ar face bine să-l lase pe unchiul lui să conducă afacerea, spunea tata. Jacques o va ruina.“

Adevărul este că sârguinţa lui avea ceva suspect; seriozitatea pe care o afişa la 18 ani semăna prea mult cu cea de la opt ani pentru a nu părea, atât acum, cât şi atunci, jucată. Manifesta un conformism exagerat, ca şi cum n-ar fi aparţinut prin naştere castei în care îşi revendica locul. Proceda astfel întrucât nu reuşise să se substituie efectiv tatălui său: îşi auzea doar propria voce, căreia îi lipsea autoritatea. Evita să conteste cumpătarea cu care se autoînzestrase, cu atât mai mult cu cât, în realitate, nu şi-o însuşise. Niciodată n-a fost totuna cu personajul pe care îl întruchipa zgomotos: Laiguillon fiul.

Intuisem această fractură. Am tras concluzia că, lăuntric, Jacques adoptase unica atitudine pe care o consideram firească: să caute, strângând din dinţi. Nu mă putea convinge prin vehemenţă că e un tip ambiţios şi nici prin vocea ponderată că ar fi un resemnat. Departe de a se număra printre oamenii aşezaţi, mergea până la refuzul înlesnirilor anticonformismului. Mutra lui blazată, privirea şovăielnică, cărţile pe care mi le împrumutase, confidenţele oprite la jumătate, totul mă convingea că trăieşte privind spre un nedesluşit dincolo. Îl iubea pe Marele Meaulnes şi mă făcuse şi pe mine să-l iubesc: îl identificam cu el. Vedeam în Jacques rafinata întruchipare a Neliniştii.

Mergeam deseori să cinez cu familia în Bulevardul Montparnasse. Acele seri nu-mi displăceau. Spre deosebire de ceilalţi din jurul meu, mătuşa Germaine şi Titite nu considerau că mă transformasem într-un monstru; alături de ele, în vastul apartament unde domnea clar-obscurul şi care îmi era familiar din copilărie, se înnodau toate firele existenţei mele: nu mă mai simţeam nici stigmatizată, nici exilată. Purtam cu Jacques scurte discuţii între patru ochi care ne adânceau complicitatea. Părinţii mei nu vedeau cu ochi răi acest lucru. Aveau faţă de Jacques sentimente contradictorii: le era ciudă că nu mai venea în vizită la noi şi că îmi dădea mai multă atenţie decât lor; îl acuzau şi pe el de ingratitudine: Pe de altă parte, Jacques avea o situaţie materială bună: dacă s-ar fi căsătorit cu mine, ce noroc pentru o fată fără zestre! De fiecare dată când îi pronunţa numele, mama afişa un surâs care părea să sublinieze o atitudine discretă; turbam de furie că încercau să transforme într-o instituţie burgheză tocmai o comunicare bazată pe refuzul orizonturilor burgheze; totuşi, mă bucuram că prietenia noastră era acceptată şi că mi se îngăduia să mă văd cu Jacques între patru ochi.

De obicei, sunam la poarta clădirii către sfârşitul după-amiezii; urcam în apartament. Jacques mă întâmpina zâmbind condescendent: „Te deranjez cumva? – Tu nu mă deranjezi niciodată! – Ce faci? – Mă simt bine, ca totdeauna când te văd.“ Amabilitatea lui îmi încălzea inima. Mă conducea în lunga galerie în stil medieval unde îşi instalase masa de lucru; în acel loc nu era niciodată prea multă lumină: o oprea

un vitraliu; iubeam acea penumbră, sipetele şi cuferele din lemn masiv. Mă aşezam pe o sofa acoperită cu catifea roşu-închis; Jacques se plimba în lung şi-n lat, cu o ţigară în colţul gurii, închizând ochii pe jumătate ca să-şi căute gândurile prin vălătucii de fum. Îi înapoiam cărţile pe care mi le împrumutase şi îmi dădea altele; îmi citea din Mallarmé, Laforgue, Francis Jammes, Max Jacob. „Vrei să o iniţiezi în tainele literaturii moderne?“ îl întrebase tata pe un ton jumătate ironic, jumătate rece. „Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere“, răspunsese Jacques. Îşi luase sarcina în serios. „Oricum, ţi-am dezvăluit lucruri frumoase!“ îmi spunea uneori cu mândrie. De altminteri, mă călăuzea cu multă discreţie. „E grozav că ţi-a plăcut *Aimée“,* mi-a spus când i-am înapoiat romanul lui Jacques Rivière; rareori duceam comentariile mai departe, nu-i plăcea să se întindă la vorbă. Când îi ceream câte o lămurire, îmi răspundea deseori, zâmbind, cu un citat din Cocteau: „E ca la accidentele de cale ferată: se simt, nu se explică.“ Dacă mă trimitea la Studioul Ursulinelor ca să văd, împreună cu mama, la matineu, un film de avangardă, sau, la Atelier, cel mai recent spectacol al lui Dullin, îmi spunea doar atât: „Nu trebuie să pierzi asta.“ Uneori, îmi descria minuţios câte un amănunt: lumina galbenă căzând pe colţul unei pânze, o mână care se deschide, pe ecran; străbătută de evlavie, amuzată, vocea lui evoca nemărginirea. Mi-a dat totuşi indicaţii preţioase despre felul în care trebuie privit un tablou de Picasso; mă uluia că poate să recunoască un Braque ori un Matisse fără să vadă semnătura: îmi părea curată vrăjitorie. Mă zăpăceau toate lucrurile noi pe care mi le înfăţişa şi aveam un pic impresia că el e autorul lor. Îi atribuiam mai mult sau mai puţin *Orfeul* lui Cocteau, *Arlechinii* lui Picasso, *Antractul* lui René Clair.

Cu ce se ocupa, de fapt? ce proiecte avea, ce griji? Nu muncea foarte mult. Îi plăcea să gonească noaptea cu maşina prin Paris; intra uneori în braseriile din Cartierul Latin, în barurile din Montparnasse; îmi descria barurile ca pe nişte locuri fabuloase, în care se întâmplă mereu câte ceva. Dar nu era prea mulţumit de viaţa lui. Măsurând galeria cu paşi mari, răvăşindu-şi frumosul păr şaten cu reflexe aurii, mi se destăinuia cu un surâs: „Sunt înfiorător de complicat. Mă rătăcesc în labirintul propriilor mele complicaţii!“ O dată mi-a spus fără urmă de veselie: „Vezi tu, am nevoie să cred în ceva, asta îmi lipseşte! – Nu-ţi este suficient să trăieşti?“ l-am întrebat; eu una credeam în viaţă. A scuturat din cap: „Nu e uşor să trăieşti dacă nu crezi în nimic.“ Apoi a schimbat subiectul; se dezvăluia doar prin crâmpeie de frază, iar eu nu insistam. În discuţiile cu Zaza, nu atingeam niciodată esenţialul; cu Jacques mă apropiam de miezul lucrurilor, dar mi se părea normal ca asta să se întâmple cu cea mai mare discreţie. Ştiam că are un prieten, Lucien Riaucourt, fiul unui

important bancher din Lyon, cu care petrecea nopţi întregi, discutând; se conduceau unul pe celălalt din Bulevardul Montparnasse în strada Beaune, şi uneori Riaucourt rămânea să doarmă pe sofaua roşie. Acest tânăr îl cunoscuse pe Cocteau şi îi încredinţase lui Dullin schiţa unei piese de teatru. Publicase un volum de poezii, ilustrat de Jacques printr-o gravură pe lemn. Mă înclinam în faţa acestor preocupări superioare. Oricum, mă consideram foarte norocoasă pentru că Jacques îmi acorda un loc la periferia vieţii lui. Îmi spunea că, în mod obişnuit, nu avea mare simpatie pentru femei; îşi iubea sora, dar o socotea prea sentimentală; era cu adevărat ieşit din comun ca un băiat şi o fată să poată discuta aşa cum făceam noi.

Din când în când îi spuneam câte ceva despre mine, şi el îmi dădea sfaturi. „Încearcă să fii limpede“, îmi spunea. Încerca să mă convingă că trebuie să accept latura cotidiană a vieţii şi îmi cita din Verlaine: „Un trai cu munci plictisitoare şi mărunte“[98]. Nu eram întru totul de acord; dar mă asculta, mă înţelegea, mă încuraja, mă salva de singurătate pentru câteva clipe, asta era important.

Cred că şi-ar fi dorit să particip mai mult la viaţa lui. Îmi arăta scrisori de la prieteni, voia să mi-i prezinte. Într-o după-amiază l-am însoţit la curse, la Longchamp. Altă dată, mi-a propus să-l însoţesc la *Baletul rus*. Mama a refuzat categoric: „Simone nu iese singură seara.“ Nu-mi punea niciodată la îndoială virtutea; înainte de cină, puteam să rămân singură în apartament cu Jacques ore întregi; însă după aceea, dacă nu era exorcizat de prezenţa părinţilor mei, orice loc devenea un lăcaş de pierzanie. Aşa că prietenia noastră a rămas la stadiul schimburilor de fraze neterminate, întrerupte de lungi tăceri şi de lecturi cu voce tare.

Trimestrul luase sfârşit. Am trecut examenele de matematică şi latină. Era plăcut să înaintezi atât de uşor, să reuşeşti; însă în realitate nu mă pasionau nici ştiinţele exacte, nici limbile moarte. Domnişoara Lambert m-a sfătuit să revin la primul meu proiect; la Sainte-Marie, ea susţinea cursurile de filozofie: ar fi fost bucuroasă să-i fiu studentă. Mi-a dat asigurări că voi obţine agregarea fără nici un fel de greutate. Părinţii mei nu s-au opus. Am fost tare mulţumită de această decizie.

Cu toate că figura lui Garric îşi pierduse o parte din strălucire în ultimele săptămâni, am simţit cum îmi moare ceva în suflet când m-am despărţit de el pe un coridor sumbru al institutului Sainte-Marie. Am mers să-l mai ascult o dată: susţinea o conferinţă într-o sală de pe Bulevardul Saint-Germain, la care luau parte Henri Massis şi domnul Mabille. Acesta a vorbit ultimul; cuvintele i se rostogoleau cu greutate din barbă şi, pe tot parcursul intervenţiei sale, obrajii Zazei ardeau de ruşine. Îl devoram pe Garric din ochi. Simţeam aţintită asupra mea privirea uluită a mamei mele, dar n-am făcut nici un efort să mă stăpânesc. Învăţam pe dinafară acest chip pe care n-aveam să-l mai

văd niciodată. E atât de totală o prezenţă, e atât de radicală absenţa: între cele două nu părea posibilă vreo punte de trecere. Domnul Mabille a tăcut, vorbitorii au părăsit estrada: cortina căzuse.

Continuam să mă agăţ de el. Într-o zi am luat metroul şi am coborât pe un tărâm necunoscut şi atât de îndepărtat, încât aveam senzaţia că depăşisem fraudulos o graniţă: la Belleville. Am mers pe strada largă pe care locuia Garric; ştiam numărul casei; m-am apropiat de ea furişându-mă pe lângă ziduri: dacă m-ar fi surprins, aş fi murit de ruşine. M-am oprit o clipă în faţa casei, i-am privit faţada posomorâtă din cărămidă şi poarta prin care intra şi ieşea el în fiecare dimineaţă şi seară, am trecut mai departe; am privit magazinele, cafenelele, scuarul, toate acele lucruri pe care, cunoscându-le atât de bine, probabil nici nu le mai observa. Ce anume căutam? Oricum, când m-am întors, eram înfrântă.

Convinsă că-l voi reîntâlni pe Jacques în octombrie, mi-am luat rămas-bun de la el fără părere de rău. Căzuse la examenul de drept şi era cam abătut. În ultima strângere de mână, în ultimul zâmbet a pus atâta căldură, încât m-a emoţionat. După ce ne-am despărţit, m-am întrebat neliniştită dacă nu cumva îmi luase calmul drept indiferenţă. Gândul m-a mâhnit peste măsură. Îmi dăruise atât de mult! Nu mă gândeam neapărat la cărţi, la tablouri, la filme, ci la mângâietoarea lumină din privirea lui când îi vorbeam despre mine. Brusc, am simţit nevoia să-i mulţumesc şi i-am scris, dintr-o suflare, o scrisorică. Dar am rămas apoi cu condeiul în aer, nehotărâtă. Jacques aprecia în cel mai înalt grad discreţia. Cu unul dintre zâmbetele sale încărcate de tainice subînţelesuri, îmi citase versurile lui Goethe în versiunea lui Cocteau: „Te iubesc: ce te priveşte asta pe tine?“ Nu-i vor părea oare indiscrete sobrele mele efuziuni? Nu avea să-şi murmure pentru sine: „Ce mă priveşte asta pe mine?“ Şi totuşi, dacă scrisoarea ar fi putut să-l susţină moral oricât de puţin, ar fi fost o laşitate din partea mea să nu i-o trimit. Ezitam, pradă temerii de ridicol care îmi paralizase copilăria; dar nu mai voiam să mă port ca un copil. Am adăugat, în grabă, un post-scriptum: „Poate mă vei socoti ridicolă, dar nu mi-aş ierta-o dacă n-aş îndrăzni niciodată să fiu aşa.“ M-am dus şi-am aruncat scrisoarea într-o cutie poştală.

Mătuşa Marguerite şi unchiul Gaston, care petreceau împreună cu copiii lor vacanţa la Cauterets, ne-au invitat pe sora mea şi pe mine. Cu un an înainte aş fi descoperit muntele cu încântare; acum mă cufundasem în mine însămi şi lumea exterioară nu mă mai interesa. Dincolo de asta, avusesem legături mult prea strânse cu natura pentru a accepta s-o văd adusă în stadiul de distracţie pentru vilegiaturişti; îmi erau servite felii de natură, nelăsându-mi-se nici măcar răgazul singurătăţii ca să mă apropii de ea: neputându-mă dărui, la rându-mi nu am primit nimic. Brazii şi torentele tăceau. Am mers în excursie la

circul glaciar Gavarnie, la lacul Gaube, verişoara mea Jeanne făcea fotografii: eu am văzut doar nişte diorame mohorâte. Aceste decoruri inutil somptuoase nu-mi distrăgeau atenţia de la mâhnirea mea mai mult decât hotelurile hidoase care străjuiau drumurile.

Eram nefericită. Garric dispăruse pentru totdeauna. Iar cu Jacques cum stăteam? În scrisoare îi dădusem adresa de la Cauterets; cum nu i-ar fi plăcut ca răspunsul lui să cadă în alte mâini decât ale mele, fie îmi scria aici, fie nu-mi scria deloc; nu mi-a scris. Cercetam de zece ori pe zi căsuţa cu nr. 46 de la recepţia hotelului: nimic. De ce? Trăisem plină de încredere, fără a-mi face griji pentru prietenia noastră; acum mă întrebam: ce reprezint pentru el? Să i se fi părut scrisoarea mea puerilă sau nelalocul ei? Mă uitase pur şi simplu? Ce tortură! Şi ce n-aş fi dat s-o pot întoarce pe toate feţele, în pace! Dar n-aveam nici un moment de linişte. Dormeam în aceeaşi cameră cu Păpuşica şi cu Jeanne; ieşeam numai în grup; toată ziua trebuia să suport vocile care-mi sfredeleau auzul. La Rallière, seara, cu o ceaşcă de ciocolată în faţă, în holul hotelului, domni şi doamne discutau despre cărţile citite. „E bine scrisă, dar are lungimi.“ Sau: „Are lungimi, dar e bine scrisă.“ Uneori, cu privirea visătoare şi cu nuanţe subtile în voce, cineva nuanţa: „E ciudat“; sau, pe un ton mai ferm: „E cu totul aparte.“ Aşteptam noaptea ca să plâng; a doua zi, scrisoarea tot nu sosea; aşteptam iarăşi seara, cu nervii întinşi la maximum, cu inima sfâşiată. Într-o dimineaţă, am izbucnit în hohote de plâns, în cameră; nu mai ştiu cum am liniştit-o pe biata mea mătuşă, care se speriase.

Înainte să ne întoarcem la Meyrignac, ne-am oprit două zile la Lourdes. Am fost şocată. Muribunzi, infirmi, guşaţi: am realizat pe loc, în faţa acestei sinistre defilări, că lumea nu este o stare de spirit. Oamenii aveau trup şi sufereau în trupul lor. Mergând în urma unei procesiuni, insensibilă la răgetul imnurilor religioase şi la izul acrişor al bigotelor în delir, mi-a fost ruşine de sentimentul meu de autosatisfacţie. Adevărată era doar acea mizerie opacă. O invidiam oarecum pe Zaza, care în timpul pelerinajelor spăla vasele bolnavilor. Să te devotezi. Să uiţi de tine. Cum? De ce? Mistificată de speranţe groteşti, nefericirea era aici prea golită de sens pentru a-mi ridica vălul de pe privire. M-am îmbibat câteva zile de oroare; apoi am revenit la grijile mele.

Avusesem o vacanţă chinuitoare. Îmi târam paşii prin plantaţia de castani şi plângeam. Mă simţeam absolut singură pe lume. În acel an, sora mea devenise o străină pentru mine. Îmi exasperasem părinţii cu atitudinea de austeritate agresivă; mă observau cu ochi bănuitori. Citeau romanele pe care le adusesem cu mine, discutau între ei sau cu mătuşa Marguerite: „E morbid, e alături cu drumul, nu e ceea ce ar trebui să fie“, spuneau adesea; comentariile astea mă răneau la fel de tare ca şi cele despre stările mele sufleteşti sau ca presupunerile lor

referitor la ce aş gândi. Fiind mai puţin ocupaţi decât la Paris, nu mai erau la fel de dispuşi să-mi suporte tăcerile, iar eu am stricat şi mai rău totul având două sau trei ieşiri necontrolate. În pofida eforturilor mele, rămăsesem foarte vulnerabilă. Când mama clătina din cap, spunând: „E clar, aşa nu mai merge“, turbam de furie; dar dacă reuşeam să le intru în voie şi o auzeam oftând satisfăcută şi rostind: „Aşa-i mai bine“, eram de-a dreptul exasperată. Ţineam la părinţii mei şi, în aceste locuri unde fuseserăm atât de legaţi unii de alţii, resimţeam neînţelegerile noastre mai dureros decât la Paris. Pe de altă parte, n-aveam ocupaţie: nu-mi putusem procura decât un număr mic de cărţi. După ce am citit un studiu despre Kant, a început să mă pasioneze idealismul critic, care mi-a confirmat refuzul de a crede în Dumnezeu. În teoriile lui Bergson despre „eul social şi eul profund“ mi-am recunoscut, cu încântare, propria experienţă. Însă vocile impersonale ale filozofilor nu mă reconfortau în aceeaşi măsură ca autorii cărţilor mele de căpătâi. Nu mai simţeam în jur prezenţe frăţeşti. Singurul refugiu era Jurnalul meu intim; după ce îmi rosteam acolo iarăşi plictisul şi tristeţea, începeam din nou să mă plictisesc – cu tristeţe.

Într-o noapte, la La Grillère, tocmai mă culcasem în imensul meu pat de ţară când m-a cuprins spaima; mi se mai întâmplase să resimt atât de puternic frica de moarte, încât să plâng, să ţip; de data aceasta era mult mai rău: viaţa alunecase deja în neant; nu exista nimic, nicăieri, în afară de o spaimă, aici şi acum, atât de îngrozitoare, de violentă, încât am fost pe punctul de a bate la uşa mamei, sub pretextul că mă simt rău, doar pentru a-i auzi vocea. Am reuşit să adorm până la urmă, dar amintirea acestei crize a fost înfiorătoare.

Când m-am întors la Meyrignac, m-am gândit să mă apuc de scris; preferam literatura filozofiei, şi nu aş fi fost deloc bucuroasă dacă mi s-ar fi prezis că voi ajunge un fel de Bergson; nu voiam să vorbesc în acel limbaj abstract care pe mine nu mă emoţiona. Visam să scriu un „roman al vieţii lăuntrice“; voiam să-mi transmit experienţa. Am ezitat. Pe de-o parte, mi se părea că am „atâtea lucruri de spus“; însă realizam că scrisul este o artă pe care n-o stăpânesc. Mi-am notat totuşi câteva subiecte de roman şi, într-un final, m-am hotărât. Am scris prima mea carte. Era povestea unei evadări nereuşite. Eroina avea vârsta mea, 18 ani; îşi petrecea vacanţa cu familia într-o casă la ţară, unde trebuia să apară şi logodnicul ei, pe care îl iubea doar de formă. Până atunci se mulţumise cu o existenţă banală. Deodată, a descoperit „altceva“. Un muzician genial i-a revelat adevăratele valori: arta, sinceritatea, neliniştea. Şi-a dat seama că până atunci trăise în minciună; s-a născut în ea o ardoare, o dorinţă necunoscută. Muzicianul plecase; logodnicul sosise. A auzit din camera ei, situată la primul etaj, vesela zarvă a urărilor de bun-venit; şovăia: va păstra sau

va pierde ceea ce i se dezvăluise? Îi lipsea curajul. A coborât scara şi a intrat, surâzătoare, în salonul unde toţi o aşteptau. Nu mi-am făcut iluzii asupra valorii acestei povestiri; însă era pentru prima oară când puneam în cuvinte propria-mi experienţă şi mi-a făcut plăcere să scriu despre ea.

Îi trimisesem lui Garric o scurtă scrisoare, ca de la student la profesor, şi îmi răspunsese printr-o carte poştală, ca de la profesor la student; nu mă mai gândeam la el prea mult. Prin propriul exemplu, mă incita să mă smulg din mediul, din trecutul meu: condamnată la singurătate, păşisem grăbită, pe urmele lui, pe calea eroismului. Însă era un drum anevoios şi aş fi preferat, desigur, ca această condamnare să fie amânată; prietenia lui Jacques mă îndreptăţea să nutresc o asemenea speranţă. Culcată în iarba-neagră, rătăcind pe drumuri nebătute, îi evocam mereu imaginea. Nu-mi răspunsese la scrisoare; dar, cu trecerea timpului, intensitatea dezamăgirii scădea; era năpădită de amintiri: zâmbetul cu care mă întâmpina, complicitatea noastră, ceasurile blânde petrecute în preajma lui. Eram atât de sătulă de plâns, încât m-am lăsat pradă visării. Voi aprinde lampa, mă voi aşeza pe sofaua roşie: voi fi la mine acasă. Îl voi privi pe Jacques: va fi al meu. Îl iubeam, fără îndoială: de ce nu m-ar fi iubit şi el? Am început să-mi fac planuri de fericire. Renunţasem la fericire doar pentru că avusesem impresia că îmi este refuzată; dar de îndată ce mi-a părut cu putinţă, am reînceput s-o doresc.

Jacques era frumos, de o frumuseţe copilărească şi carnală; cu toate acestea, nu mi-a inspirat niciodată nici cea mai mică tulburare, nici măcar o umbră de dorinţă; poate că mă înşelam scriind în carnetul meu, nu fără un pic de mirare, că, dacă ar fi schiţat cel mai mic gest de tandreţe, ceva în mine ar fi dat înapoi: asta dovedeşte că în imaginaţie, cel puţin, păstram o oarecare distanţă. Totdeauna îl considerasem pe Jacques un fel de frate mai mare şi oarecum îndepărtat; cu ostilitate sau cu bunăvoinţă, familia ne sortise mereu unul celuilalt; fără îndoială, de aceea sentimentele pe care le încercam pentru el se adresau, de fapt, unui înger.

Aceste sentimente îşi datorau faptului că eram veri caracterul irevocabil, pe care li-l atribuisem încă de la început. Le reproşasem cu ardoare lui Joe şi Maggie că îşi trădaseră sentimentele din copilărie: consideram că, iubindu-l pe Jacques, îmi împlinesc destinul. Îmi aminteam de vechea noastră logodnă şi de vitraliul pe care mi-l făcuse cadou; mă bucuram că adolescenţa ne separase şi că bucuria regăsirii a fost astfel explozivă. Această idilă era scrisă, evident, în stele.

Adevărul este că am crezut în predestinarea ei întrucât, fără să mi-o spun direct, întrevedeam în ea soluţia ideală pentru rezolvarea tuturor problemelor mele. În pofida faptului că uram obiceiurile burgheze, rămăsesem cu nostalgia serilor liniştite din biroul negru cu roşu, din

vremea când nici nu concepeam că m-aş putea vreodată despărţi de părinţi. Acum, casa Laiguillon, frumosul apartament cu covoarele lui în care ţi se afundau picioarele, cu salonul lui luminos, cu galeria întunecată, era pentru mine ca un cămin; aveam să citesc alături de Jacques, să spun în gând „noi doi“ aşa cum, cândva, spuneam şoptit: „noi patru“; mama şi sora lui mă vor înconjura cu dragostea lor, părinţii mei se vor îmblânzi: voi fi din nou cea iubită de toată lumea, îmi voi relua locul în această societate în afara căreia nu întrezăream altceva decât surghiunul. Cu toate acestea, nu voi abdica în nici o privinţă; alături de Jacques, fericirea nu putea fi niciodată un somn; zilele noastre aveau să se repete cu tandreţe, dar căutarea ne-o vom continua zi de zi: ne vom rătăci umăr la umăr, fără a ne pierde vreodată unul de celălalt, uniţi prin neliniştea noastră. Astfel, aveam să-mi aflu salvarea în împăcarea sufletească, nu în sfâşiere. Cu lacrimile secate, plictisită de moarte, am mizat brusc totul, întreaga mea viaţă, pe această şansă. Aşteptam cu nerăbdare sfârşitul vacanţei şi în tren, la întoarcere, inima îmi bătea nebuneşte.

Când am intrat în apartamentul cu mochetă decolorată, m-am trezit brutal la realitate: nu ajunsesem la Jacques, ci acasă; aveam să-mi petrec anul între aceşti pereţi. Dintr-o singură privire, am cuprins tot şirul zilelor şi lunilor: ce pustietate! Ştersesem cu buretele toate vechile prietenii, camaraderii, plăceri; Garric era pierdut pentru mine; aveam să-l văd pe Jacques de două-trei ori pe lună şi nimic nu mă îndreptăţea să aştept de la el mai mult decât îmi dăduse. Voi cunoaşte, aşadar, din nou deznădejdea trezirilor de dimineaţă fără nici o bucurie în perspectivă; lada de gunoi de golit; apoi, oboseala, plictisul. În tăcerea plantaţiei de castani, speranţa fabuloasă care mă îmboldise, cu un an în urmă, să pornesc la drum se stinsese; avea să reînceapă totul; în afară de acea benefică nebunie care mă ajutase să îndur orice.

Am fost atât de speriată, încât am vrut să alerg imediat la Jacques: doar el putea să mă ajute. După cum am mai spus, părinţii mei aveau faţă de el sentimente ambigue. În dimineaţa aceea, mama mi-a interzis să mă duc să-l văd şi a avut o violentă ieşire contra lui şi contra influenţei pe care o exercita asupra-mi. Încă nu îndrăzneam să fiu neascultătoare, nici să mint la modul serios. Dimineaţa îi spuneam mamei tot ce aveam de gând să fac; seara îi dădeam raportul zilei. M-am supus. Dar mă sufocam de furie şi mai ales de amărăciune. Aşteptasem această întâlnire săptămâni de-a rândul şi fusese de ajuns un capriciu al mamei ca să fiu lipsită de o bucurie. Am realizat cu groază cât de dependentă sunt. Nu numai că eram condamnată la surghiun, nici măcar nu mi se dădea libertatea să lupt împotriva destinului neprielnic; faptele, gesturile, cuvintele mele, totul era ţinut sub control; îmi erau spionate gândurile şi un singur cuvânt putea nărui planurile la care ţineam cel mai mult: îmi era interzis orice drept

de apel. În anul care trecuse mă împăcasem într-un fel cu soarta mea, dată fiind uimirea pe care mi-o provocaseră incredibilele transformări ce se petreceau în mine; acum, această aventură luase sfârşit, iar eu cădeam din nou în braţele deznădejdii. Devenisem alta şi aveam nevoie ca şi lumea din jurul meu să fie alta: care? De fapt, ce doream? Nu eram capabilă nici măcar să-mi imaginez. Această pasivitate mă aducea în pragul disperării. Nu-mi mai rămânea decât să aştept. Cât timp? Trei ani, patru ani? e foarte mult când ai 18 ani. Şi chiar dacă i-aş petrece în închisoare, legată fedeleş, la eliberare voi fi la fel de singură, fără iubire, fără pasiune, fără nimic. Să predau filozofia în provincie: la ce bun? Să scriu? încercările mele de la Meyrignac nu valorau nimic. Dacă rămâneam aceeaşi, robită aceloraşi obiceiuri, aceluiaşi veşnic plictis, n-aveam să progresez niciodată; niciodată nu voi reuşi să construiesc o operă. Nu, nici o lumină nicăieri. Pentru prima oară în viaţă credeam, sincer, că e mai bine să mori decât să trăieşti.

Peste o săptămână am primit permisiunea de-a merge să-l văd pe Jacques. Ajunsă în faţa porţii lui, am intrat în panică: era singura mea speranţă şi nu mai ştiam nimic despre el, ştiam doar că nu-mi răspunsese la scrisoare. Îl emoţionase sau îl iritase? Cum avea să mă întâmpine? M-am învârtit în jurul clădirii o dată, de două ori, mai mult moartă decât vie. Soneria încastrată în zid mă speria: avea aceeaşi falsă nevinovăţie ca gaura neagră în care, imprudentă, îmi băgasem degetele în copilărie. Am apăsat pe buton. Ca de obicei, poarta s-a deschis automat şi am urcat scara. Jacques mi-a surâs şi m-am aşezat pe sofaua roşu-închis. Mi-a întins un plic care avea pe el numele meu: „Iat-o, mi-a spus, am preferat să nu ţi-o trimit ca să rămână totul doar între noi.“ Se înroşise până-n albul ochilor. Am desfăcut scrisoarea. Pusese ca motto: „Oare te priveşte?“ Mă felicita că nu mă temusem de ridicol, îmi spunea că deseori „în după-amiezile fierbinţi şi singure“ se gândise la mine. Îmi dădea sfaturi. „Ţi-ai şoca anturajul mai puţin dacă ai fi mai umană; în plus, este o dovadă de tărie, eram gata să spun, de orgoliu… Secretul fericirii şi culmea artei sunt să trăieşti ca toată lumea, nesemănând însă cu nimeni.“ Sfârşea cu această frază: „Ai vrea să mă consideri prietenul tău?“ În inima mea a răsărit un soare imens. Apoi Jacques a început să vorbească în fraze trunchiate în timp ce amurgea. Nu mergea bine, mi-a spus, nu mergea bine deloc. Era în mare încurcătură şi tare nemulţumit; crezuse că reprezenta ceva, acum nu mai credea; se dispreţuia, nu mai ştia ce să facă. Îl ascultam, înduioşată de umilitatea lui, entuziasmată de încrederea lui, copleşită de amărăciunea lui. L-am părăsit cu inima în flăcări. M-am aşezat pe o bancă pentru a atinge, pentru a privi darul pe care mi-l făcuse: o foaie de hârtie frumoasă şi densă, având colţurile întărite şi, pe ea, semne violete. Unele dintre sfaturile lui mă

uimiseră: nu aveam deloc impresia că aş fi inumană; nu încercam să şochez cu bună ştiinţă; ideea de a trăi ca toată lumea nu mă atrăgea deloc. Eram mişcată că se gândise să compună, pentru mine, acele cadenţe. Am recitit de zece ori mottoul: „Oare te priveşte?“ Însemna că Jacques ţinea la mine mai mult decât îmi arătase vreodată, era limpede; dar mai apărea la suprafaţă un adevăr: nu mă iubea; altfel nu s-ar fi cufundat într-un asemenea marasm. Mi-am recunoscut pe loc greşeala; era limpede ca lumina zilei; iubirea şi neliniştea sunt imposibil de reconciliat. Jacques mă adusese cu picioarele pe pământ: lecturile în doi la lumina aceleiaşi lămpi, liliacul şi trandafirii nu ne erau nouă destinate. Eram prea lucizi, prea exigenţi pentru a avea încredere în protecţia iluzorie a iubirii. Jacques nu avea să se oprească niciodată din angoasata lui goană. Ajunsese pe culmile disperării, pe punctul de a o transforma în dezgust de sine; trebuia să-l urmez pe acest drum dificil. Le-am chemat în ajutor pe Alissa şi pe Violaine şi m-am cufundat în renunţare. „Nu voi mai iubi niciodată pe nimeni, dar între noi doi iubirea este imposibilă“, mi-am spus cu hotărâre. N-am tăgăduit convingerea care mi se conturase în minte în timpul vacanţei: Jacques era destinul meu. Dar motivele pentru care îmi legam soarta de-a lui excludeau fericirea. Aveam un rol important în viaţa lui; dar nicidecum acela de a-l împinge la pasivitate; trebuia să-i înlătur momentele de descurajare, trebuia să-l ajut să-şi continue căutarea. Am trecut imediat la acţiune. I-am scris o altă scrisoare în care-i propuneam ţeluri de viaţă descoperite la cei mai valoroşi autori.

Era firesc să nu-mi răspundă atâta vreme cât voiam amândoi ca prietenia noastră „să rămână între noi“. Totuşi, mă măcinam lăuntric. Într-o seară, pe când luam cina cu el împreună cu familia, i-am pândit o lucire complice în ochi; nimic. A glumit mai extravagant ca de obicei. „Te ţii în continuare de nebunii“, spunea mama lui râzând. Părea atât de lipsit de griji şi, în ceea ce mă priveşte, atât de nepăsător, încât am fost sigură că, de data asta, greşisem total: trebuie să-l fi agasat disertaţia pe care i-o băgasem pe gât. „Dureroasă, dureroasă seară în care masca îi ascundea mult prea bine chipul… îmi e îngrozitor de silă“, scriam a doua zi dimineaţa. Am decis să mă izolez, să-l uit. Dar, peste opt zile, mama, informată de familie, m-a anunţat că Jacques căzuse din nou la examen; era foarte afectat; ar fi amabil din partea mea să mă duc să-l văd. Nu am pregetat: mi-am pregătit pansamentele, balsamurile alinătoare şi am zburat către el. Într-adevăr, Jacques părea terminat; prăbuşit într-un fotoliu, neras, descheiat la guler, cu o ţinută aproape neglijentă, nici măcar n-a încercat să zâmbească. Mi-a mulţumit pentru scrisoare, dar fără convingere, am avut impresia. Mi-a repetat că nu era bun de nimic, că nu valorează nimic. Toată vara îşi irosise timpul prosteşte, strica tot ce atingea, îi era silă de el. Am încercat să-i ridic moralul, dar n-aveam

tragere de inimă. La plecare, mi-a spus în şoaptă: „Mulţumesc că ai venit“ pe un ton profund, care m-a mişcat; m-am întors acasă totuşi foarte abătută. De data asta nu reuşeam să zugrăvesc în culorile sublimului confuzia lui Jacques; nu ştiam exact cu ce se ocupase în timpul verii, dar bănuiam tot ce e mai rău: jocul de cărţi, alcoolul şi ceea ce, cu un termen destul de vag, numeam dezmăţ. În mod sigur avea scuze: dar mi se părea dezamăgitor faptul că trebuie scuzat. Îmi aminteam de marele vis de dragoste-admiraţie pe care mi-l făurisem la 15 ani şi-l comparam, plină de tristeţe, cu afecţiunea mea pentru Jacques: nu, nu-l admiram. Poate că orice admiraţie este o păcăleală; poate că în adâncul oricărei inimi se află doar o paradă nedesluşită de măşti; poate că unica legătură posibilă între două fiinţe este compasiunea. Acest pesimism n-a izbutit să mă consoleze.

Următoarea noastră întâlnire mi-a produs noi motive de perplexitate. Jacques îşi revenise, râdea şi, cu o voce gânditoare, făcea planuri rezonabile. „Într-o zi mă voi însura“, a zis dintr-odată. Fraza asta m-a răscolit. O rostise din întâmplare sau cu un scop anume? În acest ultim caz, era o promisiune sau un avertisment? Îmi era imposibil să suport gândul că alta, nu eu, i-ar putea fi soţie: pe de altă parte, am realizat că ideea de-a mă mărita cu el îmi inspira repulsie. Toată vara cochetasem cu ea; acum, gândindu-mă la această căsătorie pe care părinţii mei o doreau cu ardoare, îmi venea să fug. Nu mai vedeam în ea salvarea, ci pieirea mea. Timp de câteva zile, am fost terorizată.

Când am venit din nou să-l văd pe Jacques, avea în vizită nişte prieteni; mi i-a prezentat, apoi au discutat mai departe între ei: despre baruri şi barmani, greutăţi băneşti, intrigi obscure; îmi făcea plăcere că prezenţa mea nu le deranjase discuţia; pe de altă parte, discuţia lor mă deprima. Jacques m-a rugat să-l aştept până îşi conduce prietenii cu maşina; am rămas pe sofaua roşie şi, cu nervii întinşi la maximum, am plâns în hohote. Mă calmasem deja când s-a întors. Expresia i se schimbase şi din cuvintele sale răzbătea din nou o gingaşă afecţiune. „Să ştii, o prietenie ca a noastră este cu totul ieşită din comun“, mi-a spus. A coborât cu mine pe Bulevardul Raspail şi am rămas îndelung în faţa unei vitrine în care era expus un tablou alb, de Foujita. A doua zi, Jacques pleca la Châteauvillain, unde avea să stea trei săptămâni. M-am gândit cu uşurare că în răstimpul cât va fi plecat blândeţea acestui amurg va fi ultima mea amintire.

Totuşi, zbuciumul meu nu s-a potolit: nu mai înţelegeam ce se petrece cu mine. Uneori Jacques însemna totul; alteori, nimic. Mă miram că simt „uneori un fel de ură împotriva lui“. Mă întrebam: „De ce pornirile mele tandre se nasc doar din aşteptare, din regret, din milă?“ Mă îngheţa ideea unei iubiri împărtăşite. Când mi se estompa nevoia de el, mă simţeam sărăcită; cu toate astea, scriam: „Am nevoie

de *el* – nu să-*l văd*.“ În loc să mă stimuleze, ca anul trecut, discuţiile noastre mă lăsau fără vlagă. Îmi plăcea mai mult să fiu la distanţă şi să mă gândesc la el decât să stăm faţă în faţă.

La trei săptămâni de la plecarea lui, trecând prin Piaţa Sorbonei, i-am zărit maşina în faţa restaurantului Harcourt. Ce lovitură! Ştiam că îşi trăieşte viaţa departe de mine: vorbiserăm despre asta, deşi nu deschis; eu ocupam un loc marginal. Totuşi îmi plăcea să cred că în discuţiile noastre aducea tot ce era mai autentic în el; această maşină, lângă o bordură de trotuar, afirma contrariul. În acel moment, clipă de clipă, Jacques exista în carne şi oase pentru alţii, nicidecum pentru mine; cât cântăreau, în mulţimea săptămânilor şi lunilor, timidele noastre întâlniri? Într-o seară a venit la noi în vizită; a fost fermecător; iar eu m-am simţit crunt decepţionată. De ce? Înţelegeam din ce în ce mai puţin. Mama şi sora lui veniseră pentru scurt timp la Paris, astfel că nu-l mai vedeam singur. Aveam impresia că ne jucăm de-a v-aţi ascunselea şi că s-ar putea să nu ne găsim niciodată. Îl iubeam sau nu? Mă iubea? Mama mi-a repetat, pe un ton destul de acru, ceea ce-i spusese mama lui Jacques: „Simone este foarte drăguţă; păcat că mătuşa Françoise o îmbracă aşa urât.“ Critica nu mă privea; am reţinut că îi place chipul meu. Dar Jacques avea abia 19 ani, studii de terminat, serviciul militar de satisfăcut; era firesc să se refere la căsătorie doar prin vagi aluzii; această rezervă nu dezminţea căldura cu care mă primea, surâsurile lui, felul în care îmi strângea mâna. Îmi scrisese: „Oare te priveşte?“ În acel an, exista un fel de complicitate în afecţiunea pe care mi-o arătau mătuşa Germaine şi Titite: familia lui părea să ne considere logodiţi, ca şi a mea, de altfel. Dar ce era, de fapt, în capul lui? Uneori părea atât de indiferent! La sfârşitul lui noiembrie am luat cina într-un restaurant cu părinţii lui şi ai mei. A vorbit, a glumit; prezenţa lui era masca perfectă a absenţei: mă rătăceam în această mascaradă. Am plâns jumătate de noapte.

Peste câteva zile am văzut, pentru prima oară în viaţă, pe cineva murind: unchiul Gaston s-a dus brusc în urma unei ocluzii intestinale. A agonizat o noapte întreagă. Mătuşa Marguerite l-a ţinut de mână şi i-a spus tot timpul cuvinte pe care nu le auzea. La căpătâiul patului stăteau copiii lui, părinţii mei, sora mea şi cu mine. Horcăia şi vomita nişte chestii negre. Când a încetat să respire, mandibula i-a căzut, atârnând, şi i-a fost ridicată cu o faşă pe care i-au legat-o în jurul capului. Tata, pe care nu l-am văzut niciodată plângând, acum hohotea. Violenţa disperării mele i-a surprins pe toţi şi chiar pe mine însămi. Îl iubeam mult pe unchiul meu, iubeam şi amintirea partidelor de vânătoare de la Meyrignac, din zori; o iubeam mult pe verişoara mea Jeanne şi mi-era groază să-mi spun că e orfană. Dar nici regretele, nici compasiunea nu puteau justifica furtuna cumplită care m-a devastat timp de două zile: îmi era de nesuportat acea privire

tulbure pe care unchiul i-o aruncase soţiei sale chiar în clipa morţii şi în care se citea ireparabilul. Ireparabil; iremediabil: aceste cuvinte îmi loveau creierul cu atâta putere, încât aveam senzaţia că va exploda; şi alt cuvânt le răspundea: inevitabil. Poate că la rândul meu voi vedea, cândva, acea privire în ochii bărbatului pe care-l voi fi iubit multă vreme.

Jacques a fost cel care m-a consolat. A părut atât de emoţionat de privirea mea răvăşită, s-a purtat atât de afectuos, încât mi-am şters lacrimile. În timp ce luam prânzul la bunica lui Flandin, aceasta mi-a spus, printre altele: „Nu vei mai fi tu însăţi dacă nu vei munci.“ Jacques m-a privit cu tandreţe: „Sper că va rămâne totuşi ea însăşi.“ Mi-am spus: „N-am avut dreptate să mă îndoiesc: mă iubeşte.“ Săptămâna următoare am luat cina la el şi mi-a mărturisit, într-o scurtă discuţie între patru ochi, că ieşise din încurcături, dar se teme să nu se îmburghezească. Apoi, imediat după masă, a plecat. I-am inventat scuze, dar nici una nu a fost convingătoare: n-ar fi plecat dacă ar fi ţinut la mine. Dar ţinea oare cu adevărat la ceva? Categoric, îmi părea instabil, versatil; se risipea în mici camaraderii, în mici încurcături; nu-i păsa de problemele care mă frământau; n-avea un crez intelectual. Am alunecat iarăşi pe panta confuziei: „Putea-voi vreodată să mă smulg de lângă el, cel împotriva căruia uneori mă revolt? Îl iubesc, îl iubesc intens şi nici măcar nu ştiu dacă se potriveşte cu mine.“

Adevărul este că între Jacques şi mine existau multe deosebiri. Când mi-am schiţat portretul, către mijlocul toamnei, am consemnat, întâi de toate, ceea ce eu numeam seriozitatea mea: „O seriozitate austeră, implacabilă, a cărei motivaţie n-o înţeleg, dar căreia mă supun ca înaintea unei necesităţi covârşitoare.“ Încă din copilărie mă dovedisem mereu dintr-o bucată, extremistă şi mândră că sunt aşa. Ceilalţi se opreau la mijloc de drum în privinţa credinţei sau scepticismului, a dorinţelor sau planurilor lor: le dispreţuiam atitudinea călduţă. Eu mergeam până la capăt cu sentimentele, ideile, acţiunile mele; nu tratam superficial nimic şi, la fel ca în copilărie, doream ca totul să fie justificat printr-un soi de necesitate. Realizam că acest fel încăpăţânat de a fi mă priva de anumite drepturi, dar nu se punea problema să mă îndepărtez de la drumul meu; seriozitatea mea însemna „eu însămi, în întregime“, şi ţineam enorm la mine.

Nu-i reproşam lui Jacques nici dezinvoltura, nici paradoxurile, nici exprimarea eliptică; consideram că are temperament de artist, că este mai sensibil, mai spontan şi mai hărăzit de natură decât mine; uneori, reînviam mitul lui Theagen şi Euphorion şi eram gata să-i aşez harul mai presus de meritele mele. Dar, spre deosebire de cazul Zazei, la care, altădată, nu aveam ce critica, la Jacques mă deranjau anumite trăsături: „Preferinţa lui pentru formule; entuziasmele care îşi

depăşeau cu mult obiectul; un dispreţ oarecum afectat.“ Îi lipseau profunzimea, perseverenţa şi uneori, lucru care îmi părea cu adevărat grav, sinceritatea. Mi se întâmpla să mă enerveze eschivele lui; uneori îl suspectam că recurge la scepticism pentru a-şi cruţa orice efort. Se plângea că nu crede în nimic; eu încercam din răsputeri să-i propun ţeluri; mi se părea înălţător să depui efort ca să te dezvolţi, să te îmbogăţeşti spiritual; în acest sens înţelegeam preceptul lui Gide: „Să faci din tine o fiinţă de neînlocuit.“ Dacă îi aminteam lui Jacques aceste cuvinte, ridica din umeri, spunând: „Pentru asta e suficient să te culci şi să dormi.“ Insistam să scrie; eram sigură că, dacă voia, ar fi scris cărţi valoroase: „La ce bun?“ îmi răspundea. Dar desenul, pictura? Era talentat. „La ce bun?“ îmi răspundea. Contracara toate sugestiile mele cu aceste trei cuvinte. „Jacques vrea cu obstinaţie să construiască în absolut; ar trebui să pună în practică teoria lui Kant; în direcţia asta nu va reuşi nimic“, am notat într-o zi, cu naivitate. Totuşi, nu credeam deloc că atitudinea lui Jacques are ceva în comun cu metafizica şi, în mod obişnuit, o judecam cu asprime: nu-mi plăcea lenea, nici zăpăceala şi lipsa de consistenţă. Cât despre el, simţeam deseori că buna mea credinţă îl agasează. O prietenie se putea acomoda cu asemenea divergenţe; ele puneau însă în pericol perspectiva unei vieţi în doi.

Nu mi-aş fi făcut atâtea griji dacă aş fi sesizat doar opoziţia caracterelor noastre; realizam însă că mai e ceva în joc: orientarea existenţelor noastre. În ziua când rostise cuvântul căsătorie, făcusem un amplu bilanţ a ceea ce ne despărţea: „Îi este suficient să se bucure de lucrurile frumoase; este de acord cu luxul şi cu viaţa uşoară, îi place să fie fericit. Mie îmi trebuie o viaţă devotată. Am nevoie să acţionez, să mă agit, să creez; am nevoie de un ţel pe care să-l ating, de greutăţi de învins, de o operă de realizat. Nu sunt făcută pentru lux. Niciodată nu aş fi mulţumită cu ceea ce îl mulţumeşte pe el.“

Luxul din casa Laiguillon nu avea nimic extraordinar; de fapt, ceea ce refuzam, reproşându-i lui Jacques că acceptă, era condiţia burgheză. Înţelegerea noastră se baza pe un echivoc care explica incoerenţele din inima mea. În ochii mei, Jacques reuşea să scape din clasa lui socială pentru că era un neliniştit: nu-mi dădeam seama că neliniştea era modul în care această generaţie burgheză încerca să se recâştige pe sine; totodată, simţeam că în ziua în care căsătoria l-ar fi eliberat, Jacques ar fi devenit totuna cu personajul său – un tânăr patron şi un cap de familie. În realitate, nu dorea decât să poată juca în mod convingător, cândva, rolul care îi revenea prin naştere, şi miza pe căsătorie, precum Pascal pe apa sfinţită, pentru a dobândi credinţa care îi lipsea. Nu-mi formulam încă foarte clar acest lucru, dar înţelesesem că pentru el căsătoria era o soluţie, nicidecum un punct de plecare. Nu se punea problema ridicării celor doi, împreună, către

culmi: dacă aveam să devin doamna Laiguillon, va trebui să mă ocup de „interiorul căminului“. Era într-adevăr ceva de neconciliat cu aspiraţiile mele personale? În general, mă feream de concilieri, iar aceasta, în mod special, îmi părea periculoasă. Împărţind existenţa cu Jacques, mi-ar fi fost greu să mă apăr de el, căci începusem deja să fiu contaminată de nihilismul lui. Încercam să-l înlătur bazându-mă pe ceea ce era evident legat de pasiunile şi dorinţele mele; adesea, reuşeam. În momentele de descurajare, înclinam totuşi să-i dau dreptate. Sub influenţa lui şi ca să-i fac pe plac, oare nu voi accepta să sacrific tot ceea ce reprezintă „valoarea mea“? Mă revoltam împotriva acestei mutilări. Iată de ce în acea iarnă dragostea mea pentru Jacques a avut accente atât de dureroase. Fie că se risipea, rătăcind departe de mine şi făcându-mă să sufăr; fie că îşi căuta echilibrul în „îmburghezire“, ceea ce putea să-l apropie de mine, dar în asta eu vedeam o decădere; nu puteam să-l urmez pe calea dezordinii lui şi nici nu voiam să mă instalez, împreună cu el, într-o ordine pe care o dispreţuiam. Nici unul, nici celălalt nu aveam încredere în valorile tradiţionale; eu însă eram hotărâtă să descopăr sau să inventez altele; el nu întrezărea nimic dincolo de ele; oscila între risipire şi marasm, iar tipul de înţelepciune adoptat era cel al consimţirii; nu avea de gând să schimbe viaţa, ci să se adapteze la ea. Eu căutam o depăşire.

Mi se întâmpla deseori să simt că între noi există o incompatibilitate şi mă întristam: „Fericirea, viaţa înseamnă el! Ah, fericirea, viaţa, care ar trebui să însemne totul!“ Şi totuşi nu mă puteam decide să-l smulg pe Jacques din inima mea. A plecat într-o călătorie de o lună prin toată Franţa; se ducea să vadă preoţi, biserici şi să încerce să plaseze vitraliile Laiguillon. Era iarnă şi frig: am reînceput să doresc căldura prezenţei sale, o iubire liniştită, un cămin al nostru, al meu. Nu-mi mai puneam întrebări. Citeam romanul lui Mauriac *Adieu à l'adolescence*, învăţam pe dinafară lungi pasaje melancolice pe care mi le recitam, umblând pe străzi.

Dacă mă încăpăţânam în această iubire era pentru că, înainte de orice, dincolo de ezitările mele, aveam pentru Jacques o duioasă afecţiune; era fermecător şi fascinant, iar gingăşia lui, capricioasă, dar adevărată, vrăjise multe inimi; a mea era fără apărare: o intonaţie a vocii, o privire erau suficiente pentru a dezlănţui în mine o infinită gratitudine. Jacques nu mai avea cu ce să mă uimească; nu mai aveam nevoie de el pentru a înţelege cărţile, tablourile; dar eram mişcată de încrederea lui în mine şi de accesele de umilitate. Toţi ceilalţi, fie ei tineri limitaţi sau adulţi cuminţi, aveau impresia că ştiu totul despre orice, iar când spuneau „Nu înţeleg!“ nu se gândeau niciodată că ei sunt de vină. Cât de recunoscătoare îi eram lui Jacques pentru îndoielile lui! Voiam să-l ajut aşa cum mă ajutase şi el. Mai mult chiar decât trecutul meu, mă lega de el un fel de pact prin care se stabilise

că mai degrabă eu eram „salvarea“ lui decât el a mea. Am crezut cu atât mai mult în această predestinare, cu cât nu cunoscusem nici un bărbat, tânăr sau bătrân, cu care să fi putut schimba două cuvinte. Dacă Jacques nu era făcut pentru mine, atunci nici altcineva nu avea cum să fie, şi trebuia să mă întorc la o singurătate căreia îi cunoşteam gustul amar.

În momentele în care mă consideram din nou menită lui Jacques, îi ridicam din nou statuie: „Tot ceea ce vine de la Jacques îmi pare la început un joc, lipsă de curaj sau chiar laşitate – apoi redescopăr adevărul spuselor lui.“ Scepticismul era expresia lucidităţii sale; în fond, eu eram cea căreia îi lipsea curajul când mistificam trista relativitate a scopurilor omeneşti; el avea îndrăzneala de a-şi mărturisi că nici un ţel nu merită efortul de a-l atinge. Pierdea timpul în baruri? Fugea de propria-i disperare şi i se întâmpla să întâlnească poezia. În loc să i se reproşeze risipa, ar fi trebuit să i se admire dăruirea fără limite: semăna cu acel rege din Thule, la care îi plăcea să se refere, care aruncase în mare cea mai frumoasă dintre cupele lui din aur doar pentru şansa unui suspin. Eram incapabilă de asemenea rafinamente, dar asta nu mă îndreptăţea să nu le recunosc adevărata valoare. Încercam să mă conving că Jaques le va imortaliza în viitor într-o operă. Nu mă lăsa să-mi pierd definitiv speranţa. Din timp în timp, mă anunţa că a găsit un titlu formidabil. Era nevoie de răbdare, trebuia să i se acorde încredere. Astfel, treceam, prin salturi bruşte, de la decepţie la entuziasm.

Principalul motiv al înverşunării mele era că, în afara acestei iubiri, viaţa îmi părea goală şi zadarnică până la deznădejde. Jacques era doar el însuşi; dar, de la distanţă, se transforma în tot ceea ce eu nu aveam. Lui îi datoram bucuriile şi necazurile a căror intensitate mă salva de plictisul sterp în care mă împotmolisem.

Zaza s-a întors la Paris la începutul lunii octombrie. Îşi tunsese frumosul păr negru şi noua pieptănătură îi degaja plăcut faţa puţin cam slabă. Îmbrăcată stil Sfântul Toma din Aquino, confortabil, deşi fără eleganţă, purta mereu pălărioare cloş, trase până la sprâncene, şi uneori mănuşi. Când ne-am reîntâlnit, ne-am petrecut după-amiaza pe malurile Senei şi în Tuileries; avea o expresie serioasă şi chiar puţin tristă, care, de la o vreme, îi devenise obişnuinţă. Mi-a spus că situaţia tatălui ei se schimbase; postul de inginer-şef la căile ferate ale statului, pe care conta domnul Mabille, îi revenise lui Raoul Dautry; decepţionat, domnul Mabille acceptase propunerea pe care i-o făcuse insistent firma Citroën: urma să câştige foarte mulţi bani. Familia Mabille avea să se instaleze într-un apartament luxos de pe strada Berri; îşi cumpăraseră o maşină; vor fi obligaţi să meargă în vizite şi să primească oaspeţi mult mai des ca altădată. Toate astea nu păreau s-o încânte pe Zaza; mi-a vorbit cu voce neliniştită despre viaţa mondenă

care îi era impusă şi am înţeles că, dacă mergea la diverse căsătorii, înmormântări, botezuri, prime comuniuni, ceaiuri, dejunuri, vânzări în scop de binefacere, reuniuni de familie, petreceri de logodnă, seri dansante, nu o făcea cu plăcere; îşi judeca mediul cu aceeaşi severitate ca în trecut, acum părând a-l suporta şi mai greu. Înaintea vacanţei, îi împrumutasem câteva cărţi; mi-a spus că-i dăduseră mult de gândit; citise de trei ori *Cărarea pierdută*: niciodată nu o emoţionase un roman atât de mult. Brusc, mi s-a părut foarte apropiată şi i-am spus câte ceva despre mine: în multe privinţe, gândeam la fel. „Am regăsit-o pe Zaza!“ mi-am spus bucuroasă când, la căderea serii, m-am despărţit de ea.

Am luat obiceiul să ne plimbăm împreună în fiecare duminică dimineaţa. Nici acasă la mine, nici acasă la ea nu puteam vorbi doar noi două şi nu înţelegeam deloc obiceiul de a frecventa cafenelele: „Ce e cu toţi oamenii ăştia? Nu au casă?“ m-a întrebat odată Zaza, când treceam prin faţa cafenelei La Régence. Ne plimbam în lung şi-n lat pe aleile din Grădina Luxembourg sau pe Champs-Élysées; când era timp frumos, ne aşezam pe scaunele de fier de la marginea câte unei peluze. Împrumutam aceleaşi cărţi de la biblioteca lui Adrienne Monnier: am citit amândouă cu pasiune corespondenţa lui Alain-Fournier şi Jacques Rivière; ea îl prefera de departe pe Fournier, eu eram de-a dreptul sedusă de rapacitatea metodică a lui Rivière. Discutam, comentam viaţa noastră de zi cu zi. Zaza avea mari greutăţi cu doamna Mabille, care îi reproşa că alocă prea mult timp studiului, lecturii, muzicii şi îşi neglijează „îndatoririle sociale“; îi păreau suspecte cărţile pe care le iubea Zaza; era îngrijorată. Zaza nutrea pentru mama ei aceeaşi devoţiune dintotdeauna şi nu dorea s-o facă să sufere. „Totuşi există lucruri la care nu vreau să renunţ!“ mi-a spus cu o voce tristă. Se temea că, în viitor, conflictele se vor agrava. Dusă din vedere în vedere, Lili, care avea deja 23 de ani, urma să se mărite; după aceea se vor gândi s-o mărite pe Zaza. „Nu voi ceda, m-a asigurat, dar voi fi nevoită să mă cert cu mama.“ Fără să-i vorbesc despre Jacques sau despre evoluţia mea religioasă, îi spuneam şi eu destule lucruri. În ziua de după noaptea pe care am petrecut-o plângând, după o cină cu Jacques, am simţit că n-am putere să mă târăsc singură până seara; am sunat la uşa Zazei şi, de îndată ce m-am aşezat faţă în faţă cu ea, am izbucnit în hohote. A fost consternată, aşa că i-am povestit totul.

Ca de obicei, îmi petreceam cea mai mare parte a timpului studiind. În acel an, domnişoara Lambert susţinea cursul de logică şi de istorie a filozofiei şi am început să mă pregătesc pentru aceste două diplome. Eram bucuroasă să mă pot dedica din nou filozofiei. Eram la fel de interesată ca în copilărie să lămuresc ciudăţenia prezenţei mele pe pământ; de unde veneam? unde urma să ajung? Mă gândeam deseori la asta cu uimire, şi în carnetele mele îmi puneam întrebări; îmi părea

că este o păcăleală, „un număr de prestidigitaţie care are la bază un truc copilăresc, dar pe care nimeni nu reuşise să-l ghicească.“ Speram să-l elucidez sau, cel puţin, să mă apropii cât mai mult. Întrucât bagajul meu de cunoştinţe se reducea la ceea ce învăţasem de la abatele Trécourt, am început să fac tatonări laborioase prin sistemele lui Descartes şi Spinoza. Uneori mă simţeam înălţată undeva, în infinit: zăream pământul la picioarele mele ca un furnicar şi literatura însăşi devenea un fel de bâzâit fără rost; alteori vedeam doar eşafodaje stângaci întocmite, fără legătură cu realitatea. L-am studiat pe Kant, care m-a convins că nimeni nu-mi va dezvălui cealaltă faţă a cărţilor de joc. Critica sa mi-a părut atât de pertinentă, am înţeles-o cu atâta plăcere, încât, pentru moment, nu m-am mai întristat. Totuşi, dacă nu reuşea să-mi explice universul şi pe mine însămi, nu prea ştiam ce aş mai fi putut aştepta de la filozofie; m-am interesat fără entuziasm de doctrine pe care le respingeam din start. Am făcut o disertaţie asupra „dovezii ontologice la Descartes“, pe care domnişoara Lambert a considerat-o mediocră. Cu toate acestea, a luat decizia să se ocupe de mine în mod special, ceea ce m-a măgulit. În timpul cursurilor de logică îmi plăcea s-o studiez. Purta mereu rochii albastre simple, dar rafinate; privirea ei rece şi pătrunzătoare mi se părea cam monotonă, dar mă uimea zâmbetul ei, care îi transforma totdeauna masca severă într-un chip omenesc. Se spunea că îşi pierduse logodnicul în război şi că, în urma doliului, renunţase la viaţa lumească. Inspira pasiuni; era chiar acuzată că abuza de ascendentul ei; din dragoste pentru ea, unele studente se afliliau ordinului pe care-l conducea alături de doamna Daniélou; apoi, după ce atrăsese acele suflete tinere, încerca să scape de devoţiunea lor. Puţin îmi păsa de toate astea. În opinia mea, nu era suficient doar să gândeşti ori doar să trăieşti; nu respectam decât indivizii care îşi „gândeau viaţa“; or, domnişoara Lambert nu „trăia“. Susţinea cursuri şi lucra la o teză de doctorat: consideram că existenţa ei e tare searbădă. În acelaşi timp însă, îmi făcea plăcere să iau loc în biroul ei albastru ca şi rochiile şi ochii ei; pe masă, într-o vază de cristal, era de fiecare dată un trandafir de culoarea ceaiului. Îmi recomanda cărţi; mi-a împrumutat *Ispita Occidentului* scrisă de un tânăr necunoscut pe nume André Malraux. Îmi punea stăruitor întrebări legate de mine, având grijă să nu mă intimideze. A acceptat cu seninătate informaţia că nu mai credeam în Dumnezeu. I-am spus foarte multe, chiar şi lucruri de inimă: ce părere avea? trebuia să te rezumi la dragoste şi la fericire? M-a privit oarecum îngrijorată: „Simone, crezi că o femeie se poate considera împlinită fără dragoste şi în afara căsătoriei?“ Fără îndoială, avea şi ea problemele ei, însă a fost singura dată când a făcut o vagă aluzie la ele, în rest îndeplinindu-şi rolul de a mă ajuta să le rezolv pe ale mele. Ascultam ce spune fără mare convingere: deşi atitudinea ei era

discretă, nu puteam uita că mizase pe cer; îi eram însă recunoscătoare pentru căldura cu care se ocupa de mine, iar încrederea pe care mi-o arăta îmi dădea forţă.

În luna iulie m-am înscris în „Echipele sociale“. Directoarea secţiilor feminine, o femeie grasă şi cu faţa vineţie, mi-a încredinţat conducerea Echipei din Belleville. La începutul lui octombrie, a convocat „responsabilele“ la o şedinţă de instructaj. Fetele pe care le-am întâlnit semănau regretabil de mult cu fostele mele colege de la şcoala Désir. Aveam două colaboratoare, una preda engleza, cealaltă, gimnastica; amândouă aveau în jur de 30 de ani şi nu ieşeau niciodată seara fără părinţi. Grupa noastră funcţiona într-un fel de centru de asistenţă socială administrat de o fată înaltă, brunetă, frumuşică, în vârstă de 25 de ani; se numea Suzanne Boigue şi îmi era simpatică. În schimb, noile mele activităţi erau departe de a-mi aduce satisfacţii. O dată pe săptămână, seara, le vorbeam unor tinere ucenice despre Victor Hugo şi despre Balzac, le împrumutam cărţi, discutam; veneau cu regularitate şi în număr destul de mare; dar o făceau în principal ca să se întâlnească şi să întreţină relaţii strânse cu centrul, care le acorda un sprijin important în multe domenii. Sub acelaşi acoperiş cu noi funcţiona şi o echipă masculină; activităţile recreative, balurile reuneau destul de frecvent băieţii şi fetele; iar dansul, flirtul şi tot ceea ce urma îi atrăgeau mai mult decât cercurile de studiu. Mi se părea firesc. Elevele mele lucrau toată ziua în atelierele unor croitorese sau modiste; cunoştinţele, de altfel destul de puţin sistematice, pe care le dobândeau nu aveau nici o legătură cu experienţa lor şi nu le erau defel folositoare. N-aveam nimic împotrivă să le conving să citească *Mizerabilii* sau *Moş Goriot*; dar Garric se înşela amarnic închipuindu-şi că le puteam dărui cultură; nu aveam nici o tragere de inimă să urmez instucţiunile care prevedeau să le vorbesc despre măreţia omului sau valoarea suferinţei: aş fi avut impresia că îmi bat joc de ele. Garric mă amăgise şi în legătură cu prietenia. Atmosfera de la centru era destul de veselă; dar între tinerii de la Belleville şi cei care, ca mine, se ocupau de ei, nu exista nici familiaritate, nici reciprocitate. Ne omoram timpul împreună, nimic mai mult. Dezamăgirea mea s-a răsfrânt şi asupra lui Garric. A venit să susţină o conferinţă şi am petrecut o bună parte din seară împreună cu Suzanne Boigue şi cu el. Cândva, dorisem cu ardoare să-i pot vorbi ca o persoană adultă, de la egal la egal: discuţia purtată mi-a părut plictisitoare. Repeta fără încetare aceleaşi idei: prietenia trebuie să înlocuiască ura; în loc să gândim în termeni de partide, sindicate, revoluţii, trebuie să gândim în termeni de meserie, familie, regiune; important este ca în fiecare om să se păstreze intactă valoarea umană. Îl ascultam distrată. Admiraţia pentru el se stinsese odată cu încrederea faţă de opera sa. Puţin mai târziu, Suzanne Boigue mi-a cerut să dau lecţii prin

corespondenţă unor bolnavi din Berck[99]: am acceptat. Deşi modest, acest demers mi-a părut eficient. Am ajuns totuşi la concluzia că acţiunea reprezenta o soluţie dezamăgitoare: ne găseam alibiuri înşelătoare pretinzând că ne slujim aproapele. Nu m-am gândit că acţiunea putea să îmbrace şi forme diferite de aspectele pe care le dezaprobam. Chiar dacă am descoperit o mistificare în cadrul Echipelor, le-am căzut totuşi victimă. Am crezut că am un adevărat contract cu „poporul“; mi s-a părut cordial, politicos şi dispus să colaboreze cu privilegiaţii. Ca urmare a acestei experienţe trucate, ignoranţa mea în materie s-a adâncit.

Personal, apreciam cel mai mult la Echipe faptul că puteam petrece o seară în afara familiei. Eram din nou foarte apropiată de sora mea: îi vorbeam despre dragoste, prietenie, fericire şi capcanele acesteia, despre bucurie, despre frumuseţea vieţii lăuntrice; începuse să-i citească pe Francis Jammes şi Alain-Fournier. În schimb, relaţiile cu părinţii mei erau departe de a se îmbunătăţi. Ar fi fost consternaţi dacă ar fi bănuit cât de mult mă mâhnea atitudinea lor: dar nu bănuiau nimic. Considerau că preferinţele şi părerile mele reprezintă o sfidare la adresa bunului-simţ şi a lor şi trecuseră la atac din toate direcţiile. De multe ori recurgeau la prieteni; denunţau în cor şarlatania artiştilor moderni, snobismul publicului, decadenţa Franţei şi a civilizaţiei: în timpul acestor rechizitorii, toate privirile se aţinteau asupra mea. Domnul Franchot, expert în arta conversaţiei, pasionat de literatură, autor a două volume pe care le tipărise pe cheltuiala lui, m-a întrebat într-o seară, pe un ton sarcastic, ce splendori descoperisem în *Le Cornet à dés* de Max Jacob. „Ah! am răspuns, sec, nu se observă la prima vedere.“ Toţi au râs în hohote şi recunosc că făcusem pe grozava; dar în asemenea cazuri nu aveam cum să reacţionez altfel decât fie pedant, fie grosolan. Îmi dădeam osteneala să nu răspund la provocări, dar părinţii mei nu se mulţumeau cu această falsă lipsă de reacţie. Convinşi că mă aflu sub o influenţă nefastă, mă chestionau bănuitori: „Ce are atât de nemaipomenit domnişoara aceea Lambert?“ m-a întrebat tata. De mult mă acuza că nu am simţul familiei şi că prefer străinii. În principiu, mama era de acord că îţi poţi iubi mai mult prietenii pe care ţi i-ai ales decât nişte rude îndepărtate, dar socotea că sentimentele mele pentru Zaza sunt excesive. În ziua în care mă dusesem pe neaşteptate să plâng pe umărul ei, le-am spus părinţilor mei: „Am trecut pe la Zaza. – Dar abia te-ai întâlnit cu ea duminică. Nu trebuie să stai stai tot timpul pe capul ei!“ mi-a răspuns mama. A urmat o lungă scenă. Lecturile mele erau alt motiv de conflict. Mama nu era de acord cu ele; s-a schimbat la faţă când a răsfoit *La Nuit kurde* a lui Jean-Richard Bloch. Le împărtăşea tuturor îngrijorarea ei: tatălui meu, doamnei Mabille, mătuşilor mele, verişoarelor mele, prietenelor ei. Nu reuşeam să mă împac cu

neîncrederea pe care o simţeam în jur. Ce lungi îmi păreau serile şi duminicile! Mama spunea că nu se poate face focul în şemineul din camera mea. Aşezam o masă de bridge în salon, unde ardea o sobă şi, de obicei, uşa rămânea larg deschisă. Mama intra, ieşea, pleca, venea, se apleca peste umărul meu: „Ce faci? Ce carte e asta?“ Dotată cu o energie de excepţie, pe care nu putea niciodată s-o cheltuiască suficient, credea în virtuţile veseliei. Cântând, râzând, glumind, încerca să reînvie, prin propriile-i puteri, atmosfera vioaie care umplea casa pe vremea când tata nu lipsea în fiecare seară, iar la noi domnea voia bună. Încerca să mă facă şi pe mine să particip şi, dacă nu voiam, se îngrijora: „La ce te gândeşti? Ce-ai păţit? Ce-i cu mutra asta? Sigur că da, mamei tale nu vrei să-i spui nimic…“ Când, în sfârşit, se culca, eram prea obosită ca să mă mai bucur de acel răgaz. Ce n-aş fi dat să pot merge la cinematograf! Mă întindeam pe covor cu o carte, dar îmi simţeam capul atât de greu, încât deseori adormeam. Mă duceam la culcare cu tristeţe în suflet. Dimineaţa mă trezeam necăjită şi zilele se târau încărcate de tristeţe. Îmi era lehamite de cărţi; citisem prea multe care reluau acelaşi refren; nu-mi aduceau nici o speranţă nouă. Preferam să-mi omor timpul prin galeriile de pe strada Seine sau de pe strada La Boétie: pictura mă făcea să evadez din mine. Uneori mă afundam în ultimele licăriri ale asfinţitului; priveam crizantemele galbene ca nişte flăcări pâlpâitoare lângă verdele palid al unei peluze; la ceasul la care lumina felinarelor preschimba frunzişul de la Carrousel într-un decor de operă, ascultam sunetul fântânii arteziene. Nu-mi lipsea bunăvoinţa: era de ajuns o rază de soare ca să-mi zvâcnească inima. Dar era toamnă, burniţa; bucuriile erau rare, se destrămau repede. Reapăreau plictisul, disperarea. Anul trecut începuse la fel de rău; voisem să mă amestec veselă printre oameni; dar mă ţinuseră în colivie, apoi mă surghiuniseră. Reuşisem să depăşesc situaţia printr-un efort negativ: o rupsesem cu trecutul, cu mediul meu. Este adevărat că avusesem parte şi de descoperiri extraordinare: Garric, prietenia lui Jacques, cărţile. Îmi recăpătasem încrederea în viitor şi mă ridicasem în înalturi, către un destin eroic. Căzusem de foarte sus! Ziua de azi însemna din nou viitorul, când toate speranţele ar fi trebuit să se împlinească fără amânare. Trebuia să fiu de folos: pentru ce? pentru cine? Citisem mult, gândisem, învăţasem, eram pregătită, eram bogată lăuntric, îmi spuneam: nimeni nu cere nimic de la mine. Viaţa îmi păruse atât de plină, încât, ca să răspund la chemările ei, încercasem cu fanatism să-mi folosesc toate resursele: iată că viaţa era goală; nici un glas nu mă chema. Simţeam în mine destule puteri ca să mut pământul din loc; nu găseam să mişc nici măcar o piatră. Deziluzia a fost cruntă: „*Sunt* mult mai mult decât ce pot *face*!“ Nu era de ajuns că renunţasem la glorie, la fericire; nu mai ceream nici măcar ca existenţa mea să fie rodnică, nu mai ceream

nimic; învăţam cu durere „sterilitatea de a fi“. Studiam ca să am o profesie; dar profesia este un mijloc: care era scopul? Pentru ce să mă căsătoresc? Să creşti copii şi să corectezi teme înseamnă acelaşi refren. Jacques avea dreptate: la ce bun? Oamenii se resemnau să existe fără sens: nu era şi cazul meu. Domnişoara Lambert şi mama numărau, ca pe mătănii, zile lipsite de viaţă, amândouă se mulţumeau să-şi ocupe timpul: „Eu vreau obligaţii atât de mari, încât să nu mai am timp să mă ocup de nimic!“ Dar nu găseam aşa ceva şi, nerăbdătoare, generalizam cazul meu particular: „Nimicul n-are nevoie de mine, nimicul n-are nevoie de nimeni, căci nimicul n-are nevoie să existe.“

Astfel am aflat în mine acel „nou rău al secolului“ dezvăluit de Marcel Arland într-un articol din *N.R.F.* care făcuse mult zgomot. Generaţia noastră, spunea el, nu găsea consolare pentru absenţa lui Dumnezeu; ea descoperea cu tristeţe că, dincolo de el, nu există decât ocupaţii. În urmă cu câteva luni citisem acest eseu cu interes, dar fără emoţie; atunci mă lipseam foarte bine de Dumnezeu şi îi invocam numele doar pentru a desemna un gol care avea, pentru mine, strălucirea plenitudinii. Nici acum nu doream deloc să existe şi mi se părea că, dacă aş fi crezut în El, l-aş fi urât. Bâjbâind pe drumuri cărora El le cunoştea orice cotitură, clătinându-mă după bunul său plac, uluită de judecata sa perfectă, existenţa mea n-ar fi fost decât o încercare stupidă şi zadarnică. Nici un sofism nu m-ar fi putut convinge că Atotputernicul avea nevoie de chinul meu: sau, dacă era aşa, ar fi fost ca să se distreze. Cândva, în vremea când amuzata condescendenţă a adulţilor îmi transformase viaţa într-o comedie puerilă, mă zvârcoleam de furie; astăzi, aş fi refuzat cu aceeaşi înverşunare să mă maimuţăresc cum vrea Dumnezeu. Dacă în ceruri aş fi regăsit, extins la infinit, monstruosul amestec de fragilitate şi rigoare, de capriciu şi falsă necesitate cu care fusesem oprimată încă de la naştere, decât să-l ador, aş fi ales osânda la muncile iadului. Cu privirea radiind de o maliţioasă bunătate, Dumnezeu mi-ar fi furat pământul, viaţa, pe celălalt, pe mine însămi.

Şi atunci, de ce spuneam mereu, cu mare tristeţe, că „totul este deşertăciune“? În realitate, răul de care sufeream era de a fi fost gonită din paradisul copilăriei fără să-mi fi găsit locul între cei mari. Mă instalasem în absolut pentru a putea privi de la înălţime această lume care mă respingea; acum, dacă voiam să acţionez, să construiesc o operă, să mă exprim, trebuia să cobor iar: dar dispreţul meu o nimicise, în jurul meu era doar un gol imens. În fapt, nu pusesem încă mâna pe nimic. Iubire, acţiune, operă literară: nu făceam decât să agit în minte nişte concepte; contestam în mod abstract posibilităţi abstracte, ajungând la concluzia că realitatea este dezolant de neimportantă. Doream să deţin ceva temeinic şi, indusă în eroare de intensitatea acestei dorinţe nedefinite, o confundam cu o dorinţă de

nemărginire.

Lipsurile, neputinţa mea m-ar fi neliniştit mai puţin dacă aş fi bănuit cât de mărginită, de incultă eram încă; mi-ar fi revenit o sarcină: să mă informez; şi, desigur, ar fi apărut curând şi altele. Dar, când te afli într-o închisoare fără gratii, cel mai îngrozitor lucru este că nu eşti conştient de ecranele care închid orizontul; rătăceam printr-o ceaţă deasă, crezând că văd prin ea. Nici nu bănuiam existenţa lucrurilor care îmi scăpau.

Nu mă interesa istoria. Exceptând lucrarea lui Vaulabelle despre cele două Restauraţii, memoriile, povestirile, cronicile care îmi fuseseră date să le citesc îmi păruseră, ca şi cursurile domnişoarei Gontran, un amestec de anecdote fără sens. Nici ceea ce se petrecea în prezent nu avea cum să merite mai multă atenţie din partea mea. Tata şi prietenii lui vorbeau fără încetare despre politică şi ştiam că toate mergeau pe dos: nu aveam chef să-mi bag nasul în această întunecată dezordine. Consideram că problemele care îi frământau – redresarea francului, evacuarea Renaniei, utopiile Societăţii Naţiunilor – făceau parte din aceeaşi categorie cu chestiunile de familie şi cu lipsurile băneşti; nu mă priveau. Pe Jacques şi pe Zaza nu îi preocupau, domnişoara Lambert nu vorbea niciodată despre aşa ceva; scriitorii care publicau în *N.R.F.* – pe alţii nici nu-i citeam – nu atingeau asemenea subiecte, exceptându-l uneori pe Drieu la Rochelle, care le aborda în termeni ermetici pentru mine. Probabil că în Rusia se petreceau lucruri importante: dar acele locuri erau foarte îndepărtate. În ce priveşte problemele sociale, Echipele îmi răvăşiseră ideile, iar filozofia nu binevoia să se preocupe de ele. La Sorbona, profesorii îi ocoleau sistematic pe Hegel şi Marx; în masivul său volum despre „progresul conştiinţei în Occident“, Brunschvicg abia îi consacra trei pagini lui Marx, făcând o paralelă între el şi unul dintre cei mai obscuri gânditori reacţionari. El ne preda istoria gândirii ştiinţifice, dar nimeni nu ne relata aventura umană. Era problema specialiştilor să se intereseze de sabatul fără cap şi coadă condus de oameni pe pământ: era sub demnitatea filozofului să se ocupe de aşa ceva. Pe scurt, când acesta reuşea să înţeleagă că nu ştie nimic şi că nimic nu e demn de ştiut, ştia totul. Aşa se explică ce am scris în ianuarie: „Ştiu totul, am trecut prin toate lucrurile.“ Idealismul subiectiv, la care mă raliam, priva lumea de consistenţă şi de singularitate: nu e de mirare că nici măcar în imaginaţie n-am descoperit ceva solid de care să mă agăţ.

Totul tindea deci să mă convingă de dimensiunile neîndestulătoare ale chestiunilor specific umane: propria mea condiţie, influenţa lui Jacques, ideologiile care mi se predau şi literatura epocii. Cei mai mulţi scriitori abordau din plin subiectul „neliniştii noastre“ şi mă îmbiau la o disperare lucidă. Am împins la extrem acest tip de

nihilism. Orice religie, orice morală era o înşelătorie, inclusiv „cultul eului“. Am socotit – deloc nejustificat – artificiale toate subiectele pasionante pe care le îmbrăţişasem complezent în trecut. I-am abandonat pe Gide şi Barrès. Orice proiect îmi părea o eschivare şi orice activitate o distracţie la fel de inutilă ca toate celelalte. Unul dintre tinerii eroi ai lui Mauriac asocia prieteniile şi plăcerile cu nişte „crengi“ care îl susţinuseră cu greutate deasupra neantului: i-am împrumutat cuvântul. Oricine avea dreptul să se agaţe de crengi, cu condiţia să nu confunde relativul cu absolutul, deruta cu victoria. Îi judecam pe ceilalţi după aceste norme; pentru mine, aveau importanţă doar oamenii care, fără să înşele, priveau în faţă neantul ce mistuie totul; ceilalţi nu existau. Consideram a priori că miniştrii, academicienii, domnii decoraţi şi, în general, toate personajele importante fac parte din categoria Barbarilor. Un scriitor trebuia să fie blestemat; orice reuşită era suspectă şi mă întrebam dacă nu cumva însuşi faptul de a scrie nu este o greşeală: doar tăcerea domnului Teste îmi părea că exprimă, la modul demn, disperarea omenească absolută. Am reînviat astfel, în numele absenţei lui Dumnezeu, idealul renunţării pe care mi-l inspirase cândva existenţa lui. Dar această asceză nu mai avea ca finalitate salvarea sufletului. Una peste alta, atitudinea cea mai onestă era autosuprimarea; eram de acord şi admiram sinuciderile metafizice; sub nici o formă nu aş fi recurs la un astfel de gest: îmi era mult prea frică de moarte. Când eram singură acasă, mi se întâmpla să trec prin zbaterile de la 15 ani; tremurând, cu palmele umede, strigam, rătăcită: „Nu vreau să mor!“

Dar moartea începuse deja să mă mistuie. Cum nu eram angrenată în nimic, timpul se descompunea în momente care, nelămurit, se tăgăduiau unele pe celelalte; nu puteam să mă resemnez cu „această moarte repetată şi incompletă“. Am copiat din nou pagini din Schopenhauer, din Barrès, versuri ale doamnei de Noailles. Mi se părea că a muri este cu atât mai înfiorător cu cât nu există motive pentru a trăi.

Totuşi iubeam viaţa cu pasiune. Aveam nevoie de foarte puţin pentru a-mi recăpăta încrederea în ea, în mine: o scrisoare de la unul dintre elevii mei de la Berck, zâmbetul unei ucenice din Belleville, confidenţele unei colege de la Neuilly, o privire a Zazei, un „mulţumesc“, un cuvânt cald. De îndată ce mă simţeam folositoare sau iubită, orizontul se lumina şi îmi făgăduiam din nou: „Să fiu iubită, să fiu admirată, să fiu de folos; să fiu cineva.“ Eram din ce în ce mai sigură că am „multe lucruri de spus“: aveam să le spun. În ziua în care am împlinit 19 ani, am scris în biblioteca Sorbonei un lung dialog în care alternează două voci, amândouă ale mele: una vorbeşte despre deşertăciunea tuturor lucrurilor, despre dezgust şi despre oboseală; cealaltă spune că este o adevărată fericire să trăieşti, fie şi în mod

steril. De la o zi la alta, de la o oră la alta, treceam de la disperare la orgoliu. Dar în acea toamnă şi în acea iarnă, sentimentul meu dominant a fost groaza că într-o zi mă voi descoperi „învinsă de viaţă“.

Oscilaţiile, dubiile acestea mă înfricoşau; mă sufoca amărăciunea, îmi simţeam inima o rană. Lăsam suferinţa să izbucnească în mine cu toată forţa tinereţii şi a sănătăţii mele, iar durerea morală reuşea să mă răvăşească la fel de violent ca o suferinţă fizică. Mergeam pe jos prin Paris kilometri nesfârşiţi, lăsându-mi privirea înceţoşată de lacrimi să rătăcească pe privelişti necunoscute. Înfometată de atâta mers, intram într-o patiserie, mâncam o brioşă, spunându-mi în gând, cu ironie, cuvintele lui Heine: „Indiferent din ce motiv plângem, finalul va fi acelaşi: ne suflăm nasul.“ Oftând pe cheiurile Senei, îmi alinam amarul cu versurile lui Laforgue:

O, iubite, viaţa mea se duce şi inima-mi abia mai bate
Nu-ţi port gând rău, dar mult am plâns şi-am suspinat…

Îmi plăcea să-mi simt pleoapele arzând. Dar uneori nu mai aveam putere să folosesc nici o armă. Atunci mă refugiam în naosul lateral al câte unei biserici ca să pot plânge în pace; stăteam în letargie, cu capul în mâini, sufocată de aspre incertitudini.

Jacques s-a întors la Paris la sfârşitul lui ianuarie. A sunat la uşă chiar a doua zi. Când împlinisem 19 ani, părinţii mă duseseră la fotograf; Jacques mi-a cerut o poză; vocea lui nu a avut niciodată inflexiuni atât de mângâietoare. Atâta mă temeam să nu se năruie deodată totul, încât, peste opt zile, când am sunat la uşa lui, tremuram de emoţie. Întâlnirea m-a fermecat. Începuse să scrie un roman cu titlul *Tinerii burghezi* şi mi-a spus: „În mare parte, pentru tine îl scriu.“ Mi-a mai spus că mi-l va dedica: „Cred că este de datoria mea.“ Câteva zile, am trăit în exaltare. Săptămâna următoare i-am vorbit despre mine; i-am povestit despre chinul meu, i-am spus că nu mai găseam nici un sens în viaţă. „Nu e nevoie să cauţi atât“, mi-a spus cu seriozitate. „Pur şi simplu trebuie să-ţi închei ziua.“ După un timp, a adăugat: „Ar trebui să avem umilinţa de a recunoaşte că nu putem reuşi de unii singuri; este mult mai uşor să trăieşti pentru altcineva.“ Mi-a surâs: „Soluţia este egoismul în doi.“

Îmi repetam cuvintele, rememoram zâmbetul lui: nu mai aveam îndoieli: Jacques mă iubea; aveam să ne căsătorim. Şi totuşi, ceva nu era în regulă: fericirea mea n-a ţinut mai mult de trei zile. Jacques a venit la noi: am petrecut o seară voioasă, dar, după plecarea lui, am căzut pradă disperării: „Am tot ce trebuie ca să fiu fericită, şi eu vreau să mor. Viaţa este aici, aşteaptă să se reverse asupra noastră. Iar mie îmi este frică: sunt sigură, voi fi mereu singură… Cât aş vrea să pot fugi! Unde? oriunde. Vreau un dezastru care să ne smulgă de aici.“ Desigur, pentru Jacques, căsătoria însemna un final, iar eu nu voiam să se sfârşească, cel puţin nu aşa repede. M-am frământat timp de o lună. Erau clipe în care ajungeam la concluzia că aş putea trăi alături de Jacques fără să mă mutilez; apoi mă cuprindea iarăşi groaza: „Să mă închid în limitele altcuiva! Îmi e groază de această iubire care mă înlănţuie, îmi ia libertatea.“ „Doresc să rup această legătură, să uit, să încep o altă viaţă…“ „Nu încă, nu vreau să fac acest sacrificiu al întregii mele fiinţe.“ Cu toate acestea, aveam mari elanuri de iubire pentru Jacques, şi doar în scurte răstimpuri îmi mărturiseam: „Nu e făcut pentru mine.“ Preferam să protestez, afirmând că eu nu sunt făcută nici pentru dragoste, nici pentru fericire. În Jurnalul meu vorbeam despre toate astea în mod ciudat, ca despre nişte lucruri prestabilite, pe care îmi stătea în putere să le resping sau să le accept,

dar al căror conţinut nu-l puteam modifica. În loc să-mi spun: „Cred din ce în ce mai puţin că aş putea fi fericită cu Jacques“, scriam: „Mă tem din ce în ce mai mult de fericire.“ „Aceeaşi suferinţă şi dacă aş spune da, şi dacă aş spune nu fericirii.“ „Când îl iubesc cel mai mult, urăsc cel mai mult iubirea pe care i-o port.“ Mă temeam că afecţiunea pentru el m-ar fi împins să-i devin soţie şi refuzam cu încrâncenare viaţa care o aştepta pe viitoarea doamnă Laiguillon.

La rândul său, Jacques se manifesta capricios. Uneori îmi arunca ocheade seducătoare; spunea: „Există fiinţe de neînlocuit“ şi mă învăluia într-o privire emoţionată; mă ruga să revin curând să-l văd: dar, când apăream, mă primea cu răceală. La începutul lui martie s-a îmbolnăvit. M-am dus la el de mai multe ori: de fiecare dată, la căpătâiul lui erau unchi, mătuşi, bunici. Într-o zi mi-a spus: „Vino mâine, vom putea sta de vorbă liniştiţi.“ În acea după-amiază, când am plecat către Bulevardul Montparnasse eram mai emoţionată ca de obicei. Pe drum am cumpărat un bucheţel cu violete pe care mi l-am prins la răscroiala de la gât a rochiei; mi-a fost greu să-l fixez şi, din grabă, mi-am pierdut geanta. Nu aveam mare lucru în ea, dar când am ajuns la Jacques eram foarte nervoasă. Mă gândisem îndelung la apropierea noastră sufletească în penumbra camerei sale. Dar nu era singur. Lângă patul lui stătea Lucien Riaucourt. Îl mai întâlnisem şi cu alte ocazii: era un tânăr elegant, dezinvolt, cu o conversaţie plăcută. Au continuat să discute între ei despre barurile în care obişnuiau să meargă, despre cei pe care-i întâlneau acolo; plănuiau ieşiri pentru săptămâna următoare. M-am simţit total inoportună: nu aveam bani, nu ieşeam serile, eram doar o studentă oarecare, incapabilă să iau parte la adevărata viaţă a lui Jacques. În plus, era şi prost dispus; a fost ironic, aproape agresiv; am plecat repede, iar el mi-a spus la revedere cu o evidentă satisfacţie. M-am înfuriat şi am simţit că-l urăsc. De fapt, ce găsisem atât de extraordinar la el? erau nenumăraţi ca el. Mă înşelasem cu desăvârşire crezând că este un fel de Mare Meaulnes. Era labil, egoist şi îi plăcea doar distracţia. Mergeam furioasă de-a lungul bulevardului, hotărâtă să-mi despart viaţa de a lui. A doua zi m-am mai potolit, dar decisesem să nu mai trec multă vreme pe la el. M-am ţinut de cuvânt şi nu l-am mai văzut timp de peste şase săptămâni.

Filozofia nici nu-mi deschisese cerurile, nici nu mă adusese total cu picioarele pe pământ; totuşi, în ianuarie, după ce trecusem de greutăţile inerente începutului, a început să mă preocupe la modul cel mai serios cu putinţă. I-am citit pe Bergson, Platon, Schopenhauer, Leibniz, Hamelin şi, cu fervoare, pe Nietzsche. Mă pasionau numeroase probleme: importanţa ştiinţei, viaţa, materia, timpul, arta. Nu aveam o doctrină preferată; dar ştiam că nu sunt de acord cu Aristotel, cu Sfântul Toma, cu Maritain şi, în plus, cu toate

empirismele şi cu materialismul. În linii mari, eram adepta idealismului critic aşa cum ni-l prezentase Brunschvicg, deşi asupra multor puncte mă lăsase la fel de nelămurită cum eram. Am regăsit pasiunea pentru literatură. Librăria Picart de pe Bulevardul Saint-Michel era total la dispoziţia studenţilor: răsfoiam acolo revistele de avangardă, care, pe atunci, apăreau şi dispăreau ca muştele; i-am citit pe Breton şi Aragon; suprarealismul m-a cucerit. Pe termen lung, neliniştea devenea anostă; preferam exagerările negaţiei pure. Destructurarea artei, a moralei, a limbajului, dereglarea sistematică, disperarea împinsă până la sinucidere: aceste excese mă încântau.

Simţeam nevoia să vorbesc despre asemenea lucruri; simţeam nevoia să vorbesc despre toate lucrurile cu indivizi care, spre deosebire de Jacques, îşi duceau frazele până la capăt. Am încercat din răsputeri să cunosc oameni noi. La Sainte-Marie am vrut să ascult confidenţele colegelor; adevărul este că nici una nu mi-a trezit interesul. Cu atât mai mult am început să apreciez discuţiile pe care le purtam, la Belleville, cu Suzanne Boigue. Avea părul castaniu tuns scurt, fruntea înaltă, ochii albaştri şi foarte limpezi şi ceva îndrăzneţ în felul de a fi. Trăia din salariul de directoare a centrului despre care am vorbit; vârsta, independenţa, răspunderile şi autoritatea ei îi confereau un anume ascendent. Era credincioasă, dar mi-a dat de înţeles că relaţiile ei cu divinitatea lăsau de dorit. În materie de literatură, aveam gusturi destul de asemănătoare. Mi-am dat seama cu satisfacţie că nu se lăsase păcălită nici de Echipe, nici de „acţiune“ în general. Mi-a mărturisit că şi ea voia să trăiască, nu să doarmă; şi ea voia cu disperare să descopere pe pământ şi altceva decât narcotice. Cum amândouă eram sănătoase şi cu poftă de viaţă, discuţiile noastre pesimiste nu doar că nu mă deprimau, ci mă stimulau. După ce ne despărţeam, măsuram cu paşi vioi parcul Buttes-Chaumont. Dorea, ca şi mine, să-şi găsească locul potrivit în această lume. A plecat la Berck pentru a întâlni o adevărată sfântă care îşi dedicase viaţa „celor ţintuiţi la pat“. La întoarcere mi-a spus cu fermitate: „Nu mă atrage calea sfinţeniei.“ La începutul primăverii, s-a îndrăgostit la prima vedere de un tânăr şi cucernic colaborator al Echipelor; au hotărât să se căsătorească. Împrejurările le impuneau o aşteptare de doi ani: dar pentru oamenii care se iubesc timpul nu contează, mi-a spus Suzanne Boigue. Era radioasă. Peste câteva săptămâni, am rămas stupefiată când mi-a spus că rupsese relaţia cu logodnicul ei. Între ei exista o atracţie fizică mult prea puternică, iar tânărul se speriase de intensitatea sărutărilor lor. O rugase pe Suzanne ca amândoi să-şi ferească de ispită castitatea prin absenţă: ar fi aşteptat stând la distanţă unul de celălalt. Ea a preferat să rezolve lucrurile dintr-o singură trăsătură de condei. Povestea, al cărei substrat nu l-am ştiut niciodată, mi s-a părut bizară. În schimb, decepţia lui Suzanne m-a

impresionat şi i-am socotit mişcător efortul de a depăşi situaţia.

Mi se păreau neinteresanţi studenţii pe care îi întâlneam la Sorbona, fie ei băieţi sau fete; umblau în grup, râdeau zgomotos, nu erau interesaţi de nimic şi se complăceau în această stare de indiferenţă. Totuşi, la cursul de istoria filozofiei am remarcat un tânăr cu ochi albaştri şi privire serioasă, care avea mult mai mulţi ani decât mine; purta haine şi pălărie negre şi nu discuta niciodată cu nimeni în afara unei brunete micuţe căreia îi zâmbea mereu. Într-o zi, în timp ce traducea la bibliotecă din scrisorile lui Engels, studenţii care stăteau la aceeaşi masă cu el au început să facă gălăgie; cu ochii scăpărând şi glasul tăios, a cerut să se facă linişte cu atâta autoritate, încât ceilalţi i-au dat pe loc ascultare. „Ăsta e cu adevărat cineva!“ mi-am spus impresionată. Am reuşit să stau de vorbă cu el şi, din acel moment, de câte ori lipsea bruneta, discutam. Într-o zi am mers un pic cu el pe Bulevardul Saint-Michel; seara, am întrebat-o pe sora mea dacă nu socotea că m-am purtat necuviincios; ea m-a asigurat că nu şi am recidivat. Se numea Pierre Nodier şi era în relaţii cu grupul „Philosophies“, din care făceau parte Morhange, Friedmann, Henri Lefebvre, Politzer; graţie subsidiilor acordate de un bancher bogat, tatăl unuia dintre ei, fondaseră o revistă; dar comanditarul lor le tăiase resursele, indignat de apariţia unui articol împotriva războiului din Maroc. La scurt timp, revista înviase sub alt nume: *L’Esprit*. Pierre Nodier mi-a adus două numere: luam contact pentru prima oară cu intelectualii de stânga. Cu toate acestea, nu-mi păreau străini: le recunoşteam limbajul cu care mă obişnuise literatura epocii; la rândul lor, aceşti tineri vorbeau despre suflet, mântuire, fericire, eternitate; afirmau că gândirea trebuie să fie „materială şi concretă“, dar se exprimau într-un mod abstract. Potrivit lor, filozofia nu se deosebea de revoluţie, în care rezida unica speranţă a omenirii; dar, în acea vreme, Politzer considera că „în planul adevărului, materialismul istoric nu este inseparabil de revoluţie“; credea în valoarea Ideii, în sens idealist, sub rezerva înţelegerii ei ca un tot concret, depăşind stadiul abstractizării. Erau interesaţi, înainte de toate, de avatarurile Spiritului; în opinia lor, economia şi politica aveau doar rol secundar. Condamnau capitalismul pentru că distrusese în om „sensul fiinţei“; considerau că, prin ridicarea la luptă a popoarelor din Asia şi din Africa, „Istoria slujeşte Înţelepciunea“. Friedmann făcea bucăţi ideologia tinerilor burghezi, preferinţa lor pentru nelinişte şi disponibilitate: dar o făcea bucăţi ca să-i substituie o mistică. Trebuia să le fie redată oamenilor „eternitatea din ei înşişi“. Viaţa nu era privită prin prisma necesităţii, nici a muncii, ci ca o valoare romantică. „Viaţa există şi iubirea noastră se îndreaptă către ea“, scria Friedmann. Politzer o definea cu o frază care a suscitat îndelungi discuţii: „Vă sperie viaţa biruitoare, aspră a marinarului care îşi stinge

ţigara pe goblenurile din Kremlin şi nu vreţi să auziţi de ea: şi totuşi aceasta e viaţa!“ Nu erau foarte departe de suprarealiştii care, în mare număr, erau pe punctul de a se converti la Revoluţie. Ea mă seducea şi pe mine, dar numai sub aspectul său negativ; am început să doresc o răsturnare totală a societăţii; dar n-o înţelegeam mai bine ca înainte. Continuam să rămân indiferentă la evenimentele care aveau loc în lume. Toate publicaţiile, până şi *Candide*[100], consacrau coloane întregi revoluţiei care tocmai izbucnise în China: mie puţin îmi păsa.

Totuşi, în urma discuţiilor cu Nodier, am început să înţeleg foarte multe. Îi puneam numeroase întrebări, la care îmi răspundea cu multă bunăvoinţă. Îmi erau atât de folositoare aceste discuţii, încât uneori mă întrebam cu tristeţe: de ce nu mi-a fost dat să iubesc un astfel de bărbat, care să împărtăşească dragostea mea pentru idei şi pentru studiu, un bărbat la care să ţin atât cu inima, cât şi cu mintea? Mi-a părut foarte rău când, la sfârşitul lui mai, şi-a luat rămas-bun de la mine în curtea Sorbonei. Pleca în Australia, unde obţinuse un post şi unde bruneta l-a urmat. Mi-a strâns mâna, spunându-mi din suflet: „Îţi doresc tot ce e mai bun.“

La începutul lui martie am trecut cu succes examenul de istoria filozofiei şi cu ocazia asta am cunoscut un grup de studenţi de stânga. Mi-au cerut să semnez o petiţie: Paul Boncour depusese un proiect de lege militară care instituia mobilizarea femeilor, iar revista *Europe* declanşase o campanie de protest. Am rămas perplexă. Eram pentru egalitatea sexelor; iar în caz de primejdie nu trebuia să facem totul pentru a ne apăra ţara? „Ei bine, am spus după ce am citit textul proiectului, e un naţionalism de calitate.“ Băiatul gras şi chel care avea grijă ca petiţia să treacă din mână în mână a rânjit: „Rămâne de văzut în ce măsură naţionalismul e ceva de calitate!“ Era o întrebare pe care nu mi-o pusesem niciodată şi n-am ştiut ce să replic. Mi s-a explicat că protestul nostru ar avea ca efect mobilizarea generală a conştiinţelor. Argumentul m-a convins: libertatea de gândire era un lucru sfânt, în plus, toţi ceilalţi semnau, aşa că am semnat. Am fost mult mai promptă când s-a pus problema să cerem graţierea lui Sacco şi Vanzetti; numele nu-mi spuneau nimic, dar se afirma că sunt nevinovaţi: oricum, eram împotriva pedepsei cu moartea.

Activităţile mele politice s-au oprit aici şi cunoştinţele mele în materie au rămas destul de în ceaţă. Eram sigură însă de un lucru: uram extrema dreaptă. Într-o după-amiază, în biblioteca Sorbonei a intrat un grup turbulent, strigând: „Afară cu veneticii şi cu jidanii!“ Ameninţau cu nişte bâte; scoseseră afară din sală câţiva studenţi mai oacheşi. Această victorie a violenţei, a prostiei mă înfuriase la culme. Uram conformismul şi toate obscurantismele şi doream ca raţiunea să-i conducă pe oameni; din acest motiv mă interesa stânga. Mă deranjau însă etichetările: nu-mi plăcea ca oamenii să fie catalogaţi. Unii dintre

colegii mei erau socialişti; în urechile mele, sonoritatea termenului era dezagreabilă; un socialist nu putea fi un om frământat; fără îndoială, urmărea scopuri profane şi mărginite; apriori, această moderaţie mă nemulţumea. Extremismul comuniştilor mă atrăgea mai mult, dar îi suspectam că sunt tot atât de dogmatici şi de supuşi stereotipiilor ca şi seminariştii. Cu toate acestea, prin mai m-am împrietenit cu un fost elev al lui Alain, care era comunist; în acea perioadă, nu uimea pe nimeni o astfel de apropiere. Mi-a lăudat cursurile lui Alain, mi-a prezentat ideile lui şi mi-a împrumutat cărţi. De asemenea, mi-a vorbit despre Romain Rolland; am trecut, cu fermitate, de partea pacifismului. Mallet era preocupat de multe alte lucruri: pictură, cinematograf, teatru, chiar şi music-hall. Vocea şi ochii lui erau pline de foc şi îmi plăcea să vorbesc cu el. Am notat cu uimire: „Am descoperit că poţi fi şi inteligent, şi preocupat de politică.“ De fapt, teoretic nu ştia prea multe, aşa că nu m-a învăţat nimic. Am continuat să subordonez chestiunile sociale metafizicii şi moralei: la ce bun să-ţi faci griji pentru fericirea omenirii atâta timp cât ea nu are o raţiune de a fi?

Această încăpăţânare m-a împiedicat să trag vreun folos din întâlnirea mea cu Simone Weil. În timp ce se pregătea pentru Şcoala Normală[101], dădea la Sorbona aceleaşi examene ca mine. Îmi trezea curiozitatea prin reputaţia ei de femeie foarte inteligentă şi îmbrăcămintea bizară; se preumbla prin curtea Sorbonei, urmată de un grup de foşti elevi ai lui Alain; avea totdeauna într-un buzunar al bluzonului un număr din *Libres propos,* iar în celălalt, un număr din *L'Humanité*. China era devastată de o foamete cumplită şi mi se spusese că, aflând acest lucru, izbucnise în hohote de plâns: aceste lacrimi mi-au stârnit mai mult respect decât vocaţia ei filozofică. Mi-aş fi dorit şi eu să am o inimă care să bată pentru întregul univers. Într-o zi am reuşit să mă apropii de ea. Nu mai ştiu cum am început să discutăm. Pe un ton ferm, mi-a spus că astăzi, în lume, este important un singur lucru: Revoluţia, care va da de mâncare lumii. Am replicat, la fel de categoric, că problema nu era să-i faci pe oameni fericiţi, ci să dai un sens existenţei lor. M-a măsurat din cap până-n picioare: „Se vede că nu ţi-a fost niciodată foame“, mi-a spus. Relaţiile noastre s-au oprit aici. Am înţeles că mă catalogase drept „o mic-burgheză spiritualistă“, ceea ce m-a enervat la fel cum mă enervam odinioară când domnişoara Litt îmi explica gusturile prin prisma infantilismului; consideram că scăpasem de clasa mea socială: doream să fiu doar eu însămi, nimic altceva.

Nu prea ştiu de ce am fost în relaţii strânse cu Blanchette Weiss. Micuţă, rotunjoară, pe chipul ei înfoiat de suficienţă se agita o privire răutăcioasă; am fost înspăimântată de limbuţia ei filozofică; amesteca speculaţiile metafizice şi trăncăneala cu o volubilitate pe care am luat-

o drept inteligenţă. Îmi spunea că orice iubire omenească este vinovată, întrucât modurile finite nu pot să comunice între ele fără intermedierea infinitului; se considera îndreptăţită de exigenţele infinitului pentru a-i ponegri pe toţi cunoscuţii. De la ea am aflat, spre amuzamentul meu, ce ambiţii, manii, slăbiciuni, vicii aveau profesorii noştri şi studenţii mai deosebiţi. „Am un suflet de portăreasă proustiană“, spunea, înţelegătoare, despre sine. Cu oarecare inconsecvenţă, mie îmi reproşa că păstrez nostalgia absolutului: eu îmi creez propriile valori, spunea ea. Care? La această întrebare nu răspundea niciodată clar. Punea foarte mare preţ pe viaţa ei interioară: eram de acord cu ea; dispreţuia bogăţia: ca şi mine; dar mi-a ţinut teoria că pentru a nu te gândi la bani trebuie să ai destui şi că ea ar accepta, fireşte, o căsătorie din interes: am fost indignată. Am mai descoperit la ea un tip de narcisism cu totul aparte: cu buclele şi fundele ei, se credea o a doua Clara d'Ellébeuse[102]. În ciuda acestor lucruri, aveam atât de mare nevoie să „schimb idei“, încât mă întâlneam cu ea destul de des.

Singura mea prietenă adevărată rămânea Zaza. Din nefericire, mama ei a început să mă vadă cu ochi răi. Desigur, sub influenţa mea prefera Zaza studiile vieţii de familie şi eu îi împrumutam cărţi scandaloase. Doamna Mabille îl ura teribil pe Mauriac: resimţea ca pe o jignire personală felul în care descria căminele burgheze. Nu avea încredere nici în Claudel, de care Zaza se simţea legată pentru că o ajuta să împace pământul cu cerul. „Mai bine ai citi operele Sfinţilor Părinţi“, îi spunea doamna Mabille, înciudată. A venit de câteva ori la noi acasă şi s-a plâns mamei, şi nu i-a ascuns Zazei că ar dori să ne vedem mai rar. Zaza nu s-a intimidat: prietenia noastră era unul dintre lucrurile la care nu ar fi renunţat nici în ruptul capului. Ne vedeam foarte des. Studiam împreună la greacă, mergeam la concerte, vedeam expoziţii de pictură. Uneori îmi cânta la pian piese de Chopin, de Debussy. Ne plimbam mult. Într-o după-amiază, după ce îi smulsese mamei un consimţământ morocănos, m-a dus la coafor, unde mi s-a tăiat părul. Nu am câştigat mare lucru, căci mama, supărată că acceptase să i se forţeze mâna, a refuzat să-mi dea bani ca să mă coafez. Zaza mi-a trimis o scrisoare de la Laubardon, unde îşi petrecea vacanţa de Paşti. Rândurile ei m-au emoţionat profund: „Începând cu vârsta de 15 ani am trăit într-o mare singurătate morală, suferam simţindu-mă izolată şi pierdută; ai pus capăt singurătăţii mele.“ Cu toate acestea, acum era cufundată într-un „înfiorător marasm“. „Niciodată nu m-am simţit atât de copleşită de mine însămi“, îmi scria. Şi mai spunea: „Prea mult timp am trăit privind spre trecut, fără a putea rupe vraja amintirilor copilăriei.“ Nu mi-am pus nici de data asta întrebări. Mi se părea normal să-i fie greu cuiva să se transforme în adult.

Mă simţeam mai liniştită de când nu-l mai vedeam pe Jacques: nu mă mai frământam. Primele raze ale soarelui mi-au readus pofta de viaţă. Continuam să studiez cu seriozitate, dar am decis să mă şi distrez. După-amiaza mă duceam de obicei la cinematograf; cel mai des intram în Studio des Ursulines, în Vieux-Colombier şi în Ciné-Latin: situat în spatele Panthéonului, acesta avea o sală micuţă cu scaune de lemn, iar orchestra se reducea la un pian; locurile nu costau mult şi se reluau cele mai bune filme din ultimii ani; aici am văzut *Goana după aur* şi multe alte filme cu Charlot. În unele seri, mama ne însoţea, pe sora mea şi pe mine, la teatru. L-am văzut pe Jouvet în *Le Grand Large*, piesă în care a debutat Michel Simon, pe Dullin în *La Comédie du bonheur*, pe doamna Pitoëf în *Sfânta Ioana*. Mă gândeam cu zile întregi înainte la acele momente; îmi luminau săptămâna; judecând după importanţa pe care le-o dădeam, realizez acum cât de apăsătoare fuseseră primele două trimestre prin severitatea lor. Ziua umblam prin expoziţii, mă învârteam îndelung prin galeriile Luvrului. Mă plimbam prin Paris fără lacrimi, privind totul cu atenţie. Îmi plăceau serile în care, după cină, luam singură metroul şi coboram la celălalt capăt al oraşului, lângă parcul Buttes-Chaumont, unde mirosea a verdeaţă umedă. Pe Bulevardul La Chapelle, sub arcul de oţel al metroului aerian, stăteau femei la pândă; bărbaţi ieşeau, clătinându-se, din bistrourile luminate; pe faţadele cinematografelor, afişe ţipătoare. În jurul meu, lumea era o uriaşă prezenţă nedesluşită. Mergeam cu paşi mari, atinsă uşor de răsuflarea ei densă, şi îmi spuneam că în definitiv viaţa e foarte interesantă.

Ambiţiile mi s-au redeşteptat. În pofida prieteniilor şi a iubirii mele incerte, mă simţeam în continuare foarte singură; nimeni nu mă cunoştea şi nici nu mă iubea aşa cum eram cu adevărat; nimeni nu era pentru mine, şi nici nu ar fi putut fi, credeam eu, „ceva total şi definitiv“. Ca să nu mai sufăr în continuare, m-am refugiat din nou în orgoliu. Singurătatea mea era expresia superiorităţii mele; nu mai aveam nici o îndoială: eram cineva şi aveam să realizez ceva. Puneam la cale în secret subiecte de roman. Într-o dimineaţă, în biblioteca Sorbonei, în loc să traduc din greceşte, am început să scriu „cartea mea“. Trebuia să-mi pregătesc examenele din iunie şi nu aveam timp; mi-am făcut socoteala că anul viitor voi avea timp liber şi mi-am promis să-mi realizez opera fără întârziere: „O operă în care voi spune totul, *totul.“* În Jurnalul meu menţionez cu insistenţă intenţia de a „spune totul“, ceea ce contrastează bizar cu puţinătatea experienţei mele. Filozofia îmi consolidase înclinaţia de a surprinde lucrurile în esenţa lor, la rădăcini, ca totalitate, şi, pentru că evoluam printre abstracţiuni, aveam convingerea că descoperisem însuşi adevărul lumii. Uneori bănuiam că acesta depăşeşte cunoştinţele mele , dar asta se întâmpla foarte rar. Superioritatea mea asupra celorlalţi rezida

tocmai în faptul că nu lăsam să-mi scape nimic; valoarea operei mele se va sprijini tocmai pe acest avantaj extraordinar.

Uneori deveneam scrupuloasă, îmi aminteam că totul este deşertăciune; treceam peste astfel de gânduri. În dialogurile mele imaginare cu Jacques, îi contracaram de fiecare dată replica „La ce bun?“. Aveam doar o viaţă, voiam s-o trăiesc din plin şi nimeni nu putea să mă împiedice, nici măcar el. Nu renunţasem la punctul de vedere legat de absolut; dar de vreme ce, în privinţa aceea, totul era pierdut, am hotărât să nu mă mai intereseze. Îmi plăcea în mod deosebit expresia lui Lagneau: „Mă pot sprijini doar pe deznădejdea mea absolută.“ Odată acceptată această deznădejde şi întrucât continuam să exist, trebuia să mă descurc pe pământ cât mai bine cu putinţă, adică să fac ceea ce-mi place.

Eram destul de uimită că mă puteam lipsi atât de uşor de Jacques, dar adevărul este că nu-mi lipsea deloc. Mama m-a informat la sfârşitul lui aprilie că Jacques se mira că nu mă mai vede. Am sunat la el la uşă: n-am simţit nici o emoţie. Mi se părea că această afecţiune nu mai este iubire, ba chiar era puţin apăsătoare. „Nici măcar nu mai vreau să-l văd. Nu mă pot împiedica să simt că mă oboseşte chiar atunci când nu e sofisticat.“ Nu mai scria la cartea lui; nu avea s-o mai scrie niciodată. „Aş fi avut impresia că mă prostituez“, mi-a spus, cu un aer de superioritate. O plimbare cu maşina, o discuţie în care am avut impresia că este sincer stingherit de el însuşi m-au apropiat de el. Mi-am spus că, în definitiv, n-am dreptul să-i reproşez o inconsecvenţă care este chiar a vieţii: aceasta ne împinge spre diverse ţeluri şi ne face să le descoperim nimicnicia. Mi-am reproşat asprimea. „Este mai bun decât viaţa lui“, mi-am spus. Dar mă temeam să nu fie copleşit de viaţa lui. Uneori aveam un fel de presimţire: „Mă doare sufletul când mă gândesc la tine; nu ştiu de ce, dar viaţa ta e tragică.“

Se apropia sesiunea din iunie; terminasem şi eram obosită de atâta studiu; m-am relaxat. Am făcut prima mea escapadă. Pretextând o serbare de binefacere la Belleville, am obţinut de la mama o învoire până la miezul nopţii şi 20 de franci. Am luat un bilet la galerie la un spectacol al Baletului rus. Peste 20 de ani, când aveam să mă trezesc deodată singură în Times Square, la ora două noaptea, aveam să fiu mult mai puţin buimăcită decât în acea seară, sub acoperişul Teatrului Sarah Bernhardt. Mătăsuri, blănuri, diamante, parfumuri: dedesubtul meu strălucea un public vorbind ceva neînţeles. Când ieşeam cu părinţii mei sau cu familia Mabille, între mine şi lume se ridica un paravan de netrecut: iată că acum mă scăldam într-una din marile serbări nocturne ale căror lumini le pândisem de atâtea ori pe cer. Mă strecurasem în acest loc fără ştirea cunoscuţilor, iar cei cu care mă învecinam nu ştiau cine sunt. Mă simţeam invizibilă şi înzestrată cu darul ubicuităţii: un elf. În seara aceea se interpretau *Pisica* de

Sauguet, *Pasul de oţel* de Prokofiev, *Triumful lui Neptun* de nu mai ştiu cine. Decoruri, costume, muzică, dans: totul mă uimea. Cred că nu mai fusesem atât de uluită de la vârsta de cinci ani.

Am luat-o de la capăt. Nu mai ştiu prin ce mijloace dubioase făcusem rost de nişte bani, oricum tot Echipele mi-au furnizat alibiul. Am revenit de două ori la Baletul rus; a fost o surpriză să aud nişte domni îmbrăcaţi în negru cântând *Oedip rege* al lui Stravinski pe cuvintele lui Cocteau. Mallet îmi vorbise despre braţele albe ale Damiei şi despre vocea ei: m-am dus s-o ascult la Bobino[103]. Iluzionişti, cântăreţi, echilibrişti, totul era pentru mine şi am aplaudat totul.

În ajunul examenelor, între probe sau aşteptând rezultatele, unii colegi – printre care Jean Mallet şi Blanchette Weiss – pierdeau timpul în curtea Sorbonei. Băteau mingea, făceau şarade, se jucau de-a portretele chinezeşti, bârfeau, discutau. M-am băgat printre ei. Mă simţeam însă foarte departe de cei mai mulţi dintre studenţii cu care intram în contact: moravurile lor libere mă speriau. Teoretic deprinsă cu toate manifestările desfrâului, practic eram de-a dreptul prudă. Dacă mi se spunea, de pildă, că X şi Y „sunt împreună“, mă chirceam interior. Când Blanchette Weiss, arătându-mi un cunoscut student la Şcoala Normală Superioară, mi-a spus că, din păcate, avea *un anumit* obicei, am avut frisoane. Studentele cu purtări libere, şi mai ales cele care, din nefericire, aveau un *anumit* obicei, mă dezgustau. Îmi dădeam seama că aceste reacţii se explicau doar prin educaţia mea, dar nu încercam să le combat. Respingeam glumele triviale, cuvintele vulgare, desfrânarea, comportamentul urât. Dar nu mi-a plăcut nici mica gaşcă pe care mi-a prezentat-o Blanchette Weiss; ea ştia să se facă plăcută în societate şi cunoştea câţiva studenţi de la Şcoala Normală de familie bună, care, ca reacţie împotriva lipsei de reţinere de la Şcoală, adoptaseră maniere afectate. M-au invitat de câteva ori să iau ceaiul cu ei în odăiţele din spate ale brutăriilor; nu mergeau la cafenea şi în nici un caz nu ar fi invitat acolo o fată. Interesul pe care mi-l arătau m-a flatat, dar mi-am reproşat acest puseu de vanitate, căci îi orânduiam printre Barbari: erau preocupaţi doar de politică, de reuşite sociale, de viitoarele lor cariere. Ne-am băut ceaiul de parcă am fi fost într-un salon, iar conversaţia a fluctuat în mod neplăcut între pedant şi monden.

Într-o după-amiază, în curtea Sorbonei, am contrazis vehement, nu mai ştiu pe ce subiect, un tânăr cu faţa prelungă şi întunecată: m-a privit surprins şi a afirmat că n-are ce replică să-mi dea. În schimb, a început să vină zilnic de la Porte Dauphine ca să continue discuţia cu mine. Se numea Michel Riesmann şi termina al doilea an pregătitor pentru concursul de intrare la Şcoala Normală Superioară, secţia literatură. Tatăl lui era un personaj important în lumea marii arte oficiale. Michel se autointitula discipol al lui Gide şi avea cultul

Frumosului. Credea în forţa literaturii şi era pe punctul de a termina un mic roman. L-am şocat declarându-i că admir suprarealiştii. Îmi părea demodat şi plictisitor, dar m-am gândit că dincolo de urâţenia lui îngândurată s-ar putea ascunde un suflet; în plus, mă îndemna să scriu, iar eu aveam nevoie să fiu încurajată. Mi-a trimis o scrisoare ceremonioasă, caligrafiată artistic, prin care îmi propunea să corespondăm în timpul vacanţei. Am acceptat. Am căzut la înţelegere şi cu Blanchette Weiss să ne scriem. M-a invitat într-o zi să iau ceaiul la ea acasă. Am mâncat tarte cu căpşuni într-un luxos apartament de pe Avenue Kléber şi mi-a împrumutat antologii de Verhaeren şi Francis Jammes, minunat legate în piele.

Un an întreg mă văitasem de deşertăciunea tuturor ţelurilor; cu toate acestea, pe ale mele le urmărisem cu tenacitate. Am reuşit la examenul de filozofie generală. Simone Weil era cap de listă, iar eu următoarea, după mine clasându-se un băiat de la Şcoala Normală, pe nume Jean Pradelle. Mi-am obţinut şi diploma de greacă. Domnişoara Lambert era foarte mulţumită, părinţii mei surâdeau; la Sorbona, acasă, toată lumea mă felicita. Mă bucuram din tot sufletul; succesele acestea confirmau părerea bună pe care o aveam despre mine, îmi asigurau viitorul; le acordam mare importanţă şi nu aş fi renunţat la ele pentru nimic în lume. Dar, cum nu uitasem că orice reuşită ascunde o renunţare, mi-am luat libertatea să plâng. Îmi repetasem cu încrâncenare cuvintele pe care Martin du Gard i le atribuise lui Jacques Thibault: „La asta m-au redus!“ Fusesem redusă la personajul unei studente înzestrate, la o persoană briliantă, tocmai eu, mişcătoarea absenţă a Absolutului! În lacrimile mele exista şi făţărnicie; nu cred totuşi că au fost teatru, pur şi simplu. În zarva unui sfârşit de an de care mă achitasem cu sârg, simţeam cu amărăciune golul din inima mea. Doream cu ardoare, mereu, acel altceva pe care nu ştiam să-l definesc atâta vreme cât îi refuzam singurul nume ce i se cuvenea: fericirea.

Jean Pradelle, jignit – spunea el râzând – că fusese depăşit de două fete, a vrut să mă cunoască. Mi-a fost prezentat de colegul care mi-o prezentase şi pe Blanchette Weiss. Puţin mai tânăr ca mine, Pradelle era la Şcoala Normală de un an. Şi el arăta ca un tânăr de familie bună; dar fără să-şi dea aere. Obrazul senin şi destul de frumos, privirea blândă, râsul ca de băieţel de şcoală, felul de a fi deschis şi vesel mi l-au făcut simpatic pe loc. Peste 15 zile l-am întâlnit din nou pe strada Ulm, unde mă duceam să văd rezultatele de la examenul de admitere: aveam colegi care se prezentaseră, printre care şi Riesmann. M-a dus în grădina Şcolii. Pentru o studentă la Sorbona era un loc destul de prestigios şi, discutând, examinam cu mare interes acel nobil spaţiu. A doua zi dimineaţă m-am reîntâlnit cu Pradelle tot acolo. Am asistat la câteva cursuri de filozofie; apoi ne-am dus să ne plimbăm

prin Grădina Luxembourg. Eram în vacanţă; toţi prietenii mei şi aproape toţi ai lui plecaseră din Paris; am luat obiceiul să ne întâlnim zilnic la picioarele unei regine de piatră. Eu soseam totdeauna la timp: îmi plăcea atât să-l văd venind în fugă, râzând şi scuzându-se, încât aproape că mă bucuram când întârzia.

Pradelle asculta atent, cu un aer gânditor, şi răspundea cu seriozitate: ce noroc! M-am grăbit să-i spun ce aveam pe inimă. I-am vorbit furioasă despe Barbari, dar el, uimindu-mă, a refuzat să se ralieze ideilor mele. Orfan de tată, se înţelegea foarte bine cu mama şi cu sora lui şi nu-mi împărtăşea groaza faţă de „căminele închise“. Nu dispreţuia ieşirile în societate şi, când avea ocazia, dansa: de ce nu? m-a întrebat cu o dezarmantă nevinovăţie. Maniheismul meu opunea unei elite restrânse numeric o mare masă nedemnă să existe; după el, fiecare om avea părţi bune şi părţi rele: nu împărţea oamenii în categorii atât de clare ca mine. Îmi condamna asprimea, iar pe mine indulgenţa lui mă supăra. Dar, dincolo de asta, aveam multe puncte comune. Ca şi mine, fusese crescut într-un mediu evlavios şi încetase să mai creadă, rămânând însă influenţat de morala creştină. La Şcoală era considerat „conformist“. Nu admitea purtările grosolane ale colegilor, cântecele obscene, glumele deocheate, brutalitatea, depravarea, desfrânarea inimii şi a simţurilor. Iubea cam aceleaşi cărţi ca mine, având o predilecţie pentru Claudel şi un anume dispreţ pentru Proust, pe care nu-l considera „esenţial“. Mi-a împrumutat *Ubu rege*, care nu prea m-a entuziasmat, neregăsindu-mi acolo, nici pe departe, obsesiile. Conta mai ales că şi el căuta adevărul cu înverşunare, la fel ca mine: credea că filozofia va putea să i-l scoată la iveală cândva. Asupra acestui punct am discutat fără întrerupere timp de 15 zile. El îmi spunea că am ales prea repede calea deznădejdii, iar eu îi reproşam că în zadar se agaţă de nădejde: toate sistemele filozofice şchiopătau. Le dărâmam unul după altul: el ceda de fiecare dată, însă avea încredere în raţiunea umană.

În fapt, nu era un adevărat raţionalist. Rămăsese, în mai mare măsură ca mine, cu nostalgia credinţei pierdute. Considera că nu ne aplecaserăm suficient de serios asupra catolicismului pentru a ne aroga dreptul de a-l respinge; problema trebuia examinată din nou. Obiecţia mea a fost că despre budism ştim şi mai puţin: de unde această prejudecată în favoarea religiei materne? M-a privit critic, acuzându-mă că prefer căutarea adevărului însuşi. Întrucât eram foarte încăpăţânată, dar şi superficial influenţabilă, iar reproşurile lui se suprapuneau celor mai directe ale domnişoarei Lambert şi ale lui Suzanne Boigue, am avut un pretext ca să acţionez. M-am dus la un oarecare abate Beaudin, despre care până şi Jacques îmi vorbise cu respect şi care se specializase în salvarea sufletelor intelectualilor rătăciţi de la calea credinţei. S-a întâmplat să am atunci în mână o

carte de Benda, pe care abatele a criticat-o cu strălucire, ceea ce m-a lăsat nepăsătoare; apoi am schimbat câteva vorbe, destul de vagi. Am plecat ruşinată de acest demers, a cărui zădărnicie o prevăzusem, căci îmi ştiam lipsa de credinţă mai tare ca piatra.

Curând mi-am dat seama că, în pofida unor afinităţi, între Pradelle şi mine era o mare diferenţă. Nu-mi recunoşteam sfâşierile interioare în neliniştea lui pur cerebrală. L-am socotit „nesofisticat, fără mister, un şcolar cuminte“. Date fiind seriozitatea şi solidele lui cunoştinţe filozofice, îl stimam mai mult decât pe Jacques; dar Jacques avea acel „ceva“ care îi lipsea lui Pradelle. Plimbându-mă pe aleile din Luxembourg, îmi spuneam că, în fond, dacă vreunul din ei doi m-ar fi dorit de soţie, nu mi s-ar fi potrivit nici unul. De Jacques mă lega încă tocmai falia care-l separa de mediul său; dar nu poţi clădi nimic pe o falie, iar eu voiam să construiesc un sistem de gândire, o operă. Pradelle era, ca şi mine, un intelectual: însă rămânea adaptat la clasa lui socială, la viaţa lui, accepta de bunăvoie societatea burgheză; nu puteam să fiu de acord cu optimismul său, care punea totul într-o lumină favorabilă, după cum nu puteam accepta nihilismul lui Jacques. De altfel, din motive diferite, îi speriam pe amândoi. „Cum să te căsătoreşti cu o femeie ca mine?“ mă întrebam nu fără melancolie, căci pe atunci nu făceam deosebirea între iubire şi căsnicie. „Sunt atât de sigură că nu există cineva care să însemne cu adevărat totul, să înţeleagă totul, să fie, la modul profund, fratele şi egalul meu.“ Mă deosebea de toţi ceilalţi o anumită vehemenţă pe care n-o întâlnisem decât la mine. Confruntarea cu Pradelle mi-a întărit convingerea că eram sortită singurătăţii.

Cu toate acestea, în măsura în care era vorba doar despre prietenie, ne înţelegeam bine. Apreciam respectul pentru adevăr, rigoarea lui: nu făcea confuzie între sentimente şi idei şi, sub privirea lui imparţială, am realizat că, nu de puţine ori, îmi luasem stările sufleteşti drept gânduri. El m-a pus în situaţia să reflectez, să fac bilanţuri; acum nu mă mai lăudam că ştiu totul, dimpotrivă: „Nu ştiu nimic, nimic; nu numai că nu am un răspuns, dar nu ştiu nici măcar un mod pertinent de a pune întrebarea.“ Mi-am promis să nu mă mai păcălesc singură şi l-am rugat pe Pradelle să mă ajute să mă feresc de orice minciună; avea să fie „conştiinţa mea vie“. M-am decis să-mi dăruiesc viitorii ani căutării înverşunate a adevărului. „Voi munci ca un animal până când îl voi găsi.“ Pradelle mi-a făcut un mare serviciu reînviindu-mi gustul pentru filozofie. Şi poate un serviciu şi mai mare reînvăţându-mă să fiu veselă: nu cunoşteam nici un om vesel. Însă el îndura cu atâta seninătate povara lumii, încât aceasta nu m-a mai strivit; dimineaţa, în Luxembourg, albastrul cerului, peluzele verzi, soarele erau la fel de strălucitoare ca în zilele frumoase de altădată. „Acum, crengile sunt numeroase şi noi; acoperă complet prăpastia de dedesubt.“ Asta

însemna că îmi plăcea viaţa şi că îmi uitasem angoasele metafizice. Într-o zi, când Pradelle mă conducea acasă, ne-am întâlnit cu mama; i l-am prezentat; mama l-a plăcut: plăcea. Prietenia noastră a fost acceptată.

Zaza îşi luase diploma de greacă. A plecat la Laubardon. Pe la sfârşitul lui iulie, mi-a trimis o scrisoare care mi-a tăiat răsuflarea. Era cuprinsă de deznădejde şi aflam de ce. Îmi spunea, în sfârşit, povestea adolescenţei ei pe care o trăise alături de mine fără ca eu să fi ştiut ceva. Cu 25 de ani în urmă, un văr al tatălui ei plecase să facă avere în Argentina, conform unei vechi tradiţii din Ţara Bascilor; şi se îmbogăţise considerabil. Zaza avea 11 ani când el se reîntorsese în casa părintească, la nici 500 de metri de Laubardon; era căsătorit, avea un băieţel „singuratic, trist şi nesociabil“, care s-a împrietenit cu ea. Părinţii l-au trimis intern la un liceu în Spania; dar cei doi copii se întâlneau în vacanţă şi călăreau împreună: despre aceste plimbări îmi vorbea Zaza cu ochii strălucind. Când au împlinit 15 ani şi-au dat seama că se iubesc; părăsit, înstrăinat, André nu o avea decât pe ea pe lume; iar Zaza, care se credea urâtă, dizgraţioasă, dispeţuită, s-a aruncat în braţele lui; s-au lăsat în voia unor sărutări care i-au legat pătimaş. De atunci şi-au scris în fiecare săptămână: el era cel la care visa în timpul orelor de fizică şi sub privirea jovială a abatelui Trécourt. Părinţii Zazei şi ai lui André – mult mai bogaţi – se certaseră; nu se puseseră în calea prieteniei celor doi copii, dar, când au realizat că între aceştia apăruseră sentimente mature, au intervenit. Nu se putea pune problema permisiunii de a se căsători. Ca atare, doamna Mabille a hotărât că nu trebuie să se mai vadă. „În 1926, în vacanţa de Anul Nou, am venit aici o singură zi ca să-l văd şi să-i spun că între noi totul se sfârşise. Dar degeaba i-am spus cele mai dure lucruri, căci tot şi-a dat seama cât de drag îmi este, iar această întrevedere de despărţire ne-a legat mai mult ca oricând“, îmi scria. Ceva mai încolo adăuga: „Când m-au obligat să mă despart de André, am suferit atât de îngrozitor, încât nu o dată am fost pe punctul de a mă sinucide. Îmi amintesc de o seară când, privind metroul care intra în staţie, am vrut să mă arunc sub el. Nu mai aveam deloc chef să trăiesc.“ De atunci trecuseră 18 luni; nu s-au mai văzut, nu şi-au mai scris. Dar iată că, mergând din nou la Laubardon, se reîntâlniseră. „Timp de 20 de luni nu am ştiut nimic unul de celălalt, am mers pe drumuri total diferite, aşa încât brusca noastră regăsire a avut ceva derutant, aproape dureros. Îmi dau seama foarte bine de toate greutăţile, toate sacrificiile care însoţesc iubirea a doi oameni atât de puţin armonizaţi ca noi, dar nu pot altfel, nu pot renunţa la visul tinereţii mele, la atâtea amintiri scumpe, nu pot părăsi pe cineva care are nevoie de mine. Familiile noastre sunt cum nu se poate mai potrivnice unei apropieri de acest gen. În luna octombrie, el pleacă un

an în Argentina, după care se reîntoarce în Franţa pentru a-şi satisface stagiul militar. Ca atare, avem în faţă multe piedici şi o lungă despărţire; oricum, dacă visele noastre devin realitate, vom merge să locuim cel puţin zece ani în America de Sud. Deci viitorul nostru este destul de întunecat. În seara asta va trebui să vorbesc cu mama; cu doi ani în urmă, s-a opus cu toată energia şi sunt răvăşită de pe acum gândindu-mă la discuţia pe care o voi avea cu ea. O iubesc nespus şi îmi este atât de greu s-o supăr şi să trec peste voinţa ei. Când eram mică, în rugăciunile mele ceream să nu sufere nimeni, niciodată, din cauza mea. Vai! Ce dorinţă irealizabilă!“

Am recitit scrisoarea de zece ori, cu inima strânsă. Abia acum înţelegeam schimbarea Zazei de la 15 ani, privirile pierdute, romantismul şi neaşteptatele ei cunoştinţe în materie de iubire: învăţase să iubească şi cu sângele, de aceea râsese la discuţia despre o aşa-zisă „iubire platonică“ între Tristan şi Isolda, iar ideea unei căsătorii din interes îi inspira groază. Ce puţin o cunoscusem! „Aş vrea să adorm şi să nu mă mai trezesc“, spunea ea, iar eu nu înţelegeam; totuşi ştiam prea bine ce înseamnă să ai sufletul greu. Imaginea Zazei, cu pălărioară şi mănuşi, pe un peron de metrou, privind fascinată şinele, îmi era insuportabilă.

Peste câteva zile am primit altă scrisoare. Discuţia cu mama ei decursese foarte rău. Doamna Mabille îi interzisese din nou să-şi vadă vărul. Zaza era prea creştină pentru a-i trece prin cap să nu-i dea ascultare; dar această interdicţie nu i-a părut nicicând atât de îngrozitoare ca atunci, când de băiatul pe care îl iubea o despărţeau doar câteva sute de metri. O chinuia mai ales gândul că el suferea din cauza ei, deşi ea nu se gândea, zi sau noapte, decât la el. Am fost tulburată de această nenorocire care depăşea de departe tot ce păţisem eu vreodată. Rămăsese stabilit ca anul acesta să petrec, în sfârşit, trei săptămâni cu Zaza în Ţara Bascilor şi eram nerăbdătoare să fiu lângă ea.

Când am sosit la Meyrignac, m-am simţit „liniştită cum nu mai fusesem de 18 luni“. Totuşi, comparaţia cu Pradelle nu-i era favorabilă lui Jacques; mi-l aminteam fără indulgenţă: „Ah! frivolitatea, lipsa de seriozitate, poveştile legate de baruri, bridge, bani!… Are multe calităţi destul de rar întâlnite; dar mai are şi ceva de ratat demn de milă.“ Mă detaşasem de el şi mă ataşasem de Pradelle doar atât cât prezenţa lui să-mi însenineze zilele, iar absenţa să nu mi le întunece. Ne scriam foarte mult. Îi scriam şi lui Riesmann, lui Blanchette Weiss, domnişoarei Lambert, lui Suzanne Boigue, Zazei. Îmi instalasem o masă în pod, sub o lucarnă, şi serile, la lumina unei lămpi Pigeon, îmi descărcam sufletul pe multe pagini. Graţie scrisorilor pe care le primeam – mai ales de la Pradelle – nu mă mai simţeam singură. De asemenea, discutam îndelung cu sora mea; tocmai trecuse

bacalaureatul de filozofie şi fuseserăm foarte apropiate în tot acel an. Exceptând atitudinea mea faţă de religie, nu-i ascundeam nimic. În ochii ei, Jacques se bucura de tot atâta prestigiu ca şi în ai mei şi-mi adoptase mitologiile. Având acelaşi sentiment de respingere ca şi mine faţă de şcoala Désir, de majoritatea colegelor ei şi de prejudecăţile mediului nostru, declarase din tot sufletul război „Barbarilor.“ Poate pentru că avusese o copilărie mai puţin fericită decât a mea, protesta cu mai multă îndrăzneală decât mine împotriva constrângerilor la care eram supuse. Într-o seară mi-a spus cu un aer încurcat: „E o prostie, dar nu pot să sufăr ca mama să-mi deschidă scrisorile pe care le primesc; nu-mi mai place să le citesc.“ I-am mărturisit că şi pe mine mă enerva acest lucru. Ne-am făcut curaj – în definitiv, aveam 17 şi 19 ani – şi am rugat-o pe mama să nu ne mai cenzureze corespondenţa. A răspuns că avea datoria să vegheze asupra sufletelor noastre, dar în cele din urmă a cedat. Era o victorie importantă.

În linii mari, relaţiile cu părinţii mei deveniseră mai destinse. Petreceam zile liniştite. Studiam filozofia şi mă gândeam să scriu. Ezitam înainte de a mă decide. Pradelle mă convinsese că scopul principal este căutarea adevărului: oare literatura n-avea să mă abată de la acest drum? Nu exista o contradicţie în demersul meu? Voiam să dezvălui deşertăciunea a tot ce există pe lume; dar scriitorul îşi trădează deznădejdea de îndată ce o transformă într-o carte: era poate mai bine să imit tăcerea domnului Teste. Mă mai temeam şi că, scriind, voi fi tentată să doresc succesul, celebritatea, toate acele lucruri pe care le dispreţuiam. Aceste scrupule abstracte nu cântăreau atât de greu încât să mă oprească din drum. M-am sfătuit prin scrisori cu unii prieteni, şi ei, răspunzând aşteptărilor mele, m-au încurajat să merg pe acest drum. Am început un lung roman, în care eroina trecea prin toate experienţele mele; se trezea la „adevărata viaţă“, intra în conflict cu anturajul ei, apoi trecea, suferind, prin toate: acţiune, iubire, cunoaştere. Nu am reuşit să aflu sfârşitul acestei poveşti pentru că, din lipsă de timp, am abandonat-o la jumătate.

Scrisorile pe care începusem să le primesc de la Zaza nu mai aveau tonul celor din luna iulie. Realizase, îmi spunea, că în ultimii doi ani se dezvoltase mult din punct de vedere intelectual; se copsese la minte, se schimbase. Scurtele întrevederi cu André îi lăsaseră impresia că el nu evoluase; rămăsese copilăros şi cam rudimentar. Zaza începuse să-şi pună întrebarea dacă fidelitatea sa nu era „încăpăţânarea de a trăi în visuri pe care nu vrei să le vezi destrămându-se“. Indiscutabil, se lăsase puternic influenţată de *Cărarea pierdută*. „Acolo am găsit o iubire, un cult al visării lipsite de orice fundament real, care, poate, m-a făcut să rătăcesc departe de mine însămi.“ Desigur, nu regreta iubirea pentru vărul ei: „Sentimentul acesta, pe care l-am încercat la vârsta de 15 ani, a fost

adevărata mea trezire la viaţă; din ziua în care am început să iubesc, am înţeles nenumărate lucruri; aproape nimic nu mi s-a mai părut ridicol.“ Dar trebuia să recunoască totuşi că, de la ruptura din ianuarie 1926, întreţinuse în mod artificial acest trecut „graţie voinţei şi imaginaţiei“. Oricum, André trebuia să plece un an în Argentina: când se va întoarce, va fi timp suficient pentru decizii. Deocamdată se săturase să-şi pună întrebări; petrecea o vacanţă tumultuoasă şi participa la multe evenimente mondene care, la început, o obosiseră, dar acum „nu vreau să mă mai gândesc decât la distracţii“, îmi scria.

Această frază m-a uimit peste măsură şi, în răspunsul pe care i l-am dat, m-am referit la ea cu o undă de reproş. Zaza s-a apărat cu ardoare; ştia că, distrându-se, nu rezolva nimic: „De curând, s-a organizat o excursie cu prietenii în Ţara Bascilor; eu simţeam atât de tare nevoia să fiu singură, încât m-am lovit zdravăn cu toporul în picior ca să scap de expediţia cu pricina. Am avut parte de opt zile de stat în şezlong şi de fraze compătimitoare, dar, cel puţin, m-am bucurat de puţină singurătate şi de dreptul de a nu vorbi şi de a nu mă distra.“

Am fost impresionată. Ştiam foarte bine cu câtă disperare se poate uneori năzui la singurătate şi la „dreptul de a nu vorbi.“ Dar eu nu aş fi avut niciodată curajul să-mi rănesc piciorul. Nu. Zaza nu era nici călduţă, nici resemnată: exista în ea o violenţă mocnită care mă speria. Nu trebuia trecut uşor peste nici una din vorbele ei, cu care era mult mai zgârcită decât mine. Dacă nu aş fi provocat-o, nici măcar nu mi-ar fi semnalat acel incident.

M-am hotărât să nu-i mai ascund nimic: i-am mărturisit că nu mai credeam în Dumnezeu: mi-a răspuns că bănuia; la rându-i, trecuse printr-o criză religioasă în acel an. „Când puneam faţă în faţă credinţa, practicile religioase din copilărie, dogma catolică şi toate ideile înnoitoare, mi se înfăţişa o asemenea disproporţie, un asemenea dezacord, încât am simţit că ameţesc. Claudel mi-a fost de un imens sprijin şi nu pot să spun cât de mult îi datorez. Acum cred ca atunci când aveam şase ani, mai mult cu inima decât cu mintea, fără a face apel deloc la raţiune. Aproape totdeauna, discuţiile teologice îmi par absurde şi groteşti. Cred, mai ales, că Dumnezeu nu poate fi deloc înţeles de noi, că ne este de-a dreptul ascuns, iar dacă ne este dat să credem în El înseamnă că suntem dăruiţi cu ceva supranatural, cu un har pe care ni-l dă. De aceea nu pot decât să-i plâng pe cei care sunt lipsiţi de acest har şi am convingerea că, în ziua în care vor fi sincer însetaţi de adevăr, acesta li se va înfăţişa… De altfel, adăuga ea, credinţa nu linişteşte; este la fel de greu să-ţi găseşti împăcarea sufletească atunci când crezi ca şi atunci când nu crezi: credinciosul are doar speranţa că îşi va găsi pacea într-o altă viaţă.“ Deci nu numai că mă accepta aşa cum eram, dar avea mare grijă să nu pară câtuşi de

puţin superioară; chiar dacă pentru ea licărea în cer un fir de speranţă, asta nu o împiedica să orbecăie pe pământ prin aceleaşi neguri ca şi mine şi să mergem, umăr la umăr, mai departe.

Pe 10 septembrie am plecat cu mare bucurie către Laubardon. În zori, m-am urcat în tren la Uzerche şi am coborât la Bordeaux, căci, aşa cum îi scrisesem Zazei, „nu pot trece prin patria lui Mauriac fără să mă opresc“. Pentru prima oară în viaţa mea mă plimbam singură printr-un oraş necunoscut. Erau acolo un fluviu impresionant, cheiuri ceţoase şi platani care deja arătau că venise toamna. Pe străduţele înguste, umbrele şi luminile se întrepătrundeau; bulevarde mari duceau către esplanade. Pluteam uşoară ca un balon de săpun, somnolentă şi vrăjită. În parcul public, printre tufele roşii de canna, îmi imaginam himerele adolescenţilor. Mi se dăduseră sfaturi: am băut o ceaşcă de ciocolată pe aleile din Tourny; am dejunat lângă gară, într-un restaurant numit Le petit Marguery; nu mai fusesem niciodată la restaurant fără părinţii mei. Apoi un tren m-a dus pe o cale ameţitor de dreaptă, străjuită de pini cât vedeai cu ochii. Îmi plăceau trenurile. Aplecată peste fereastră, îmi lăsam obrazul în voia vântului şi a fragmentelor de cărbune incandescent şi mi-am jurat să nu mă alătur niciodată călătorilor înghesuiţi orbeşte în căldura compartimentelor.

Am ajuns către seară. Parcul de la Laubardon nu era la fel de frumos precum cel de la Meyrignac, dar mi-a plăcut casa cu acoperiş de ţiglă, năpădită de viţă sălbatică. Zaza m-a dus în camera pe care aveam s-o împart cu ea şi cu Geneviève de Bréville, o fată micuţă, proaspătă şi cuminte, care-i plăcea nespus doamnei Mabille. Am rămas singură puţin ca să-mi desfac bagajul şi să mă spăl. De la parter se auzeau zgomote de vase şi voci de copii. Puţin dezorientată, mă învârteam prin cameră. Pe o măsuţă era un caiet învelit în moleschin negru, pe care l-am deschis la întâmplare: „Mâine soseşte Simone de Beauvoir. Trebuie să mărturisesc că nu-mi face plăcere, pentru că, sincer, n-o iubesc deloc.“ Am rămas buimăcită; era o experienţă nouă şi neplăcută; nu-mi închipuisem niciodată că aş putea inspira o antipatie acută; mă speria puţin acel chip duşmănos care, în viziunea lui Geneviève, era al meu. Nu am avut prea mult timp să mă gândesc la toate acestea pentru că a bătut cineva la uşă: era doamna Mabille. „Vreau să stăm puţin de vorbă, micuţa mea Simone“, mi-a spus cu un glas a cărui blândeţe m-a uimit, căci de mult nu-şi mai dădea osteneala să-mi zâmbească. Părând uşor stânjenită, a pus mâna pe cameea cu care i se încheia colierul de catifea de la gât şi m-a întrebat dacă Zaza „mă pusese la curent“. Am confirmat. Părea să nu ştie că sentimentele fiicei sale slăbiseră şi a început să-mi explice de ce era împotriva lor. Dincolo de faptul că părinţii lui André se opuneau căsătoriei, ei proveneau dintr-un mediu foarte bogat, dezordonat şi prost-crescut, care nu i se potrivea Zazei; trebuia neapărat ca Zaza să-l

uite pe vărul ei, iar doamna Mabille conta pe sprijinul meu. Uram complicitatea pe care mi-o impunea; cu toate acestea, am fost mişcată de rugămintea ei, căci trebuia s-o fi costat să-mi implore alianţa. I-am dat asigurări vagi că voi face tot ce pot.

Zaza mă prevenise: din primul moment al vizitei mele, picnicurile, ceaiurile, seratele dansante s-au ţinut lanţ. Casa era permanent deschisă: o sumedenie de veri şi de prieteni veneau să dejuneze, să ia gustarea, să joace tenis sau bridge. Asta dacă nu plecam noi cu Citroënul condus de doamna Mabille, Lili sau Zaza ca să dansăm la vreun conac vecin. Erau deseori serbări în târgul situat în apropiere; asistam la partide de pelotă bască sau mergeam să vedem tineri ţărani, verzi la faţă de spaimă, care înfigeau ţepuşe cu cocarde în pielea unor vite descărnate; uneori, câte un corn ascuţit le spintecau frumoşii pantaloni albi, spre hazul tuturor. După cină, câte unul se aşeza la pian şi toată familia cânta în cor; se jucau şi jocuri de societate: şarade şi rime. Dimineţile erau ocupate cu treburi casnice. Se culegeau flori, se făceau buchete şi, mai ales, se gătea. Lili, Zaza, Bébelle făceau checuri, pandişpan, uscăţele, brioşe pentru ceaiul de după-amiază; le ajutau pe mama şi pe bunica lor să facă tone de conserve din fructe şi legume; mereu era câte ceva de făcut: fie trebuiau curăţate mazărea şi fasolea verde, fie trebuiau sparte nucile, fie trebuiau scoşi sâmburii de prună. A te hrăni devenea o întreprindere amplă şi istovitoare.

Nu stăteam deloc cu Zaza şi mă cam plictiseam. Nu trebuia să am un fin simţ psihologic ca să-mi dau seama că familia Mabille şi prietenii lor se fereau de mine. Prost îmbrăcată, neîngrijită, nu ştiam să fac reverenţe în faţa doamnelor bătrâne, nu gesticulam şi nici nu râdeam cu măsură. Eram săracă şi mă pregăteam să muncesc: era suficient de şocant. Mai mult, urma să fiu profesoară într-un liceu; aceşti oameni, timp de generaţii, luptaseră împotriva laicităţii: în ochii lor, viitorul meu avea ceva infamant. Pe cât posibil, tăceam şi mă controlam: totul era inutil; atât vorbele, cât şi tăcerile mele erau distonante. Doamna Mabille încerca să fie amabilă, domnul Lacoin şi bătrâna doamnă Larivière mă ignorau în mod politicos. Cel mai mare dintre băieţi tocmai intrase la seminar; în Bébelle mocnea vocaţia religioasă: nimeni nu-mi dădea atenţie. Dar, într-un fel, îi uimeam chiar şi pe fraţii mai mici, ceea ce însemna că, în mod nemanifest, mă dezaprobau. Nici Lili nu-şi ascundea dezaprobarea. Perfect adaptată mediului ei, acest personaj-model avea răspuns la toate; era însă destul ca eu să-i pun o singură întrebare ca s-o enervez. Pe când aveam 15 sau 16 ani, în timp ce luam masa de prânz la familia Mabille, mă întrebasem cu voce tare de ce, dacă toţi oamenii sunt făcuţi după acelaşi calapod, nu simt toţi la fel gustul roşiilor sau al scrumbiei; Lili râsese de mine. Acum nu mai cădeam singură în capcană cu aceeaşi naivitate, dar reticenţele mele erau de ajuns ca s-o

irite. Într-o după-amiază, în grădină, s-a vorbit despre votul femeilor; tuturor li se părea logic ca mai degrabă doamna Mabille să aibă drept de vot decât un beţiv de muncitor necalificat. Dar Lili ştia din sursă sigură că în cartierele sărace femeile erau mai „roşii“ decât bărbaţii; dacă li s-ar fi deschis drumul la urne, cauzele juste ar fi avut de suferit. Tuturora argumentul le-a părut pertinent. Eu nu am spus nimic, dar, în acel cor aprobator, tăcerea mea era subversivă.

Cei din familia Mabille se întâlneau aproape zilnic cu verii lor Du Moulin de Labarthère. Fiica acestora, Didine, era foarte apropiată de Lili. Mai erau trei băieţi: Henri, inspector financiar, cu o figură greoaie de petrecăreţ ambiţios; Edgar, ofiţer de cavalerie; Xavier, un seminarist de 20 de ani, singurul care mi s-a părut interesant; avea trăsături fine, ochi gânditori şi îşi îngrijora familia prin ceea ce membrii acesteia numeau „abulia“ lui; duminica dimineaţa, stând letargic pe un fotoliu, ezita atâta să se ridice şi să meagă la slujbă, încât deseori o pierdea. Citea, medita şi, în general, era altfel decât ceilalţi. Am întrebat-o pe Zaza de ce nu era mai apropiată de el. A fost foarte surprinsă: „Nu mi-a trecut niciodată prin minte. La noi, aşa ceva nu e posibil. Familia n-ar înţelege.“ Dar îl simpatiza. În timpul unei discuţii, Lili şi Didine s-au întrebat cu stupoare – simulată, fără îndoială – cum este posibil ca oamenii de bun-simţ să conteste existenţa lui Dumnezeu. Lili a invocat pilda ceasului şi ceasornicarului şi m-a privit în ochi; m-am decis, fără tragere de inimă, să pronunţ numele lui Kant. Xavier mi-a sărit în ajutor: „Iată ce înseamnă să nu fi studiat filozofia: te mulţumeşti cu tot felul de argumente!“ Lili şi Didine au bătut în retragere.

Subiectul cel mai des dezbătut la Laubardon era conflictul iscat între Action française şi Biserică. Familia Mabille afirma apăsat că toţi catolicii trebuie să i se supună Suvernanului Pontif; cei din familia Labarthère – exceptându-l pe Xavier, care nu se pronunţa – considerau că Maurras şi Daudet au dreptate. Ascultam acele discuţii pătimaşe şi mă simţeam exclusă. Sufeream. În Jurnalul meu, pretindeam că, pentru mine, o mulţime de persoane „nici nu există“; în realitate însă, orice persoană prezentă, dacă era prezentă, era importantă. Iată o însemnare din Jurnalul meu: „Criză de deznădejde în faţa lui Xavier Du Moulin. Am simţit perfect distanţa dintre ei şi mine şi sofismul în care voiau să mă ferece.“ Nu-mi mai amintesc motivul acestei izbucniri care, bineînţeles, a rămas ascunsă de ochii lumii, dar sensul ei este limpede: nu mă bucuram să fiu altfel decât ceilalţi şi socotită de ei, mai mult sau mai puţin pe faţă, oaia neagră. Zaza îşi iubea familia; mi-o iubisem şi eu cândva, şi trecutul avea încă mare geutate pentru mine. Fusesem o copilă prea fericită pentru ca în mine să încolţească ura sau numai vreo pornire negativă: nu ştiam să mă apăr de reaua-voinţă.

Prietenia cu Zaza m-ar fi susţinut sufleteşte dacă am fi putut discuta, dar până şi noaptea exista cineva între noi; de îndată ce mă culcam, încercam să adorm. Când credea că sunt deja în lumea viselor, Geneviève încerca s-o atragă pe Zaza în lungi discuţii. Se întreba dacă era destul de amabilă cu mama ei – avea unele mici ieşiri faţă de ea: nu era urât din partea ei? Zaza îi răspundea din vârful buzelor. Dar, oricât de puţin s-ar fi implicat, acele pălăvrăgeli o coborau în ochii mei şi îmi devenea străină; îmi spuneam cu inima strânsă că, în definitiv, ea credea în Dumnezeu, în mama ei, în îndatoririle ei, iar eu mă simţeam foarte singură.

Din fericire, Zaza a făcut totul ca să ne vedem curând între patru ochi. Să fi ghicit ce se petrecea cu mine? Mi-a spus cu discreţie, însă fără rezerve, că Geneviève nu-i e foarte simpatică: Geneviève o considera prietena ei apropiată, dar sentimentul nu era reciproc. Am răsuflat uşurată. De altfel, Geneviève a plecat şi, cum vacanţa era pe sfârşite, vânzoleala mondenă a mai scăzut în intensitate. O aveam pe Zaza doar pentru mine. Într-o noapte, când dormea toată lumea, am coborât în grădină aşa cum eram, în cămăşi lungi de noapte, doar cu nişte şaluri pe umeri, şi am stat îndelung de vorbă, aşezate sub un pin. Acum, Zaza era sigură că nu-l mai iubeşte pe vărul ei; mi-a povestit cu lux de amănunte idila lor. Aşa am aflat cum îi fusese copilăria, despre profundul ei sentiment că este părăsită, de care nu ştiusem nimic. „Eu te iubeam“, i-am spus; m-a privit ca picată din cer; mi-a mărturisit că nu ocupasem decât un loc nesigur în ierarhia prieteniilor ei, dintre care nici una nu avusese prea mare importanţă. Pe cer, nepăsătoare, luna asfinţea, iar noi vorbeam despre trecut, întristându-ne din pricina stângăciei inimilor noastre de copii; ea regreta că mă făcuse să sufăr nedându-mi mai multă atenţie; pentru mine era dureros să-i spun toate astea abia acum, când nu mai erau adevărate: nu mai reprezenta totul pentru mine. Cu toate acestea, era plăcut să ne împărtăşim regretele. Niciodată nu fuseserăm atât de apropiate şi sfârşitul şederii mele acolo a fost foarte fericit. Ne aşezam în bibliotecă şi stăteam de vorbă în mijlocul operelor complete ale lui Louis Veuillot şi Montalembert şi a colecţiei *Revue des Deux Mondes*[104]; discutam pe drumuri prăfoase de ţară, deasupra cărora bântuia parfumul aspru al smochinilor; vorbeam despre Francis Jammes, despre Laforgue, despre Rodiguet, despre noi însene. I-am citit Zazei câteva pagini din romanul meu: dialogurile au derutat-o, dar m-a îndemnat să continui. În ziua plecării, m-a însoţit cu trenul până la Mont-de-Marsan. Am mâncat pe o bancă nişte omlete uscate şi reci, apoi ne-am despărţit fără melancolie, căci în scurtă vreme aveam să ne revedem la Paris.

Eram la vârsta când eşti convins de eficienţa dialogului epistolar. I-am scris mamei mele de la Laubardon, rugând-o să aibă încredere în mine; o asiguram că, peste un timp, voi fi cineva. Mi-a răspuns foarte

călduros. Când am ajuns din nou în apartamentul din strada Rennes, mi s-a tăiat respiraţia: încă trei ani de stat între acei pereţi! Dar ultimul trimestru îmi lăsase o amintire plăcută şi am încercat să fiu optimistă. Domnişoara Lambert îmi propusese să-i preiau în parte orele de pregătire pentru bacalaureat de la Sainte-Marie: îmi ceda cursul de psihologie; am fost de acord în ideea că voi câştiga nişte bani şi voi dobândi experienţă de predare. Aveam intenţia ca în aprilie să-mi susţin licenţa de filozofie şi în iunie pe cea de litere; aceste ultime diplome nu presupuneau cine ştie ce muncă, aşa că avea să-mi rămână timp pentru scris, pentru citit, pentru aprofundarea problemelor importante. Mi-am întocmit un plan vast de studiu şi nişte orare minuţioase; resimţeam o copilărească plăcere să-mi sistematizez viitorul în fişe şi aproape am reînviat atmosfera efervescentă a acelor luni de octombrie de altădată. M-am grăbit să-mi revăd colegii de la Sorbona. Traversam Parisul din Neuilly până în strada Rennes şi din strada Rennes până în Belleville, privind cu seninătate grămăjoarele de frunze uscate adunate la marginea trotuarelor.

M-am dus la Jacques şi i-am expus sistemul meu: trebuia să-ţi dăruieşti existenţa căutării rostului vieţii: între timp, trebuia să nu iei nimic de-a gata, ci să-ţi întemeiezi valorile pe acte de iubire şi de voinţă mereu reînnoite. M-a ascultat cu bunăvoinţă, dar a clătinat din cap. „Viaţa nu poate fi trăită astfel“, mi-a spus. Insistam, aşa că a zâmbit: „Nu ţi se pare că toate acestea sunt prea abstracte pentru nişte tineri de 20 de ani?“ Dorea ca viaţa lui să mai fie guvernată un timp de hazard. În zilele care au urmat, ba îi dădeam dreptate, ba nu-i dădeam. Îmi spuneam cu hotărâre că-l iubesc, apoi că hotărât nu-l iubesc. Eram plină de ciudă. Două luni nu m-am dus să-l văd.

Mă plimbam cu Pradelle în jurul lacului din Bois de Boulogne; priveam spectacolul toamnei, lebedele, oamenii care vâsleau; ne-am reluat discuţiile: nu cu aceeaşi înflăcărare. Ţineam mult la Pradelle, dar cât de puţin zbucium avea! Liniştea lui mă rănea. Riesmann mi-a dat să citesc romanul pe care-l scrisese şi pe care l-am considerat pueril; i-am citit şi eu câteva pagini din al meu, care l-au plictisit intens. Jean Mallet îmi vorbea mereu despre Alain, Suzanne Boigue despe inima ei, domnişoara Lambert despre Dumnezeu. Sora mea intrase la o şcoală de arte aplicate, unde nu-i plăcea defel; plângea tot timpul. Zaza continua să fie o fiică ascultătoare şi umbla ore întregi prin marile magazine alegând diverse eşantioane. Plictisul şi singurătatea m-au cuprins din nou. Când îmi spusesem, în Luxembourg, că singurătatea va fi soarta mea, era atâta voioşie în aer, încât ideea nu m-a afectat prea mult; acum, privit prin negurile toamnei, viitorul mă speria. Nu aveam să iubesc pe nimeni, nimeni nu era atât de valoros încât să merite să fie iubit; nu aveam să cunosc

căldura unui cămin; aveam să-mi petrec zilele într-o cameră de provincie, din care voi ieşi doar pentru a-mi ţine orele: ce deşert! Nu mai speram nici măcar să mă înţeleg cu adevărat cu o fiinţă umană. Nici unul dintre prietenii mei nu mă accepta fără rezerve, nici măcar Zaza, care se ruga la Dumnezeu pentru mine, nici Jacques, care considera că am o minte prea abstractă, nici Pradelle, care se plângea că sunt mult prea agitată şi că am păreri preconcepute. Toţi erau speriaţi mai ales de încrâncenarea mea: refuzam acea existenţă mediocră la care ei consimţeau într-un fel sau altul şi făceam eforturi disperate pentru a scăpa de ea. Încercam să-mi creez o motivaţie raţională. „Nu sunt ca ceilalţi, şi mă resemnez“, îmi spuneam; dar nu mă resemnam. Separată de ceilalţi, nu mai aveam legături cu lumea: ea devenea un spectacol care nu mă privea. Renunţasem, pe rând, la glorie, la fericire, la a fi de folos; acum nu mă mai interesa nici măcar să trăiesc. Existau momente în care pierdeam total simţul realităţii; străzile, maşinile, trecătorii erau aparenţe care se perindau şi printre care plutea prezenţa mea fără nume. Mi se întâmpla să-mi spun, cu mândrie şi teamă, că sunt nebună: nu e o foarte mare diferenţă între o încrâncenată singurătate şi nebunie. Aveam destule motive s-o iau razna. De doi ani mă zbăteam într-o capcană fără să găsesc ieşirea; mă izbeam neîncetat de obstacole invizibile: în final, ameţeam. Mâinile îmi rămâneau goale; încercam să mă amăgesc ca să-mi depăşesc dezamăgirea, spunându-mi că, într-o zi, voi avea totul şi că totul nu valora nimic: mă încurcam în aceste contradicţii. Dar, în primul rând, plesneam de sănătate, de tinereţe şi rămâneam închisă în casă şi în biblioteci: toată vitalitatea nefolosită se dezlănţuia în învolburările zadarnice din mintea şi din inima mea.

Pământul nu mai însemna nimic pentru mine, eram „în afara vieţii“; nu mai doream nici măcar să scriu, eram din nou dominată de sinistra idee a deşertăciunii lucrurilor; dar mă săturasem de suferinţă; iarna trecută plânsesem prea mult; mi-am inventat o speranţă. În momentele de detaşare absolută, când universul părea doar un joc al iluziilor, când propriu-mi eu se risipea, exista ceva nedefinit care dăinuia: ceva nepieritor, veşnic; însăşi indiferenţa mea părea să vădească, prin gol, o prezenţă la care, probabil, nu era imposibil să ajungi. Nu mă gândeam la Dumnezeul creştinilor: catolicismul îmi displăcea din ce în ce mai mult. Dar eram totuşi influenţată de domnişoara Lambert, de Pradelle, care susţineau posibilitatea de a atinge fiinţa; l-am citit pe Plotin şi am citit studii de psihologie mistică; mă întrebam dacă nu cumva, dincolo de frontierele raţionalului, anumite experienţe nu sunt în măsură să-mi ofere absolutul; căutam împlinirea în acel loc abstract din care să pot face pulbere lumea neospitalieră. De ce n-ar fi posibilă o mistică? Mi-am spus cu hotărâre: „Vreau să-l ating pe Dumnezeu sau să devin

Dumnezeu“. În acel an, m-am lăsat când şi când în voia acestui delir.

Totuşi, eram obosită de mine însămi. Aproape am încetat să scriu în Jurnal. Făceam mereu câte ceva. Atât la Neuilly, cât şi la Belleville mă înţelegeam bine cu elevii mei, profesoratul îmi plăcea. La Sorbona, nimeni nu urmărea cursurile de sociologie sau de psihologie, ni se păreau serbede. Asistam doar la prezentările făcute duminica şi marţi dimineaţa de Georges Dumas la Sainte-Anne, cu participarea câtorva nebuni. Maniaci, paranoici, persoane cu demenţă precoce treceau prin faţa noastră pe estradă, fără ca Dumas să ne dezvăluie veodată povestea sau problemele lor şi fără să dea impresia că bănuieşte măcar ce se petrece în mintea lor. Ne demonstra numai că anomaliile lor respectau schemele pe care le prezentase în Tratatul său. Prin întrebările lui meşteşugite, ştia să provoace reacţiile pe care le aştepta, iar şiretenia obrazului său ca de ceară era atât de expresivă, încât abia ne abţineam să nu râdem; s-ar fi putut crede că nebunia era o mare zeflemea. Mă fascina chiar şi din această perspectivă. Pradă delirurilor, suferind halucinaţii, imbecili, hilari, chinuiţi, obsedaţi, oamenii aceia erau altfel.

De asemenea, l-am audiat pe Jean Baruzi, autor al unei vestite lucrări despre *Sfântul Ioan al Crucii*, care trata de mântuială toate chestiunile esenţiale. Avea pielea şi părul precum cărbunele, ochii lui trimiteau văpăi sumbre prin noaptea întunecată. În fiecare săptămână, glasul i se ridica vibrând din hăurile tăcerii, promiţându-ne pentru săptămâna următoare dezvăluiri cumplite. Cei de la Şcoala Normală dispreţuiau aceste cursuri frecventate de anumiţi outsideri. Printre aceştia se remarcau René Daumal şi Roger Vailland. Cei doi scriau în reviste de avangardă; primului i se atribuia un spirit profund; celuilalt, o inteligenţă vie. Lui Vailland îi plăcea să şocheze şi însuşi aspectul lui fizic uimea. Pielea sa netedă era întinsă la maximum pe un obraz care părea să aibă numai profil: din faţă se vedea doar mărul lui Adam. Expresia lui blazată era în contradicţie cu prospeţimea tenului: s-ar fi zis că e un bătrân regenerat prin cine ştie ce elixir diabolic. Era văzut deseori în compania unei tinere femei, pe care o ţinea neglijent de gât, recomandând-o „femela mea“. În volumul său *Le Grand jeu* am citit o critică violentă la adresa unui sergent care-l surprinsese pe un soldat cu o scroafă şi-l pedepsise. Vailland revendica pentru toţi, civili sau militari, dreptul la bestialitate. Am căzut pe gânduri. Aveam o imaginaţie îndrăzneaţă, dar, cum am mai spus, realitatea mă îngrozea cu uşurinţă. N-am încercat să mă apropii nici de Daumal, nici de Vailland, care mă ignorau.

Am legat o singură prietenie nouă: cu Lisa Quermadec de la Sainte-Marie, care îşi pregătea licenţa de filozofie. Era o bretonă gingaşă, cu chip vioi şi o expresie puţin băieţească sub părul tăiat foarte scurt. Detesta stabilimentul din Neuilly şi misticismul domnişoarei Lambert.

Credea în Dumnezeu, dar îi considera fanfaroni sau snobi pe cei care pretindeau că-l iubesc: „Cum poţi iubi pe cineva necunoscut?“ Îmi plăcea, dar scepticismul ei puţin amar nu-mi înveselea existenţa. Scriam în continuare la romanul meu. Am pregătit pentru Baruzi o amplă disertaţie asupra „personalităţii“ în care am amestecat ceea ce ştiam şi ceea ce nu ştiam. O dată pe săptămână mă duceam la concert, singură sau cu Zaza; de două ori am ascultat, vrăjită, *Ritualul primăverii*. Dar, în general, nu mă mai entuziasma nimic. M-a decepţionat lectura celui de-al doilea volum al *Corespondenţei* dintre Rivière şi Fournier: focul tinereţii lor degenera în griji meschine, în duşmănii, în răutăţi. Mă întrebam dacă nu cumva mă pândeşte aceeaşi degradare.

M-am întors la Jacques. Măsura galeria cu gesturile şi surâsurile de altădată, şi trecutul a reînviat. Am revenit de multe ori. Vorbea, vorbea mult; penumbra se umplea de fumul ale cărui volute albăstrii se vălureau în cuvinte calde; undeva, în locuri necunoscute, se puteau întâlni oameni care nu semănau cu toţi ceilalţi şi se întâmplau tot felul de lucruri: uneori nostime, alteori tragice, de multe ori foarte frumoase. Ce se petrecea? Odată ce uşa se închidea în spatele meu, cuvintele se stingeau. Dar peste opt zile zăream din nou în ochii stropiţi cu picuri de aur urma Aventurii. Aventura, evadarea, marile plecări: poate acolo exista o salvare! Cea pe care o propovăduia *Vasco* al lui Marc Chadourne, care a avut un succes remarcabil în acea iarnă şi pe care l-am citit aproape cu aceeaşi patimă care citisem *Cărarea pierdută*. Jacques nu traversase oceanele; dar mulţi romancieri tineri – printre care Soupault – spuneau că, fără să pleci din Paris, poţi face călătorii uluitoare; vorbeau despre răscolitoarea poezie a acelor baruri unde îşi petrecea Jacques nopţile. Am reînceput să-l iubesc. Ajunsesem atât de departe cu indiferenţa şi chiar cu dispreţul, încât această redeşteptare a iubirii m-a uimit. Totuşi cred că mi-o pot explica. În primul rând, trecutul cântărea greu: îl iubeam pe Jacques, în mare măsură, pentru că îl iubisem. Apoi obosisem să am inima pustie şi să disper: aveam din nou nevoie de afecţiune, de siguranţă. Jacques îmi arăta o tandreţe nemaidezminţită vreodată; se străduia să fie amabil, să mă distreze. Dar toate acestea n-ar fi fost de ajuns pentru a mă readuce la el. Hotărâtor cu adevărat a fost că l-am regăsit nemulţumit de sine, neadaptat, nesigur; în preajma lui mă simţeam mai puţin insolită decât lângă toţi cei care acceptau viaţa; căci nimic nu-mi părea mai important decât refuzul ei; am înţeles că eu şi el eram din acelaşi soi şi mi-am legat din nou destinul de al lui. Dar asta nu mi-a adus prea mare mulţumire; ştiam cât suntem de diferiţi şi nu mai speram ca iubirea să mă elibereze de singurătate. Aveam impresia că mai degrabă sunt victima unei fatalităţi decât că mă îndrept către fericire. Mi-am salutat cea de a douăzecea aniversare printr-un cuplet

melancolic: „Nu voi pleca în Oceania. Nu mă voi mai ocupa de Sfântul Ioan al Crucii. Nimic nu e trist, totul e prestabilit. Demenţa precoce ar putea fi o soluţie. Dacă aş încerca să trăiesc? Dar am fost educată la şcoala Désir.“

Mi-aş fi dorit să mă înfrupt şi eu din acea existenţă „riscantă şi inutilă“ al cărei farmec era lăudat de Jacques şi de tinerii romancieri. Dar cum să introduc neprevăzutul în viaţa mea? Reuşeam cu greu, sora mea şi cu mine, să înşelăm vigilenţa maternă, furând pentru noi câte o seară, din când în când. Deseori, sora mea desena seara la Grande Chaumière. Era un pretext comod, iar eu îmi găseam, la rându-mi, un alibi. Cu banii pe care-i câştigam eu la Neuilly ne duceam la Studio des Champs-Élysées să vedem o piesă de avangardă sau luam locuri în picioare la Casino de Paris ca să-l ascultăm pe Maurice Chevalier. Mergeam pe străzi vorbind despre viaţa noastră şi despre Viaţă; neprevăzută, dar omniprezentă, aventura ne atingea aproape imperceptibil. Aceste şotii ne înveseleau; dar nu le puteam repeta foarte des. Monotonia zilnică mă copleşea în continuare: „O! dimineţi morocănoase, viaţă fără dorinţă şi fără iubire, totul s-a dus deja şi, atât de repede, cumplitul *plictis*. Nu se poate să dureze! Ce vreau? Ce pot să fac? Absolut nimic. Cartea mea? Deşertăciune. Filozofia? Sunt sastisită. Iubirea? Prea ostenită. Totuşi am 20 de ani, vreau să trăiesc!“

Nu se putea să dureze: nu a durat. Mă întorceam la cartea mea, la filozofie, la iubire. Apoi o luam de la început: „Apare mereu acest conflict ce pare de nerezolvat! Via conştiinţă a forţei, a superiorităţii mele faţă de toţi, a ceea ce aş putea înfăptui; apoi iarăşi sentimentul că toate aceste lucruri sunt inutile! Nu, nu se poate să dureze.“

Şi dura. Cine ştie, poate că avea să dureze veşnic. Ca o pendulă care a luat-o razna, oscilam frenetic între apatie şi rare bucurii. Urcam noaptea treptele de la Sacré-Cœur, priveam Parisul ca pe o nedesluşită oază, scânteind în imensitatea spaţiului. Plângeam pentru că era atât de frumos şi pentru că era fără sens. Coboram pe străduţele din Montmartre surâzând tuturor luminilor. Eşuam secătuită, reînviam împăcată. Mă epuizam.

Prieteniile mele mă decepţionau din ce în ce mai mult. Blanchette Weiss s-a certat cu mine; nu am înţeles niciodată de ce: de azi pe mâine mi-a întors spatele şi nu mi-a răspuns la scrisoarea în care o rugam să-mi explice motivul. Ştiam că mă consideră o intrigantă şi că mă acuză într-atât că aş fi invidioasă pe ea, încât ajunsese să spună că muşcasem copertele cărţilor pe care mi le împrumutase, pentru a le deteriora. Eram în relaţii proaste şi cu Riesmann. Mă invitase la el. Într-un salon imens, plin cu obiecte de artă, i-am cunoscut pe Jean Baruzi şi pe fratele lui, Joseph, autorul unui volum ezoteric; mai era acolo un sculptor celebru ale cărui opere urâţeau Parisul şi alte

personalităţi academice: conversaţia lor m-a întristat nespus. Chiar şi Riesmann mă enerva cu estetismul şi sentimentalismul lui. Cei pe care-i iubeam nespus, cei pe care-i iubeam mult, cel pe care-l iubeam nu mă înţelegeau, nu-mi ajungeau; existenţa, chiar prezenţa lor nu rezolva nimic.

De multă vreme singurătatea mă făcuse să alunec pe panta orgoliului. Baruzi mi-a înapoiat studiul cu laude extraordinare; m-a primit după terminarea cursurilor şi vocea lui muribundă exprima speranţa că reprezenta punctul de pornire pentru o operă de mare importanţă. M-am înflăcărat. „Sunt sigură că pot urca mai sus decât toţi ceilalţi. Orgoliu? Dacă nu am geniu, da; dar dacă am geniu – cum cred uneori, cum sunt *sigură* uneori –, e vorba pur şi simplu de luciditate“, scriam netulburată. A doua zi am văzut *Circul* lui Charlot; după ce am ieşit de la cinematograf, m-am plimbat prin Tuileries; un soare portocaliu se rostogolea pe cerul senin, incendiind ferestrele Luvrului. Mi-am amintit vechi crepuscule şi, deodată, m-am simţit fulgerată de cerinţa imperioasă la care făcusem recurs de atâtea ori: trebuia să îmi realizez opera. Proiectul nu avea nimic nou. Totuşi, pentru că doream să mi se întâmple diverse lucruri şi nu mi se întâmpla nimic niciodată, am transformat acea stare emoţională într-un eveniment. Am făcut încă o dată un legământ solemn în faţa cerului şi a pământului. Nimic, niciodată şi sub nici o formă nu mă va împiedica să-mi scriu cartea. Realitatea este că nu am mai pus vreodată în discuţie această hotărâre. Mi-am mai promis ca în viitor să-mi doresc fericirea şi să o găsesc.

Începea o nouă primăvară. Mi-am trecut examenele de morală şi de psihologie. Ideea de a mă cufunda în filologie îmi displăcea atât de mult, încât am renunţat. Tata a fost decepţionat: i se părea elegant să cumulez două licenţe; dar nu mai aveam 16 ani: am rămas fermă pe poziţie. Mi-a venit o idee. În ultimul trimestru eram liberă: de ce să nu-mi încep imediat lucrarea de diplomă? În acea perioadă nu era interzis s-o prezinţi în acelaşi an cu agregarea; dacă avansam suficient de repede, nimic nu m-ar fi împiedicat ca în toamnă s-o termin, pregătindu-mă în paralel pentru examen: aş fi câştigat un an! În felul acesta, peste 18 luni terminam cu Sorbona, cu casa, eram liberă şi începeam o viaţă nouă! Nu am stat pe gânduri. I-am cerut părerea domnului Brunschvicg, care nu a văzut nici un impediment atâta vreme cât deţineam un certificat de ştiinţe şi suficiente noţiuni de greacă şi latină. M-a sfătuit să aleg ca temă „conceptul la Leibniz“ şi am acceptat.

Totuşi, continua să mă roadă singurătatea. La începutul lui aprilie, starea s-a agravat. Jean Pradelle se dusese câteva zile la Solesmes, cu colegii. L-am reîntâlnit a doua zi după ce s-a întors la „Casa prietenilor cărţii“, unde aveam amândoi abonament. În încăperea principală,

Adrienne Monnier, îmbrăcată în veşmântul ei monahal, primea autori cunoscuţi: Fargue, Jean Prévost, Joyce; sălile mici din spate erau totdeauna goale. Ne-am aşezat pe nişte taburete şi am stat de vorbă. Cu o voce un pic ezitantă, Pradelle mi-a mărturisit că la Solesmes se împărtăşise: văzându-i pe colegii lui cum se apropiau de masa sfântă, se simţise surghiunit, exclus, abandonat; îi însoţise a doua zi, după ce se spovedise; ajunsese la concluzia că este credincios. Îl ascultam cu un nod în gât: mă simţeam părăsită, gonită, trădată. Jacques îşi găsise refugiul în barurile din Montparnasse, Pradelle la picioarele tabernaculului: nu mai era chiar nimeni alături de mine. Noaptea am plâns fiindcă eram abandonată.

Peste două zile, tata a plecat la La Grillère; voia să-şi vadă sora, nu mai ştiu din ce motiv. Şuieratul locomotivei, fumurile roşcate pe fundalul de smoală al nopţii mi-au evocat sfâşierea despărţirilor definitive. „Merg şi eu cu tine“, i-am spus. Mi-a obiectat că nu aveam cu mine nici măcar o periuţă de dinţi, dar în final mi-a acceptat această toană. Cât a ţinut călătoria, aplecată pe fereastră, m-am lăsat ameţită de întuneric şi de vânt. Niciodată nu fusesem la ţară primăvara; m-am plimbat prin florile de ciuboţica-cucului şi clopoţei; mă gândeam cu duioşie la copilăria mea, la viaţă, la moarte. Frica de moarte nu mă părăsise, încă nu mă obişnuisem cu ea; după atâta timp, încă mai tremuram şi plângeam de groază. Prin contrast, simplul fapt de a exista acum şi aici dobândea uneori o aură strălucitoare. De multe ori, în timpul acestor câteva zile, tăcerea naturii m-a aruncat în braţele groazei sau ale bucuriei. M-am plimbat mai departe. Pe acele câmpii, în acele păduri unde nu se zărea nici urmă de om, am avut impresia că aş putea atinge realitatea supraomenească la care aspiram. Îngenuncheam să culeg o floare şi, deodată, mă simţeam ţintuită la pământ, copleşită de greutatea cerului, şi nu mai puteam să mă mişc: era spaima şi era bucuria extremă pe care mi le dăruia eternitatea. M-am întors la Paris cu convingerea că trecusem prin experienţe mistice şi am încercat să le retrăiesc. Îl citisem pe Sfântul Ioan al Crucii: „Ca să nu ajungi în locuri neştiute, trebuie să mergi pe căi neştiute.“ Răsturnând această frază, am considerat obscuritatea propriilor mele drumuri drept semnul că mergeam către împlinire. Coboram în cele mai profunde straturi ale mele pentru a mă avânta apoi, întreagă, către un zenit de unde să văd totul. Exista multă sinceritate în aceste divagaţii. Mă cufundasem într-o asemenea singurătate, încât uneori mă simţeam total străină faţă de lume, iar ea mă buimăcea cu stranietatea ei; obiectele nu mai aveau sens, nici chipurile, nici eu însămi: cum nu mai recunoşteam nimic, îmi puteam imagina că ajunsesem în necunoscut. M-am complăcut excesiv în cultivarea acestor stări. Totuşi nu voiam să mă mint; i-am întrebat pe Pradelle şi pe domnişoara Lambert ce părere au. El mi-a răspuns categoric: „Nu

prezintă interes.“ Ea a fost mai nuanţată: „Este un fel de intuiţie metafizică.“ Am ajuns la concluzia că viaţa nu se poate construi pe asemenea rătăciri şi nu le-am mai căutat.

Continuam să-mi găsesc ocupaţii. Acum, fiind licenţiată, aveam acces la biblioteca Victor Cousin, situată sus, într-un colţ retras al Sorbonei. Conţinea o vastă colecţie de lucrări filozofice şi aproape nimeni n-o frecventa. Stăteam aici tot timpul. Îmi scriam romanul cu perseverenţă. Citeam Leibniz şi alte cărţi necesare pentru pregătirea examenului. Seara, epuizată de atâta studiu, zăceam în camera mea. M-aş fi consolat perfect să nu pot părăsi pământul dacă mi s-ar fi permis să mă plimb liberă peste tot. Cât mi-aş fi dorit să mă cufund în noapte, să ascult jazz, să stau cot la cot cu alţi oameni! Dar nu: eram închisă între ziduri! Mă sufocam, mă topeam, îmi venea să-mi zdrobesc capul de pereţi.

Jacques urma să plece cu vaporul în Algeria, unde, timp de 18 luni, avea să-şi satisfacă stagiul militar. Ne vedeam des şi era mai cordial ca oricând. Îmi vorbea mult despre prietenii săi. Ştiam că Riaucourt avea o legătură cu o tânără pe nume Olga; Jacques mi-a zugrăvit iubirea lor în tonuri atât de romantice, încât pentru prima oară am privit cu simpatie o relaţie nelegitimă. A făcut aluzie şi la o altă femeie, foarte frumoasă, pe nume Magda, pe care ar fi vrut să mi-o prezinte. „E o poveste care ne-a costat destul de mult“, mi-a spus. Magda se număra printre acele tulburătoare apariţii miraculoase din baruri. Nu mă întrebam ce rol jucase în viaţa lui Jacques. Nu mă întrebam nimic. Acum eram sigură că Jacques ţine la mine şi că voi putea trăi fericită alături de el. Mă temeam de despărţirea noastră; dar mă gândeam foarte puţin la ea, atât de fericită eram de apropierea pe care ne-o prilejuise.

Cu opt zile înainte de plecarea lui Jacques, am cinat la el în familie. Riquet Bresson, prietenul lui, a venit să-l ia după masă: Jacques a propus să merg cu ei să vedem un film, *L’Équipage*. Mama, supărată că nu se rostise niciodată cuvântul căsătorie, nu mai era de acord cu prietenia noastră; a refuzat să mă lase; am insistat, mătuşa mea mi-a pledat cauza: în cele din urmă, date fiind împrejurările, mama a cedat.

N-am mers la cinematograf. Jacques m-a dus pe strada Huyghens la Stryx, unde mergea frecvent, iar eu m-am cocoţat pe un taburet între Riquet şi el. Îi spunea barmanului pe nume, Michel, şi a comandat pentru mine un dryMartini. Niciodată nu pusesem piciorul într-o cafenea şi iată că mă aflam, noaptea, într-un bar, cu doi băieţi tineri: pentru mine, era ceva cu adevărat extraordinar. Sticlele în culori discrete sau puternice, castronaşele cu măsline şi cu migdale sărate, măsuţele, totul mă uimea; dar cel mai suprinzător îmi părea faptul că acest decor îi era familiar lui Jacques. Mi-am dat repede pe gât cocktailul şi, cum nu mai băusem niciodată o picătură de alcool, nici

măcar vin, care nu-mi plăcea, mi s-a suit repede la cap. Am început să-l strig pe Michel pe nume şi să fac tot felul de năzbâtii. Jacques şi Riquet s-au aşezat la o masă să joace o partidă de pocher cu zaruri, prefăcându-se că nu mă cunosc. Am interpelat clienţii, nişte tineri nordici foarte la locul lor. Unul dintre ei mi-a oferit un al doilea Martini pe care, la un semn al lui Jacques, l-am golit în spatele tejghelei. Ca să fiu la înălţime, am spart două sau trei pahare. Jacques râdea, eu eram în al nouălea cer. Ne-am dus la Vikings. Pe stradă, i-am dat braţul drept lui Jacques şi pe cel stâng lui Riquet: dar personajul din stânga era ca şi inexistent şi mă minunam că pot avea parte, cu Jacques, de o asemenea intimitate fizică, simbolizând uniunea sufletelor noastre. M-a învăţat să joc pocher cu zaruri şi mi-a dat să beau un *gin-fizz* cu foarte puţin gin: îi acceptam cu iubire vigilenţa. Timpul nu mai exista: la ora două dimineaţa beam, la barul cafenelei La Rotonde, un lichior de mentă. În jurul meu se îngrămădeau, sclipind, chipuri ieşite dintr-o altă lume; la toate răscrucile apărea câte un miracol. Mă simţeam legată de Jacques printr-o complicitate indisolubilă, ca şi cum am fi comis împreună o crimă sau am fi traversat Sahara pe jos.

M-a lăsat pe strada Rennes la numărul 71. Aveam cheia de la apartament. Dar părinţii mei mă aşteptau, mama cu lacrimi în ochi, tata, cu figura lui de zile mari. Tocmai se întorseseră din Bulevardul Montparnasse, unde mama sunase până când mătuşa mea ieşise la o fereastră: mama ceruse, în gura mare, să-i fie dată fiica înapoi, acuzându-l pe Jacques că o dezonorează. Le-am explicat că văzusem *L'Équipage*, apoi luasem o cafea cu frişcă la Rotonde. Părinţii nu s-au liniştit şi, deşi aveam mai multă experienţă ca altădată, am plâns şi m-am zbuciumat la rândul meu. Jacques îmi dăduse întâlnire a doua zi pe terasa Select. Uimit de ochii mei roşii şi de ce îi povestise mama lui, m-a privit cu mai multă tandreţe ca niciodată; s-a apărat la ideea că m-ar fi putut trata fără respect: „Există şi un respect mai greu de înţeles", mi-a spus. M-am simţit încă mai apropiată de el decât în timpul chefului nostru. Ne-am luat la revedere peste patru zile. L-am întrebat dacă îi părea rău că părăseşte Parisul. „Mai ales de la tine n-aş vrea să-mi iau la revedere", mi-a răspuns. M-a dus cu maşina la Sorbona. Am coborât. Ne-am privit îndelung. Mi-a spus cu o voce care m-a răscolit: „N-o să te mai văd?" A plecat în trombă şi am rămas dezorientată, pe marginea trotuarului. Dar ultimele amintiri îmi dădeau forţa să sfidez timpul. M-am gândit: „Rămâne pe anul viitor" şi am plecat să-l citesc pe Leibniz.

„Dacă ai chef vreodată de o mică plimbare, dă-i un semn lui Riquet", îmi spusese Jacques. I-am trimis vorbă tânărului Bresson şi într-o seară, pe la ora şase, ne-am întâlnit la Stryx; am vorbit despre Jacques, pe care îl admira; dar barul era pustiu şi nu s-a întâmplat

nimic. S-a întâmplat câte ceva într-altă seară, când am urcat să iau un aperitiv în barul de la Rotonde; câţiva tineri vorbeau între ei, cu aere sfioase; mesele de lemn alb, scaunele normande, perdelele în roşu şi alb nu mi se păreau mai misterioase decât odăiţa din spate a unei patiserii. Dar, când am vrut să-mi plătesc *sherry-gobler*-ul, barmanul gras şi roşcovan mi-a refuzat banii; acest incident – pe care nu l-am elucidat niciodată – era aproape miraculos, ceea ce m-a încurajat. Ori de câte ori mergeam la Belleville, făceam în aşa fel încât să plec de acasă devreme şi, ajungând puţin mai târziu la cercul meu, să petrec o oră la Vikings. O dată am băut două *gin-fizz*: era prea mult; le-am vomitat în metrou; când am împins poarta centrului, îmi tremurau picioarele, fruntea îmi era scăldată în sudoare rece: s-a crezut că sunt bolnavă, am fost întinsă pe un divan şi felicitată pentru curajul de a veni până acolo. Verişoara mea Magdeleine a venit câteva zile la Paris: am profitat imediat de ocazie. Avea 23 de ani şi mama ne-a dat voie să mergem într-o seară singure la teatru: de fapt, noi complotaserăm să ne facem de cap. Cât pe ce să ratăm totul pentru că, înainte de a pleca de acasă, Magdeleine s-a distrat punându-mi puţin roz pe obraji: mi s-a părut drăguţ şi, când mama m-a pus să mă spăl, am protestat. Fără îndoială, a crezut că zăreşte pe obrazul meu semnul piciorului despicat al Satanei; m-a exorcizat cu o palmă. Am cedat scrâşnind din dinţi. Ne-a lăsat totuşi să ieşim şi ne-am îndreptat, verişoara mea şi cu mine, către Montmartre. Am rătăcit îndelung la lumina firmelor cu neon: nu ne puteam hotărî ce să alegem. Ne-am înşelat intrând în două baruri posomorâte ca nişte lăptării şi am eşuat lamentabil într-o bombă sinistră din strada Lepic, unde băieţi de moravuri uşoare îşi aşteptau clienţii. Doi dintre ei s-au aşezat la masa noastră, miraţi că suntem acolo, căci evident nu le făceam concurenţă. Ne-am plictisit împreună un timp; eram profund scârbită.

Totuşi am perseverat. Le-am spus părinţilor mei că la centrul din Belleville se pregăteşte o întâlnire în cinstea datei de 14 Iulie, că îi puneam pe elevii mei să repete o piesă şi trebuia să fiu acolo mai multe seri pe săptămână; pretindeam că aş cheltui în beneficiul Echipelor toţi banii pe care-i dădeam pe *gin-fizz*. De obicei mă duceam la Jockey, pe Bulevardul Montparnasse: Jacques îmi vorbise despre acest bar şi îmi plăceau afişele colorate de pe pereţi, în care se amestecau canotiera lui Chevalier, pantofii lui Charlot şi surâsul Gretei Garbo; îmi plăceau sticlele strălucitoare, steguleţele multicolore, mirosul de tutun şi de alcool, vocile, râsetele, saxofonul. Femeile mă încântau: nu aveam în vocabular cuvintele potrivite ca să numesc materialul din care le erau făcute rochiile, culoarea părului lor; nu-mi imaginam că puteai cumpăra din vreun magazin ciorapii lor transparenţi, pantofii lor decupaţi, rujul de pe buzele lor. Le auzeam discutând cu bărbaţii ce tarif aveau pe noapte şi cu ce plăceri îi vor

desfăta. Imaginaţia mea nu reacţiona: o blocasem. Mai ales primele dăţi când intrasem în astfel de locuri, în jurul meu nu erau oameni în carne şi oase, ci alegorii: neliniştea, zădărnicia, năucirea, poate geniul şi, indiscutabil, nenumăratele feţe ale viciului. Rămăsesem convinsă că păcatul este adâncul hăului lui Dumnezeu şi mă căţăram pe taburet cu fervoarea cu care, copilă fiind, mă prosternam, copleşită, în faţa Sfintelor Taine: atingeam aceeaşi prezenţă invizibilă; jazzul înlocuise puternica voce a orgii şi pândeam aventura aşa cum altădată aşteptam extazul. „În baruri, îmi spusese Jacques, e de-ajuns să faci orice, şi se întâmplă ceva.“ Şi făceam orice. Dacă intra un client cu pălăria pe cap, strigam: „Pălăria!“ şi acoperământul capului zbura în aer. Pe ici, pe colo, spărgeam câte un pahar. Peroram, îi interpelam pe obişnuiţii locului în faţa cărora încercam, cu naivitate, să trec drept altcineva: pretindeam că sunt manechin sau curvă. Cu rochia mea obosită, cu ciorapii groşi, cu pantofii fără toc, fără fard pe obraz, nu păcăleam pe nimeni. „Nu ai acel ceva necesar“, mi-a spus un şchiop cu rame de baga la ochelari. „Eşti o mic-burgheză care vrea să facă pe boema“, a conchis un bărbat cu nasul coroiat, scriitor de romane-foileton. Am protestat: şchiopul a desenat ceva pe o bucată de hârtie. „Uite ce trebuie să faci şi să ţi se facă în meseria de curtezană.“ Mi-am păstrat sângele rece. „Desenul e foarte prost“, am spus. „Seamănă“, a replicat şi s-a descheiat la şliţul de la pantaloni; de data asta, m-am uitat în altă parte. „Nu mă interesează.“ Au râs. Foiletonistul mi-a spus: „Poftim! O adevărată curvă ar fi privit şi ar fi spus: N-ai cu ce să te lauzi!“ Ajutată de alcool, încasam obscenităţile cu sânge rece. De altfel mă lăsau în pace. Se întâmpla să mi se ofere un pahar, să fiu invitată la dans, nimic mai mult: evident, descurajam orice intenţie lubrică.

Sora mea a luat parte de câteva ori la aceste escapade; ca să pară soi rău, îşi punea pălăria pe-o parte, stătea picior peste picior. Vorbeam tare şi râdeam zgomotos. Sau intram una după alta în acelaşi bar, dând impresia că nu ne cunoaştem şi prefăcându-ne că ne certăm: ne luam de păr, ne aruncam insulte, fiind fericite dacă spectacolul reţine o clipă atenţia publicului.

În serile în care stăteam acasă suportam cu greu liniştea camerei; căutam din nou căi mistice. Într-o noapte, l-am somat pe Dumnezeu să spună ceva, dacă există. Dar El a tăcut chitic şi de atunci nu i-am mai adresat niciodată vreun cuvânt. În realitate, eram foarte bucuroasă că nu există. Mi-ar fi displăcut profund ca piesa care tocmai se juca pe pământ să-şi fi avut deja deznodământul în eternitate.

În orice caz, exista acum, pe pământ, un loc în care mă simţeam în largul meu; Jockey-ul mi-a devenit familiar, întâlneam aici figuri cunoscute şi-mi plăcea din ce în ce mai mult. Era suficient un *gin-fizz* ca singurătatea mea să se topească: toţi oamenii erau fraţi, ne înţelegeam cu toţii, toată lumea se iubea. Nu mai existau probleme,

regrete, aşteptări: prezentul mă mulţumea pe deplin. Dansam, eram strânsă în braţe, iar trupul meu presimţea evadări, abandonuri mai simple şi mai liniştitoare decât delirurile mele; departe de a mă simţi ofensată ca la 16 ani, găseam că e plăcut să simt o mână necunoscută pe ceafă, având o căldură, o blândeţe vecină cu tandreţea. Nu-i înţelegeam deloc pe cei din jurul meu, dar nu-mi prea păsa; eram pe altă lume, aveam impresia că, în sfârşit, am atins libertatea. Progresasem faţă de perioada în care aveam ezitări să merg pe stradă alături de un tânăr: sfidam cu bucurie convenienţele şi autoritatea. În mare parte, atracţia pe care o exercitau asupra mea barurile şi sălile de dans venea din caracterul lor ilicit. Mama n-ar fi acceptat niciodată să pună piciorul într-un asemenea loc; tata ar fi fost scandalizat să mă vadă aici, iar Pradelle, mâhnit; încercam o satisfacţie deplină ştiindumă în afara legii.

Puţin câte puţin, mi-am permis mai multe. Mă lăsam acostată pe străzi, mergeam să beau în bistrouri cu necunoscuţi. Într-o seară, mam suit într-un automobil care m-a urmărit pe marile bulevarde[105]. „Dăm o raită pe la Robinson?“ mi-a propus şoferul. Nu-mi plăcea defel, şi ce s-ar fi ales de mine dacă mă lăsa la miezul nopţii la zece kilometri de Paris? Dar aveam principii: „Să trăieşti periculos. Să nu refuzi nimic“, spuneau Gide, Rivière, suprarealiştii şi Jacques. „Bine“, am răspuns. În Piaţa Bastiliei, pe terasa unei cafenele, am băut, fără tragere de inimă, nişte cocktailuri. Când ne-am urcat din nou în maşină, bărbatul a vrut să-mi pună mâna pe genunchi: m-am ferit aprig. „Ce-i asta? Te laşi plimbată cu maşina şi ai pretenţia ca nici măcar să nu fii atinsă?“ Vocea i se schimbase. A oprit maşina şi a încercat să mă sărute. Am fugit, urmărită de vorbele lui grosolane. Am prins ultimul metrou. Mi-am dat seama că scăpasem ca prin urechile acului; cu toate astea, mă felicitam pentru actul meu cu adevărat gratuit.

Într-altă seară, la o chermeză în Clichy, am jucat minifotbal cu un golănaş care avea obrazul crestat de o cicatrice roz; am tras amândoi la ţintă cu puşca, iar el a insistat să plătească distracţiile. Mi-a prezentat un prieten şi mi-a oferit o cafea cu frişcă. Când am văzut că ultimul meu autobuz e gata să plece, le-am spus la revedere şi am luat-o la fugă. M-au prins chiar când încercam să sar pe platformă; mau luat de umeri: „Halal purtare!“ Taxatorul a şovăit, cu mâna pe clopoţel; apoi a tras de lanţ şi autobuzul a plecat. Spumegam de furie. Cei doi băieţi mi-au spus că eu n-aveam dreptate: nu laşi baltă oamenii fără să-i anunţi că vrei să pleci. Ne-am împăcat, iar ei au insistat să mă conducă pe jos până acasă: am avut grijă să le spun că nu trebuie să se aştepte la nimic de la mine, dar ei s-au încăpăţânat. Pe strada Cassette colţ cu strada Rennes, golanul cu cicatrice m-a luat de mijloc: „Când ne vedem din nou?“ „Când vrei“, am spus cu laşitate.

A încercat să mă sărute, eu m-am zbătut. Au apărut patru poliţişti pe bicicletă; n-am îndrăznit să-i strig, dar agresorul meu mi-a dat drumul şi am făcut câţiva paşi către casă. Odată rondul trecut, m-a prins din nou de încheietura mâinii: „N-o să vii la întâlnire: ai vrut să mă duci! Nu-mi place asta! Meriţi o lecţie.“ Nu arăta deloc amabil: avea fie să mă lovească, fie să mă sărute pe gură, şi n-aş fi putut spune ce mă îngrozea mai mult. Amicul s-a băgat între noi. „Hai! ne putem înţelege. Turbează pentru că l-ai costat, asta-i tot.“ Mi-am golit geanta. „Puţin îmi pasă de bani! a spus celălalt. Vreau să-i dau o lecţie.“ Până la urmă mi-a luat banii: comoara mea, 15 franci. „Nici măcar cât să mergi la femei!“ a spus arţăgos. Am ajuns acasă; îmi fusese cu adevărat frică.

Anul şcolar se termina. Suzanne Boigue petrecuse câteva luni la una din surorile ei, în Maroc; acolo îl întâlnise pe bărbatul vieţii ei. Prânzul de nuntă s-a ţinut într-o grădină din suburbii; soţul era curtenitor, Suzanne radia de bucurie, fericirea mi-a părut atrăgătoare. De altfel nu mă simţeam nefericită: absenţa lui Jacques şi siguranţa iubirii lui îmi linişteau inima care nu se mai simţea ameninţată de comoţia vreunei întâlniri sau de vreo proastă dispoziţie accidentală. Mergeam la Bois să mă plimb cu barca împreună cu sora mea, cu Zaza, Lisa şi Pradelle: prietenii mei se înţelegeau bine şi, când îi vedeam împreună, îmi părea mai puţin rău că nu mă înţeleg perfect cu fiecare în parte. Pradelle mi-a prezentat un coleg de la Şcoala Normală pe care-l respecta în mod deosebit: era unul dintre cei care, la Solesmes, îl făcuse să ia Sfânta Împărtăşanie. Se numea Pierre Clairaut şi era un simpatizant al Action française; mic, negricios, semăna cu un greiere. Urma să se prezinte în anul următor la examenul de agregare în filozofie, deci aveam să fim colegi. Întrucât părea dur, arogant şi sigur pe sine, mi-am promis ca, odată început anul şcolar, să încerc să aflu ce se ascunde sub carapacea lui. M-am dus cu el şi cu Pradelle să vedem, la Sorbona, cum se desfăşoară probele de oral pentru examen: lumea se înghesuia să asculte cursul lui Raymond Aron, căruia toţi îi prevedeau un mare viitor filozofic. Mi-a fost arătat şi Daniel Lagache, care voia să se specializeze în psihiatrie. Spre surpriza tuturor, Jean-Paul Sartre căzuse la proba scrisă. Examenul mi-a părut dificil, dar nu mi-am pierdut curajul: aveam să muncesc cât va fi nevoie, dar peste un an voi termina definitiv; aveam impresia că sunt liberă încă de pe acum. Cred de asemenea că îmi făcuseră bine excesele, distracţia, schimbarea de atmosferă. Îmi regăsisem echilibrul în asemenea măsură, încât nici măcar nu mai ţineam un jurnal intim. „Nu vreau altceva decât o intimitate tot mai mare cu lumea, şi să redau această lume într-o carte“, îi scriam Zazei. Eram într-o dispoziţie sufletească excelentă când am ajuns la Limousin, unde, pe deasupra, am primit o scrisoare de la Jacques. Îmi vorbea despre Biskra, despre măgăruşi,

despre soare, despre vară; amintea de întâlnirile noastre pe care le numea „singurele momente în care, pe atunci, stăteam în poziţie de drepţi“; promitea: „Anul viitor vom face lucruri importante.“ Sora mea, mai puţin exersată ca mine în descifrarea criptogramelor, m-a întrebat ce înseamnă ultima frază. „Înseamnă că ne vom căsători“, i-am spus victorioasă.

Ce vară frumoasă! Gata cu lacrimile, gata cu efuziunile singuratice, cu furtunile epistolare. Peisajul şi atmosfera de la ţară îmi păreau la fel de frumoase ca atunci când aveam cinci, când aveam 12 ani, şi seninul umplea cerul. Acum cunoşteam mesajul parfumului de caprifoi şi ce însemna roua dimineţii. În drumurile gloduroase, de-a lungul lanurilor de hrişcă înflorită, în iarba-neagră şi drobiţa care zgârie, recunoşteam nenumăratele nuanţe ale necazurilor şi bucuriilor. Mă plimbam îndelung cu sora mea. Deseori ne scăldam, rămânând doar în jupon, în apele maronii ale râului Vézère; ne uscam întinse în iarba care mirosea a mentă. Ea desena, eu citeam. Nici măcar distracţiile nu mă mai deranjau. Părinţii mei reluaseră legăturile cu nişte prieteni vechi care îşi petreceau vara într-un castel din apropiere; aceştia aveau trei fii mari, băieţi foarte frumoşi, care se pregăteau să devină avocaţi şi cu care jucam tenis din când în când. Mama lor a prevenit-o delicat pe mama că nu va accepta decât nurori cu zestre: am râs cu poftă auzind asta, căci nu tânjeam după acei tineri cuminţi.

Şi în acest an fusesem invitată la Laubardon. Mama acceptase cu dragă inimă să mă întâlnesc la Bordeaux cu Pradelle, care îşi petrecea vacanţa în acele locuri. Am petrecut o zi încântătoare. Categoric, Pradelle însemna mult pentru mine. Iar Zaza însemna şi mai mult. Am descins la Laubardon cu inima însorită.

Zaza atinsese o rară performanţă: în iunie reuşise încă de la prima încercare la examenul de filologie. Totuşi consacrase foarte puţin timp studiului în acel an. Mama ei îi solicita din ce în ce mai despotic prezenţa şi serviciile. Pentru doamna Mabille, economisirea banilor era o virtute de prim rang; ar fi considerat de-a dreptul imoral să cumperi tot ceea ce putea fi făcut în casă: produse de patiserie, dulceţuri, lenjerie, rochii şi paltoane. Când era frumos afară, mergea deseori la Hale la şase dimineaţa, însoţită de fiicele ei, ca să cumpere legume şi fructe la preţuri scăzute. Când unul dintre copiii Mabille avea nevoie de îmbrăcăminte nouă, Zaza trebuia să cutreiere zeci de magazine; din fiecare aducea o mulţime de eşantioane pe care doamna Mabille le compara, ţinând cont de calitatea ţesăturii şi de preţ; după deliberări îndelungate, Zaza se întorcea şi cumpăra stofa aleasă. Toate aceste sarcini, la care se adăugau obligaţiile mondene ce se înmulţiseră odată cu ascensiunea socială a domnului Mabille, o copleşiseră pe Zaza. Nu era deloc convinsă că respectă preceptele Evangheliilor dacă umblă prin saloane şi prin marile magazine. Fără

îndoială, datoria ei de creştină era să-şi asculte mama; dar, citind o carte despre Port-Royal, fusese şocată de o expresie a lui Nicole care insinua că însăşi supunerea poate fi o capcană a diavolului. Nu se opunea oare voinţei lui Dumnezeu acceptând să-şi restrângă personalitatea, să se îndobitocească? Cum să ştie cu certitudine voinţa Domnului? Se temea să nu cadă în păcatul trufiei dacă se încrede în judecata proprie şi în cel al laşităţii dacă cedează la presiunile exterioare. Acest dubiu alimenta conflictul interior care o sfâşia de multă vreme: pe de-o parte, îşi iubea mama, pe de altă parte, iubea multe lucruri pe care mama ei nu le iubea. Îmi cita deseori cu tristeţe o vorbă a lui Ramuz: „Lucrurile pe care le iubesc nu se iubesc unele pe celelalte.“ În viitor nu se întrevedea nimic îmbucurător. Doamna Mabille refuza categoric ca Zaza să înceapă să se pregătească pentru o diplomă în anul următor, temându-se ca fiica ei să nu devină o intelectuală. Zaza nu mai spera să întâlnească dragostea. În mediul meu, căsătoriile din dragoste, cazul verişoarei mele Titite, erau foarte rare. Dar, după cum spunea doamna Mabille: „Cei din familia Beauvoir sunt în afara claselor sociale.“ Zaza era mult mai bine integrată ca mine în burghezia conformistă, unde toate căsătoriile erau aranjate de familie; or, toţi cei care acceptau cu resemnare să fie căsătoriţi erau de o penibilă mediocritate. Zaza iubea viaţa cu pasiune; iată de ce perspectiva unei existenţe lipsite de bucurie îi anihila uneori orice dorinţă de a trăi. La fel ca în copilărie, se apăra prin paradoxuri de falsul idealism al mediului său. După ce-l văzuse pe Jouvet interpretând un rol de beţiv în *Le Grand large*, a spus că s-a îndrăgostit de el şi i-a prins fotografia deasupra patului; rezona întotdeauna la ironie, uscăciune, scepticism. Într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o la începutul vacanţei, mi-a mărturisit că, uneori, se gândeşte foarte serios să renunţe definitiv la această lume. „După ce am trecut prin momente în care am trăit dragostea de viaţa atât intelectuală, cât şi fizică, sunt aşa de copleşită, brusc, de sentimentul deşertăciunii tuturor acestora, încât mi se pare că mă golesc de imaginea lucrurilor şi oamenilor; universul îmi devine atât de indiferent, încât am impresia că a murit. Dacă ai şti cât de tentată sunt să renunţ la mine însămi, la existenţă, la tot – mă refer la renunţarea prin religie, care face ca viaţa supranaturală să înceapă încă din această lume. Mi-am spus deseori că dorinţa de a găsi în «lanţuri» adevărata libertate este o chestiune de vocaţie; alteori, simt că viaţa şi lumea mă cheamă cu atâta putere, încât am impresia că traiul într-o mânăstire este un fel de mutilare şi că nu asta aşteaptă Dumnezeu de la mine. Dar oricare ar fi calea pe care va trebui să o urmez, nu pot să mă dăruiesc vieţii cu toată fiinţa, aşa cum faci tu; chiar şi când trăiesc cu cea mai mare intensitate simt încă gustul neantului.“

Această scrisoare m-a speriat puţin. Zaza îmi spunea mereu că nu ne

despărţea faptul că eu nu cred în Dumnezeu. Dar, dacă vreodată ar fi intrat la mânăstire, aş fi pierdut-o; şi s-ar fi pierdut şi pe sine, aşa gândeam.

În seara în care am sosit, am avut o dezamăgire: nu dormeam în aceeaşi cameră cu Zaza, ci cu domnişoara Advicovitch, o studentă poloneză, angajată ca guvernantă pe perioada vacanţei; se ocupa de ultimii trei copii ai familiei Mabille. M-am consolat însă văzând că e o fiinţă încântătoare: Zaza se referise cu multă simpatie la ea într-o scrisoare. Avea un păr blond, ochi albaştri în egală măsură visători şi veseli, buze pline şi o forţă de seducţie cu totul aparte, căreia atunci, din decenţă, nu i-am spus pe nume: sex-appeal. Rochia ei vaporoasă dezvăluia doi umeri apetisanţi; seara se aşeza la pian şi cânta cântece de dragoste în ucraineană, cu o cochetărie care ne fermeca pe mine şi pe Zaza şi îi scandaliza pe toţi ceilalţi. Noaptea, făceam ochii mari când vedeam că, în loc de cămaşă de noapte, îşi punea o pijama. Şi-a deschis imediat inima în faţa mea, cu volubilitate. Tatăl ei avea o mare fabrică de bomboane la Lvov; în timpul studiilor, ea militase pentru independenţa Ucrainei, motiv pentru care stătuse câteva zile în închisoare. Plecase să-şi completeze cultura întâi la Berlin, unde stătuse doi sau trei ani, apoi la Paris; urma cursuri la Sorbona şi primea de la părinţi o sumă fixă pentru a se întreţine. Voise să profite de vacanţă pentru a pătrunde în intimitatea unei familii franceze: era de-a dreptul uimită. A doua zi am realizat că, în pofida educaţiei ei alese, reprezenta un adevărat şoc pentru oamenii de bine; era atât de graţioasă şi de feminină, încât, în comparaţie cu ea, Zaza, prietenele ei şi cu mine păream nişte tinere călugăriţe. După-amiaza se distra dând în cărţi tuturor, inclusiv lui Xavier Du Moulin, cu care flirta discret, nedând atenţie sutanei sale: nici el nu părea insensibil la avansurile ei şi îi zâmbea mereu; i-a ghicit în cărţi, prezicându-i că va întâlni curând dama de cupă. Mamele şi surorile mai mari au fost indignate; pe la spate, doamna Mabille a acuzat-o pe Stépha că întrece măsura. „De altfel, sunt sigură că nu este fată mare“, a spus. I-a reproşat Zazei că o simpatizează prea mult pe această străină.

Mă întrebam de ce acceptase de fapt să fiu invitată: fără îndoială, pentru a nu intra în conflict cu fiica ei; dar făcea tot ce-i stătea în puteri pentru a-mi împiedica orice discuţie între patru ochi cu Zaza. Aceasta îşi petrecea dimineţile în bucătărie: mă durea când o vedeam cum acoperă cu hârtie de pergament borcanele cu dulceaţă, ajutată de Bébelle sau de Mathé. În timpul zilei, nu era singură nici măcar un minut. Doamna Mabille dădea şi mai multe recepţii şi făcea şi mai multe vizite cu scopul de a-i găsi un soţ lui Lili, care începuse să înainteze în vârstă. „E ultimul an în care mă ocup de tine; m-ai costat suficient de mult cu vederile; acum e rândul surorii tale“, declarase public în timpul unei cine la care participa şi Stépha. Nişte

politehnicieni îi spuseseră deja doamnei Mabille că s-ar căsători bucuroşi cu fiica sa mai mică. Mă întrebam dacă nu cumva Zaza s-ar putea lăsa convinsă că datoria ei de creştină era întemeierea unui cămin; aşa cum nu puteam fi de acord cu îndobitocirea în mânăstire, nu puteam accepta pentru ea nici tristeţea unei căsătorii resemnate.

La câteva zile după sosirea mea, toate familiile bune din zonă s-au întâlnit la un mare picnic, pe malul fluviului Adour. Zaza mi-a împrumutat rochia ei roz, din stofă uşoară de mătase. Ea se îmbrăcase într-o rochie albă de mătase cu cordon verde şi purta la gât un colier de jad; slăbise. Avea dese dureri de cap şi nu dormea bine; pentru a arăta prezentabil, îşi făcuse „bujori în obraji"; în pofida acestui artificiu, îi lipsea prospeţimea. Dar mie îmi plăcea chipul ei şi mă durea că-l oferea, cu amabilitate, oricui; intra mult prea uşor în rolul mondenei. Noi am ajuns mai devreme; încet-încet, invitaţii au început să sosească şi la fiecare surâs, la fiecare reverenţă a Zazei aveam o strângere de inimă. Mi-am făcut de lucru împreună cu toţi ceilalţi: pe iarbă s-au întins feţe de masă, au fost desfăcute pachetele cu veselă şi cu provizii, eu am învârtit manivela unei maşini de făcut îngheţată. Stépha m-a luat la o parte şi m-a rugat să-i explic sistemul lui Leibniz: timp de o oră, am uitat de plictis. Apoi, ziua s-a târât cu greu. Ouă în gelatină, cornuleţe, aspicuri şi corăbioare, rulade, piftii, pateuri, carne şi peşte în suc propriu, carne înăbuşită, terine, tot felul de alimente confiate, plăcinte, tarte, prăjituri cu cremă de migdale: toate acele doamne îşi îndepliniseră conştiincios îndatoririle sociale. Lumea s-a îndopat cu mâncare; s-a râs fără mare tragere de inimă; s-a discutat fără convingere: nimeni nu părea să se distreze cu adevărat. Către sfârşitul după-amiezii, doamna Mabille m-a întrebat dacă nu ştiu unde e Zaza; a plecat în căutarea ei, iar eu am urmat-o. Am găsit-o bălăcindu-se în Adour, la picioarele unei cascade; neavând costum de baie, se înfăşurase într-un mantou. Doamna Mabille a mustrat-o cu voce veselă: nu-şi irosea autoritatea pentru greşeli minore. Am înţeles că Zaza avusese nevoie de singurătate, de senzaţii tari şi, poate, de o purificare în urma acelei după-amiezi lipicioase – şi m-am liniştit: încă nu era dispusă să se lase în voia moţăielii satisfăcute a matroanelor.

Mi-am dat seama, pe de altă parte, că mama ei continua să exercite o mare influenţă asupra Zazei. Doamna Mabille avea o tactică foarte abilă în relaţiile cu copiii ei; când erau mici, îi trata cu o veselă indulgenţă; mai târziu, rămânea îngăduitoare când era vorba despre lucruri mărunte; însă, în privinţa chestiunilor serioase, autoritatea ei era totală. În anumite situaţii, avea vioiciune şi chiar farmec; faţă de fiica sa mai mică, manifestase mereu o afecţiune specială, iar aceasta fusese cucerită de zâmbetele ei: iubirea şi respectul, în egală măsură, îi anihilau revoltele împotriva mamei. Şi totuşi, într-o seară s-a răzvrătit. În timpul cinei, doamna Mabille a spus cu o voce tăioasă: „Nu sunt de

acord ca un credincios să aibă relaţii cu un necredincios.“ Am simţit cu spaimă că roşesc. Zaza a replicat cu indignare: „Nimeni nu are dreptul să judece pe nimeni. Doar Dumnezeu alege pe ce căi îi conduce pe oameni.“ „Nu judec, a spus doamna Mabille cu răceală, trebuie să ne rugăm pentru sufletele rătăcite: nu să ne lăsăm corupţi de ele.“ Zaza se înăbuşea de mânie, ceea ce m-a liniştit într-un fel. Dar simţeam că atmosfera de la Laubardon era şi mai ostilă decât anul trecut. Mai târziu, la Paris, Stépha mi-a povestit cum râdeau copiii de faptul că sunt atât de prost îmbrăcată: au râs şi în ziua în care, fără să-mi spună de ce, Zaza mi-a împrumutat o rochie a ei. Nu aveam amor propriu şi nici prea mult spirit de observaţie: am trecut cu indiferenţă pe lângă multe alte jigniri. Totuşi mi se întâmpla să am inima grea. Stépha a fost curioasă să vadă Lourdes, iar eu m-am simţit fără ea, şi mai singură. Într-o seară, după cină, Zaza s-a aşezat la pian; a cântat Chopin; cânta bine; îi priveam casca de păr negru pieptănat cu o cărare cuminte ce dezvăluia o piele înduioşător de albă şi îmi spuneam că această muzică plină de pasiune este, de fapt, expresia sufletului ei, adevărul ei; între noi existau însă acea mamă şi acea familie a ei şi, cine ştie, poate că într-o zi se va dezminţi pe sine şi o voi pierde; în orice caz, deocamdată era intangibilă. Am simţit o durere atât de acută, încât m-am ridicat, am părăsit salonul şi m-am culcat plângând. S-a deschis uşa; Zaza s-a apropiat de pat, s-a aplecat asupra mea şi m-a sărutat. Prietenia noastră fusese mereu atât de sobră, încât la gestul ei am simţit o bucurie răscolitoare.

Stépha s-a întors de la Lourdes şi le-a adus celor mici o cutie mare cu bomboane: „Sunteţi deosebit de amabilă, domnişoară, i-a spus doamna Mabille pe un ton îngheţat, dar puteaţi să vă dispensaţi de această cheltuială: copiii n-au nevoie de bomboanele dumneavoastră.“ Noi două îi bârfeam la sânge pe cei din familia Zazei şi pe prietenii lor: asta mă mai răcorea puţin. De altfel, şi anul acesta sfârşitul şederii mele la Laubardon a fost mai plăcut decât începutul. Nu ştiu dacă Zaza discutase cu mama ei sau dacă, pur şi simplu, manevrase abil, dar am reuşit s-o văd fără să mai fie şi alţii de faţă; ne-am plimbat din nou îndelung şi am discutat. Îmi vorbea despre Proust, pe care-l înţelegea mai bine decât mine; îmi spunea că, citindu-l, îi venea pofta să scrie. M-a asigurat că anul următor nu se va mai lăsa copleşită de rutina zilnică: va citi, vom sta de vorbă. Am avut o idee care a încântat-o: la Paris, să ne întâlnim în fiecare duminică dimineaţa ca să jucăm tenis, noi două, sora mea, Jean Pradelle, Pierre Clairaut şi încă un prieten al lor.

Mă înţelegeam cu Zaza aproape în orice privinţă. Nu găsea nimic de reproşat necredincioşilor, cu condiţia să nu le facă rău celorlalţi: era de acord cu imoralismul lui Gide; viciul nu o scandaliza. În schimb, nu admitea că l-ai putea adora pe Dumnezeu încălcându-i cu bună ştiinţă

preceptele. Consideram logică această atitudine care se suprapunea practic cu a mea: căci şi eu permiteam orice altuia; în schimb, în cazul meu şi al apropiaţilor mei – al lui Jacques, mai ales –, continuam să aplic normele moralei creştine. Nu mi-a fost uşor când am auzit-o pe Stépha spunând într-o zi, printre hohote de râs: „Doamne, Dumnezeule! Ce naivă e Zaza!“ Stépha afirmase că nici măcar în mediile catolice băieţii nu sunt virgini la căsătorie. Zaza protestase: dacă eşti credincios, trăieşti în conformitate cu preceptele credinţei. „Uită-te la verii dumitale Du Moulin“, spusese Stépha. „Ei bine, tocmai la ei mă gândesc, răspunsese Zaza, se împărtăşesc în fiecare duminică! Te asigur că nu ar accepta să trăiască în păcat.“ Stépha nu insistase; dar mi-a povestit că în Montparnasse, unde mergea deseori, îi întâlnise de câteva ori pe Henri şi pe Edgar într-o companie dubioasă. „De altfel, e destul să te uiţi la ei“, mi-a spus. Ce-i drept, nu aveau nişte expresii de îngeri. M-am gândit la Jacques: chipul lui exprima altceva, era din alt aluat; imposibil de crezut că îşi făcea de cap. Totuşi, dezvăluindu-mi naivitatea Zazei, Stépha îmi contesta propria experienţă. Pentru ea, frecventarea barurilor, a cafenelelor, unde eu căutam, în mod clandestin, extraordinarul, era un lucru cât se poate de firesc: fără îndoială, privea totul din alt unghi. Mi-am dat seama că eu luam oamenii aşa cum voiau să mi se arate; nu bănuiam că adevărul, în ce-i priveşte, poate fi diferit de cel vizibil; Stépha mă înştiinţa că lumea cea şlefuită avea părţi ascunse. Discuţia aceasta m-a neliniştit.

În acel an, Zaza nu a venit cu mine la Mont-de-Marsan; între două trenuri, m-am plimbat gândindu-mă la ea. Eram hotărâtă să lupt din răsputeri pentru ca viaţa să triumfe în ea asupra morţii.

Note

86. Referire la volumul *Mémoires et aventures d'un homme de qualité* al Abatelui Prévost. (*N.t.*)

87. Echivalentul *Monitorului oficial* din România. (*N.t.*)

88. Celebră familie de actori şi regizori francezi, georgieni de origine. (*N.t.*)

89. Romanul *La Garçonne* a fost tradus în româneşte sub acest titlu. (*N.t.*)

90. Giacomo Inaudi (1867–1950), personaj celebru pentru capacitatea sa de a face rapid calcule mentale complicate. (*N.t.*)

91. *Marele Meaulnes* de Alain-Fournier, roman tradus în româneşte sub titlul *Cărarea pierdută. Môle* (fr.) înseamnă dig, chei. (*N.t.*)

92. Referire la personajul din *Fructele pământului* de André Gide. (*N.t.*)

93. Referire la personajul din piesa *La jeune fille Violaine* de Paul Claudel. (*N.t.*)

94. Referire la personajul din poemul în proză al lui André Gide *Fructele pământului,* căruia autorul îi adresează celebra frază: „*Nathanaël, je t'enseignerai la ferveur*.“ (*N.t.*)

95. Referire la personajul din piesa *Ostaticul* a lui Paul Claudel. (*N.t.*)

96. Referire la personajul din romanul *Pivniţele Vaticanului* de André Gide. (*N.t.*)

97. *Nouvelle Revue Française*. (*N.t.*)

98. În româneşte de Monica Pillat. (*N.ed.*)

99. Staţiune balneară situată pe litoralul Mării Mânecii, renumită pentru tratamentul împotriva tuberculozei. (*N.t.*)

100. Săptămânal literar francez din perioada 1924–1944; acorda spaţii ample comentariilor politice şi celor legate de viaţa parizianã. (*N.t.*)

101. Prestigioasă instituţie franceză de învăţământ superior public. (*N.t.*)

102. Referire la romanul lui Francis Jammes *Clara d'Ellébeuse ou l'histoire d'une ancienne jeune fille.* (*N.t.*)

103. Teatru de revistă din Montparnasse. (*N.t.*)

104. Cea mai veche revistă din Europa – apare si astăzi. A fost fondată în 1829 de François Buloz. (*N.t.*)

105. *Les grands boulevards* (fr.), bulevardul parizian cuprins între Place de la République şi Madeleine. (*N.t.*)

Partea a patra

Începutul acelui an şcolar nu a semănat cu celelalte. Hotărând să mă pregătesc pentru examen, evadam în sfârşit din labirintul în care mă învârteam de trei ani: pornisem către viitor. Toate zilele urmau să aibă pentru mine un sens de acum înainte: mă conduceau spre eliberarea totală. Eram conştientă de dificultatea demersului: nu se punea problema să divaghez sau să mă plictisesc. Acum, având ceva de făcut pe lume, ea îmi părea încăpătoare; mă eliberasem de nelinişti, de disperare, de toate nostalgiile. „Nu voi mai nota gânduri triste în acest caiet, ci pur şi simplu întâmplările de zi cu zi.“ Aveam impresia că după o ucenicie penibilă începea cu adevărat viaţa şi m-am avântat în ea cu bucurie.

Sorbona era închisă în octombrie şi îmi petreceam tot timpul la Biblioteca Naţională. Obţinusem permisiunea să nu mă întorc acasă la ora prânzului: cumpăram pâine, *rilletes*[106] şi mâncam în grădinile de la Palais Royal, privind cum se ofilesc ultimii trandafiri; pe bănci, lucrătorii de la terasamente muşcau din sendvişuri groase şi beau vin roşu. Dacă burniţa, mă adăposteam într-o cafenea, printre zidarii care mâncau din gamele; eram bucuroasă că scăpasem de ceremonialul meselor de familie; reducând hrana la menirea sa, aveam impresia că am făcut un pas spre libertate. Mă reîntorceam la bibliotecă; studiam teoria relativităţii, care mă pasiona. Din când în când, îi priveam pe ceilalţi cititori şi mă aşezam cât mai comod în fotoliu: simţeam că locul meu este printre aceşti eruditi, savanţi, cercetători, gânditori. Nu mă mai simţeam respinsă de mediul meu: din contră, eu îl părăsisem ca să intru în această societate pe care o vedeam aici la scară redusă, dar din care făceau parte toţi cei interesaţi, în spaţiu şi timp, de adevăr. La rândul meu, aveam să particip la efortul umanităţii de a şti, de a înţelege, de a exprima: eram angajată într-o importantă acţiune colectivă şi aveam să scap pentru totdeauna de singurătate. Ce victorie! Mă întorceam la studiu. La ora şase fără un sfert, se auzea vocea unui paznic, spunând solemn: „Domnilor… vom… închide… curând.“ De fiecare dată când plecam de lângă cărţi, mi se părea surprinzător să revăd magazinele, luminile, trecătorii şi piticul care vindea violete în colţ la Théâtre Français. Megeam încet, lăsându-mă în voia melancoliei serilor şi a regăsirilor.

Stépha s-a întors la Paris la câteva zile după mine şi venea deseori la Biblioteca Naţională să citească din Goethe şi Nietzsche. Cu ochii şi surâsul la pândă, plăcea prea mult bărbaţilor şi ei o interesau prea mult ca să studieze cu mare sârguinţă. Abia se aşeza, că îşi punea iar haina pe umeri şi ieşea să se întâlnească afară cu unul dintre cei cu care flirta: licenţiatul neamţ, studentul prusac, doctorul român.

Prânzeam împreună şi, cu toate că nu era bogată, îmi oferea prăjituri la cofetărie sau o cafea bună la barul Poccardi. La ora şase ne plimbam pe bulevarde sau, mai adesea, luam ceaiul la ea. Locuia într-un hotel de pe strada Saint-Sulpice; stătea într o cameră mică în care totul era albastru; pe pereţi agăţase reproduceri după Cézanne, Renoir, El Greco şi desenele unui prieten spaniol care voia să fie pictor. Îmi plăcea să stau cu ea. Îmi plăceau mângâierea gulerului ei de blană, micuţele ei toci, rochiile, parfumurile, vorbele ei calde, gesturile tandre. Relaţiile cu prietenii mei – Zaza, Jacques, Pradelle – fuseseră totdeauna foarte austere. Stépha mă lua de braţ pe stradă; la cinematograf, îşi strecura mâna în mâna mea; mă săruta pentru un da sau pentru un nu. Îmi povestea o grămadă de întâmplări, se entuziasma gândindu-se la Nietzsche, se indigna împotriva doamnei Mabille, vorbea zeflemitor despre iubiţii ei: imita foarte bine şi intercala în povestirile ei mici scenete care mă distrau grozav.

Era pe punctul de a termina cu un vechi fond de religiozitate. La Lourdes se spovedise şi se împărtăşise; la Paris cumpărase de la Bon-Marché o cărticică de rugăciuni şi îngenunchease într-o capelă din Saint-Sulpice, încercând să se roage; nu reuşise. Se plimbase timp de o oră prin faţa bisericii fără să poată hotărî dacă să se întoarcă ori să plece. Cu mâinile la spate, cu fruntea încruntată, măsurând camera cu paşi mari, a mimat această criză cu atâta însufleţire, încât m-am îndoit de profunzimea ei. De fapt, divinităţile pe care le adora Stépha cu adevărat erau Gândirea, Arta, Geniul; în lipsa lor, aprecia inteligenţa şi talentul. De fiecare dată când descoperea un bărbat „interesant“, făcea în aşa fel încât să-i fie prezentat şi îşi dădea silinţa „să-l supună“. Era vorba de „eternul feminin“, îmi spunea. Flirturilor le prefera discuţiile intelectuale şi camaraderia; în fiecare săptămână avea lungi conversaţii, în Closerie des Lilas, cu un grup de ucraineni care studiau la Paris nu se ştia clar ce sau făceau jurnalism. Se întâlnea zilnic cu prietenul ei spaniol, pe care-l cunoştea de mulţi ani şi care o ceruse în căsătorie. L-am întâlnit de mai multe ori la ea; locuia în acelaşi hotel. Se numea Fernando. Descindea dintr-o familie evreiască pe care persecuţiile o obligaseră să părăsească Spania cu patru secole în urmă; se născuse la Constantinopol şi studiase la Berlin. Chel de timpuriu, cu capul şi faţa rotunde, vorbea plin de romantism despre „daimonul“ său, dar ştia să fie ironic şi îmi era foarte simpatic. Stépha îl admira pentru că, fără a avea un ban, reuşea să picteze, şi îi împărtăşea toate ideile; erau amândoi internaţionalişti convinşi, pacifişti şi, la modul utopic, chiar revoluţionari. Ezita să se mărite cu el doar pentru că ţinea la libertatea ei.

Le-am făcut cunoştinţă cu sora mea – pe care au adoptat-o pe loc – şi cu prietenii mei. Pradelle îşi rupsese piciorul, şchiopăta când l-am întâlnit la începutul lui octombrie, pe terasa din Luxembourg. Stéphei

i s-a părut prea cuminte, iar ea l-a năucit cu volubilitatea ei. S-a înţeles mult mai bine cu Lisa. Aceasta locuia acum într-un cămin studenţesc ale cărui ferestre dădeau spre Micul Luxembourg.[107] Câştiga ceva, foare puţin, dând meditaţii; îşi pregătea diploma de ştiinţe şi una despre Maine de Biran; dar n-avea intenţia să-şi dea agregarea, sănătatea fiindu-i prea şubredă. „Bietul meu creier!“ spunea, luându-şi în mâini capul cu păr blond, tăiat scurt. „Ia gândiţi-vă: numai pe el mă pot sprijini! Din el trebuie să iau totul! E inuman: într-o bună zi, o să cedeze“, spunea. Nu arăta interes nici pentru Maine de Biran, nici pentru filozofie şi nici măcar pentru ea însăşi. „Mă întreb de ce vă place să vă vedeţi cu mine!“ spunea cu un surâs timid. Nu mă plictisea pentru că niciodată nu arunca vorbe în vânt şi pentru că stilul ei neîncrezător o făcea să fie perspicace.

Vorbeam mult cu Stépha despre Zaza, care se afla în continuare la Laubardon. Îi trimisesem de la Paris *La Nymphe au cœur fidèle*[108] şi alte câteva cărţi; Stépha mi-a povestit că doamna Mabille se enervase şi spusese ferm: „Urăsc intelectualii!“ Zaza începuse s-o îngrijoreze la modul cel mai serios: era evident că nu va fi uşor să i se impună o căsătorie aranjată. Doamna Mabille regreta că o lăsase să meargă la Sorbona; i se părea imperios necesar să-şi redobândească total autoritatea asupra fiicei sale şi ar fi dorit s-o scoată de sub influenţa mea. Zaza mi-a scris că îi vorbise mamei sale despre proiectul nostru de a merge să jucăm tenis, iar aceasta se arătase revoltată: „A afirmat că nu va admite niciodată obiceiurile astea de la Sorbona şi că nu-mi va permite să merg la partide de tenis organizate de o studenţică de 20 de ani, ca să mă întâlnesc cu tineri ale căror familii nu le cunoaşte. Îţi spun toate acestea fără menajamente ca să-ţi dai seama cu ce mentalitate mă confrunt permanent, mentalitatea căreia îi sunt totuşi obligată să mă supun din datorie creştină. Dar astăzi sunt enervată şi plâng; lucrurile pe care le iubesc nu se iubesc unele pe celelalte. În plus, sub pretextul principiilor morale, am auzit lucruri care m-au revoltat… M-am oferit, ironic, să semnez o hârtie în care să-mi iau angajamentul că nu mă voi căsători nici cu Pradelle, nici cu Clairaut, nici cu vreun prieten de-al lor, dar mama nu s-a calmat.“ În scrisoarea următoare m-a anunţat că pentru a o obliga să rupă definitiv „legăturile cu Sorbona“, mama ei decisese s-o trimită să-şi petreacă iarna la Berlin: aşa cum, îmi scria Zaza, pentru a pune capăt unei legături scandaloase sau nedorite, părinţii îşi trimiteau altădată copiii în America de Sud.

Niciodată nu-i scrisesem Zazei scrisori atât de expansive ca în acele săptămâni; niciodată ea nu mi se destăinuise cu atâta sinceritate. Cu toate acestea, când s-a reîntors la Paris, la jumătatea lui octombrie, prietenia noastră a reînceput cu stângul. De la distanţă, îmi vorbea doar despre necazurile şi revoltele ei şi mă simţeam aliată cu ea; în

realitate însă, atitudinea îi era echivocă: avea pentru mama sa acelaşi respect şi aceeaşi dragoste dintotdeauna: era solidară cu mediul ei. Nu puteam să accept acest dezacord. Realizasem dimensiunile ostilităţii doamnei Mabille şi înţelesesem că nu era posibil vreun compromis între taberele cărora le aparţineam fiecare din noi: „conformiştii“ voiau nimicirea „intelectualilor“ şi invers. Nefiind hotărâtă să treacă de partea mea, Zaza pactiza cu adversarii, care voiau cu încrâncenare să mă distrugă, şi îi purtam pică. Se temea de călătoria ce i se impusese şi se frământa; mi-am arătat ciuda refuzând să mă interesez de grijile ei; am dat frâu liber unui acces de bună dispoziţie care a deconcertat-o. Am afişat o mare intimitate cu Stépha, am împrumutat ceva din stilul acesteia, râzând şi flecărind cu exuberanţă; deseori, aluziile noastre o şocau pe Zaza: s-a încruntat când a auzit-o pe Stépha declarând că oamenii sunt cu atât mai internaţionalişti cu cât sunt mai inteligenţi. În replică la purtările noastre de „studente poloneze“, juca, rigidă, rolul „tinerei franţuzoaice la locul ei“, şi temerile mele au crescut în intensitate: ar fi putut trece cu totul în tabăra duşmană. Nu mai îndrăzneam să-i vorbesc prea sincer, fiind mai mulţumită când o vedeam împreună cu Pradelle, cu Lisa, cu sora mea, cu Stépha decât între patru ochi. Simţea, desigur, această distanţare; în plus, pregătirile de călătorie îi ocupau tot timpul. La începutul lui noiembrie ne-am luat rămas-bun fără mare căldură.

Universitatea şi-a redeschis porţile. Eu sărisem un an şi, în afară de Clairaut, nu-mi cunoşteam noii colegi; printre ei nu se afla nici un amator, nici un diletant: ca şi mine, toţi erau cai de curse. Mi se părea că au expresii inabordabile şi că-şi dau aere. M-am hotărât să-i ignor. Continuam să studiez pe brânci. Urmam la Sorbona şi la Şcoala Normală toate cursurile pentru agregare şi, în funcţie de orar, mergeam să studiez la Sainte-Geneviève, la Victor Cousin sau la Biblioteca Naţională. Seara citeam romane sau ieşeam în oraş. Înaintasem în vârstă, în curând aveam să plec de acasă: părinţii mei mi-au permis să merg din când în când la spectacol seara, singură sau cu o prietenă. Am văzut *L'Étoile de mer* de Man Ray, toate programele de la Ursuline, de la Studio 28, de la Ciné-Latin, toate filmele cu Brigitte Helm, Douglas Fairbanks, Buster Keaton. Mergeam des la teatrele Cartelului[109]. Influenţată de Stépha, mă neglijam mai puţin ca altădată. Îmi spusese că studentul german îmi reproşa faptul că stau tot timpul cu nasu-n cărţi: 20 de ani e o vârstă prea tânără ca să fac pe femeia savantă; o să mă urâţesc. Stépha protestase şi pusese vorbele astea la inimă: nu voia ca prietena ei cea mai bună să arate ca o intelectuală preţioasă şi urâtă; insista că am farmec fizic şi că ar trebui să profit de acest lucru. Am început să merg des la coafor, m-am gândit să-mi cumpăr o pălărie, să-mi comand o rochie. Mi-am făcut prieteni noi. Domnişoara Lambert nu mă mai interesa. Suzanne Boigue

îşi urmase soţul în Maroc; dar l-am revăzut, nu fără plăcere, pe Riesmann şi am avut un puseu de simpatie faţă de Jean Mallet; acesta era acum pedagog la liceul din Saint-Germain şi pregătea o lucrare de diplomă sub îndrumarea lui Baruzi. Clairaut venea deseori la Biblioteca Naţională. Pradelle îl respecta şi mă convinsese că e un tip de mare clasă. Era catolic convins, tomist şi maurassian; când îmi vorbea privindu-mă în ochi, cu o voce al cărei timbru mă impresiona, mă întrebam dacă nu-i subestimasem pe Sfântul Toma şi pe Maurras; continuam să nu fiu de acord cu doctrinele lor, dar aş fi vrut să ştiu cum vede lumea şi cum se percepe cel care le adoptă: Clairaut mă intriga. M-a asigurat că voi reuşi la examenul de agregare. „Se pare că îţi reuşeşte tot ceea ce faci“, mi-a spus. M-am simţit foarte măgulită. La rândul ei, Stépha m-a încurajat: „Vei avea o viaţă frumoasă. Vei obţine totdeauna ceea ce vrei.“ Ca atare, mergeam înainte, încrezătoare în steaua mea şi foarte mulţumită de mine însămi. Era o toamnă frumoasă şi, când îmi ridicam nasul din cărţi, mă bucuram că am parte de bunăvoinţa cerului.

Între timp, ca să mă conving că nu sunt un şoarece de bibliotecă, mă gândeam la Jacques; îi dedicam pagini întregi în Jurnalul meu, îi scriam scrisori pe care nu i le trimiteam, le păstram pentru mine. În noiembrie, când am întâlnit-o, mama lui a fost foarte afectuoasă cu mine; mi-a spus că Jacques îi cerea stăruitor veşti despre „singura persoană din Paris care îl interesează“ şi mi-a zâmbit complice reproducându-mi aceste cuvinte.

Învăţam din răsputeri, mă distram, îmi regăsisem echilibrul şi-mi aminteam cu surprindere şotiile pe care le făcusem în vară. Barurile, sălile de dans unde lâncezisem seri întregi nu-mi mai inspirau decât dezgust şi chiar un fel de groază. Această virtuoasă repulsie avea exact aceeaşi cauză cu vechile mele satisfacţii: în pofida raţionalismului meu, chestiunile carnale rămâneau tabuuri pentru mine.

„Ce idealistă eşti!“ îmi spunea deseori Stépha. Avea mare grijă să nu mă sperie. Într-o zi, arătând pe pereţii camerei albastre un crochiu de femeie goală, Fernando a spus maliţios: „Stépha mi-a pozat.“ Eu m-am tulburat, iar ea i-a aruncat o privire furioasă: „Nu spune prostii!“ A recunoscut imediat că voise doar să glumească. Nici o secundă nu mi-a trecut prin minte că doamna Mabille avusese dreptate când dăduse pentru Stépha verdictul: „Nu e fată mare.“ Dar ea încerca, luându-şi precauţii, să mă facă să ies din închistările mele. „Draga mea, te asigur, iubirea trupească e foarte importantă, mai ales pentru bărbaţi…“ Într-o seară, târziu, când ieşeam de la Atelier, am văzut în Piaţa Clichy o mulţime de oameni; un poliţist tocmai arestase un tânăr elegant şi mic de statură, a cărui pălărie se rostogolise în pârâiaşul de lângă trotuar; era livid şi se zbătea; gloata ţipa: „Codoş nenorocit…“ Am avut impresia că o să mă prăbuşesc pe trotuar; am luat-o repede

pe Stépha de-acolo; luminile, agitaţia bulevardului, fetele fardate, totul mă îndemna să urlu. „Ce să facem, Simone? Asta-i viaţa.“ Cu o voce fermă, Stépha mi-a explicat că bărbaţii nu sunt sfinţi. Desigur, toate acestea sunt oarecum „dezgustătoare“, dar, mă rog, există, ba chiar contează mult, pentru toată lumea. Mi-a povestit în sprijinul a ceea ce spunea o mulţime de anecdote. Eu rezistam. Din când în când făceam totuşi efortul de a fi sinceră cu mine însămi: de unde aveam asemenea reacţii de respingere, asemenea prejudecăţi? „Oare catolicismul să-mi fi dat o poftă de puritate atât de puternică, încât cea mai mică aluzie la lucrurile carnale îmi stârneşte o disperare de nedescris? Mă gândesc la Colombe a lui Alain-Fournier, care s-a aruncat într-un iaz pentru a nu-şi nesocoti puritatea. Şi dacă totuşi e vorba de trufie?“

Desigur, nu aveam pretenţia că trebuie să-ţi păstrezi virginitatea la nesfârşit. Dar îmi închipuiam că în pat se pot oficia liturghii albe: o iubire adevărată transformă îmbrăţişarea fizică în ceva înălţător şi, în braţele alesului, fata neprihănită se transformă cu bucurie într-o tânără femeie luminoasă. Îmi plăcea Francis Jammes pentru că zugrăvea voluptatea în culori limpezi ca apa unui torent; îmi plăcea mai ales Claudel, pentru că, în trup, slăvea prezenţa minunat de sensibilă a sufletului. Am aruncat fără să termin *Le Dieu des corps* de Jules Romains pentru că acolo plăcerea nu era descrisă ca un avatar al spiritului. Am fost exasperată de *Souffrance du chrétien* de Mauriac, pe care o publica pe atunci N.R.F. La unul triumfătoare, la celălalt umilită, în ambele cazuri carnea avea prea multă importanţă. M-am simţit indignată când, răspunzând unei anchete din *Nouvelles littéraires*, Clairaut a denunţat „mizeria cărnii şi tragica ei suzeranitate“; la fel în privinţa lui Nizan şi a soţiei sale, care pretindeau că între soţi trebuie să existe un desfrâu sexual total.

Îmi justificam repulsiile ca la 17 ani: totul este perfect când trupul se supune capului şi inimii, dar nu trebuie să preia el comanda. Argumentul era cu atât mai şubred cu cât, în materie de iubire, eroii lui Romains erau voluntarişti, iar soţii Nizan pledau cauza libertăţii. De altfel, raţionala pruderie a celor 18 ani ai mei nu avea nimic în comun cu misterioasa „groază“ care mă făcea deseori să îngheţ. Nu mă simţeam ameninţată în mod direct; uneori, fusesem străbătută de valuri de tulburare: la Jockey, în braţele unor anumiţi dansatori, sau la Meyrignac, când sora mea şi cu mine ne îmbrăţişam, tăvălindu-ne în iarba parcului peisajat; dar aceste ameţeli îmi plăceau, atunci mă înţelegeam bine cu trupul meu; din curiozitate şi din senzualitate, doream să-i descopăr mobilurile şi tainele; aşteptam, fără repulsie şi chiar cu nerăbdare, momentul transformării mele în femeie. Mă simţeam contestată într-un mod deturnat: prin Jacques. Dacă dragostea fizică era doar un joc nevinovat, nu avea nici un motiv să şi-

l refuze; dar în acest caz, discuţiile noastre n-ar fi cântărit greu în comparaţie cu veselele şi pătimaşele complicităţi pe care le cunoscuse cu alte femei; îmi plăcea înălţimea şi puritatea relaţiilor noastre: dar, în realitate, erau incomplete, fade, lipsite de formă, iar respectul pe care mi-l arăta Jacques îşi avea sorgintea în morala cea mai convenţională; ajungeam iarăşi în rolul ingrat de verişoară la care ţii foarte mult; ce distanţă exista între această fecioară şi un bărbat înzestrat cu întreaga sa experienţă masculină! Nu voiam să accept o asemenea situaţie de inferioritate. Preferam să consider desfrâul o murdărie; în acest caz, puteam spera că Jacques se ferise de el; în caz contrar, nu mi-ar fi inspirat gelozie, ci milă; preferam să-i iert slăbiciunile decât să fiu exilată dintre plăcerile lui. Dar şi această perspectivă mă speria. Eu aspiram la unirea diafană a sufletelor noastre; dacă el comisese greşeli cumplite însemna că era pierdut pentru mine atât în trecut, cât şi în viitor, căci povestea noastră, mistificată încă de la început, nu ar mai fi coincis niciodată cu cea pe care o plăsmuisem pentru amândoi. „Nu vreau ca viaţa să aibă alte vreri decât ale mele“ scriam în Jurnal. Iată, cred că acesta era sensul profund al angoasei mele. Nu ştiam aproape nimic despre realitate; în mediul meu, ea era mascată de convenţii şi de ritualuri; aceste rutine mă plictiseau, dar nu încercam să merg până la rădăcina vieţii; dimpotrivă, mă pierdeam în sfere abstracte: eram un suflet, un spirit pur şi mă interesau doar spiritele şi sufletele; intruziunea sexualităţii azvârlea în aer această construcţie angelică; îmi dezvăluia, brusc, în primejdioasa lor unitate, nevoia şi violenţa. Scena din Piaţa Clichy mă tulburase întrucât simţisem că există o legătură directă şi profundă între traficul codoşului şi violenţa agentului de stradă. Nu eu, ci însăşi lumea era în joc: dacă oamenii aveau trupuri înfometate şi cu o pondere mare, însemna că lumea nu corespundea ideii pe care mi-o făcusem despre ea; mizerie, crimă, opresiune, război: întrevedeam nedesluşit orizonturi care mă înspăimântau.

Cu toate acestea, la mijlocul lui noiembrie m-am întors în Montparnasse. Studiu, discuţii, cinematograf: brusc, m-am săturat de acest program. Însemna asta că trăiesc? Eram chiar eu cea care trăia astfel? Existaseră lacrimi, patimi, aventură, poezie, iubire: o existenţă patetică; nu voiam să decad. În seara aceea m-am întâlnit cu sora mea la Dôme şi am dus-o la Jockey. Asemenea credinciosului care, după ce iese dintr-o criză de necredinţă, se îmbată cu mirosul tămâii şi al lumânărilor, m-am cufundat şi eu în aburul alcoolului, în fumul de ţigară. Nu ne-a trebuit mult ca să ni se suie la cap. Reluând vechile obiceiuri, ne-am aruncat una alteia vorbe grele cu voce tare şi ne-am înghiontit puţin. Doream să-mi sfâşii inima şi mai mult, şi am dus-o pe sora mea la Stryx. Aici l-am găsit pe micul Bresson împreună cu un prieten de vreo 40 de ani. Acest bărbat mai înaintat în vârstă a flirtat

cu Păpuşica şi i-a oferit violete, în timp ce eu vorbeam cu Riquet, care mi l-a ridicat în slăvi pe Jacques. „A încasat lovituri serioase, mi-a spus, dar a ştiut totdeauna să domine situaţia.“ Mi-a vorbit despre forţa care se ascunde în aparenta lui slăbiciune, despre sinceritatea disimulată de stilul emfatic, despre cum ştie să abordeze, între două cocktailuri, subiecte importante şi dureroase şi cu câtă luciditate cântăreşte deşertăciunea tuturor lucrurilor. „Jacques nu va fi niciodată fericit“, a conchis el admirativ. Mi s-a strâns inima: „Şi dacă i-ar dărui cineva totul?“ am întrebat „S-ar simţi umilit.“ M-au năpădit din nou teama, speranţa. Am plâns în hohote, cu obrajii între violete, pe tot Bulevardul Raspail.

Îmi plăceau lacrimile, speranţa, teama. A doua zi am protestat când Clairaut mi-a spus, pironindu-şi privirea în ochii mei: „Îţi vei da doctoratul cu o teză despre Spinoza; numai aceste lucruri contează în viaţă: să te căsătoreşti şi să-ţi dai doctoratul cu o teză importantă.“ Cariera şi căsătoria: două feluri de a abdica. Pradelle a fost de acord cu mine că şi studiul poate fi un drog. I-am mulţumit din toată inima lui Jacques, a cărui fantomă mă smulsese din îndobitocirea studioasă. Fără îndoială, unii dintre colegii mei de la Sorbona erau peste el ca valoare intelectuală, dar puţin îmi păsa. Mi se părea că viitorul lui Clairaut este prestabilit, ca şi al lui Pradelle; existenţa lui Jacques şi a prietenilor săi păreau să se desfăşoare după cum cădeau zarurile: poate aveau să sfârşească prin a se distruge sau a-şi rata viaţa. Preferam acest risc tuturor tipurilor de scleroză.

Timp de o lună, o dată sau de două ori pe săptămână, îi duceam la Stryx pe Stépha cu Fernando şi un jurnalist ucrainean, prieten de-al lor, care ar fi preferat să-şi folosească timpul liber pentru a învăţa japoneza; am dus-o şi pe sora mea, alături de Lisa şi Mallet. Nu-mi amintesc prea bine de unde făceam rost de bani în acel an, căci nu mai ţineam cursuri. Cel mai probabil economiseam o parte din cei cinci franci pe care mi-i dădea mama zilnic ca să mănânc şi mai ciupeam câte ceva de ici, de colo. În orice caz, îmi organizam bugetul în funcţie de aceste orgii. „Răsfoit la librăria Picart volumul *Onze chapitres sur Platon* de Alain. Costă cât opt cocktailuri: e prea scump.“ Stépha făcea pe barmaniţa, îl ajuta pe Michel să servească, glumea în patru limbi cu clienţii, cânta melodii ucrainene. Vorbeam cu Riquet şi cu prietenul său despre Giraudoux, despre Gide, despre cinematograf, despre viaţă, despre iubire. Coboram apoi gălăgioşi către Saint-Sulpice. A doua zi, notam: „O seară minunată!“; dar presăram descrierea cu paranteze care evocau complet altceva. Riquet îmi spusese despre Jacques: „Se va căsători cândva, dintr-un impuls; s-ar putea să devină un bun tată de familie: dar va tânji totdeauna după aventură.“ Aceste profeţii nu mă tulburau prea tare; ce mă supăra era că, timp de trei ani, Jacques dusese cam aceeaşi viaţă cu Riquet.

Acesta vorbea despre femei cu o dezinvoltură care mă ofensa: cum puteam să mai cred că Jacques era un frate al Marelui Meaulnes? Aveam mari îndoieli. În definitiv, nu-mi construisem acea imagine în baza mărturisirilor lui şi începusem să cred că poate n-avea nici o legătură cu el. Nu mă resemnam. „Toate astea îmi fac rău. Am nişte reprezentări ale lui Jacques care-mi fac rău.“ La urma urmei, dacă studiul meu era un drog, nici alcoolul şi jocurile de noroc nu însemnau altceva. Locul meu nu era nici în baruri, nici în biblioteci: şi atunci, unde era? Desigur, vedeam salvarea doar în literatură; am proiectat un nou roman; avea să înfăţişeze o eroină care eram eu şi un erou care semăna cu Jacques, având „orgoliul lui nemărginit şi demenţiala sa dorinţă distructivă.“ Senzaţia mea de rău a persistat. Într-o seară, la Stryx, i-am zărit într-un colţ pe Riquet, Riaucourt şi prietena sa, Olga, care mi s-a părut foarte elegantă. Comentau o scrisoare pe care tocmai o primiseră: de la Jacques; îi răspundeau pe o carte poştală. Nu m-am putut împiedica să nu mă întreb: „De ce lor le scrie, iar mie niciodată?“ Am bântuit o după-amiază întreagă pe bulevarde cu sufletul rănit şi, într-un final, am intrat plângând într-un cinematograf.

A doua zi, Pradelle, care era în relaţii foarte bune cu părinţii mei, a cinat la noi; apoi am plecat la Ciné-Latin. Pe strada Soufflot i-am propus, pe nepusă masă, să mergem mai degrabă la Jockey; a fost de acord, fără entuziasm. Ne-am aşezat la o masă ca nişte clienţi serioşi şi, în timp ce beam câte un *gin-fizz,* am început să-i explic cine era Jacques, despre care, până atunci, îi vobisem doar pe fugă. M-a ascultat cu un aer rezervat. În mod evident, nu era în largul lui. L-am întrebat dacă îi părea scandalos faptul că veneam frecvent în astfel de locuri. Nicidecum, dar pe el unul îl deprimau. Asta din cauză că nu cunoscuse sentimentul absolut copleşitor al singurătăţii şi al disperării care îndeamnă la toate rătăcirile, mi-am spus. Între timp, stând aşezată alături de el, la câţiva paşi de tejgheaua barului, care de multe ori fusese martora comportamentului meu extravagant, m-am uitat la sala aceea de dans cu alţi ochi: privirea lui raţională risipise orice poezie. Poate că-l adusesem acolo tocmai pentru a-l auzi spunând, cu voce tare, ceea ce-mi spuneam eu în gând: „Ce caut oare aici?“ În orice caz, i-am dat imediat dreptate şi m-am întors, cu asprime, împotriva lui Jacques: de ce îşi pierdea timpul încercând să se ameţească? Am terminat cu excesele. Părinţii mei au plecat câteva zile la Arras, dar nu am încercat să profit de absenţa lor. Am refuzat să merg cu Stépha în Montparnasse; ba chiar i-am respins iritată insistenţele. Am rămas acasă, lângă foc, citindu-l pe Meredith.

Nu mi-am mai pus întrebări în legătură cu trecutul lui Jacques; în definitiv, chiar dacă făcuse greşeli, lumea nu se schimbase. Nu mă mai preocupa nici prezentul lui; prea nu dădea nici un semn de viaţă;

această tăcere începea să semene a ostilitate. La sfârşitul lui decembrie, am primit cu indiferenţă veştile date de bunica Flandin. Dar, cum detestam să scap ceva din mână, îmi închipuiam că iubirea noastră va renaşte odată cu reîntoarcerea lui.

Continuam să studiez cu încrâncenare; în fiecare zi, citeam nouă sau zece ore. În ianuarie, mi-am făcut stagiul la liceul Janson-de-Sailly sub supravegherea lui Rodriguès, un domn în vârstă foarte amabil: era preşedintele Ligii Drepturilor Omului şi s-a sinucis în 1940, când nemţii au invadat Franţa. Eram colegă cu Merleau-Ponty şi Lévy-Strauss; îi cunoşteam întru câtva pe amândoi. Faţă de primul am avut totdeauna o oarecare simpatie. Cel de-al doilea mă intimida prin calmul său, pe care îl exploata foarte bine, astfel încât îmi părea de-a dreptul nostim când vorbea, în faţa auditoriului, cu o voce neutră şi o faţă impasibilă, despre nebunia pasiunilor. Am trecut prin dimineţi cenuşii când mi se părea fără sens să vorbesc despre viaţa afectivă înaintea a 40 de liceeni cărora chiar nu le păsa de aşa ceva; când era frumos afară, mă lăsam dusă de valul spuselor mele şi credeam că văd în ochii unora câte o sclipire de interes. Îmi aminteam emoţia mea de altădată când treceam prin faţa colegiului Stanislas: cât de îndepărtată, de inaccesibilă îmi părea o clasă de băieţi! Acum eram într-o asemenea clasă, la catedră, şi ţineam ora. Nimic nu mi se mai părea irealizabil.

Cu siguranţă, nu am regretat niciodată că sunt femeie: dimpotrivă, acest statut îmi dădea mari satisfacţii. Educaţia mă convinsese că reprezentantele sexului meu erau inferioare intelectual, idee pe care o împărtăşeau foarte multe dintre semenele mele. „O femeie nu poate spera să treacă examenul de agregare dacă nu cade de cinci-şase ori“, îmi spunea domnişoara Rolin, care picase deja de două ori. Acest handicap făcea ca succesele mele să fie mai strălucitoare decât cele ale studenţilor băieţi: era suficient să-i egalez pentru a mă simţi ieşită din comun; în fapt, nu întâlnisem vreunul care să mă uimească; calea viitorului îmi era la fel de larg deschisă ca şi lor: nu erau defel avantajaţi. De altfel, nici nu aveau vreo pretenţie; mă tratau fără condescendenţă şi chiar cu o amabilitate specială, căci nu mă considerau rivala lor; fetele erau notate la examen după aceleaşi bareme ca băieţii, dar candidau separat, nu le puneau în pericol lucrările. Aşa s-a făcut că după o expunere despre Platon am primit de la colegii mei – mai ales de la Jean Hippolyte – felicitări absolut sincere. Eram mândră că le câştigasem stima. Bunăvoinţa lor m-a ferit totdeauna de acea atitudine de *challenge*[110] care avea să mă enerveze mai târziu la femeile americane: la început, bărbaţii au fost pentru mine camarazi, nicidecum adversari. Nici nu mă gândeam să-i invidiez, cu atât mai mult cu cât poziţia mea aparte îmi părea privilegiată. Pradelle şi-a invitat acasă cei mai buni prieteni împreună

cu surorile lor. Pe mine m-a însoţit sora mea. Toate fetele s-au retras în camera micuţei Pradelle; eu am rămas printre băieţi.

Cu toate acestea, nu-mi renegam feminitatea. În acea seară, sora mea şi cu mine avuseserăm foarte multă grijă să arătăm bine. Eu în rochie de mătase roşie, ea în mătase albastră, eram, de fapt, foarte prost înţolite, dar nici celelalte fete nu erau grozave. Văzusem în Montparnasse frumuseţi extrem de elegante; vieţile lor se deosebeau însă prea mult de a mea pentru a mă strivi comparaţia cu ele; de altfel, când aveam să fiu liberă şi cu bani, nimic nu mă va împiedica să le imit. Nu uitam că Jacques spusese despre mine că sunt drăguţă; Stépha şi Fernando îmi dădeau permanent speranţe. Aşa cum eram, mă priveam cu drag în oglindă; mă plăceam. Pe terenul ce ne era comun, nu mă socoteam dezavantajată faţă de celelalte femei şi ele nu-mi trezeau deloc resentimente; ca atare, nu-mi era greu să fiu binevoitoare cu ele. În multe privinţe, consideram că Zaza, sora mea, Stépha, chiar şi Lisa erau deasupra prietenilor mei băieţi: erau mai sensibile, mai generoase, mai înzestrate pentru visare, lacrimi, iubire. Mă mândream că îmbin în persoana mea „o inimă de femeie cu un creier de bărbat“. Redevenisem Unica.

Îmi place să cred că semeţia mi-a fost domolită oarecum de faptul că puneam preţ mai ales pe sentimentele pe care le inspiram celorlalţi şi că mă preocupam mai mult de ceilalţi decât de felul în care arătam. Pe vremea când mă zbăteam în capcanele care mă ţineau departe de lume, mă simţeam despărţită de prietenii mei, care nu mă puteau ajuta cu nimic; acum eram legată de ei prin acest viitor pe care-l recucerisem şi care ne era comun; această viaţă ce se profila din nou, plină de făgăduieli, în ei se întruchipa. Inima mea bătea când pentru unul, când pentru altul, când pentru toţi la un loc, era mereu ocupată.

În ierarhia persoanelor pe care le iubeam, sora mea ocupa primul loc. Urma acum nişte cursuri de artă publicitară într-o clădire din strada Cassette, care îi plăceau. La o serbare organizată de şcoala ei, s-a îmbrăcat în păstoriţă şi a cântat vechi cântece franţuzeşti: mi s-a părut uluitoare. Uneori se ducea la câte o serată şi când se întorcea, blondă, trandafirie, veselă, în rochia ei de tul albastru, camera noastră se lumina. Ne duceam împreună la expoziţii de pictură, la Salonul de Toamnă, la Luvru; seara, ea desena într-un atelier din Montmartre; mergeam deseori s-o iau şi străbăteam împreună Parisul, continuând conversaţia începută pe când gânguriserăm prima oară; o continuam în pat, înainte de a adormi, şi o reluam a doua zi, de îndată ce rămâneam între patru ochi. Îi împărtăşeam toate sentimentele mele de prietenie, de admiraţie, de entuziasm. Excluzându-l cu pioşenie pe Jacques, nu ţineam la nimeni atâta ca la ea; îmi era prea apropiată ca să mă ajute să trăiesc, dar eram convinsă că fără ea viaţa mea şi-ar fi pierdut orice farmec. Când îmi împingeam sentimentele pe panta

tragicului, îmi spuneam că, dacă ar muri Jacques, m-aş omorî şi eu, dar dacă ea ar dispărea, nu aş avea nevoie să mă omor ca să mor.

Petreceam mult timp cu Lisa, care nu avea nici o prietenă şi era mereu disponibilă. Într-o dimineaţă ploioasă de decembrie, când am ieşit de la un curs, m-a rugat s-o însoţesc la cămin. Am refuzat, preferând să mă reîntorc la studiu. În Piaţa Medicis mi-a spus cu o voce ciudată, chiar când voiam să mă sui în autobuz: „Bine. Atunci îţi povestesc joi ce voiam să-ţi spun astăzi.“ Am ciulit urechea. „Spune-mi imediat.“ M-a dus în Grădina Luxembourg; pe aleile ude nu era nimeni. „Să nu spui nimănui: e de-a dreptul ridicol.“ A şovăit : „Uite despre ce e vorba: aş vrea să mă mărit cu Pradelle.“ M-am aşezat pe o bară de fier, la marginea peluzei, şi am privit-o uluită. „Îmi place atât de mult! a spus. Îmi place mai mult decât mi-a plăcut vreodată cineva!“ Se pregăteau amândoi pentru aceeaşi diplomă de ştiinţe şi urmau împreună câteva cursuri de filozofie; nu remarcasem nimic deosebit între ei când ieşeam în grup; dar ştiam că Pradelle, cu ochii lui catifelaţi şi cu zâmbetul binevoitor, zdrobea inima fetelor; aflasem de la Clairaut că, printre surorile colegilor, existau cel puţin două care se prăpădeau după el. În parcul pustiu, sub copacii care musteau de apă, Lisa mi-a vorbit vreo oră de noua savoare pe care o dobândise viaţa pentru ea. Cât de gracilă părea în paltonul ei uzat! Avea un chip drăguţ sub pălărioara care semăna cu caliciul unei flori, dar mă îndoiam că Pradelle putea fi mişcat de farmecele ei uşor ofilite. În aceeaşi seară, Stépha mi-a amintit că el schimbase vorba, cu indiferenţă, când discutam despre singurătatea Lisei şi tristeţea ei. Am încercat să-l iscodesc. Tocmai se întorsese de la o cununie şi ne-am ciondănit puţin: el considera că acele ceremonii aveau un oarecare farmec, în timp ce eu găsem dezgustătoare exhibarea publică a unei chestiuni intime. L-am întrebat dacă i se întâmplă să se gândească la propria căsătorie. Vag, mi-a răspuns; nu credea că poate fi capabil să iubească pe cineva cu adevărat: era mult prea ataşat de mama lui; îşi reproşa o anume răceală chiar şi în prietenie. I-am vorbit despre acele mari revărsări de duioşie care te năpădesc aducându-ţi, uneori, lacrimi în ochi. A scuturat din cap: „Şi asta e tot o exagerare.“ El nu exagera niciodată şi mi-a trecut prin cap că era greu de iubit. Oricum, Lisa nu însemna nimic pentru el. De altfel, ea însăşi mi-a mărturisit că nu-i dădea nici cea mai mică atenţie la Sorbona. Am petrecut tot sfârşitul după-amiezii la barul din Rotonde vorbind despre iubire şi despre iubirile noastre; dinspre ringul de dans venea o muzică de jazz şi se auzeau şoapte în penumbră. „Sunt obişnuită cu nefericirea, mi-a spus ea, te naşti aşa.“ Nu obţinuse niciodată nimic din ceea ce dorise. „Şi totuşi, dacă i-aş putea cuprinde capul cu palmele, mi-ar fi de ajuns pentru totdeauna.“ Se gândea să ceară un post în colonii şi să plece la Saigon sau la Tananarive.

Continuam să mă distrez din plin cu Stépha; Fernando era deseori acolo când urcam în camera ei; în timp ce ea pregătea cocktailuri cu curaçao, el îmi arăta reproduceri după Soutine şi Cézanne; îmi plăceau tablourile lui încă stângace, şi-l admiram pentru că, fără să se teamă de greutăţile materiale, mizase total pe pictură. Ieşeam uneori toţi trei. Ne-am entuziasmat văzându-l pe Charles Dullin în *Volpone*, am urmărit cu maximă seriozitate la Baty, la Comédie des Champs-Élysées, piesa lui Gantillon, *Départs*. Când ieşeam de la cursuri, Stépha mă invita să prânzim la Knam; ascultam muzică şi mâncam specialităţi poloneze, iar ea îmi cerea sfatul: să se mărite cu Fernando? Eu îi spuneam să se mărite cu el; niciodată nu văzusem o înţelegere atât de completă între un bărbat şi o femeie: corespundeau întru totul idealului meu de cuplu. Ea avea ezitări: pe pământ sunt atâţia oameni „interesanţi“! Cuvântul ăsta mă cam enerva. Nu mă simţeam deloc atrasă de românii sau de bulgarii ăia cu care Stépha se juca de-a lupta între sexe. Din când în când, în mine se redeştepta vechiul meu şovinism. Am prânzit amândouă cu un student neamţ în restaurantul din incinta Bibliotecii; blond, cu obrazul brăzdat de rituala cicatrice, a vorbit despre măreţia ţării sale pe un ton vindicativ. M-am surprins gândind: „Poate că va lupta într-o zi împotriva lui Jacques, împotriva lui Pradelle“ şi mi-a venit să mă ridic de la masă.

Cu toate acestea, m-am împrietenit cu ziaristul ungur care a năvălit în viaţa Stéphei spre sfârşitul lui decembrie. Foarte înalt, foarte masiv, surâdea stângaci cu buzele lui cleioase pe o faţă lată. Vorbea cu mult respect despre tatăl său adoptiv, directorul celui mai mare teatru din Budapesta. Lucra la o teză de doctorat având ca subiect melodrama franceză, admira pătimaş cultura franceză, pe Doamna de Staël, pe Charles Maurras; cu excepţia Ungariei, considera barbare toate ţările din Europa Centrală şi mai ales cele din Balcani. Turba când o vedea pe Stépha vorbind cu câte un român. Se înfuria uşor, atunci mâinile începeau să-i tremure, bătea convulsiv cu piciorul în podea şi se bâlbâia: eu mă simţeam jenată de această lipsă totală de stăpânire. Mă enerva şi pentru că, printre buzele lui groase, scotea tot timpul cuvinte precum: rafinament, graţie, delicateţe. Nu era prost şi îi ascultam cu interes părerile despre culturi şi civilizaţii. Dar, în general, conversaţia lui îmi părea mediocră; asta îl enerva. „Dacă ai şti cât de spiritual sunt când vorbesc ungureşte!“ mi-a spus într-o zi, pe un ton furios şi totodată îndurerat. Când încerca să mă seducă, astfel încât să-i pledez cauza pe lângă Stépha, îl trimiteam la plimbare. „E absurd!“ îmi spunea cu glas duşmănos. „Tuturor fetelor le place să se amestece când o prietenă a lor este curtată.“ Îi răspundeam brutal că iubirea lui pentru Stépha nu mă mişca: era doar o dorinţă egoistă de posedare şi dominare; de altfel, mă îndoiam de trăinicia ei: era gata să-şi clădească viaţa alături de ea? Buzele lui fremătau: „Dacă ţi s-ar da o

statuetă de Saxa, ai da cu ea de pământ ca să vezi dacă se sparge sau nu!“ Nu i-am ascuns lui Bandi – aşa îi spunea Stépha – că în situaţia aceea eram aliata lui Fernando. „Îl urăsc pe Fernando ăsta! mi-a spus Bandi. Înainte de toate, e evreu!“ Am fost scandalizată.

Stépha se plângea tot timpul de el; considera că e suficient de interesant pentru „a-l supune“, dar prea era stăruitor. Cu acest prilej am constatat că eram, cum spunea ea, foarte naivă. Într-o seară, m-am dus la Théâtre des Champs-Élysées cu Jean Mallet ca să vedem marionetele *Piccoli* pe care Podrecca[111] le prezenta pentru prima oară la Paris. Am zărit-o pe Stépha, pe care Bandi o ţinea lipită foarte strâns de el, fără ca ea să se împotrivească. Mallet o plăcea mult pe Stépha; spunea că ochii ei seamănă cu ai unui tigru injectat cu morfină; mi-a propus să mergem s-o salutăm. Ungurul s-a tras brusc în lături, dar ea mi-a zâmbit fără urmă de jenă. Am înţeles că îşi trata curtezanii cu mai multă îngăduinţă decât mă lăsase să cred şi mi-a fost ciudă pe ea, considerând că nu fusese loială cu mine, căci nu înţelegeam defel flirtul. Am fost foarte bucuroasă când s-a hotărât să se mărite cu Fernando. Bandi i-a făcut atunci nişte scene cumplite: venea după ea până la uşa camerei, trecând peste toate interdicţiile. Apoi s-a calmat. Ea n-a mai venit la Biblioteca Naţională. El m-a invitat în continuare să bem câte o cafea la Poccardi, însă nu mi-a mai vorbit despre ea.

Bandi a rămas mai târziu în Franţa, devenind corespondentul unui ziar unguresc. L-am întâlnit peste zece ani la Dôme, în seara declarării războiului. A doua zi urma să se înroleze într-un regiment format din voluntari străini. Mi-a încredinţat un obiect la care ţinea mult: o mică pendulă sferică, din sticlă masivă. Mi-a mărturisit că e evreu, copil din flori şi maniac sexual: îi plăceau doar femeile peste o sută de kilograme; Stépha fusese o excepţie în viaţa lui: crezuse că, în pofida dimensiunilor reduse, îi va oferi prin inteligenţa ei impresia de imensitate. Războiul l-a înghiţit: nu s-a mai întors niciodată să-şi ia pendula.

Zaza îmi scria de la Berlin lungi scrisori din care le citeam Stéphei şi lui Pradelle fragmente. Când plecase din Paris, îi numea pe germani „nemţălăi“; păşise cu multă neplăcere pe teritoriul inamic: „Sosirea mea la Fröbel Hospiz a fost destul de jalnică: mă aşteptam la un hotel pentru doamne; am găsit un adevărat caravanserai, plin de nemţălăi graşi, altminteri foarte respectabili; când mi-a prezentat camera, «Mädchen» mi-a dat, aşa cum îmi spusese Stépha, un mănunchi de chei: de la dulapul cu oglindă, de la cameră, de la corpul de clădire în care locuiesc, în fine de la intrarea în curte, pentru cazul în care aş dori să mă întorc după ora patru dimineaţa. Eram atât de obosită de călătorie, atât de zăpăcită de dimensiunile de necuprins ale libertăţii mele şi de imensitatea Berlinului, încât nu am avut puterea să cobor la

cină şi, udând perna cu lacrimi, m-am băgat într-un pat straniu, fără cearşafuri sau cuverturi, doar cu o plapumă de puf. Am dormit 13 ore, m-am dus la slujbă într-o capelă catolică, m-am plimbat curioasă pe străzi şi, la prânz, stăteam deja mai bine cu moralul. De atunci mă obişnuiesc treptat cu locurile; există momente în care, fără motiv, mă cuprinde brusc o dureroasă nevoie să fiu cu familia, cu dumneata la Paris, dar îmi place viaţa berlineză, nu am nici un fel de probleme cu nimeni şi simt că aceste trei luni pe care le voi petrece aici vor fi foarte interesante.“ Nu descoperise nici un personaj interesant în grupul de francezi de acolo, compus aproape exclusiv din corpul diplomatic: la Berlin existau doar trei studenţi francezi şi toată lumea considera surprinzător faptul că Zaza, venită pentru trei luni în Germania, voia să meargă la cursuri. „Consulul şi-a încheiat scrisoarea de recomandare pe care mi-a dat-o către un profesor neamţ cu o frază care m-a distrat: «Vă rog călduros să susţineţi atât de interesanta iniţiativă a domnişoarei Mabille.» De parcă aş fi zburat peste Polul Nord!“ Astfel că, la scurt timp, a decis să intre în relaţii cu cei din partea locului. „Miercuri am făcut cunoştinţă cu teatrele din Berlin într-o companie foarte neaşteptată. Închipuie-ţi, cum ar spune Stépha, că în jurul orei şase l-am văzut pe directorul Hospiz-ului, bătrânul şi grasul Herr Pollack, venind către mine şi spunându-mi cu un surâs amabil: «Mică domnişoară franceză, vreţi să veniţi cu mine la teatru în seara asta?» M-a năucit în prima secundă; m-am interesat de moralitatea piesei şi, ţinând cont de aerul serios şi demn al bătrânului Herr Pollack, m-am hotărât să accept. La ora opt mergeam împreună pe străzile Berlinului, pălăvrăgind ca doi prieteni vechi. De fiecare dată când trebuia să plătesc ceva, nemţălăul cel gras îmi spunea, cu amabilitate: «Sunteţi invitata mea, e gratis.» La al treilea antract, înviorat de o ceaşcă de cafea, mi-a mărturisit că soţia lui nu voia niciodată să meargă la teatru cu el, că nu aveau aceleaşi gusturi şi că nu a încercat niciodată să-i facă vreo plăcere în timpul celor 35 de ani de căsătorie, cu excepţia unei situaţii intervenite acum doi ani, când era pe moarte, dar nu poţi fi tot timpul pe moarte, mi-a spus el în nemţeşte. M-am distrat grozav, găsindu-l pe Herr Pollack mult mai amuzant decât Sudermann, căruia i se juca *Die Ehre*, o piesă gen Alexandre Dumas fiul. Când am ieşit de la Teatrul Trianon, ca să punem capac serii tipic germane, nemţălăul meu a vrut cu tot dinadinsul să mergem să mâncăm cârnaţi pe varză!“

Am râs cu Stépha gândindu-ne la doamna Mabille, care preferase s-o trimită pe Zaza în exil decât s-o lase să joace tenis mixt; iar ea ieşea singură, seara, cu un bărbat: cu un necunoscut, un străin, un nemţălău! Bine măcar că se informase în legătură cu moralitatea piesei. Scrisorile următoare dovedeau că Zaza devenise repede foarte dezgheţată. Urma cursurile Universităţii, mergea la concert, la teatru,

la muzee, se împrietenise cu studenţi şi cu un prieten al Stéphei, Hans Miller, a cărui adresă o avea de la ea. La început, Zaza îi păruse atât de preţioasă, încât îi spusese, râzând: „Dumneata abordezi viaţa cu mănuşi de şevro glasat.“ Ea s-a simţit umilită şi s-a hotărât să-şi scoată mănuşile.

„Văd atâţia oameni necunoscuţi, din medii, din ţări şi de tipologii atât de diferite, încât simt că toate prejudecăţile mele se risipesc şi nu mai ştiu exact dacă am aparţinut vreunui mediu şi nici care este acela. Se întâmplă să iau micul dejun la ambasadă, cu personalităţi diplomatice, alături de impresionantele ambasadoare ale Braziliei sau Argentinei, iar seara să cinez singură la Aschinger, un restaurant popular, aşezată cot la cot cu vreun funcţionar gras ori student grec sau chinez. Nu fac parte din nici un grup, nu există nici un motiv stupid care să mă împiedice să fac ceva care m-ar interesa la un moment dat, nu există nimic imposibil sau inacceptabil şi primesc încântată şi încrezătoare tot ceea ce-mi aduce, neaşteptat şi nou, ziua care urmează. La început mă preocupa forma: îi întrebam pe ceilalţi «ce se face» şi «ce nu se face». Ceilalţi au zâmbit şi mi-au răspuns: «Păi, fiecare face ce vrea», şi am tras numai foloase de pe urma acestei lecţii. Acum mă port mai liber decât o studentă poloneză, ies singură la orice oră din zi sau din noapte, mă duc la concert cu Hans Miller, mă plimb cu el până la ora unu dimineaţa. Lui i se pare atât de firesc acest comportament, încât mă simt stânjenită că încă mi se mai întâmplă să mă mir.“ I se schimbase felul de a gândi; şovinismul ei se topea. „Cel mai mult mă uimeşte aici pacifismul, ba mai mult, francofilia tuturor nemţilor în general. Dăunăzi, la cinematograf, am văzut un film cu mesaj pacifist, care înfăţişa grozăviile războiului; la sfârşit, toată lumea a aplaudat. Se pare că, anul trecut, când s-a jucat aici *Napoleon*, care a avut un imens succes, orchestra a cântat *Marseieza*. Într-o seară, la Ufa Palace, lumea a aplaudat atât de frenetic, încât au cântat-o de trei ori în ovaţiile generale. Înainte de plecare, la Paris, aş fi sărit în sus neîncrezătoare dacă mi s-ar fi spus că voi putea discuta fără rezerve cu un neamţ despre război; Hans Miller mi-a vorbit de curând despre perioada în care a fost prizonier, iar la sfârşit mi-a spus: «Poate erai prea mică ca să-ţi aminteţi, dar vremurile acelea au fost îngrozitoare pentru ambele părţi, nu trebuie să se mai întâmple aşa ceva!» Altă dată, pe când îi povesteam despre *Siegfried*[112] spunându-i că i-ar plăcea această carte, mi-a răspuns – cuvintele în germană exprimau mult mai energic ideea: «Este ‘politic’ sau foarte ‘umanist’? Destul ni s-a vorbit despe naţiuni, despre rase, este timpul să ni se vorbească şi despre om, în general.» Cred că ideile de acest gen sunt foarte răspândite în rândul tinerilor germani.“

Hans Miller a petrecut o săptămână la Paris; a ieşit cu Stépha şi i-a spus că prietena ei se schimbase faţă de momentul sosirii; primit cu

răceală de familia Mabille, a fost foarte mirat de abisul care o separa pe Zaza de restul familiei. Ea însăşi era din ce în ce mai conştientă de acest lucru. Mi-a spus că plânsese în hohote de bucurie când zărise, la fereastra vagonului, chipul mamei sale care venise s-o vadă la Berlin; totuşi, gândul întoarcerii acasă o speria. Lili acceptase, în sfârşit, să se mărite cu un politehnician şi, după câte îi spusese Hans Miller, casa era cu susu-n jos. „Simt că acasă toată lumea e prinsă cu pregătirile, cu primirea felicitărilor, cu cadourile, cu alegerea inelului, cu trusoul, cu alegerea culorii rochiilor domnişoarelor de onoare (cred că nu am uitat nimic); şi această agitaţie formalistă mă face să nu prea am mare chef să mă întorc, încep să nu mai fiu obişnuită cu lucruri de acest gen! Aici chiar am o viaţă frumosă, interesantă… Gândindu-mă la întoarcere, simt în primul rând marea bucurie de a te revedea. Dar îţi mărturisesc că mi-e frică să-mi reiau viaţa de acum trei luni. Foarte respectabilul formalism în care trăiesc cei mai mulţi din «mediul nostru» a devenit insuportabil pentru mine, cu atât mai greu de suportat cu cât îmi amintesc perioada deloc îndepărtată când, fără să-mi dau seama, eram pătrunsă de el şi mă tem ca, întorcându-mă, să nu fiu iarăşi prinsă de spiritul lui.“

Nu ştiu dacă doamna Mabille îşi dădea seama că această şedere la Berlin nu avusese rezultatul scontat; oricum, se pregătea să-i pună din nou fiicei sale papucul pe grumaz. Când a întâlnit-o pe mama la o serată unde o însoţea pe Păpuşica, i-a vorbit cu rece asprime. Mama a pronunţat numele Stépha: „Nu cunosc nici o Stépha. O cunosc pe domnişoara Advicovitch, care a fost guvernantă la copiii mei.“ A adăugat: „Educaţi-o pe Simone cum doriţi. Eu am alte principii.“ S-a plâns de influenţa mea asupra fiicei sale şi a încheiat: „Din fericire, Zaza mă iubeşte foarte mult.“

În iarna aceea, tot Parisul s-a îmbolnăvit de gripă şi eram în pat când s-a întors Zaza; aşezată la căpătâiul meu, mi-a descris Berlinul, Opera, concertele, muzeele. Se îngrăşase şi prinsese culoare în obraji: Stépha şi Pradelle au fost izbiţi, ca şi mine, de transformarea ei. I-am spus că în octombrie rezerva ei mă îngrijorase: m-a asigurat pe un ton vesel că era complet alta. Nu numai că i se schimbaseră multe dintre idei, dar, în loc să se gândească la moarte şi să dorească să ajungă la mânăstire, deborda de vitalitate. Spera ca existenţa să-i fie uşurată de plecarea surorii ei din casă. Îi era totuşi milă de soarta lui Lili: „E ultima ta şansă“, îi spusese cu fermitate doamna Mabille. Lili s-a consultat cu prietenele ei. „Acceptă“, i-au spus tinerele căsătorite resemnate şi celibatarele care nu-şi găseau un soţ. Zazei i se strângea inima când auzea discuţiile dintre cei doi logodnici. Dar, fără să ştie exact de ce, acum era sigură că pe ea nu o ameninţă un asemenea viitor. Deocamdată, intenţiona să studieze serios vioara, să citească mult, să-şi cultive spiritul; avea de gând să traducă un roman al lui

Stefan Zweig. Mama ei nu îndrăznea s-o priveze brusc de libertate; i-a permis de două sau de trei ori să iasă seara împreună cu mine. Am fost la *Prinţul Igor* interpretat de Opera Rusă. Am văzut primul film al lui Al Jolson, *Cântăreţul de jazz*[113], şi am asistat la o şedinţă organizată de grupul „L'Effort", unde s-au proiectat filme de Germaine Dulac[114]: apoi a avut loc o dezbatere aprinsă asupra filmului pur şi a celui cu sonor. Deseori, după-amiaza, în timp ce studiam la Biblioteca Naţională, simţeam pe umăr o mână înmănuşată; Zaza îmi surâdea de sub pălărioara ei de fetru roz şi mergeam să bem o cafea sau să ne plimbăm. Din păcate, a trebuit să plece o lună la Bayonne, pentru a-i ţine companie unei verişoare bolnave.

Mi-a lipsit mult. Ziarele scriau că la Paris nu mai existase un frig atât de cumplit de 15 ani; pe Sena curgeau sloiuri de gheaţă; nu mă mai plimbam şi studiam prea mult. Eram pe punctul de a-mi termina diploma; redactam, pentru un profesor numit Laporte, o disertaţie despre Hume şi Kant; de la nouă dimineaţa până la şase seara, stăteam ţintuită în fotoliul meu de la Biblioteca Naţională; făceam doar o pauză de jumătate de oră ca să mănânc un sendviş; după-amiaza mi se întâmpla să moţăi sau chiar să adorm. Seara, acasă, încercam să citesc: Goethe, Cervantes, Cehov, Strindberg. Dar mă durea capul. Din cauza oboselii, îmi venea uneori să plâng. Fără doar şi poate, filozofia, aşa cum se studia la Sorbona, nu avea nimic atrăgător. Bréhier avea un curs excepţional despre stoici; dar Brunschvicg se repeta frecvent în idei; Laporte făcea praf toate sistemele, cu excepţia celui al lui Hume. Era cel mai tânăr dintre profesorii noştri; avea mustăcioară, ghetre albe, se lua după femei pe stradă; o dată, din greşeală, încercase să agaţe o studentă de-a lui. Mi-a înapoiat disertaţia cu o notă acceptabilă şi cu comentarii ironice: îl preferasem pe Kant lui Hume. Apoi m-a convocat la el, într-un apartament luxos din Avenue Bosquet, ca să-mi vorbească despre lucrarea mea: „Mari calităţi; dar foarte neatractivă. Stil obscur, falsă profunzime: pentru ce e de spus în filozofie!" Şi-a criticat toţi colegii, mai ales pe Brunschvicg; apoi i-a trecut rapid în revistă pe bătrânii maeştri. Filozofii Antichităţii? nişte neghiobi. Spinoza? un monstru. Kant? un impostor. Rămânea doar Hume. Am obiectat, spunând că Hume nu rezolva nici una dintre problemele practice; a ridicat din umeri: „Practica nu ridică probleme." Filozofia trebuie considerată doar un divertisment şi oricine este liber să prefere altul. „În concluzie, e vorba doar de o convenţie?" am sugerat. „A! nicidecum, domnişoară, de data asta exagerezi, mi-a spus brusc, indignat. Ştiu, a adăugat, că scepticismul nu e la modă. Bineînţeles: du-te şi caută o doctrină mai optimistă decât a mea." M-a însoţit până la uşă: „Ei bine, sunt încântat. Sigur vei reuşi la examenul de agregare", a spus cu un aer scârbit. Era, desigur, o atitudine mai sănătoasă, dar mai puţin reconfortantă decât profeţiile

lui Jean Baruzi.

Am încercat să reacţionez cumva. Dar Stépha îşi pregătea trusoul, îşi organiza viitorul menaj şi abia reuşeam să mă văd cu ea. Sora mea era morocănoasă, Lisa era disperată, Clairaut era distant, Pradelle, mereu egal cu el însuşi; Mallet trudea la diplomă. Am încercat să dau de domnişoara Roulin şi de alţi colegi: nu am reuşit. O după-amiază întreagă, prin galeriile Luvrului, am călătorit din Asiria în Egipt, din Egipt în Grecia; apoi m-am trezit în umeda seară pariziană. Mă târam fără gânduri, fără vreo iubire. Mă dispreţuiam. Mă gândeam la Jacques ca la o trecută mândrie, simţindu-mă departe de el. Suzanne Boigue, care se întorsese din Maroc, m-a primit într-un apartament luminos, uşor exotic; era iubită şi fericită, o invidiam. Cel mai mult mă apăsa senzaţia de împuţinare. „Am impresia că am pierdut ceva foarte important şi cel mai grav este că nu pot suferi din acest motiv… Sunt inertă, dusă de valul preocupărilor, al visărilor de moment. Nimic din mine nu e implicat în ceva; nu sunt legată nici de vreo idee, nici de vreun sentiment în acel mod intim, neînduplecat şi înflăcărat în care m-am ataşat multă vreme de atâtea lucruri; mă interesez de orice *cu măsură*; ah! sunt atât de raţională, încât nu mai am nici măcar nelinişti existenţiale.“ Mă agăţam de speranţa că era o stare de moment; peste patru luni, scăpată de examene, aveam să fiu din nou interesată de viaţă; voi începe să-mi scriu cartea. Dar aş fi dorit să am un ajutor din afară: „Nevoie de o afecţiune nouă, de o aventură, de orice, doar să fie altceva.“

Poezia barurilor se evaporase. Dar după ce petreceam o zi întreagă la Biblioteca Naţională sau la Sorbona, îmi era greu să mă închid în casă. Unde să mă duc? Am rătăcit din nou prin Montparnasse, într-o seară cu Lisa, apoi cu Fernando şi cu Stépha. Sora mea se împrietenise cu o colegă de şcoală, o fată drăguţă de 17 ani, suplă şi îndrăzneaţă, a cărei mamă avea o cofetărie; i se spunea Gégé; avea multă libertate de mişcare. Mă întâlneam deseori cu ele la Dôme. Într-o seară ne-am hotărât să mergem la Jungle, un local care se deschisese de curând peste drum de Jockey, dar nu aveam bani destui. „Nu-i nimic, a spus Gégé, aşteaptă-ne acolo: ne vom descurca.“ Am intrat singură în cârciumă şi m-am aşezat la bar. Pe bulevard, stând pe o bancă, Păpuşica şi Gégé se plângeau cu voce tare: „Şi când te gândeşti că ne mai trebuie doar 20 de franci!“ Un trecător s-a înduioşat de soarta lor. Nu mai ştiu ce i-au spus, dar foarte curând s-au cocoţat lângă mine, cu câte un *gin-fizz* în faţă. Gégé se pricepea să ademenească bărbaţii. Ni s-a dat de băut, am fost invitate la dans. O pitică supranumită Chiffon, pe care o auzisem şi la Jockey, cânta şi debita obscenităţi, ridicându-şi fusta; îşi arăta coapsele pline de vânătăi şi povestea cum o muşcă amantul ei. Într-un fel, era deconectant. Am recidivat. Într-o seară, la barul Jockey, am întâlnit nişte vechi cunoscuţi cu care ne-am amintit

de momentele vesele din vara trecută; un studenţaş elveţian, care venea des la Biblioteca Naţională, mi-a făcut o curte asiduă; am băut şi m-am distrat. Noaptea târziu, un medic tânăr care ne observa pe toate trei cu un ochi critic m-a întrebat dacă veneam acolo pentru a studia moravurile; la miezul nopţii, când sora mea a plecat, m-a felicitat pentru cât era de cuminte, dar mi-a spus destul de mustrător că Gégé era prea tânără pentru a frecventa localurile dansante. În jurul orei unu, ne-a propus să ne ducă acasă cu taxiul; am condus-o întâi pe Gégé şi a fost vizibil amuzat de stânjeneala care m-a cuprins când am rămas singură cu el în taxi. M-a măgulit interesul pe care mi-l arăta. Pentru a-mi recăpăta buna dispoziţie aveam nevoie de foarte puţin, de o întâmplare neprevăzută, de o întâlnire. Totuşi plăcerea pe care mi-o făceau asemenea aventuri minore nu explică recăderea mea în mrejele localurilor rău-famate. Eram sincer uimită: „Jazz, femei uşoare, dansuri, cuvinte murdare, alcool, atingeri: cum se face că nu sunt şocată şi, în plus, accept în aceste locuri ceea ce n-aş accepta nicăieri altundeva, şi cum de glumesc cu asemenea bărbaţi? Cum de pot iubi aceste lucruri cu o pasiune care nu ştiu de unde vine şi care mă înlănţuie cu atâta putere? Ce caut, de fapt, în aceste locuri cu farmec dubios?“

Peste câteva zile am luat ceaiul la domnişoara Roulin, care m-a plictisit de moarte. După ce am plecat de la ea, m-am dus la Européen; am luat un bilet de patru franci la balcon şi m-am aşezat printre femei fără pălărie şi băieţi cu ţinută neglijentă; perechile se strângeau în braţe, se sărutau; fete parfumate din belşug nu mai puteau de admiraţie ascultându-l pe cântăreţul pomădat, iar glumele fără perdea erau întâmpinate cu hohote aprobatoare de râs. Participam afectiv şi eu la toate astea, râdeam, mă simţeam bine. De ce? Dădeam târcoale pe Bulevardul Barbès şi nu mai priveam curvele şi derbedeii cu groază, ci cu un fel de invidie. Mă minunam din nou: „Există în mine dintotdeauna cine ştie ce dorinţă monstruoasă de zgomot, de luptă, de sălbăticie şi, mai ales, de tăvălire în noroi… Ce mai lipseşte acum ca eu însămi să devin morfinomană, alcoolică sau cine mai ştie cum? Probabil nimic decât o simplă ocazie, o dorinţă puţin mai puternică de a avea ceea ce nu voi cunoaşte niciodată…“ Uneori mă indignam din cauza acestor „perversiuni“ şi „instincte joase“ pe care le descopeream în mine. Ce-ar fi avut de spus Pradelle care, altădată, mă acuza că atribui vieţii prea multă nobleţe? Îmi reproşam că sunt duplicitară, ipocrită. Dar nici nu mă gândeam să mă reneg: „Vreau viaţă, viaţa toată. Mă simt curioasă, dornică, dornică să ard mai puternic decât orice altă fiinţă, oricare ar fi mistuitoarea flacără.“

Eram la doi paşi de a-mi mărturisi adevărul: mă săturasem să fiu un spirit pur. Nu era vorba despre chinurile dorinţei, ca în pragul pubertăţii. Dar intuiam că violenţa cărnii, impudoarea ei m-ar fi salvat

din acea fadoare eterată în care mă ofileam. Nu se punea problema să trăiesc aşa ceva; mă opreau atât sentimentele mele pentru Jacques, cât şi prejudecăţile. Uram catolicismul din ce în ce mai sincer: văzându-le pe Lisa şi Zaza cum se zbăteau să scape de preceptele acestei „religii martirizante“, mă bucuram că eu reuşisem; de fapt, încă eram mânjită; tabuurile sexuale dăinuiau într-un asemenea grad, încât îmi spuneam că aş putea deveni morfinomană sau alcoolică, dar nici nu mă gândeam la libertinaj. Citind Goethe şi cartea scrisă de Ludwig despre el, m-am revoltat împotriva moralei lui. „Mă revoltă acceptarea pasivă a vieţii simţurilor, fără sfâşieri, fără zbucium. Cel mai teribil desfrâu, dacă este acela al unui Gide care caută hrană spirituală, o apărare sau chiar o provocare, mă emoţionează; iubirile lui Goethe mă ofensează.“ Fie iubirea fizică se integra pur şi simplu în sentimentul de iubire, şi atunci totul venea de la sine, fie însemna o tragică decădere şi nu aveam curajul să mă las în voia ei.

În mod clar, eram influenţată de anotimpuri. Şi în acel an, încă de la prima adiere a primăverii, m-am deschis şi am respirat, cu voie bună, mirosul de asfalt încălzit. Nu mă destinsesem, concursul se apropia, iar eu mai aveam o mulţime de goluri de acoperit; însă oboseala îmi impunea momente de răgaz, de care am profitat. Mă plimbam cu sora mea pe malurile Marnei, regăseam plăcerea discuţiilor cu Pradelle sub castanii din Luxembourg; mi-am cumpărat o pălărioară roşie care i-a făcut pe Stépha şi Fernando să zâmbească. Mi-am dus părinţii la Européen, iar tata ne-a oferit câte o îngheţată pe terasa Wepler. Mama venea deseori cu mine la cinematograf; la Moulin Rouge am văzut, împreună cu ea, *Barbette*, nu atât de extraordinar pe cât pretindea Jean Cocteau. Zaza s-a întors de la Bayonne. Am vizitat, la Luvru, noile săli cu pictură franceză; nu-mi plăcea Monet, îl apreciam pe Renoir cu anumite rezerve, îl admiram mult pe Manet şi fără limite pe Cézanne, căci în tablourile sale vedeam „descinderea spiritului în inima sensibilului“. Zaza îmi împărtăşea aproape toate gusturile. Am asistat fără să mă plictisesc prea tare la căsătoria surorii ei.

În vacanţa pascală mi-am petrecut tot timpul la Biblioteca Naţională; acolo l-am întâlnit pe Clairaut, care îmi părea cam pedant, dar continua să mă intrige; bărbatul acesta micuţ şi negricios suferise într-adevăr de „tragica suzeranitate“ a cărnii? În orice caz, această problemă îl frământa, asta era sigur. A adus vorba de mai multe ori despre articolul lui Mauriac. La ce grad de senzualitate au voie să ajungă soţii creştini? dar logodnicii? I-a pus într-o zi întrebarea Zazei, care s-a înfuriat: „Astea sunt probleme de fete bătrâne şi de popi!“ i-a răspuns ea. Peste câteva zile mi-a povestit că trecuse el însuşi printr-o experienţă dureroasă. La începutul anului şcolar se logodise cu sora unui coleg; ea avea o puternică admiraţie pentru el şi, în plus, era o fire pasională: dacă nu ar fi pus el piciorul în prag, Dumnezeu ştie

unde i-ar fi dus patima! Îi explicase că trebuie să se păstreze curaţi pentru noaptea nunţii şi că, în aşteptarea acelui moment, aveau voie doar să se sărute cast. Ea insista să fie sărutată pe gură, iar el o refuza, ceea ce a făcut-o să se supere pe el şi să rupă relaţia. Evident, acest eşec îl obseda. Întorcea pe faţă şi pe dos căsătoria, dragostea, femeile cu o înverşunare de maniac. Mi s-a părut cam ridicolă această poveste care mi-o amintea pe cea a lui Suzanne Boigue; m-a măgulit însă că Clairaut mă luase drept confidentă.

Vacanţa pascală a luat sfârşit; îmi făcea plăcere să stau în grădina Şcolii Normale, plină de liliac înflorit, salcâm galben şi păducel cu flori roşii, în mijlocul colegilor mei. Îi cunoşteam aproape pe toţi. Doar în grupul format de Sartre, Nizan şi Herbaud nu pătrunsesem; nu se amestecau cu nimeni; asistau doar la anumite cursuri pe care le aleseseră şi se aşezau departe de ceilalţi. Aveau o reputaţie proastă. Se spunea că „n-au simpatie pentru lucruri“. Erau liber-cugetători radicali, făceau parte dintr-un grup compus în cea mai mare parte din elevi ai lui Alain şi renumit pentru brutalitatea lui: membrii lui aruncau bombe cu apă în distinşii normalişti îmbrăcaţi în smocking când aceştia se întorceau noaptea acasă. Nizan era căsătorit, călătorise mult şi purta cu dezinvoltură pantaloni de golf, iar din spatele unor ochelari mari, cu rame de baga, priveau nişte ochi care mă intimidau. Sartre n-avea o figură neplăcută, dar despre el se spunea că e cel mai de temut dintre toţi trei, ba chiar era acuzat că ar bea. Dintre ei unul singur îmi părea accesibil: Herbaud. Era căsătorit, la rândul lui. Când se afla în compania lui Sartre şi a lui Nizan, mă ignora. Când era singur, dacă ne întâlneam schimbam câteva cuvinte.

Făcuse o expunere în ianuarie la cursul lui Brunschvicg şi, în timpul discuţiilor care au urmat, îi distrase pe toţi. Nu rămăsesem insensibilă la farmecul vocii lui zeflemitoare, la expresia ironică a gurii. Descurajată de imaginea normaliştilor cenuşii, îmi opream cu plăcere privirea pe chipul lui trandafiriu, luminat de ochii de un albastru pur; părul său blond era des şi viu ca iarba. Venise într-o dimineaţă să studieze la Biblioteca Naţională şi, în pofida eleganţei pardesiului albastru, fularului deschis la culoare şi costumului bine croit, descoperisem la el ceva de om de la ţară. Contrar obiceiurilor mele, avusesem inspiraţia să urc să mănânc în restaurantul din incinta Bibliotecii; îmi făcuse loc la masa lui cu naturaleţe, ca şi cum am fi avut întâlnire. Am vorbit despre Hume şi despre Kant. Mă încrucişasem cu el în anticamera lui Laporte, care tocmai îi spunea pe un ton ceremonios: „Ei bine, la revedere, domnule Herbaud“; mă gândisem cu regret că este un domn căsătorit, foarte distant, pentru care nu voi exista niciodată. Într-o după-amiază îl zărisem pe strada Soufflot, însoţit de Sartre şi de Nizan, oferindu-i braţul unei femei îmbrăcate în gri; mă simţisem exclusă. Era singurul din grupul celor

trei care venea la cursurile lui Brunschvicg; cu puţin înainte de vacanţa pascală, se aşezase lângă mine. Desenase Eugeni inspiraţi din cei creaţi de Cocteau în *Potomak* şi compusese scurte poeme ironice. Îl găseam foarte nostim şi eram impresionată că întâlneam la Sorbona pe cineva care-l aprecia pe Cocteau. Într-un fel, Herbaud îmi amintea de Jacques; şi el înlocuia deseori o frază printr-un zâmbet şi părea să trăiască în altă parte decât în cărţi. De fiecare dată când apărea la Biblioteca Naţională mă saluta amabil şi eu muream să-i spun ceva inteligent; din păcate, n-am fost capabilă.

După vacanţă, când Brunschvicg şi-a reluat cursurile, s-a aşezat din nou lângă mine. Mi-a dedicat un „portret al candidatului la agregare“, alte desene şi câteva poezii. M-a anunţat fără înconjur că este un individualist. „Şi eu“, i-am spus. „Dumneata?“ M-a măsurat cu o expresie de neîncredere. „De ce oare te credeam catolică, tomistă şi socială?“ Am protestat şi s-a bucurat că suntem de acord. A adus un elogiu dezinvolt predecesorilor noştri: Sylla, Barrès, Stendhal, Alcibiade, pentru care avea o slăbiciune; nu-mi mai amintesc tot ce mi-a spus, dar îmi plăcea din ce în ce mai mult; părea foarte sigur pe sine şi, pe de altă parte, nu se lua deloc în serios: tocmai acest amestec de trufie şi ironie m-a fermecat. La despărţire, când mi-a spus că trebuie să discutăm îndelung, am fost în al nouălea cer: „Are un tip de inteligenţă care îmi merge la inimă“, am scris seara. Eram deja dispusă ca, pentru el, să renunţ la Clairaut, Pradelle, Mallet şi toţi ceilalţi. Evident, funcţiona şi atracţia noutăţii şi ştiam că mă entuziasmez repede, deşi, de multe ori, îmi trece la fel de urgent. Cu toate astea, am fost surprinsă de intensitatea participării mele afective: „Întâlnire cu André Herbaud sau cu mine însămi? Cine m-a emoţionat atât de puternic? De ce sunt răscolită de parcă mi s-ar fi întâmplat cu adevărat ceva deosebit?“

Se întâmplase ceva deosebit care, în mod indirect, urma să-mi hotărască întreaga viaţă: dar aveam să aflu asta puţin mai târziu.

De atunci, Herbaud a fost nelipsit de la Biblioteca Naţională; îi ţineam, totdeauna, un loc lângă mine. Prânzeam împreună într-un mic restaurant de la primul etaj al unei brutării; mijloacele mele financiare îmi permiteau să iau doar un meniu fix, dar el mă îndopa fără drept de apel cu corăbioare cu căpşuni. O dată mi-a oferit la restaurantul Fleur de Lys din scuarul Louvois un prânz care mi s-a părut somptuos. Ne plimbam prin grădinile de la Palais-Royal, ne aşezam pe marginea bazinului; vântul bătea în jetul de apă şi ne săreau picături pe obraji. Îi spuneam că ar trebui să ne reîntoarcem la studiu. „Hai să bem o cafea mai întâi, spunea Herbaud, dacă nu facem aşa, nu-ţi prieşte studiul, eşti agitată şi mă tulburi din lectură.“ Mă ducea la Poccardi şi când mă ridicam, după ultima ceaşcă băută, spunea afectuos: „Ce păcat!“ Era fiul unui învăţător de pe lângă Toulouse şi venise la Paris

ca să urmeze Şcoala Normală. Îi cunoscuse în cursul superior pe Sartre şi pe Nizan şi mi-a vorbit mult despre ei; îl admira pe Nizan pentru distincţia lui firească, dar era legat în mod special de Sartre, despre care spunea că e minunat de interesant. Pe ceilalţi colegi ai noştri îi dispreţuia atât la grămadă, cât şi separat. Îl considera pe Clairaut un pedant ridicol şi nu-l saluta niciodată. Într-o după-amiază, Clairaut s-a apropiat de mine cu o carte în mână şi m-a întrebat pe un ton inchizitorial: „Domnişoară Simone de Beauvoir, ce crezi despre opinia lui Brochard conform căreia Dumnezeul lui Aristotel ar simţi plăceri trupeşti?“ Herbaud l-a ţintuit cu privirea: „Sper pentru el că e aşa!“, a răspuns, de sus. La început, discutam în special despre lucruri destul de lipsite de importanţă din lumea noastră comună: colegi, profesori, examen. Îmi amintea subiectul de disertaţie care îi distra în mod tradiţional pe normalişti: „Deosebirea dintre noţiunea de concept şi conceptul de noţiune“. Inventase şi altele: „Ce autor preferaţi dintre cei existenţi în programa analitică şi de ce?“ sau „Sufletul şi trupul: asemănări şi deosebiri, avantaje şi dezavantaje“. De fapt, relaţiile lui cu Sorbona şi cu Şcoala Normală erau destul de precare; viaţa lui era în altă parte. Mi-a spus câte ceva despre ea. Mi-a vorbit despre soţia lui care, pentru el, era întruchiparea tuturor paradoxurilor feminităţii, despre Roma, unde fusese în călătoria de nuntă, despre Forum, care îl emoţionase până la lacrimi, despre sistemul său moral, despre cartea pe care voia s-o scrie. Îmi aducea *Détective* şi *L'Auto*[115]; îl înflăcăra o cursă de ciclism sau o enigmă poliţistă; mă răpăcea cu anecdotele lui, cu asocierile neaşteptate. Mânuia atât de iscusit stilul emfatic şi stilul sec, lirismul, cinismul, naivitatea, insolenţa, încât nimic din ce spunea nu era banal. Dar ceea ce îl făcea cu adevărat irezistibil era râsul: s-ar fi zis că tocmai ajunsese, pe neaşteptate, pe o planetă care nu era a sa şi căreia îi descoperea cu încântare prodigiosul caraghioslâc; când izbucnea în hohote de râs, totul îmi părea nou, surprinzător, încântător.

Herbaud nu semăna cu ceilalţi prieteni ai mei; aceştia aveau chipuri atât de rezonabile, încât păreau imateriale. La drept vorbind, capul lui Jacques nu avea nimic serafic, dar senzualitatea sa debordantă era mascată de o pojghiţă de gheaţă burgheză. Era imposibil să reduci chipul lui Herbaud la un simbol; mandibula proeminentă, zâmbetul larg şi umed, irisul albastru încercuit de o cornee strălucitoare, carnea, oasele, pielea erau, fiecare în parte, entităţi care se impuneau şi îşi erau suficiente. Între altele, Herbaud avea un trup. Printre arborii înverziţi îmi spunea cât de mult urăşte moartea şi că niciodată nu va accepta nici boala, nici bătrâneţea. Cu câtă mândrie îşi simţea în vene forţa sângelui! Îl priveam cum merge prin grădină cu mişcări uşor deşelate, mă uitam la urechile lui care, în soare, păreau transparente, făcute din zahăr roz, şi ştiam că am alături nu un înger, ci un fiu al

oamenilor. Îmi era lehamite de angelism şi eram bucuroasă că mă trata – cum doar Stépha o mai făcuse – ca pe o creatură terestră. Simpatia lui nu se adresa sufletului meu; nu se reducea la evaluarea meritelor: spontană, fără motiv exact, mă înconjura întreagă. Herbaud îmi râdea în faţă, îşi punea mâna pe braţul meu, mă ameninţa cu degetul, numindu-mă: „Biata mea prietenă!“; făcea o mulţime de mici observaţii amabile sau ironice despre persoana mea, totdeauna surprinzătoare.

Filozofic, nu mă uimea. Am notat, oarecum incoerent: „Îi admir capacitatea de a avea propriile teorii despre orice. Poate pentru că nu ştie foarte multă filozofie. Îmi place enorm.“ Aşa era, îi lipsea rigoarea filozofică, dar ceea ce conta cu adevărat pentru mine era că-mi deschidea drumuri pe care ardeam de nerăbdare să mă avânt, fără să am încă îndrăzneala de-a o face. Cei mai mulţi dintre prietenii mei erau credincioşi şi mă străduiam să caut compromisuri între punctele lor de vedere şi al meu; nu îndrăzneam să mă depărtez prea mult de opinia lor. Herbaud îmi deştepta dorinţa să renunţ la acest trecut, care mă despărţea de el; respingea legăturile mele cu catolicii practicanţi. Ascetismul creştin îi repugna. Ignora în mod deliberat nelinişstea metafizică. Antireligios, anticlerical şi în egală măsură antinaţionalist, antimilitarist; avea oroare de tot ceea ce însemna mistică. I-am dat să citească disertaţia mea asupra „personalităţii“, de care eram peste măsură de mândră; a făcut mutre; vedea acolo ecourile unui catolicism şi ale unui romantism de care m-a sfătuit să mă lepăd cât mai repede. Am fost de acord cu graba lui. Mă săturasem de „complicaţii catolice“, de impasuri spirituale, de minciuna miraculosului; acum voiam să simt pământul sub picioare. Iată de ce, întâlnindu-l pe Herbaud, am avut impresia că mă regăsesc pe mine însămi: mi-a arătat propriul viitor. Nu era nici un conformist, nici un şoarece de bibliotecă şi nici un stâlp de cafenea; prin exemplul său, demonstra că îţi poţi clădi, în afara vechilor matrici, o viaţă mândră, fericită şi raţională: exact cea pe care mi-o doream.

Această prietenie proaspătă exacerba bucuriile primăverii. Este o singură dată pe an primăvară, îmi spuneam, şi o singură tinereţe în viaţă: nu trebuie să las să se irosească nimic din primăverile tinereţii mele. Terminam de redactat lucrarea de diplomă, citeam cărţi despre Kant, dar partea cea mai importantă din ce aveam de făcut era gata şi mă simţeam sigură de reuşită: succesul pe care-l anticipam mă ameţea. Petreceam împreună cu sora mea seri vesele la Bobino, la Lapin Agile, la Caveau de la Bolée, unde ea desena. Împreună cu Zaza am ascultat în sala Pleyel festivalul Layton şi Johnstone; am vizitat cu Riesmann o expoziţie Utrillo; am aplaudat-o pe Valentine Tessier în *Jean de la Lune*. Am citit cu admiraţie *Lucien Leuwen* şi, cu mare curiozitate, *Manhattan Transfer,* care, în opinia mea, respecta în mod

prea vizibil o anumită schemă. Mă aşezam în Grădina Luxembourg la soare, iar seara urmăream cu privirea apele neguroase ale Senei, atentă la lumini, la mirosuri, la inima mea, şi mă sufocam de fericire.

Într-o seară de sfârşit de aprilie, m-am întâlnit cu sora mea şi cu Gégé în piaţa Saint-Michel; după ce am băut nişte cocktailuri şi am ascultat discuri cu jazz într-un bar nou deschis în cartier, Le Bateau ivre, ne-am dus în Montparnasse. Albastrul fluorescent al firmelor de neon îmi evoca zorelele copilăriei. La Jockey mi-au zâmbit figuri familiare şi, din nou, saxofonul mi-a sfâşiat blând inima. L-am zărit pe Riquet. Am discutat: despre *Jean de la Lune* şi, ca totdeauna, despre prietenie, despre iubire; m-a plictisit; ce diferenţă era între el şi Herbaud! A scos o scrisoare din buzunar şi am zărit scrisul lui Jacques. „Jacques nu mai e acelaşi, mi-a spus el, îmbătrâneşte. Nu se întoarce la Paris decât la mijlocul lui august.“ A adăugat cu însufleţire: „Peste zece ani va realiza lucruri nemaipomenite.“ N-am simţit nici urmă de emoţie. Parcă aş fi suferit de o paralizie a sufletului.

Totuşi, a doua zi când m-am trezit, eram pe punctul să plâng. „De ce le scrie Jacques celorlalţi, iar mie niciodată?“ M-am dus la Sainte-Geneviève ca să studiez, dar m-am răzgândit. Am citit *Odiseea* „ca să interpun întreaga omenire între mine şi propria-mi durere“. Remediul n-a fost prea eficient. Cum stăteam în privinţa lui Jacques? Cu doi ani în urmă, decepţionată de răceala cu care m-a întâmpinat într-o zi, m-am plimbat pe bulevarde cerând, ca leac împotriva lui, „o viaţă a mea“; îmi fusese dată acea viaţă. Dar aveam oare să-l uit pe cel care fusese eroul tinereţii mele, fabulosul frate al lui Meaulnes, sortit unor „lucruri nemaipomenite“ şi care poartă, poate, amprenta geniului? Nu. Trecutul era viu: dorisem atât de mult, şi de atâta vreme, să-l duc cu mine, neştirbit, în viitor!

Am reînceput să orbecăi printre regrete şi aşteptări şi, într-o seară, am intrat la Stryx. Riquet m-a invitat la masa lui. Olga, prietena lui Riaucourt, vorbea la bar cu o brunetă înfofolită într-o blană argintie, care mi s-a părut foarte frumoasă; avea părul negru cu cărare la mijloc, un obraz îngust, buze sângerii şi picioare lungi în ciorapi de mătase. Am ştiut imediat că e Magda. „Ai veşti de la Jacques? a spus ea. N-a întrebat nimic de mine? Tipul ăsta a întins-o de un an şi nici măcar nu întreabă ce mai fac după ce am fost aproape doi ani împreună. Ah! n-am noroc! ce măgar!“ Am auzit tot ce-a spus, dar, pe moment, nu am avut nici o reacţie. Am discutat liniştită cu Riquet şi cu grupul lui de prieteni până la unu noaptea.

De îndată ce m-am băgat în pat, m-am prăbuşit. Noaptea aceea a fost cumplită. A doua zi nu m-am mişcat de pe terasa din Luxembourg, încercând să-mi pun gândurile în ordine. Nu simţeam nici urmă de gelozie. Relaţia aceea se sfârşise; nu durase mult; fusese apăsătoare pentru Jacques, care plecase la armată mai repede pentru a-i pune

capăt. Iubirea visurilor mele nu avea nimic în comun cu această aventură. Mi-am amintit un mic amănunt: într-un volum de Pierre Jean Jouve, Jacques subliniase o frază: „În faţa acestui prieten îmi deschid sufletul, dar pe celălalt îl sărut.“ Îmi spusesem în gând: „Fie, Jacques! Pe celălalt îl plâng.“ Îmi încuraja acest orgoliu spunându-mi că nu stimează femeile, dar că eu sunt pentru el altceva decât o femeie. Atunci de ce atâta deznădejde în inima mea? De ce îmi tot spuneam, cu lacrimi în ochi, cuvintele lui Othello : „Ce păcat, Iago! Ah! Iago, ce păcat!“ Tocmai făcusem o dureroasă descoperire: acea frumoasă poveste care era viaţa mea devenea falsă pe măsură ce o depănam.

Cum mă orbisem singură şi cât mă durea acest lucru! Atribuisem gândurile negre ale lui Jacques, stările sale de dezgust unei nedefinite nevoi de absolut. Cât de stupide trebuie să i se fi părut interpretările mele abstracte! Cât de departe eram de el crezând că suntem foarte aproape! Cu toate acestea, existaseră indicii clare: referiri vagi, în discuţiile cu prietenii, la necazuri obscure, însă concrete. Mi-am mai adus aminte de altceva: zărisem în maşina lui Jacques, aşezată alături de el, o femeie brunetă deosebit de frumoasă şi de elegantă. Dar avusesem din ce în ce mai multă încredere. Cu câtă ingenioasă încăpăţânare mă păcălisem singură! Această prietenie care durase trei ani fusese doar un vis al meu; acum îmi era dragă din cauza trecutului, iar trecutul era doar minciună. Totul se năruise. Am simţit brusc imboldul de a arunca totul în aer: să iubesc pe altcineva ori să plec la capătul lumii.

Apoi m-am luat singură la rost. Visul meu era fals, nicidecum Jacques. Ce aveam să-i reproşez? Niciodată nu pozase în erou sau în sfânt şi chiar îmi spusese multe lucruri rele despre el. Citatul din Jouve fusese un avertisment; încercase să-mi vorbească de Magda: nu am venit în întâmpinarea sincerităţii lui. De altfel, presimţisem de mult adevărul, ba chiar îl cunoşteam. Ce tulbura acest adevăr în mine în afara unor vechi prejudecăţi catolice? M-am simţit înseninată. Greşeam cerând vieţii să se conformeze unui ideal prestabilit; era de datoria mea să mă dovedesc la înălţimea exigenţelor ei. Între miraj şi realitate, preferasem totdeauna realitatea; mi-am încheiat gândurile mândră de faptul că, dând piept cu o astfel de întâmplare sordidă, reuşisem să ies învingătoare.

A doua zi dimineaţa, o scrisoare de la Meyrignac mă înştiinţa că bunicul era grav bolnav şi că nu mai avea mult de trăit; îl iubeam mult, dar era bătrân, moartea lui îmi părea firească şi nu m-am întristat. Verişoara mea Magdeleine era la Paris; am dus-o să mănânce îngheţată la o terasă de pe Champs-Élysées; în timp ce ea îmi povestea diverse întâmplări pe care nu le ascultam, mă gândeam la Jacques: cu scârbă. Legătura lui cu Magda corespundea perfect schemei clasice

care mă dezgustase dintotdeauna: băiatul de familie bună se iniţiază în tainele vieţii cu o amantă de condiţie modestă, apoi, când hotărăşte că a sosit momentul să devină un domn serios, o părăseşte. Era banal, era urât. M-am culcat, m-am trezit, mă înăbuşeam de dispreţ. „Fiecare dintre noi este la înălţimea concesiilor pe care şi le face“: îmi repetam fraza aceasta a lui Jean Serment în timp ce participam la cursul de la Şcoala Normală sau când prânzeam cu Pradelle într-un soi de lăptărie – Évelynes – de pe Bulevardul Saint-Michel. Pradell vorbea despre el însuşi. Afirma că se comportă cu mai puţină rece chibzuinţă decât pretind prietenii lui; doar că detestă supralicitările; nu-şi îngăduie să-şi exprime sentimentele sau ideile dincolo de ceea ce ştie cu siguranţă. Eram de acord cu scrupulele lui. Chiar dacă era prea indulgent uneori faţă de alţii, pe el se trata cu maximă severitate: mai bine aşa decât invers, mă gândeam cu amărăciune. Am trecut în revistă indivizii pe care-i stimam şi, dintr-un condei, i-a dat deoparte pe „esteţii barurilor“. I-am dat dreptate. Am mers cu el cu autobuzul până la Passy, apoi m-am dus să mă plimb în Bois.

Simţeam în nări mirosul ierbii proaspăt cosite, mă plimbam prin parcul Bagatelle, uimită de mulţimea păscuţelor şi a narciselor, de pomii fructiferi înfloriţi; erau straturi de lalele roşii cu creştetele plecate, hăţişuri de liliac şi arbori imenşi. Am citit din Homer pe malul unei ape; frunzişul foşnea sub mângâierea adierilor de vânt şi a soarelui generos. M-am întrebat: ce tristeţe poate rămâne nerisipită în faţa frumuseţii lumii? În definitiv, Jacques nu era mai important decât vreunul dintre copacii acelui parc.

Eram vorbăreaţă, îmi plăcea să fac public tot ce mi se întâmpla, apoi voiam să aud un punct de vedere imparţial asupra acelei poveşti. Ştiam că Herbaud s-ar fi amuzat cu blândeţe; îi stimam prea mult pe Zaza şi pe Pradelle pentru a-l supune pe Jacques judecăţii lor. În schimb, Clairaut nu mă mai intimida, iar el judeca faptele în lumina moralei creştine, în faţa căreia, chiar fără să vreau, cotinuam să mă înclin: i-am prezentat cazul meu. M-a ascultat cu deosebită atenţie şi a suspinat: cât de intransigente pot fi fetele! Mărturisise logodnicei sale anumite greşeli – pe care nu le repetase, din câte m-a lăsat să înţeleg – şi, în loc să-i preţuiască sinceritatea, ea se arătase scârbită. Bănuiam că ar fi preferat mărturisiri substanţiale, în lipsa lor fiind de preferat tăcerea, dar nu despre asta era vorba. În ceea ce mă privea, mi-a criticat felul sever de a vedea lucrurile şi l-a scuzat pe Jacques. Am decis să-i adopt părerea. Uitând că legătura lui Jacques mă jignise tocmai prin banalitatea ei burgheză, mi-am reproşat faptul că-l învinuisem în numele unor principii abstracte. În realitate, mă băteam într-un tunel al umbrelor cu fantoma lui Jacques, cu trecutul deja mort, sub stindardul unui ideal în care nu mai credeam. Dar, dacă aş fi renunţat la el, în numele a ce să judec? Pentru a-mi apăra dragostea,

mi-am înăbuşit orgoliul: de ce să am pretenţia ca Jacques să fie altfel decât alţii? Dar, dacă era ca toţi ceilalţi, de ce l-aş alege pe el când ştiam că, din anumite puncte de vedere, le este inferior multora? Indulgenţa se transforma în indiferenţă.

Situaţia a devenit şi mai neclară după ce am cinat cu familia lui. În acea galerie în care petrecusem momente atât de pline, atât de calde, mătuşa lui mi-a spus ce îi scrisese: „Transmite-i cele mai bune lucruri lui Simone, când o vezi. Nu m-am purtat prea bine cu ea, dar aşa mă port cu toată lumea; de altfel, n-o va mira asta din partea mea.“ Deci eram doar o persoană printre altele! Cel mai mult m-a îngrijorat faptul că o rugase pe mama lui să i-l dea în grijă pe fratele său mai mic la anul: intenţiona să rămână în continuare burlac? Eram cu adevărat incorigibilă. Mă căiam că inventasem de una singură acel trecut comun; acum, tot de una singură, continuam să construiesc viitorul. Am renunţat la ipoteze. Fie ce-o fi, mi-am spus. Am mers până acolo încât m-am gândit că mi-ar fi mult mai bine dacă aş pune capăt acestei vechi poveşti şi aş începe altceva. Nu doream cu adevărat ceva nou, dar noul mă atrăgea. În orice caz, am decis că pentru a trăi, a scrie şi a fi fericită puteam foarte bine să mă lipsesc de Jacques.

O telegramă sosită duminică dimineaţă mi-a vestit moartea bunicului; hotărât lucru, trecutul meu se destrăma. La Bois, cu Zaza sau singură prin Paris, purtam cu mine o inimă disponibilă. Luni după-amiază, pe terasa însorită din Luxembourg, am citit *Viaţa mea* de Isadora Duncan şi m-am gândit la propria-mi existenţă. Nu va fi de răsunet, nu va avea nici măcar strălucire. Doream doar iubire, să scriu cărţi valoroase, să am nişte copii „şi prieteni cărora să le dedic cărţile şi care să-i înveţe pe copiii mei ce înseamnă gândirea şi poezia“. Soţului îi acordam un loc neînsemnat. Împrumutându-i încă trăsăturile lui Jacques, încercam să suplinesc, prin intermediul prieteniei, neajunsurile pe care nu mi le mai ascundeam. În acest viitor căruia îi presimţeam iminenţa, esenţialul rămânea literatura. Avusesem dreptate să nu scriu foarte de tânără o carte disperată: acum voiam să povestesc şi partea tragică a vieţii, şi frumuseţea ei. În timp ce meditam asupra vieţii mele, l-am zărit pe Herbaud, care trecea pe lângă bazin împreună cu Sartre; m-a observat şi s-a prefăcut că nu mă vede. Misterul şi mistificarea jurnalelor intime: în al meu n-am menţionat acest incident care totuşi m-a rănit. Am fost mâhnită că Herbaud tăgăduise prietenia noastră şi m-a încercat din nou acel sentiment al exilului, pe care-l uram nespus.

Toată familia s-a adunat la Meyrignac; poate din cauza harababurii, nici rămăşiţele pământeşti ale bunicului, nici casa, nici parcul nu m-au impresionat. La 13 ani plânsesem la gândul că, într-o zi, nu voi mai fi la mine acasă la Meyrignac; lucrul se împlinise; domeniul aparţinea acum mătuşilor şi verilor mei; desigur, anul acesta aveam să mai vin,

ca musafir, dar curând n-aveam să mai vin deloc: nici măcar n-am oftat. Copilăria, adolescenţa, copitele vacilor lovind poarta staulului în noaptea înstelată, toate rămăseseră în spate, erau deja departe. Acum eram gata pentru altceva; în intensitatea acestei aşteptări, părerile de rău piereau.

M-am întors la Paris în haine de doliu, cu voaletă neagră la pălărie. Dar castanii erau înfloriţi, asfaltul era moale sub picioare şi simţeam prin rochie fierbinţeala binefăcătoare a soarelui. Pe esplanada Invalizilor era bâlci; m-am plimbat acolo cu sora mea şi Gégé, mâncând nuga şi năclăindu-ne degetele. Ne-am întâlnit cu un coleg de-al lor de şcoală, care ne-a invitat în atelierul lui să ascultăm discuri şi să bem porto. Câte plăceri într-o singură după-amiază! Fiecare zi îmi dăruia câte ceva: mirosul picturii din Salonul de la Tuileries; Damia, pe care am ascultat-o, cu Mallet, la Européen; plimbări cu Zaza, cu Lisa; albastrul cerului verii, soarele. Scriam încă pagini întregi în caietul meu: toate îmi povesteau la infinit bucuria.

M-am reîntâlnit cu Clairaut la Biblioteca Naţională. Şi-a exprimat condoleanţele şi, cu ochii strălucind, m-a întrebat în ce stare sufletească mă aflu; era vina mea, vorbisem prea mult; totuşi m-a enervat. Mi-a dat să citesc un scurt roman bătut la maşină, în care descria gâlcevele pe care le avusese cu logodnica lui: cum era posibil ca un băiat cultivat, despre care se spunea că e inteligent, să-şi piardă timpul înşirând, în fraze insipide, astfel de întâmplări jalnice? Nu i-am ascuns că, în opinia mea, nu era înzestrat pentru literatură. Nu a părut să mi-o ia în nume de rău. Fiind foarte bun prieten cu Pradelle, la care părinţii mei ţineau foarte mult, a venit şi el într-o seară la noi să cineze, iar tatăl meu l-a plăcut nespus. A părut cucerit de farmecul surorii mele şi, ca să-i demonstreze că nu era un tip pedant, a început să facă glume a căror lipsă de haz ne-a uimit pe toţi.

L-am revăzut pe Herbaud pe un culoar al Sorbonei la o săptămână după ce m-am întors. Îmbrăcat într-un costum bej-deschis, stătea pe pervazul unei ferestre, lângă Sartre. Mi-a întins mâna cu un gest plin de afecţiune şi mi-a privit curios rochia neagră. La curs m-am aşezat lângă Lisa, iar ei, la câteva bănci înapoia noastră. A doua zi, la Biblioteca Naţională, mi-a spus că îl îngrijorase absenţa mea: „Am presupus că erai la ţară, iar ieri te-am văzut în doliu.“ M-am bucurat că se gândise la mine; mi-a sporit la culme bucuria făcând aluzie la ziua când l-am văzut în Luxembourg; ar fi vrut să mi-l prezinte pe Sartre, „dar, dacă n-am nici un respect pentru căderile pe gânduri ale lui Clairaut, pe dumneata nu mi-aş permite să te deranjez când meditezi“. Mi-a dat un desen din partea lui Sartre, pe care acesta mi-l dedicase, reprezentându-l pe *Leibniz scăldându-se cu Monadele.*

În timpul celor trei săptămâni care au precedat agregarea, a venit zilnic la bibliotecă; chiar dacă nu studia, venea să mă ia înainte de

închidere şi mergem să bem un pahar undeva. Examenul îl cam nelinişteа; totuşi, îi părăseam pe Kant şi pe stoici ca să stăm de vorbă. Mă iniţia în „cosmologia eugenică“, inventată pornind de la *Potomak*, de partea căreia îi atrăsese pe Sartre şi pe Nizan; toţi trei aparţineau castei celei mai de sus, a Eugenilor, ilustrată de Socrate şi Descartes; pe ceilalţi colegi îi plasau în categoriile inferioare, printre Morrhanii care plutesc în infinit sau printre Mortimerii care plutesc în zările albastre: unii dintre ei s-au arătat foarte jigniţi. Eu mă număram printre femeile inspiratoare[116]: cele care au un destin. Mi-a arătat şi cum se înfăţişează principalele animale metafizice: catoblepasul, care îşi mănâncă picioarele; catoborixul, care se exprimă prin borborigme: acestei specii îi aparţineau Charles du Bos, Gabriel Marcel şi cea mai mare parte a colaboratorilor *N.R.F.* „Vă spun ca să ştiţi: orice cugetare a celor din această categorie este de o tristeţe insuportabilă“: aşa suna prima lecţie a Eugenului. Acesta dispreţuia ştiinţa, industria, îşi bătea joc de toate moralele Universalului; scuipa pe logica domnului Lalande şi pe *Tratatul* lui Goblot. Eugenul caută să-şi facă viaţa originală şi tinde către o anumită „comprehensiune“ a singularului, mi-a explicat Herbaud. N-aveam nimic împotrivă, chiar m-am folosit de această idee pentru a-mi construi o morală pluralistă prin intermediul căreia să pot justifica atitudini atât de diferite precum cele ale lui Jacques, Zaza şi chiar Herbaud; am decis că fiecare individ are propria sa lege, la fel de exigentă ca un imperativ categoric, fără să fie însă universală: nimeni nu avea dreptul să dezaprobe sau să aprobe decât în funcţie de această normă unică. Herbaud nu a apreciat deloc acest efort de sistematizare: „Este tipul de gândire pe care îl detest“, mi-a spus cu voce supărată; dar m-a iertat, căci mă grăbisem să pătrund în mitologia lui. Îmi plăcea mult Eugenul, care avea un rol important în discuţiile noastre; desigur, era creaţia lui Cocteau, dar Herbaud îi pusese în seamă aventuri fermecătoare şi îi folosea în mod ingenios autoritatea opunând-o filozofiei Sorbonei, ordinii, raţiunii, importanţei, prostiei şi tuturor lucrurilor vulgare.

Herbaud admira fără ostentaţie trei sau patru persoane şi îi dispreţuia pe toţi ceilalţi. Asprimea lui mă bucura: l-am ascultat cu încântare sfârtecând-o din vorbe pe Blanchette Weiss şi i l-am lăsat pradă pe Clairaut. Nu l-a atacat pe Pradelle, deşi nu-l aprecia deloc, dar când mă vedea, la Sorbona sau la Şcoala Normală, vorbind cu vreun coleg, stătea la distanţă, cu dispreţ. Îmi reproşa indulgenţa. Într-o după-amiază, la Biblioteca Naţională, ungurul m-a deranjat de două ori pentru a mă consulta asupra unor fineţuri de limbă franceză: printre altele, voia să ştie dacă se putea folosi cuvântul *gigolo* în prefaţa unei teze. „Toţi ăştia care îţi năvălesc pe cap! a exclamat Herbaud, e nemaipomenit! Ungurul te-a deranjat de două ori! La fel Clairaut şi toate prietenele dumitale! Îţi perzi vremea cu indivizi

pentru care nu merită să te osteneşti. Fie te interesează psihologia, fie n-ai nici o scuză!“ Zaza nu îi era antipatică, deşi era prea serioasă pentru gustul lui, dar când am adus vorba despre Stépha, mi-a spus cu reproş: „Mi-a făcut cu ochiul!“ Îi displăceau femeile provocatoare: ieşeau din rolul lor de femeie. Într-o zi mi-a spus, cu o nuanţă de reproş: „Eşti prada unei bande. Mă întreb ce loc mai rămâne pentru mine în universul dumitale.“ L-am asigurat că locul lui e foarte important, lucru pe care-l ştia foarte bine.

Îmi plăcea din ce în ce mai mult şi lucrul agreabil era că, prin el, mă plăceam pe mine însămi; alţii mă luaseră în serios, pe el îl distram. Când ieşeam de la Biblioteca Naţională, îmi spunea voios: „Ce repede mergi! Îmi place: parcă ne-am duce undeva anume!“ „Ce voce ciudată şi răguşită ai, mi-a spus în altă zi, vocea dumitale e foarte plăcută, de altfel, dar e răguşită. Ne amuză mult pe Sartre şi pe mine.“ Am descoperit că aveam un mers, şi o voce: era ceva nou. Am început să dau mai multă atenţie toaletei; el îmi recompensa eforturile cu câte un compliment: „Îţi vine foarte bine pieptănătura asta, gulerul ăsta alb.“ Într-o după-amiază, în grădinile de la Palais-Royal, mi-a spus cu o expresie perplexă: „Relaţiile noastre sunt ciudate, cel puţin din punctul meu de vedere: niciodată n-am mai avut prietenii feminine. – Poate că motivul este că eu nu prea sunt feminină. – Dumneata?“ A râs într-un fel care m-a flatat în mod deosebit. „Nu. Mai degrabă pentru că receptezi imediat orice: suntem imediat la acelaşi nivel.“ La început îmi spunea afectat „domnişoară“. Într-o zi mi-a scris pe caiet cu majuscule: BEAUVOIR = BEAVER. „Eşti un Castor, mi-a spus. Castorii trăiesc în grup şi au spirit constructiv.“

Existau multe complicităţi între noi, ne înţelegeam din jumătăţi de cuvinte; cu toate acestea, lucrurile nu ne emoţionau la fel. Herbaud cunoştea Uzerche, unde petrecuse câteva zile împreună cu soţia lui, şi îi plăcea mult zona Limousin: dar am rămas uimită când, cu vocea lui elocventă, a început să-mi vorbească despre dolmeni, despre menhiri, despre pădurile din care druizii culegeau vâsc. Se cufunda cu plăcere în visări istorice: pentru el, grădinile de la Palais-Royal erau populate cu umbre celebre; pe mine trecutul mă lăsa rece. În schimb, din cauza tonului detaşat şi dezinvolturii sale, aveam impresia că e cam arid sufleteşte; am fost mişcată când mi-a spus că îi plăceau *La Nymphe au cœur fidèle*, *Moara de pe Floss* şi *Cărarea pierdută*. O dată, pe când vorbeam despre Alain-Fournier, a murmurat cu o figură emoţionată: „Există fiinţe demne de invidie“; a tăcut o clipă: „În fond, a reluat, sunt mult mai intelectual decât dumneata, şi cu toate acestea regăsesc în mine, la rădăcini, aceeaşi sensibilitate, una pe care nu am dorit-o.“ I-am spus că uneori îmi părea îmbătător faptul de a exista, pur şi simplu: „Am parte de clipe minunate!“ A dat din cap: „Sper că aşa e, domnişoară, pentru că le meriţi. Eu n-am parte de clipe minunate,

sunt un biet individ oarecare: dar ceea ce fac este admirabil!“ A anulat cu un surâs fanfaronada acestor ultime cuvinte: în ce măsură credea în ele? „Să nu mă judeci“, îmi spunea uneori fără să-mi pot da seama dacă îmi adresa o rugăminte sau îmi dădea un ordin. Eu îi acordam credit cu dragă inimă; îmi vorbea despre cărţile pe care le va scrie: poate aveau să fie cu adevărat „admirabile“. Un singur lucru mă deranja la el: pentru a-şi satisface individualismul, miza pe reuşita socială. Mie îmi era total străin acest tip de ambiţie. Nu doream nici bani, nici onoruri, nici notorietate. Mă temeam să nu vorbesc ca un „cataborix“ dacă pronunţam cuvintele „mântuire“ sau „împlinire interioară“, care, în caietele mele, îmi ieşeau frecvent de sub condei. Realitatea este că păstrasem o viziune aproape religioasă despre ceea ce numeam „destinul meu“. Herbaud era interesat de imaginea pe care şi-o va crea în ochii celorlalţi; avea în vedere viitoarele sale cărţi ca pe elemente care îi defineau personajul. În această direcţie, aveam să rămân fermă pe poziţie: nu eram de acord să-ţi alienezi viaţa de dragul unui public îndoielnic.

Nu discutam deloc despre problemele noastre personale. Totuşi, într-o zi, lui Herbaud i-a scăpat că Eugenul nu e fericit întrucât insensibilitatea este un ideal pe care nu-l poate atinge. I-am mărturisit că-i înţeleg bine pe Eugeni pentru că a existat unul în viaţa mea. Relaţiile dintre Eugeni şi femeile inspiratoare sunt de obicei dificile, a spus el, căci ele vor să devoreze totul, dar „Eugenul rezistă“. „Ah, mi-am dat seama“, i-am răspuns. A râs cu poftă. Din una în alta, i-am relatat în linii mari povestea mea cu Jacques, iar el m-a sfătuit să-l iau în căsătorie; dacă nu pe el, pe altul: o femeie trebuie să se căsătorească. Am constatat cu uimire că, în această privinţă, avea aproape aceeaşi atitudine ca tata. După părerea lui, un bărbat care rămânea virgin după vârsta de 18 ani era nevropat; dar avea pretenţia ca femeia să se dăruiască doar după oficierea căsătoriei. Eu nu admiteam să se judece lucrurile cu o dublă măsură. Nu-l mai acuzam pe Jacques; în schimb, acum acordam atât femeilor, cât şi bărbaţilor dreptul de a dispune de trupul lor aşa cum doresc. Îmi plăcea mult un roman al lui Michael Arlen, *Pălăria verde*[117]. În urma unei neînţelegeri, eroina, Iris Storm, se desparte de Napier, marea iubire a tinereţii ei; nu-l va uita niciodată, chiar dacă avea să se culce cu o mulţime de bărbaţi; în final, decât să-l ia pe Napier de lângă o soţie blândă şi iubitoare, preferă să se izbească de un pom cu maşina. O admiram pe Iris pentru singurătatea, dezinvoltura şi mândra ei integritate. I-am împrumutat cartea lui Herbaud. „Nu simpatizez femeile uşoare“, mi-a spus când mi-a înapoiat-o. A zâmbit. „Pe cât îmi place să fiu atras de o femeie, pe atât nu pot stima o femeie pe care am avut-o.“ M-am indignat. „Nu poţi avea cu adevărat o femeie ca Iris Storm. – Nici o femeie nu rămâne pură după contactul cu bărbaţii.“ Mi-a repetat că

societatea noastră respectă doar femeile căsătorite. Pe mine nu mă interesa să fiu respectată. Pentru mine era acelaşi lucru dacă trăiam cu Jacques sau dacă mă căsătoream cu el. Dar dacă lucrul acesta era posibil, mi se părea preferabil să se disocieze iubirea de căsătorie. În Grădina Luxembourg, îl zărisem într-o zi pe Nizan cu soţia lui care împingea un cărucior de copil şi-mi dorisem din tot sufletul ca o asemenea imagine să nu existe în viitorul meu. Mi se părea jenant ca soţii să fie legaţi unii de ceilalţi prin constrângeri materiale: singura legătură între cei care se iubeau trebuia să fie iubirea.

Aşadar, mă înţelegeam cu Herbaud, dar nu fără rezerve. Eram descumpănită de frivolitatea ambiţiilor lui, de respectul pentru anumite convenţii şi uneori de estetismul său; îmi spuneam că, dacă am fi fost amândoi liberi, nu mi-aş fi legat viaţa de a lui. Eu concepeam iubirea ca pe un angajament total: prin urmare, nu-l iubeam. Totuşi, sentimentul pe care-l nutream pentru el amintea, în mod straniu, de cel inspirat de Jacques. Din momentul în care ne despărţeam, începeam să aştept viitoarea noastră întâlnire; tot ceea ce mi se întâmpla, tot ce-mi trecea prin cap era pentru el. Când terminam de vorbit şi studiam, aşezaţi unul lângă altul, mi se strângea inima, căci se apropia ora plecării: nu ştiam niciodată cu exactitate când îl voi revedea, şi această nesiguranţă mă întrista: în anumite clipe, resimţeam cu amărăciune fragilitatea prieteniei noastre. „Eşti foarte melancolică astăzi!“ îmi spunea Herbaud cu blândeţe şi îşi dădea osteneala să mă binedispună. Căutam să trăiesc de la o zi la alta, fără speranţă şi fără teamă, această poveste care, de la o zi la alta, îmi dăruia bucurie.

Iar bucuria predomina. Revizuindu-mi programul în camera mea, într-o după-amiază fierbinte, mi-am amintit de orele asemănătoare din vremea în care îmi pregăteam bacalaureatul: simţeam şi acum aceeaşi pace, aceeaşi înflăcărare, dar cât mă îmbogăţisem între timp! I-am trimis lui Pradelle o scrisoare pentru a-i confirma o întâlnire, pe care am încheiat-o cu aceste cuvinte: „Să fim fericiţi!“ Mi-a amintit că în urmă cu doi ani îl rugasem să mă ajute să mă feresc de fericire; am fost mişcată de grija lui. Dar cuvântul dobândise alt sens; nu mai însemna abdicare, delăsare: fericirea mea nu mai depindea de Jacques. Am luat o hotărâre. La anul, chiar dacă eram respinsă la examen, să nu mai stau acasă, iar dacă voi fi admisă, să nu-mi iau o slujbă, să nu plec din Paris: în ambele cazuri, aveam să mă mut singură şi să-mi câştig pâinea dând lecţii. După moartea soţului, bunica primea oameni în gazdă. Voi închiria o cameră la ea, ceea ce-mi va asigura o totală independenţă fără a-mi speria părinţii. Au fost de acord. Să câştig bani, să ies, să primesc vizite, să scriu, să fiu liberă: de data asta, drumul vieţii se deschidea cu adevărat.

Am antrenat-o şi pe sora mea în aceste proiecte de viitor. Pe

malurile Senei, la căderea nopţii, vorbeam cu sufletul la gură despre glorioasele noastre zile de mâine: cărţile mele, tablourile ei, călătoriile, lumea. În apa care parcă fugea, tremurau coloane, şi umbrele alunecau pe Pont des Arts; ne coboram voaletele negre pentru ca decorul să pară şi mai fantastic. Uneori, îl includeam şi pe Jacques în proiectele noastre; apărea în discuţie nu ca iubirea vieţii mele, ci ca vărul mai mare şi cu prestigiu care fusese eroul tinereţii noastre.

„Eu n-o să mai fiu aici la anul“, îmi spunea Lisa, care îşi termina cu mare greutate diploma; solicitase un post la Saigon. Fără îndoială, Pradelle îi ghicise secretul: o evita. „Ah! cât sunt de nefericită“, murmura ea, surâzând palid. Ne întâlneam la Biblioteca Naţională, la Sorbona. Beam limonadă în Grădina Luxembourg. Sau, în lumina crepusculului, mâncam mandarine în camera ei cu flori de păducel albe şi roşii. Într-o zi, pe când vorbeam cu ea în curtea Sorbonei, Clairaut ne-a întrebat cu vocea lui puternică: „Ce preferaţi din ceea ce aveţi în voi?“ Am declarat, minţind cu desăvârşire: „Pe altcineva.“ „Eu prefer ieşirea“, a zis Lisa. Îmi spusese cu altă ocazie: „Deosebit la tine este că nu refuzi niciodată nimic, laşi toate uşile deschise. Eu sunt mereu plecată şi iau totul cu mine. Ce mi-o fi venit să intru într-o zi la tine? Sau tu ai fost aceea care a venit şi m-a aşteptat? E adevărat că atunci când proprietarul lipseşte, îţi poţi imagina că se poate întoarce dintr-un moment în altul; dar, în general, oamenii nu se gândesc la asta…“ I se întâmpla să fie aproape frumoasă seara în capotul ei din bumbac fin; dar oboseala şi disperarea îi ofileau chipul.

Pradelle nu-i pronunţa niciodată numele; în schimb, îmi vorbea deseori despre Zaza: „Adu-ţi şi prietena“, mi-a spus când m-a convocat la o întrunire unde trebuiau să vorbească Garric şi Guéhenno. Ea a cinat acasă, apoi m-a însoţit în strada Four. Maxence prezida şedinţa la care asistau Jean Daniélou, Clairaut şi alţi normalişti conformişti. Îmi aminteam de conferinţa lui Garric de acum trei ani, când îmi păruse un semizeu şi când Jacques strângea diverse mâini, într-o lume inaccesibilă: astăzi strângeam, la rândul meu, multe mâini. Îmi plăcea şi acum vocea caldă şi vie a lui Garric: din păcate, cuvintele lui mi s-au părut stupide; şi cât de străină mă simţeam de toţi aceşti catolici practicanţi, de care mă lega întreg trecutul meu! Când Guéhenno a luat cuvântul, nişte bădărani de la Action française l-au fluierat; au fost imposibil de potolit. Garric şi Guéhenno au plecat împreună să bea un pahar într-un bistrou din apropiere, iar publicul s-a împrăştiat. În pofida ploii, Pradelle, Zaza şi cu mine am luat-o pe jos pe Bulevardul Saint-Germain şi pe Champs-Élysées. Cei doi prieteni ai mei erau mult mai veseli decât de obicei şi s-au aliat afectuos împotriva mea. Zaza m-a numit „doamna amorală“ – aceasta fiind porecla lui Iris Storm din *Pălăria verde*. Pradelle a supralicitat: „Eşti o conştiinţă solitară.“ Complicitatea lor m-a amuzat.

Deşi seara aceea fusese un lamentabil fiasco, peste câteva zile Zaza mi-a mulţumit cu vocea emoţionată; brusc, înţelesese o dată pentru totdeauna că niciodată nu va accepta atrofia sufletească şi spirituală pe care i-o cerea mediul ei. Pradelle şi cu mine am trecut probele orale pentru diplomă, iar ea a venit să asiste; am sărbătorit succesul luând ceaiul toţi trei la Évelynes. Am organizat ceea ce Herbaud a numit „marea partidă din Bois de Boulogne“. Într-o frumoasă seară caldă, am vâslit pe lac – Zaza, Lisa, sora mea, Gégé, Pradelle, Clairaut, un frate al Zazei şi cu mine. Ne-am luat la întrecere, am râs, am cântat. Zaza avea o rochie de mătase roz, o pălărioară din pai de orez, ochii negri îi străluceau – niciodată nu fusese atât de frumoasă; la Pradelle am regăsit toată prospeţimea veseliei care îmi însorise inima la începutul prieteniei noastre. Fiind singură cu ei în barcă, am fost din nou frapată de cât de bine se înţelegeau fără cuvinte şi, într-un fel, m-am mirat de iubirea expansivă pe care mi-o arătau în seara aceea; îmi adresau privirile, zâmbetele, cuvintele mângâietoare pe care încă nu îndrăzneau să le schimbe între ei. A doua zi, pe când o însoţeam pe Zaza, care mergea la cumpărături cu automobilul, ea mi-a vorbit despre Pradelle cu fervoare. După câteva minute mi-a spus că ideea de căsătorie o scârbea tot mai mult; nu s-ar resemna să se mărite cu un personaj mediocru, dar nici nu se considera demnă de iubirea cuiva cu adevărat bine. Nici de data asta n-am fost capabilă să ghicesc adevăratul motiv al melancoliei ei. La drept vorbind, în pofida prieteniei mele, eram destul de distrată. Examenul de agregare începea peste două zile. Îi spusesem la revedere lui Herbaud: pentru cât timp? Aveam să-l văd în timpul probelor; apoi plănuia să plece din Paris şi, la întoarcere, să pregătească oralul cu Sartre şi Nizan. Se sfârşise cu întâlnirile noastre de la Biblioteca Naţională: cât aveau să-mi lipsească! Totuşi, am fost foarte binedispusă a doua zi, în timpul picnicului care a adunat în pădurea de la Fontainebleau „grupul de la Bois de Boulogne“. Pradelle şi Zaza erau radioşi. Doar Clairaut se arăta morocănos; îi făcea surorii mele o curte asiduă care nu dădea nici un rezultat. E drept că se comporta într-un fel cam curios; ne invita să bem un pahar în camera din spate a unei brutării oarecare şi comanda, sigur pe el: „Trei ceaiuri. – Nu, eu vreau o limonadă, spunea Păpuşica. – Dar ceaiul e mai răcoritor. – Prefer limonada. – Bine! atunci, trei limonade, spunea furios. – Comandă-ţi ceai. – Nu vreau să ies în evidenţă.“ Îşi inventa diverse înfrângeri care-l cufundau în resentiment. Din când în când, îi trimitea surorii mele câte un bileţel în care se scuza pentru proasta dispoziţie. Promitea că pe viitor va fi un companion vesel, că avea să-şi cultive spontaneitatea; la următoarea întâlnire, ne îngrozea cu exuberanţa lui arţăgoasă şi iarăşi faţa i se crispa de ciudă.

„Mult noroc, Castor“ mi-a spus Herbaud cu vocea lui cea mai tandră

din lume când ne-am instalat în biblioteca Sorbonei. Mi-am pus alături termosul cu cafea şi o cutie cu biscuiţi; vocea domnului Lalande a anunţat: „Libertate şi contingenţă“; privirile s-au ridicat către tavan, apoi stilourile au început să se mişte; am scris multe pagini cu impresia că m-am descurcat bine. După-amiază, la ora două, Zaza şi Pradelle au venit să mă ia; după ce am băut o citronadă la Café de Flore – pe atunci era doar o cafenea de cartier –, ne-am plimbat îndelung prin Grădina Luxembourg împodobită cu stânjenei galbeni şi mov. Am avut cu Pradelle o conversaţie dulce-acrişoară. În anumite privinţe, părerile noastre fuseseră întotdeauna diferite. El credea că nu există graniţe între fericire şi nefericire, între credinţă şi necredinţă, între orice fel de sentiment şi absenţa lui. Eu credeam, cu tărie, contrariul. Cu toate că Herbaud îmi reproşase că mă discreditez amestecându-mă cu oricine, eu împărţeam oamenii în două categorii: câţiva de care eram foarte legată şi cei mai mulţi pentru care resimţeam o dispreţuitoare indiferenţă. Pradelle îi băga pe toţi în aceeaşi oală. În ultimii doi ani, poziţiile noastre se radicalizaseră. Cu două zile în urmă îmi scrisese o scrisoare în care mă judeca: „Ne separă multe lucruri, mult mai multe decât crezi sau decât cred eu… Nu pot suporta gândul că aria simpatiilor îţi este atât de îngustă. Cum să trăieşti fără a-i cuprinde pe toţi oamenii sub aceeaşi umbrelă a iubirii? Dar ai atât de puţină răbdare când este vorba de astfel de lucruri.“ Încheiase cordial: „În pofida freneziei dumitale, care mă deranjează, căci este o inconştienţă şi e contrară firii mele, am pentru dumneata cea mai profundă şi mai inexplicabilă prietenie.“ În acea după-amiază a predicat din nou iubirea faţă de oameni; Zaza îl susţinea cu discreţie, căci respecta preceptul evanghelic: să nu judeci. Eu consideram că nu există iubire fără ură: o iubeam pe Zaza, o uram pe mama ei. Pradelle a plecat fără ca vreunul din noi să cedeze un milimetru. Am rămas cu Zaza până la ora cinei; mi-a spus că pentru prima oară nu se simţise în plus între Pradelle şi mine şi era, de aceea, profund mişcată. „Nu cred să existe un băiat mai minunat decât Pradelle“, a adăugat cu căldură.

Peste două zile, când am ieşit de la ultima probă, mă aşteptau amândoi în curtea Sorbonei, vorbind cu însufleţire. Ce uşurare că terminasem! Tata m-a dus seara la teatrul Lune Rousse şi am mâncat ouă ochiuri la Lipp. Am dormit până la prânz. După ce am mâncat de prânz, m-am dus la Zaza, în strada Berri. Avea o rochie nouă, din voal bleu cu motive negru şi alb, şi o pălărie de pai cu boruri mari: cum înflorise de la începutul verii! Coborând pe Champs-Élysées, se mira singură de această nouă trezire la viaţă pe care o simţea. Cu doi ani în urmă, când rupsese relaţia cu André, crezuse că în viitor va supravieţui doar, nimic mai mult; acum se simţea la fel de liniştită şi voioasă ca în zilele fericite din copilărie: redescoperise pasiunea

pentru lectură, pentru idei şi pentru gândirea proprie. Şi, cel mai important, privea viitorul cu o încredere pe care nu şi-o putea explica.

În aceeaşi zi, când am ieşit, către miezul nopţii, din cinematograful Agriculteurs, Pradelle mi-a spus că o stimează foarte mult pe prietena mea; vorbea doar de lucrurile pe care le ştia foarte bine, de ceea ce simţea în mod sincer, motiv pentru care tăcea deseori: dar fiecare cuvânt al ei avea greutate. O admira şi pentru că, în pofida situaţiei deloc uşoare prin care trecea, se comporta mereu echilibrat. M-a rugat s-o invit din nou la plimbare cu noi. M-am întors acasă cu inima tresăltând de bucurie. Mi-am amintit cât de atent asculta Pradelle, iarna trecută, veştile despre Zaza şi cum strecura ea în scrisori, la adresa lui, cuvinte pline de simpatie. Erau făcuţi unul pentru celălalt, se iubeau. Una dintre cele mai scumpe dorinţe ale mele se împlinea: Zaza va trăi fericită!

A doua zi dimineaţă, mama mi-a spus că, pe când eram la Agriculteurs, Herbaud trecuse pe la noi; mi-a părut foarte rău că nu l-am văzut, mai ales că ieşise din sala de examen destul de nemulţumit de teza lui şi fără să fixeze o întâlnire cu mine. Dezolată, am coborât către prânz să-mi iau o prăjitură cu frişcă; l-am întâlnit în josul scării şi m-a invitat să prânzim împreună. Am renunţat imediat la orice cumpărături. Ca să rămânem la vechile obiceiuri, ne-am dus la Fleur de Lys. Fusese încântat de felul în care îl primiseră părinţii mei: tata îi ţinuse nişte discursuri antimilitariste, iar Herbaud îşi expusese opiniile fără rezerve. A râs cu poftă când a aflat că fusese păcălit. Pleca a doua zi să-şi întâlnească soţia la Bagnoles-de-l'Orne; peste zece zile, când avea să se întoarcă, urma să se pregătească pentru oral cu Sartre şi Nizan, care mă invitau călduros să mă alătur grupului. Între timp, Sartre voia să mă cunoască: îmi propunea să ne întâlnim într-una din serile următoare. Dar Herbaud m-a rugat să nu mă duc: Sartre avea să profite de absenţa lui pentru a mă acapara. „Nu vreau să se atingă nimeni de sentimentele mele cele mai dragi", mi-a spus Herbaud pe un ton complice. Am hotărât ca sora mea să se ducă la întâlnirea cu Sartre, la ora şi în locul stabilite; avea să-i spună că fusesem obligată să plec la ţară pe neaşteptate şi va ieşi cu el în locul meu.

Deci aveam să-l revăd curând pe Herbaud şi eram acceptată de grupul lui: nu mai puteam de fericire. Am început să studiez nu prea serios pentru oral. Citeam cărţi care îmi făceau plăcere, hoinăream, mă distram. În seara pe care Păpuşica a petrecut-o cu Sartre, am trecut în revistă, cu satisfacţie, anul care trecuse şi întreaga mea tinereţe; mă gândeam emoţionată la viitor: „Am strania siguranţă că toată această bogăţie pe care o simt în mine va fi recunoscută, că vocea mea se va face auzită, că viaţa mea va fi un izvor de inspiraţie pentru alţii: certitudinea unei vocaţii…" Mă entuziasmam cu aceeaşi patimă ca pe vremea elanurilor mele mistice, dar rămânând pe pământ. Regatul

meu era, fără doar şi poate, în această lume. La întoarcere, sora mea m-a felicitat că rămăsesem acasă. Sartre înghiţise cu eleganţă minciuna noastră; o dusese la cinematograf şi se purtase foarte amabil; dar conversaţia a cam lipsit. „Tot ce povesteşte Herbaud despre Sartre e propria lui invenţie“, a spus sora mea, care îl cunoştea pe Herbaud şi îl considera foarte amuzant.

Am profitat de timpul liber pentru a reînnoda relaţii mai mult sau mai puţin perimate. I-am făcut o vizită domnişoarei Lambert, pe care a înspăimântat-o seninătatea mea, şi lui Suzanne Boigue, pe care fericirea conjugală o făcea insipidă; m-am plictisit cu Riesmann, din ce în ce mai tenebros. Stépha dispăruse pur şi simplu de două luni, mutându-se în Montrouge, unde Fernando închiriase un atelier; presupuneam că trăiau împreună şi că încetase să mă vadă ca să-şi ascundă imoralitatea. Când a reapărut, avea o verighetă pe deget. A venit acasă la mine la ora opt dimineaţa; am mâncat de prânz la Dominique, un restaurant rusesc care se deschisese în Montparnasse cu câteva săptămâni în urmă, şi ne-am petrecut toată ziua plimbându-ne şi vorbind; seara am cinat în garsoniera ei, împodobită cu vesele covoare ucrainene; Fernando picta de dimineaţă până seara şi făcuse mari progrese. Peste câteva zile, şi-au sărbătorit căsătoria; au venit la petrecere ruşi, ucraineni, spanioli, cu toţii spunându-şi pictori, sculptori sau muzicieni; s-a băut, s-a dansat, s-a cântat, ne-am costumat. Dar Stépha avea să plece curând cu Fernando la Madrid, unde intenţionau să se stabilească; era absorbită de pregătirile pentru călătorie şi de probleme casnice. Prietenia noastră – care avea să-şi recapete prospeţimea ceva mai târziu – se hrănea mai ales din amintiri.

Continuam să ies frecvent cu Pradelle şi Zaza, şi acum eu eram, într-un fel, intrusa; se înţelegeau atât de bine! Zaza nu-şi mărturisea încă sincer speranţele, dar găsea curajul să reziste insistenţelor materne. Doamna Mabille era pe cale de a-i aranja o căsătorie şi o hărţuia permanent: „Ce ai împotriva acestui tânăr? – Nimic, mamă, dar nu-l iubesc. – Micuţa mea, nu femeia, bărbatul iubeşte“, explica doamna Mabille; şi se enerva: „Dacă n-ai nimic împotriva acestui tânăr, de ce refuzi să te măriţi cu el? Sora ta se simte foarte bine cu un băiat mai puţin inteligent ca ea!“ Zaza îmi reproducea aceste discuţii mai mult cu amărăciune decât cu ironie, căci nu lua cu uşurinţă supărările mamei sale. „Mă oboseşte lupta asta atât de tare, încât, acum două-trei luni, aş fi cedat“, îmi spunea. Pretendentul ei era destul de drăguţ, dar nu şi-l putea închipui prieten cu Pradelle sau cu mine; la întâlnirile noastre, n-ar fi făcut faţă; nu voia să accepte ca soţ un bărbat pe care l-ar fi stimat mai puţin decât pe alţii.

Doamna Mabille bănuia probabil adevăratul motiv al acestei încăpăţânări; când am sunat în strada Berri, m-a întâmpinat cu o

figură glacială; curând, avea să se opună întâlnirilor dintre Zaza şi Pradelle. Plănuiserăm o nouă partidă de canotaj; cu două zile înainte, am primit un bilet de la Zaza: „Tocmai am avut cu mama o discuţie în urma căreia îmi este imposibil să vin să vâslesc joi împreună cu voi. Mama pleacă din Paris mâine-dimineaţă; câtă vreme este aici, pot vorbi cu ea şi să-i ţin piept, dar nu sunt în stare să profit de libertatea pe care mi-o lasă ca să fac ceva ce i-ar displăcea profund. Îmi e extrem de greu să renunţ la această seară de joi, când speram să retrăiesc clipele minunate petrecute cu tine şi cu Pradelle la Bois de Boulogne. Ceea ce mi-a spus mama m-a adus într-o stare atât de cumplită, încât am fost pe punctul de a pleca, pentru trei luni, la o mânăstire, unde să fiu lăsată în pace. Încă mă gândesc să fac asta, m-a cuprins o mare deznădejde…“

Pradelle a fost neconsolat: „Transmite-i cele mai calde gânduri prieteneşti domnişoarei Mabille, îmi scria el. Oare nu am putea să ne întâlnim ziua şi ca din întâmplare, astfel încât să nu îşi încalce făgăduiala?“ S-au reîntâlnit la Biblioteca Naţională, unde începusem din nou să studiez. Am prânzit împreună, şi, ei au plecat să se plimbe în tête-à-tête. S-au mai văzut, doar ei doi, de alte câteva ori şi către sfârşitul lui iulie Zaza mi-a spus, tulburată, că se iubesc: urmau să se căsătorească după ce Pradelle avea să treacă examenul de agregare şi să-şi satisfacă stagiul militar. Dar Zaza se temea de opoziţia mamei sale. Am acuzat-o de pesimism. Nu mai era o copilă şi, la urma urmei, doamna Mabille voia s-o vadă fericită: va fi de acord cu alegerea ei. Ce obiecţii ar fi putut să aducă? Pradelle provenea dintr-o familie de excepţie şi era catolic practicant; fără îndoială, avea să facă o carieră frumoasă şi, oricum, agregarea îi asigura o situaţie decentă: nici soţul lui Lili nu se scălda în aur. Zaza scutura din cap: „Nu asta-i problema. În mediul nostru, căsătoriile nu se fac aşa!“ Pradelle o cunoscuse pe Zaza prin mine: avea deja o notă rea. În plus, perspectiva unei logodne lungi ar nelinişti-o pe doamna Mabille. Dar, mai ales, Zaza îmi repeta cu obstinaţie: „Căsătoriile nu se fac aşa.“ Se hotărâse să aştepte începerea cursurilor şi apoi să discute cu mama ei; între timp, spera să corespondeze cu Pradelle în timpul vacanţei: dar dacă doamna Mabille avea să-şi dea seama? În pofida îngrijorării ei, când a ajuns la Laubardon, speranţa a renăscut în sufletul Zazei: „Simt un fel de siguranţă care îmi îngăduie să aştept cu încredere şi, dacă va fi nevoie, să îndur multe sâcâieli şi discuţii în contradictoriu, îmi scria. Viaţa e minunată.“

Când s-a întors la Paris la începutul lui iulie, Herbaud mi-a trimis vorbă, invitându-mă să-mi petrec seara cu el. Părinţii mei nu erau de acord să ies cu un tip căsătorit, dar eram pe punctul de a le scăpa total de sub supraveghere, aşa că renunţaseră să mai intervină în viaţa mea. M-am dus aşadar cu Herbaud să vedem *Pelerinul* şi apoi am luat supeul

la Lipp. Mi-a povestit ultimele aventuri ale Eugenului şi m-a învăţat „écarté brazilian“, un joc de cărţi pe care-l inventase el ca să fie sigur că va câştiga de fiecare dată. Mi-a spus că „sunt aşteptată de coleguţii lui luni dimineaţă, la Cité Universitaire; se bazau pe mine pentru a-l studia pe Leibniz“.

Eram puţin speriată când am intrat în camera lui Sartre; peste tot, aruncate în dezordine, cărţi şi hârtii, în toate colţurile chiştoace de ţigări şi un nor gros de fum. Sartre m-a primit ca un adevărat om de lume; fuma pipă. Tăcut, cu o ţigară în colţul zâmbetului oblic, Nizan mă spiona prin ochelarii săi groşi, cu aerul că ştie el ce ştie. Împietrită de sfială, am comentat toată ziua *Discursul metafizic,* iar seara Herbaud m-a condus acasă.

Am revenit în fiecare zi, şi curând am devenit mai dezgheţată. Leibniz ne plictisea pe toţi şi am convenit că-l cunoşteam, cu toţii, de ajuns. Sartre şi-a asumat sarcina de a lămuri *Contractul social,* asupra căruia avea o viziune cu totul aparte. La drept vorbind, despre toţi autorii, despre toate capitolele din programă, el era cel care, de departe, ştia cele mai multe lucruri: noi ne mărgineam să-l ascultăm. Încercam uneori să pun în discuţie anumite lucruri; mă zbăteam, mă îndârjeam. „E sucită!“ spunea Herbaud cu veselie, în timp ce Nizan îşi contempla unghiile cu un aer preocupat; dar Sartre domina totdeauna. Era cu neputinţă să-i porţi pică: făcea orice pentru a-ţi împărtăşi ceea ce ştia. „Este un minunat antrenor intelectual“, notam. Am fost uluită de generozitatea lui, căci din aceste întâlniri nu câştiga nimic, şi totuşi se dăruia pe sine ore întregi, fără să-i pese.

Lucram mai ales dimineaţa. După-amiaza, după ce prânzeam la restaurantul din Cité sau la cel numit Chez Chabin, lângă parcul Montsouris, ne îngăduiam lungi momente de recreere. Deseori ni se alătura soţia lui Nizan, o brunetă exuberantă. Ne duceam la târgul de la Poarta Orléans. Jucam biliard japonez, minifotbal, trăgeam cu carabina de tir, eu am câştigat la tombolă un vas mare de porţelan chinezesc roz. Ne înghesuiam în micuţul automobil al lui Nizan şi făceam turul Parisului, oprindu-ne ici şi colo ca să bem câte un vin la o terasă. Am vizitat dormitoarele comune şi camerele Şcolii Normale şi m-am căţărat, conform ritualului, pe acoperişuri. În timpul plimbărilor, Sartre şi Herbaud cântau în gura mare cântece improvizate; au compus un motet bazat pe titlul unui capitol din Descartes: „Despre Dumnezeu. Presupunând că există.“ Sartre avea o voce frumoasă şi un repertoriu bogat: *Old Man River* şi toate melodiile de jazz la modă; talentul lui comic era celebru în toată Şcoala: la spectacolul de sfârşit de an, el era cel care interpreta, mereu, rolul domnului Lanson; repurta un mare succes cu *La Belle Hélène* şi romanţe de la 1900. După ce se cheltuia îndeajuns pe sine, punea un disc la fonograf: ascultam Sophie Tucker, Layton şi Johnstone, Jack

Hylton, Reveller şi *negro spirituals*. Pereţii odăii lui se îmbogăţeau zilnic cu desene inedite: animale metafizice, noi aventuri ale Eugenului. Nizan se specializase în portretele lui Leibniz, pe care-l înfăţişa fie în chip de preot, fie cu o pălărie tiroleză pe cap şi având imprimat pe fund şutul lui Spinoza.

Uneori plecam din Cité şi mergeam în biroul lui Nizan. Locuia la părinţii soţiei sale, într-un imobil din strada Vavin, îmbrăcat în faianţă. Avea pe pereţi un portret mare al lui Lenin, un afiş de la Cassandre şi pe *Venus* a lui Botticelli; admiram mobilierul ultramodern, biblioteca îngrijită. În acel trio, Nizan reprezenta avangarda; frecventa mediile literare, era înscris în partidul comunist; ne dezvăluia literatura irlandeză şi pe noii romancieri americani. Era la curent cu tot ce era de ultima modă şi chiar cu ce se pregătea: ne ducea la trista Café de Flore „ca să le jucăm un renghi celor de la Deux Magots“, spunea, rozându-şi bolnăvicios unghiile. Pregătea un pamflet împotriva filozofiei oficiale şi un studiu asupra „înţelepciunii marxiste“. Râdea rareori, dar zâmbea des, de multe ori fioros. Conversaţia lui mă atrăgea în cel mai înalt grad, dar îmi era greu să-i vorbesc din cauza aerului său distant zeflemitor.

Cum de m-am acomodat atât de repede? Herbaud avusese mare grijă să nu mă rănească, dar, când erau împreună, cei trei „coleguţi“ nu se mai controlau. Aveau un limbaj agresiv, o gândire categorică, judecăţi fără drept de apel. Îşi băteau joc de orânduirea burgheză; refuzaseră să dea examenul de E.O.R.[118]: aici eram cu totul de partea lor. Dar, în multe privinţe, eram prinsă în capcana sublimărilor burgheze; ei dezumflau fără cruţare toate idealismele, aruncau în derizoriu sufletele frumoase, sufletele nobile, toate sufletele şi stările sufleteşti, viaţa interioară, miraculosul, misterul, elitele; nu pierdeau nici o ocazie – în discuţiile, atitudinile, glumele lor – să sublinieze că oamenii nu sunt spirite, ci trupuri pradă necesităţii, aruncate într-o aventură brutală. Cu un an în urmă, încă m-ar fi speriat; dar parcursesem un drum de la începutul anului şcolar şi deseori mi se întâmplase să jinduiesc la lucruri mai puţin fade decât cele cu care mă hrăneam. Am înţeles repede că lumea în care noii mei prieteni mă invitau să intru îmi părea aspră doar pentru că ei nu mistificau absolut nimic; pe scurt, nu-mi cereau altceva decât să am curajul să fac ceea ce dorisem totdeauna: să privesc realitatea în ochi. Nu mi-a trebuit mult timp ca să mă decid.

„Sunt încântat că te înţelegi bine cu coleguţii, mi-a spus Herbaud, dar… – Ştiu, i-am spus, dumneata eşti dumneata.“ A zâmbit. „Nu vei fi niciodată un coleguţ: eşti Castorul.“ Mi-a spus că era la fel de gelos în prietenie ca şi în dragoste şi avea pretenţia să aibă parte de un tratament special. Îşi păstra, în mod ferm, anumite prerogative. Prima dată când s-a pus problema să ieşim seara în grup, a scuturat din cap:

„Nu. În seara asta merg la cinematograf cu domnişoara de Beauvoir. – Bine, bine“, a făcut Nizan pe un ton sardonic, iar Sartre a zis, bonom: „Fie.“ În ziua aceea, Herbaud era posomorât, se temea că a ratat examenul şi mai avea nişte motive obscure legate de soţia lui. După ce am văzut un film cu Buster Keaton, ne-am aşezat într-o cafenea, dar discuţia lâncezea. „Te plictiseşti?“ m-a întrebat cu oarecare nelinişte şi cu multă cochetărie. Nu; dar gândurile care-l măcinau mă ţineau oarecum departe. M-am apropiat din nou de el în timpul zilei pe care am petrecut-o împreună sub pretextul de a-l ajuta să traducă *Etica nicomahică*. Închiriase o cameră într-un mic hotel din strada Vaneau şi acolo am lucrat, dar nu prea mult, căci Aristotel ne adormea. Mi-a dat să citesc fragmente din *Anabase* de Saint-John Perse, despre care nu ştiam nimic, şi mi-a arătat reproduceri după *Sibilele* lui Michelangelo. Apoi mi-a vorbit despre ceea ce îl deosebea de Sartre şi de Nizan. El voia să guste fără rezerve din bucuriile acestei lumi: operele de artă, natura, călătoriile, intrigile, plăcerile. „Ei vor mereu să înţeleagă totul; mai ales Sartre“, mi-a spus. A adăugat pe un ton de spaimă admirativă: „Sartre gândeşte tot timpul, poate doar când doarme nu!“ A fost de acord ca Sartre să petreacă împreună cu noi seara de 14 Iulie. După cina într-un restaurant alsacian, am privit focurile de artificii aşezaţi pe o peluză din Cité. Apoi, Sartre, bine cunoscut pentru generozitatea lui, ne-a suit într-un taxi şi, la Falstaff, pe strada Montparnasse, ne-a adăpat cu cocktailuri până la ora două dimineaţa. Se întreceau în amabilităţi faţă de mine şi-mi povesteau o mulţime de lucruri. Eram în al nouălea cer. Sora mea se înşelase: după părerea mea, Sartre avea şi mai mult haz decât Herbaud; totuşi, am convenit toţi trei că acesta se afla pe primul loc în ierarhia prietenilor mei şi, pe stradă, m-a luat de braţ ostentativ. Niciodată nu şi-a arătat atât de deschis afecţiunea faţă de mine ca în zilele următoare. „Chiar te iubesc foarte mult, Castor“ mi-a spus. Cum trebuia să cinez împreună cu Sartre acasă la soţii Nizan, iar el avea alt program, m-a întrebat cu o tandreţe autoritară: „Te vei gândi la mine în seara asta?“ Eram receptivă la orice inflexiune a vocii lui, ca şi la încruntatul sprâncenelor. Într-o după-amiază, în timp ce vorbeam cu el pe holul Bibliotecii Naţionale, ne-a abordat Pradelle, iar eu l-am întâmpinat cu bucurie. Herbaud mi-a spus la revedere cu o expresie furioasă şi a plecat, lăsându-mă acolo. M-am frământat tot restul zilei. Seara, când l-am revăzut, era foarte mulţumit că gestul său avusese efect. „Sărman Castor! am fost răutăcios?“ m-a întrebat plin de voie bună. L-am dus la Stryx, despre care a spus că este „bizar de răpitor“ şi i-am povestit de escapadele mele. „Eşti un fenomen!“ mi-a spus râzând. Mi-a vorbit despre el, despre copilăria lui la ţară, despre începuturile la Paris, despre căsătoria lui. Niciodată nu discutaserăm lucruri atât de intime. Dar eram neliniştiţi, căci a doua zi urma să aflăm rezultatele probei

scrise. Dacă Herbaud pica, avea să plece imediat la Bagnoles-de-l'Orne. Oricum, anul următor avea să ia un post în provincie sau în străinătate. Mi-a promis că va veni să mă vadă în Limousin în vara aceea. Dar ceva se încheia.

A doua zi, am plecat spre Sorbona cu inima bătând să-mi spargă pieptul; m-am întâlnit cu Sartre la poartă: eram admisă, ca şi Nizan, ca şi el. Herbaud căzuse. A plecat din Paris în aceeaşi seară, fără să-l fi revăzut. „Spune-i lui Castor că-i doresc toată fericirea din lume", i-a scris lui Sartre într-un bilet prin care îl anunţa că pleacă. A reapărut după o săptămână şi doar pentru o zi. M-a dus la Balzar. „Ce vrei să comanzi?" m-a întrebat; a adăugat: „Pe vremea mea, voiai limonadă. – E tot vremea dumitale", i-am spus. A surâs: „E ceea ce voiam să te aud spunând." Dar ştiam amândoi că minţisem.

„De azi înainte, rămâi pe mâna mea" îmi spusese Sartre când mă anunţase că am fost admisă. Îi plăceau prieteniile feminine. Prima dată când îl văzusem la Sorbona purta o pălărie şi discuta aprins cu o candidată la agregare mare şi deşelată, pe care am găsit-o foarte nasoală; îi displăcuse şi lui; se împrietenise cu alta, mai drăguţă, dar care îi făcea tot felul de încurcături, aşa că se certase rapid cu ea. Când Herbaud îi vorbise despre mine, voise imediat să mă cunoască şi acum era foarte bucuros să mă acapareze; iar mie mi se părea acum că timpul pe care nu-l petreceam cu el era timp pierdut. În timpul celor 15 zile cât a durat perioada examenelor orale, nu ne-am despărţit decât ca să dormim. Ne duceam la Sorbona să dăm probele şi să ascultăm lecţiile colegilor noştri. Ieşeam împreună cu soţii Nizan. Beam câte ceva la Balzar cu Aron, care-şi făcea stagiul militar la meteorologie, sau cu Polizer, care se înscrisese în partidul comunist. Cel mai des ne plimbam singuri, doar noi doi. Pe cheiurile Senei, Sartre îmi cumpăra fascicule din *Pardaillan* şi *Fantomas* pe care le prefera, fără discuţie, *Corespondenţei* dintre Rivière şi Fournier; seara mă ducea să văd filme cu cowboy, pentru care făcusem o pasiune de neofită, căci eram mai degrabă deprinsă cu filmele abstracte şi cu cele de artă. Vorbeam ore în şir pe terasele cafenelelor sau la Falstaff, bând cocktailuri.

„Gândeşte tot timpul", îmi spusese Herbaud. Asta nu însemna că emitea permanent formule şi teorii: îi era groază de pedanteria ridicolă. Dar mintea lui era într-o permanentă alertă. Nu ştia ce înseamnă toropeala, somnolenţa, sustragerea, eschivarea, relaşul, prudenţa, respectul. Era interesat de tot şi nu lua nimic de-a gata. Când era faţă în faţă cu un lucru, îl privea în loc să-l escamoteze printr-un mit, un cuvânt, o impresie, o idee preconceptă; nu-l părăsea înainte de a-i înţelege toate detaliile, semnificaţiile multiple. Nu se întreba ce trebuie gândit, ce ar fi spiritual sau inteligent să gândeşti: ci doar ceea ce gândea el. De aceea îi decepţiona pe esteţii lacomi de

eleganţă manifestă. Cu doi ani înainte, ascultându-i o expunere, Riesmann, pe care îl impresiona logomania lui Baruzi, îmi spusese cu tristeţe: „Nu are geniu!“ În timpul unei lecţii despre „clasificare“, scrupuloasa lui bună-credinţă ne pusese răbdarea la încercare: a sfârşit prin a ne capta interesul. Prezenta totdeauna interes pentru oamenii care nu respingeau noutatea, întrucât, neurmărind să fie original, nu cădea în nici un tip de conformism. Îndârjită, sinceră, atenţia lui surprindea esenţa vie a tuturor lucrurilor. Ce strâmtă era mica mea lume faţă de acel univers abundent! Mai târziu, doar unii nebuni aveau să mă facă să simt o smerenie asemănătoare, atunci când descopereau într-o petală de trandafir o întreagă înlănţuire de intrigi tenebroase.

Vorbeam despre o mulţime de lucruri, dar mai ales despre ceea ce mă interesa cel mai mult: despre mine. Când ceilalţi aveau pretenţia că mă explică, mă anexau de fapt lumii lor, ceea ce mă irita; spre deosebire de ei, Sartre încerca să mă aşeze în propriul meu sistem, mă înţelegea din perspectiva propriilor mele valori şi proiecte. Când i-am spus povestea mea cu Jacques, m-a ascultat fără mare interes; poate că unei femei crescute aşa cum fusesem eu îi era greu să evite căsătoria: el însă nu avea o părere prea bună despre căsătorie. În orice caz, trebuia să păstrez ce era mai demn de respect în mine: dorinţa de libertate, dragostea de viaţă, curiozitatea şi voinţa de a scrie. Nu s-a mărginit să mă îndemne să perseverez în acest sens, s-a oferit să mă ajute. Mai în vârstă ca mine cu doi ani – doi ani de care profitase la maximum –, cu un start mult mai timpuriu şi mai bun decât al meu, ştia mai multe despre orice: dar adevărata lui superioritate, de care era conştient şi care mie îmi sărea în ochi, era pasiunea calmă şi îndârjită ce-l împingea către viitoarele lui cărţi. Altădată, dispreţuiam copiii care jucau crochet sau studiau cu mai puţină ardoare decât mine; iată că întâlnisem pe cineva în ochii căruia pornirile mele pătimaşe păreau sfioase. Într-adevăr, în comparaţie cu el, înflăcărările mele erau călduţe! Mă crezusem o fiinţă de excepţie pentru că nu concepeam să trăiesc fără să scriu: el nu trăia decât ca să scrie.

Bineînţeles, nu avea de gând să-şi petreacă viaţa într-un birou; ura rutina şi ierarhiile, cariera, căminul, drepturile şi îndatoririle, toată partea ponderată a vieţii. Accepta greu ideea de a avea o meserie, colegi, superiori, reguli de urmat şi de impus; nu avea să devină nicicând un tată de familie, nici măcar nu avea să se însoare. Cu romantismul epocii şi al celor 23 de ani ai săi, visa călătorii în locuri îndepărtate: la Constantinopol, ar fraterniza cu docherii; s-ar îmbăta în spelunci cu proxeneţii; ar face înconjurul lumii, astfel încât nici paria societăţii din Indii, nici popii de la muntele Athos, nici pescarii din Terra Nova n-ar mai avea secrete pentru el. Nu ar prinde rădăcini nicăieri, nu s-ar încărca defel cu ceva care să-i aparţină: nu ca să

rămână în mod inutil disponibil, ci ca să poată depune mărturie pentru orice. Toate aceste experienţe trebuiau să folosească operei sale şi, le îndepărta categoric pe cele care i-ar scădea valoarea. Am purtat discuţii clare pe această temă. Cel puţin teoretic, eram admiratoarea marelui desfrâu, a vieţii trăite primejdios, a celor rătăciţi, a excesului de alcool, de drog, de pasiune. Sartre afirma că, dacă ai ceva de spus, orice irosire este o crimă. Opera de artă opera literară reprezenta în ochii săi un scop absolut; purta în sine raţiunea ei de a fi, cea a creatorului său, ba poate chiar – nu o spunea, dar bănuiam că e convins de acest lucru – raţiunea de a fi a întregului univers. Contestările metafizice îl făceau să ridice din umeri. Era interesat de problemele politice şi sociale, avea simpatie pentru poziţia lui Nizan; dar treaba lui era să scrie, celelalte lucruri veneau abia după. De altfel, era pe atunci mai mult anarhist decât revoluţionar; considera că societatea, aşa cum este, e detestabilă, dar nu detesta s-o deteste; ceea ce el numea „estetică de opoziţie“ se potrivea foarte bine cu existenţa imbecililor şi a ticăloşilor, ba chiar avea nevoie de ea: dacă n-ar fi avut nimic de doborât, nimic de combătut, literatura n-ar fi însemnat mare lucru.

Cu unele mici deosebiri, am constatat că exista o mare înrudire între atitudinea lui şi a mea. În ambiţiile sale nu exista nimic monden. Îmi reproşa vocabularul spiritualist, dar şi el căuta în literatură o salvare; cărţile introduceau în lumea aceasta jalnic de contingentă o necesitate care se răsfrângea asupra autorului lor; anumite lucruri trebuiau spuse doar de acesta, şi astfel el îşi găsea pe deplin îndreptăţirea. Era suficient de tânăr pentru a se înduioşa de propria-i soartă ascultând o melodie interpretată la saxofon după ce băuse trei pahare de Martini; dar, dacă ar fi fost cu adevărat necesar, ar fi acceptat să păstreze anonimatul: important era doar triumful ideilor lui, nu succesul său personal. Nu-şi spunea niciodată – aşa cum mi se întâmplase mie să-mi spun – că este „cineva“, că e „valoros“; dar considera că unele adevăruri importante – poate ajungea să creadă că însuşi Adevărul – i se dezvăluiseră şi că misiunea sa era să le impună lumii. În caietele lui cu note, pe care mi le-a arătat, în discuţiile şi chiar în lucrările lui studenţeşti, susţinea cu tărie un ansamblu de idei cu a căror originalitate şi coerenţă îşi uimea prietenii. Făcuse o expunere sistematică pe această temă cu ocazia unei „Anchete în rândul studenţilor de astăzi“, iniţiată de *Les Nouvelles littéraires*. „Am primit de la J.-P. Sartre pagini remarcabile“, scrisese Roland Alix prezentându-i răspunsul, din care a publicat ample citate; într-adevăr, se desprindea de-acolo o întreagă filozofie, fără legătură cu ceea ce se învăţa la Sorbona:

„Este un paradox al spiritului faptul că omul, a cărui preocupare este să creeze necesarul, nu se poate ridica pe sine însuşi la nivelul

fiinţei, precum acei ghicitori care prezic viitorul pentru alţii, nu pentru ei. Iată de ce văd în adâncul fiinţei umane, ca şi în cel al naturii, tristeţea şi plictisul. Nu este vorba de faptul că omul nu s-ar gândi pe sine ca pe o *fiinţă*. Dimpotrivă, face toate eforturile în acest sens. De aici vine Binele şi vine Răul, idei ale omului acţionând asupra omului. Idei zadarnice. Tot o idee zadarnică este şi acel determinism care, în mod ciudat, încearcă să realizeze sinteza între existenţă şi fiinţă. Suntem cât se poate de liberi, dar suntem neputincioşi… În rest, voinţa de putere, acţiunea, viaţa nu sunt decât ideologii deşarte. Nu există nicăieri voinţa de putere. Totul este mult prea şubred: toate lucrurile tind către moarte. Mai ales aventura este o amăgire, vreau să spun acea credinţă în nişte legături necesare şi care totuşi există. Aventurierul este un determinist inconsecvent care se crede liber.“ Comparând generaţia sa cu cea precedentă, Sartre conchidea: „Suntem mai nefericiţi, dar mai simpatici.“

Ultima frază m-a făcut să râd; dar, vorbind cu Sartre, am întrezărit întreaga bogăţie a ceea ce el numea „teoria contingenţei“, în care se aflau deja, în germene, ideile sale asupra fiinţei, existenţei, necesităţii, libertăţii. Am avut convingerea că într-o zi va scrie o operă filozofică importantă. Doar că el nu-şi făcea sarcina deloc uşoară, căci nu avea intenţia să compună un tratat teoretic, conform regulilor tradiţionale. Îi iubea în egală măsură pe Stendhal şi pe Spinoza şi refuza să despartă filozofia de literatură. În viziunea sa, Contingenţa nu era o noţiune abstractă, ci o dimensiune reală a lumii: trebuiau folosite toate resursele artei pentru a revela inimii acea „slăbiciune“ secretă pe care o întrezărea în om şi în lucruri. La vremea aceea era o încercare de-a dreptul insolită; era imposibil să se inspire din vreo modă, din vreun model: pe cât mă şocase gândirea lui Sartre prin maturitatea ei, pe atât de surprinsă am fost de stângăcia cu care o exprima; pentru a-i sublinia adevărul unic, recursese la mit. În *Er l’Arménien* apela la zei şi la titani: sub acest veşmânt vetust, teoriile lui îşi pierdeau causticitatea. Îşi dădea seama de această neîndemânare, dar nu se neliniştea; oricum, nici o reuşită nu ar fi fost suficientă pentru a distruge iraţionala lui încredere în viitor. Ştia ce voia să facă şi avea viaţa în faţa lui: până cu urmă, va reuşi. Nu mă îndoiam nici o clipă: vigoarea lui, buna dispoziţie aveau să reziste oricăror încercări. În mod vădit, siguranţa lui avea la bază o hotărâre atât de fermă, încât, într-o zi, într-un fel sau în altul, aceasta urma să dea roade.

Pentru prima oară în viaţă mă simţeam dominată intelectual de cineva. Mult mai în vârstă decât mine, Garric, Nodier îmi impuseseră respect: dar de la distanţă, vag, fără să mă confrunt cu ei. Zi de zi, de dimineaţa până seara, îmi măsuram forţele cu Sartre şi, în discuţiile noastre, nu reuşeam să mă impun. Într-o dimineaţă, în Luxembourg, lângă fântâna Medicis, i-am expus acea morală pluralistă pe care o

construiesem pentru a justifica prezenţa celor pe care îi iubeam, dar cu care nu voiam să semăn: mi-a făcut-o bucăţi. Ţineam la ea, pentru că mă îndreptăţea să-i dau inimii mele rolul de arbitru al binelui şi răului; am luptat timp de trei ore. A trebuit să mă dau bătută; între altele, mi-am dat seama în timpul discuţiei că multe dintre opiniile mele se sprijineau pe preconcepţii, pe rea credinţă sau neatenţie, că raţionamentele mele şchiopătau, că ideile îmi erau neclare. „Nu mai sunt sigură de ceea ce gândesc, nici măcar de faptul că gândesc“, am notat, descumpănită. Nu era vorba de amor propriu. Eram mai mult curioasă decât mândră, îmi plăcea mai mult să învăţ decât să strălucesc. Totuşi, după atâţia ani de singurătate trufaşă, constatarea că nu eram nici unica, nici prima, ci o fiinţă printre altele şi, dintr-odată, nesigură pe capacităţile sale era chiar un eveniment. Căci Sartre nu era singurul care mă punea în situaţia de a fi modestă: Nizan, Aron, Polizer aveau, faţă de mine, un avans considerabil. Pregătisem examenul la repezeală: cultura lor era mai solidă decât a mea, erau la curent cu o mulţime de noutăţi pe care eu nu le cunoşteam, aveau exerciţiul discuţiei; mie îmi lipseau mai ales metoda şi perspectiva; pentru mine, universul intelectual era o imensă harababură în care mă orientam pe bâjbâite; căutarea lor era, cel puţin în mare, orientată. Între ei existau deja diferenţe mari de opinie; lui Aron i se reproşa îngăduinţa faţă de idealismul lui Brunschvicg; dar toţi suferiseră consecinţe mult mai radicale ca mine de pe urma lui Dumnezeu şi aduseseră filozofia din cer pe pământ. Mă dominau şi prin aceea că ştiau destul de exact ce tip de cărţi doresc să scrie. Eu repetam mereu că „voi spune totul“; era prea mult şi prea puţin. Am descoperit cu nelinişte că romanul ridică mii de probleme pe care nu le bănuisem.

Cu toate acestea, nu m-am descurajat; deodată, viitorul îmi părea mai dificil decât crezusem, dar, în acelaşi timp, era mai real şi mai sigur; în locul unor posibilităţi fără contur, vedeam deschizându-mi-se în faţă un spaţiu bine definit, cu problemele, sarcinile, materialele, instrumentele, obstacolele sale. Nu mă mai întrebam: ce e de făcut? Totul trebuia făcut; tot ceea ce dorisem cândva să fac: să lupt împotriva greşelilor, să găsesc adevărul, să-l rostesc, să luminez lumea, poate chiar s-o ajut să se schimbe. Voi avea nevoie de timp, de efort pentru a-mi îndeplini fie şi o parte din promisiunile pe care mi le făcusem mie însămi: dar asta nu mă speria. Nimic nu era de-a gata: totul era posibil.

În plus, tocmai mi se oferise o mare şansă: brusc, în faţa acestui viitor nu mai eram singură. Până atunci, bărbaţii la care ţinusem – Jacques şi, într-o măsură mai mică, Herbaud – erau dintr-un alt aluat decât mine; dezinvolţi, evazivi, puţin incoerenţi, marcaţi de un soi de har funest; era imposibil să comunici cu ei fără rezerve. Sartre

corespundea exact cu năzuinţa mea de la 15 ani: era jumătatea mea, în care îmi regăseam, aduse la incandescenţă, toate pasiunile. Cu el puteam împărtăşi totul, mereu. Când m-am despărţit de el, la începutul lui august, am ştiut că nu va mai ieşi niciodată din viaţa mea.

Dar, înainte ca aceasta să-şi capete forma definitivă, trebuia să-mi clarific relaţiile cu Jacques.

Ce aveam să simt când mă voi afla din nou faţă-n faţă cu trecutul meu? Asta mă întrebam, cu nelinişte, la mijlocul lui septembrie, când, întorcându-mă de la Meyrignac, am sunat la uşa casei Laiguillon. Jacques a ieşit din biroul de la parter, mi-a strâns mâna, mi-a surâs şi m-a condus în apartament. Aşezată pe sofaua roşie, îl ascultam vorbind despre serviciul militar, despre Africa, despre plictisul său; eram mulţumită, dar deloc emoţionată. „Ce uşor ne regăsim!“ i-am spus. Şi-a trecut mâna prin păr. „Aşa ne-a fost dat.“ Recunoşteam penumbra galeriei, îi recunoşteam gesturile, vocea: îl recunoşteam mult prea bine. Seara scriam în caietul meu: „Niciodată nu mă voi căsători cu el. Nu-l mai iubesc.“ Această lichidare brutală nu mă surprindea, la drept vorbind: „E evident că până şi în clipele în care l-am iubit cel mai mult a existat între noi o neînţelegere profundă, pe care o depăşeam doar renunţând la mine însămi; sau revoltându-mă împotriva iubirii.“ Mă minţisem singură prefăcându-mă că aştept această confruntare pentru a-mi hotărî viitorul: dar jocurile erau deja făcute de săptămâni bune.

Parisul era încă pustiu şi l-am văzut pe Jacques deseori. Mi-a spus povestea lui cu Magda la modul romanesc. La rândul meu, i-am vorbit de noii mei prieteni: n-a dat deloc impresia că i-ar aprecia. Să fi bănuit ceva? Ce însemnam pentru el? Ce aştepta de la mine? Puteam să-mi dau seama cu atât mai puţin cu cât, aproape totdeauna, atât la el cât şi la Stryx, mai erau şi alţii de faţă; ieşeam cu Riquet, cu Olga. Mă frământam puţin. Îl copleşisem pe Jacques cu iubirea mea când era departe, iar acum, dacă mi-ar fi cerut-o, nu aveam ce-i oferi. Nu mi-a cerut nimic, dar uneori îşi evoca viitorul cu o nuanţă fatalistă în voce.

Într-o seară l-am invitat să vină cu Riquet, Olga şi sora mea să inaugurăm noul meu domiciliu. Tata îmi finanţase instalarea, şi îmi plăcea mult camera mea. Sora mea m-a ajutat să aranjez pe masă sticle cu coniac şi cu vermut, pahare, farfurii, prăjiturele. Olga a venit cu întârziere şi singură, ceea ce ne-a dezamăgit profund. Totuşi, după două-trei pahare, discuţia s-a însufleţit; ne-am pus întrebări despre Jacques şi viitorul său. „Totul depinde de soţia lui“, a spus Olga; apoi, oftând: „Din păcate, nu cred că este potrivită pentru el. – Despre cine vorbeşti? am întrebat. – Odile Riaucourt. Nu ştiai că se însoară cu sora lui Lucien? – Nu“, am răspuns uluită. Mi-a dat o mulţime de detalii. La întoarcerea din Algeria, Jacques petrecuse trei săptămâni pe

proprietatea familiei Riaucourt; puştoaica se îndrăgostise lulea de el şi le spusese autoritar părinţilor ei că îl vrea ca soţ: la insistenţele lui Lucien, Jacques a fost de acord. O cunoştea foarte puţin şi, în afara zestrei impresionante, nu avea nici o calitate deosebită, după câte spunea Olga. Am înţeles de ce nu mă întâlneam niciodată cu Jacques între patru ochi: nu îndrăznea nici să tacă, nici să-mi vorbească; evitase să vină în seara asta pentru a-i permite Olgăi să mă pună la curent. M-am prefăcut cât am putut de bine că sunt indiferentă. Dar, de îndată ce am rămas singure, sora mea şi cu mine ne-am arătat consternarea. Ne-am plimbat îndelung prin Paris, mâhnite că eroul tinereţii noastre se metamorfozase într-un burghez calculat.

Când m-am dus din nou la Jacques, mi-a vorbit stingherit de logodnica lui şi, plin de sine, despre noile sale răspunderi. Într-o seară, am primit de la el o scrisoare enigmatică: îmi spunea că el îmi deschisese calea, iar acum rămânea în urmă, în bătaia vântului, incapabil să mă urmeze: „Adaug că dacă vântul se combină cu oboseala, îţi dau, mai totdeauna, lacrimile.“ Am fost emoţionată, dar nu i-am răspuns; n-aveam ce să răspund. Oricum, povestea era terminată.

Ce însemnase această poveste pentru Jacques? Cine era el de fapt? Mă înşelasem crezând că, odată căsătorit, mi se va înfăţişa adevărata lui faţă şi că, după o criză de romantism juvenil, avea să redevină, liniştit, ceea ce era: un burghez. L-am văzut de câteva ori împreună cu soţia lui: nu păreau să se înţeleagă bine. Relaţiile noastre s-au rupt brusc, apoi l-am zărit destul de des în barurile din Montparnasse, singur, cu faţa buhăită, cu ochii lăcrimoşi, îmbibat vizibil de alcool. A făcut cinci sau şase copii şi s-a avântat în speculaţii periculoase: a transportat toate materialele de lucru la un confrate şi a dispus demolarea vechii fabrici Laiguillon, urmând s-o înlocuiască printr-o casă mare de raport; din păcate, odată demolată clădirea, nu a reuşit să adune capitalul necesar pentru construirea noului imobil; s-a certat cu socrul lui şi cu propria mamă, întrucât amândoi refuzaseră să se angajeze în acest demers aventuros; el şi-a tocat capitalul până la ultimul sfanţ şi a trebuit să ipotecheze, apoi să vândă materialul de lucru al fabricii. A lucrat câteva luni la întreprinderea confratelui său, dar a fost repede concediat.

Chiar dacă ar fi procedat prudent şi ar fi reuşit ceea ce dorea, rămânea întrebarea de ce a ţinut morţiş Jacques să lichideze firma; nu trebuie uitat că nu se fabrica fierărie, ci vitralii. În anii de după expoziţia din 1925, arta decorativă a luat un mare avânt; Jacques era entuziasmat de estetica modernă şi considera că vitraliul are un enorm potenţial; în principiu era adevărat, dar în practică nu era chiar aşa. În industria mobilei, a sticlăriei, a ţesăturilor, a tapetului, se putea şi chiar trebuia să se inoveze, căci clientela burgheză era avidă de

noutate; dar Jacques trebuia să mulţumească preoţi modeşti de ţară, cu gusturi învechite; fie se ruina, fie fabrica în continuare vitraliile Laiguillon, de o tradiţională urâţenie; iar urâţenia îl dezgusta. A preferat să se lanseze în afaceri care n-aveau nimic comun cu arta.

Fără bani, fără serviciu, Jacques a trăit un timp pe spezele soţiei sale, căreia socrul Riaucourt îi dădea o rentă; dar relaţiile lor se deterioraseră; leneş, risipitor, afemeiat, beţiv, mincinos – şi altele –, Jacques era, fără îndoială, un soţ detestabil. Până la urmă, Odile a cerut o separaţie de bunuri şi l-a gonit. Nu-l mai văzusem de 20 de ani când l-am reîntâlnit, din întâmplare, pe Bulevardul Saint-Germain. La 45 de ani arăta ca de 60, cu părul complet alb, cu ochii injectaţi, pe jumătate orb din pricina abuzului de alcool; fără privire, fără zâmbet, cu obrazul descărnat, numai oase, semăna leit cu bunicul Flandin. Câştiga 25 000 de franci pe lună scribăluind ceva într-un centru pentru încasarea taxelor de pe malul Senei: pe documentele pe care mi le-a arătat era asimilat cu un cantonier. Era îmbrăcat ca un vagabond, dormea în camere închiriate, nu mânca mai nimic şi bea cât mai mult posibil. La scurt timp şi-a pierdut slujba şi a rămas fără mijloace de trai. Mama şi fratele său îi reproşau totala lipsă de demnitate când se ducea să le ceară de mâncare; doar sora lui şi câţiva prieteni i-au sărit în ajutor. Dar nu era uşor de ajutat; nu mişca un deget să se ajute singur şi era ros de boli. A murit la 46 de ani de mizerie fiziologică.

„Ah! de ce nu m-am însurat cu tine? mi-a spus, strângându-mi mâinile cu emoţie, în ziua în care ne-am reîntâlnit. Ce păcat! Dar mama îmi spunea mereu că toate căsătoriile între veri sunt blestemate!“ Deci se gândise serios să se însoare cu mine: când se răzgândise? şi de ce, în loc să rămână burlac, s-a aruncat atât de tânăr într-o căsătorie din interes? N-am reuşit să aflu şi, probabil, nici el nu mai ştia, atât avea creierul de înceţoşat; n-am încercat să aflu nici cauzele decăderii lui, căci principala sa grijă era să mă facă să n-o observ; în zilele în care avea o cămaşă curată şi mânca pe săturate, îmi reamintea cu plăcere trecutul glorios al familiei Laiguillon şi vorbea ca un burghez de familie bună; mi se întâmpla să-mi spun că dacă ar fi reuşit în viaţă, n-ar fi fost mai bun ca alţii, dar această asprime era fără temei: de fapt, nu întâmplător eşuase atât de spectaculos. Nu se mulţumise să fie un ratat mediocru; i se puteau reproşa multe lucruri, dar în nici un caz meschinăria; ca să decadă atât de tare trebuie să fi fost posedat de acea „nebunie a distrugerii“ pe care i-o reproşam pe vremea când era tânăr. Evident, se căsătorise pentru a scăpa de răspunderi: crezuse că, sacrificându-şi plăcerile şi libertatea, avea să se nască în el un om nou, pe deplin convins de drepturile şi îndatoririle sale, adaptat biroului şi căminului său; dar voluntarismul nu e loz câştigător: rămăsese acelaşi, nereuşind nici să intre în pielea unui burghez, nici să iasă din ea. Prin baruri, căuta să

scape de rolul de soţ şi tată de familie; în acelaşi timp, încerca să urce scara valorilor burgheze, dar nu prin efort răbdător, ci dintr-un singur salt periculos, pe care l-a făcut cu atâta imprudenţă, încât s-ar fi zis că dorinţa lui nemărturisită era să-şi rupă gâtul. Fără îndoială, acest destin încolţise în inima băieţelului lăsat de izbelişte, speriat, care la şapte ani se plimba ca un stăpân printre însemnele gloriei şi decăderii fabricii Laiguillon; şi dacă, în tinereţe, ne îndemna insistent să „trăim ca toată lumea“ era pentru că se îndoia că el va reuşi vreodată s-o facă.

În timp ce mie mi se hotăra viitorul, Zaza lupta, la rându-i, pentru fericirea ei. Prima ei scrisoare radia speranţă. A doua era mai puţin optimistă. După ce m-a felicitat pentru succesul la examenul de agregare, mi-a scris: „Îmi este deosebit de greu să fiu departe de dumneata în acest moment. Am atâta nevoie să-ţi vorbesc, măcar pe apucate, nu neapărat despre lucruri concrete sau judecăţi de valoare, ci despre ce se întâmplă cu mine de trei săptămâni. În afara câtorva clipe de bucurie, până vinerea trecută am avut parte de o cumplită nelinişte şi de multe greutăţi. În acea zi am primit de la Pradelle o scrisoare destul de lungă în care îmi spune multe lucruri, mai multe cuvinte îngăduindu-mi să mă agăţ de dovezi clare ca să pot lupta cu îndoieli de care nu reuşesc să mă dezbar în întregime. Accept relativ uşor piedicile care mi se ridică în cale, imposibilitatea de a-i vorbi mamei despre aşa ceva, cel puţin deocamdată, cât şi perspectiva de a vedea trecând încă nu se ştie câtă vreme până când relaţiile mele cu P. se vor fi conturat precis (dar acest lucru nu contează deloc, atât de mult mă bucură prezentul şi-mi umple viaţa). Cele mai rele sunt aceste îndoieli, aceste intermitenţe, aceste goluri atât de mari, încât mă întreb uneori dacă nu cumva e vis tot ce s-a întâmplat. Iar dacă bucuria revine în plinătatea ei, îmi e ruşine că am avut laşitatea să nu cred în ea. Alteori îmi este greu să-l asociez pe P. cel de acum cu cel de acum trei săptămâni, să leg scrisorile lui de întâlnirile noastre, relativ recente, în care eram încă atât de departe, atât de rezervaţi unul faţă de celălalt; alteori am impresia că totul este doar un joc, că totul se va transforma brusc în realitate, în tăcerea de acum trei săptămâni. Mă gândesc cum aş putea să-l revăd fără să fiu tentată s-o iau la fugă pe acest băiat căruia i-am scris atâtea lucruri şi cu atâta uşurinţă, dar în faţa căruia n-aş avea curajul să deschid gura, atât de tare m-ar intimida prezenţa lui. Ah! Simone, cum să te fac să mă înţelegi, căci sunt stângace când îţi spun toate acestea. Un singur lucru merită cu adevărat să-ţi spun. Anume că există momente excepţionale în care mă lepăd de toate îndoielile şi greutăţile ca de nişte lucruri lipsite de sens şi nu mai simt nimic altceva decât o bucurie temeinică şi profundă, care mă invadează şi rămâne statornic în mine. Atunci sunt emoţionată până la lacrimi doar la gândul că el există şi când mă

gândesc că, într-un fel, există şi, pentru mine şi prin mine, simt că îmi stă inima, împovărată de această imensă fericire. Iată, Simone, ce se petrece cu mine. În seara asta nu am dispoziţia necesară să-ţi spun ce fel de viaţă duc. Imensa fericire ce radiază dinlăuntrul meu face ca anumite lucruri, neînsemnate de obicei, să devină nepreţuite. Dar mă simt mai ales obosită, pentru că, în ciuda unei intense trăiri interioare şi a nevoii de singurătate, am fost obligată să fac plimbări, să joc tenis, să particip la chermeze, la distracţii. Poşta este singurul moment important al zilei… Nicicând nu am ţinut atât de mult la tine, draga mea Simone, şi îţi sunt alături din tot sufletul."

I-am răspuns, la rândul meu, printr-o lungă scrisoare, încercând s-o reconfortez, şi în următoarea săptămână mi-a răspuns: „Ce bine e să simţi o bucurie liniştită, aşa cum mi se întâmplă mie de la o vreme! Acum simt în mine o siguranţă pe care nimic nu o poate tulbura, o certitudine minunat de blândă ce s-a statornicit în ciuda drumului greu pe care l-am străbătut şi a tuturor revoltelor mele. Când am primit scrisoarea dumitale… eram încă neliniştită. Nu aveam încă suficientă încredere ca să citesc aşa cum trebuie scrisorile atât de blânde, foarte liniştite, pe care mi le scria Pradelle şi, sub imperiul unui puseu de pesimism, tocmai îi trimisesem o scrisoare pe care, fără exagerare, ar fi putut s-o considere «cam feroce». Scrisoarea dumitale m-a readus la viaţă… Te-am simţit mereu lângă mine de când ţi-am primit scrisoarea şi împreună am citit scrisoarea lui Pradelle de sâmbătă, care mi-a împlinit bucuria şi m-a făcut să-mi simt inima atât de uşoară şi de tânără, încât, de trei zile, sunt veselă ca un copil de opt ani. M-am temut ca scrisoarea mea nedreaptă să nu întunece din nou orizontul; dar el mi-a răspuns atât de inteligent, încât dimpotrivă, totul a redevenit simplu şi minunat. Nu cred să existe pe lume un mod mai delicat de a mustra pe cineva, de a-l judeca, decât absolvindu-l de vină şi dându-i a înţelege, cu voie bună şi blândeţe, că totul e simplu, că totul e frumos şi că trebuie să creadă în acea frumuseţe."

Dar curând au apărut greutăţi mai serioase. La sfârşitul lui august am primit o scrisoare care m-a mâhnit: „Nu te supăra pe mine pentru această lungă tăcere… Ştii ce fel de viaţă duc la Laubardon. A trebuit să mă văd cu o mulţime de oameni şi să plec la Lourdes pentru cinci zile. Ne-am întors duminică, iar mâine Bébelle şi cu mine luăm din nou trenul şi ne ducem în Ariège ca să ne întâlnim cu familia Bréville. Aşa cum bănuieşti, m-aş lipsi de toate aceste distracţii; distracţiile te doboară când n-ai chef de ele. Am cu atât mai multă nevoie de linişte cu cât viaţa, deşi continuă să fie «minunată», se anunţă destul de grea pentru o perioadă de timp. Scrupulele care îmi otrăveau bucuria m-au determinat să vorbesc cu mama, mai ales că sufeream din cauza atitudinii ei întrebătoare, neliniştită şi chiar bănuitoare. Dar pentru că nu-i puteam spune decât o jumătate de adevăr, rezultatul a fost că nu-i

mai pot scrie lui Pradelle, pe care mama vrea să nu-l mai văd până la noi dispoziţii. E groaznic, e inuman. Când mă gândesc cât de mult însemnau pentru mine acele scrisori la care, acum, sunt silită să renunţ, când îmi imaginez anul atât de lung ce se aşterne în faţa mea, de la care aveam aşteptări enorme şi care va fi lipsit de nişte întâlniri minunate, mă înăbuş de amărăciune şi o gheară îmi sfâşie inima. Va trebui să trăim ca şi cum am fi străini unul de celălalt, e înfiorător! Eu una mă pot resemna, dar îmi e tare greu gândindu-mă la el. Sunt revoltată la gândul că ar putea suferi din cauza mea; eu sunt obişnuită de mult cu suferinţa şi o consider aproape firească în ce mă priveşte. Dar să accept suferinţa lui, cu atât mai mult cu cât nu a meritat-o şi cu cât îmi doresc să-l văd radiind de fericire, ca atunci când stătea aşezat între noi două în barcă, în Bois de Boulogne – Doamne, ce încercare amară! Cu toate acestea, nu cred că am dreptul să mă plâng. Când ţi-a fost dat să ai parte de ceva atât de intens şi de trainic, aşa cum simt că există în mine, poţi suporta orice. Fericirea mea nu depinde, în mod esenţial, de împrejurările exterioare, ea ar putea fi atinsă doar de ceva venind direct de la el sau de la mine. Nu mă tem de asta, căci înţelegerea dintre noi este atât de profundă, de împlinită, încât el vorbeşte când mă ascultă, eu vorbesc când îl ascult şi, în ciuda despărţirilor de moment, nu putem fi separaţi cu adevărat. Bucuria mea, mereu crescândă, e mai puternică decât gândurile negre şi se răspândeşte asupra tuturor lucrurilor… Ieri, după ce i-am scris lui Pradelle scrisoarea atât de greu de scris, am primit de la el un mesaj plin de acea dragoste de viaţă care, la el, era până acum mai greu de perceput decât la dumneata. Doar că nu semăna întru totul cu cântul păgân al dragii doamne amorale. Legat de logodna surorii sale, îmi spunea ce rezonanţă puternică avuseseră în sufletul lui cuvintele *Cœli enarrant gloriam Dei,* trezindu-i entuziasmul pentru «slăvirea în lumină a universului» şi pentru «o viaţă împăcată cu toate frumuseţile vieţii pământeşti». Ah! e foarte greu, Simone, să renunţi de bunăvoie să primeşti pagini precum cele de ieri. Trebuie să crezi cu adevărat în valoarea suferinţei şi să doreşti să porţi Crucea lui Christos pentru a accepta asta fără crâcnire, altminteri n-aş fi în stare. Dar să trecem peste asta. Viaţa e totuşi minunată şi aş fi ingrată dacă, în aceste clipe, nu mi-aş simţi inima debordând de o imensă recunoştinţă. Există oare multe fiinţe pe lume care au ceea ce avem dumneata şi eu, sau care vor cunoaşte vreodată ceva asemănător? Înseamnă oare că plătesc prea mult pentru acest bun de preţ dacă voi suferi pentru el orice îmi va fi dat şi oricât de mult timp? Lili şi soţul ei sunt aici: cred că timp de trei săptămâni nu au avut alt subiect de conversaţie în afară de apartamentul lor şi de cât îi va costa să se mute în el. Sunt foarte drăguţi, nu am ce să le reproşez. Dar simt o mare uşurare la gândul că, în prezent, am siguranţa că viaţa mea nu va semăna defel cu a lor şi

că, neposedând nici o avuţie exterioară mie, sunt de o mie de ori mai bogată decât ei, şi că, în sfârşit, spre deosebire de toţi aceşti indivizi care îmi sunt mai străini decât pietrele cu care este pavată strada, eu nu voi fi singură niciodată!“

Am sugerat o soluţie care părea că se impune de la sine. Cum doamna Mabille era îngrijorată de relaţiile dintre Zaza şi Pradelle, pe care le credea lipsite de temeinicie, trebuia ca el să-i ceară oficial mâna fiicei. Ca răspuns, am primit următoarea scrisoare: „Ieri, când m-am întors de la Ariège, unde am petrecut zece zile extrem de obositoare, am găsit scrisoarea pe care mi-ai trimis-o şi pe care, de altfel, o aşteptam. De când am citit-o n-am mai făcut altceva decât să-ţi răspund, să vorbesc cu dumneata încetişor, în ciuda lucrurilor pe care le am de făcut, a oboselii, a tot ce mă înconjoară. La familia Bréville am stat timp de zece zile cu Bébelle în cameră şi n-am putut să rămân singură nici măcar o clipă. Neputând suporta să fiu privită în timp ce scriu anumite scrisori, am fost nevoită s-o aştept să adoarmă, apoi să mă scol şi să scriu între două şi cinci sau şase dimineaţa. În timpul zilei, trebuia să fac excursii lungi şi să reacţionez, fără să par că nu mă interesează, la toate gesturile atente, la toate amabilităţile glumeţe ale celor la care mergeam în vizită. În ultimele pagini pe care el le-a primit de la mine se simte, în mod sigur, că sunt obosită; i-am citit ultima scrisoare fiind atât de istovită, încât acum îmi dau seama că am înţeles destul de prost anumite pasaje. Sunt sigură că răspunsul meu l-a făcut să sufere, căci nu m-am priceput să-i spun tot ce voiam, tot ce-ar fi trebuit să-i spun. Asta mă întristează; dacă, până acum, nu voiam să-mi recunosc vreun merit, simt că în ultimele zile m-am comportat meritoriu, căci îmi trebuie multă voinţă ca să rezist dorinţei de a-i scrie tot ce gândesc, toate acele lucruri adevărate şi convingătoare cu care protestez, în adâncul inimii, împotriva acuzaţiilor pe care insistă să şi le aducă lui însuşi, împotriva faptului că, în inconştienţa lui, îmi cere iertare. Simone, n-aş vrea să-i scriu lui P. prin intermediul dumitale, din punctul meu de vedere ar fi o ipocrizie mai mare decât încălcarea hotărârilor despre care nu mai vreau să discut acum. Totuşi, îmi amintesc mereu anumite fragmente din ultimele lui scrisori la care n-am răspuns îndeajuns şi care îmi tulbură sufletul. «Trebuie să fi fost decepţionată de unele dintre scrisorile mele.» «Sinceritatea cu care ţi-am vorbit trebuie să te fi obosit şi să te fi întristat oarecum» şi altele de acelaşi fel, care m-au făcut să sar în sus. Dumneata, Simone, care ştii foarte bine ce bucurie mi-a adus P. şi că toate cuvintele spuse sau scrise de el nu numai că nu m-au dezamăgit, dar mi-au sporit şi întărit iubirea pe care i-o port, dumneata care ştii ce eram şi ce sunt acum, ce îmi lipsea şi ce mi-a dăruit el cu prisosinţă, o! încearcă să-l faci să priceapă că lui îi datorez toată frumuseţea care îmi umple acum viaţa, că tot ce este legat de el

e preţios pentru mine şi că este o nebunie să-şi ceară scuze pentru ceea ce spune sau pentru scrisorile a căror frumuseţe şi profundă gingăşie le înţeleg mai mult de câte ori le citesc. Simone, dumneata care mă cunoşti perfect şi care, în acest an, ai ştiut cum mi-a bătut inima, spune-i, te rog, că nu există fiinţă pe lume care să-mi fi dat sau să-mi poată da vreodată imensa fericire, bucuria absolută pe care mi-a dat-o el şi de care mă voi considera întotdeauna nedemnă."

„Simone, dacă demersul la care te referi ar putea fi făcut, lucrurile s-ar simplifica în această iarnă. Pradelle nu o face din motive pe care le socotesc la fel de îndreptăţite ca el. În aceste condiţii, fără a-mi impune să mă despart de el definitiv, mama m-a prevenit că vom avea de trecut prin atâtea greutăţi şi restricţii în relaţia noastră, încât, speriată de perspectiva unei lupte mereu luate de la capăt, am sfârşit prin a alege soluţia cea mai rea cu putinţă. Răspunsul lui la trista scrisoare pe care am fost nevoită să i-o trimit mi-a arătat din plin ce-ar însemna pentru el acest sacrificiu. Acum simt că nu mai am tăria să fac ceea ce îmi ceruse mama. Voi încerca să îndrept lucrurile, să încerc s-o conving, prin docilitate şi răbdare, să-mi acorde, să ne acorde puţină încredere, să renunţe la ideea de a mă trimite în străinătate. Toate aceste lucruri nu sunt simple, Simone, dimpotrivă, sunt dureroase şi îmi pare rău pentru el. Mi-a vorbit de două ori de fatalism. Înţeleg ce a vrut să spună indirect şi, de dragul lui, voi face tot ce îmi stă în puteri ca să îndrept lucrurile. Dar voi suporta cu îndârjire tot ce va fi necesar să suport, găsind un soi de bucurie în suferinţă, din pricina lui, convinsă fiind că, oricât ar fi de mare preţul, niciodată nu-mi va părea destul de mare pentru această fericire care m-a învăluit în întregime, pentru această bucurie pe care nu o va putea înlătura, niciodată, nimic… M-am întors aici tânjind să fiu singură. Dar, în afară de cumnatul meu, am mai găsit cinci fraţi şi surori ale lui; dorm cu cea mai mare şi cu gemenele în camera în care m-am simţit atât de bine cu tine şi cu Stépha. Ţi-am scris aceste rânduri în mai puţin de trei sferturi de oră, înainte de a merge, împreună cu familia, în oraş, la cumpărături; mâine, toată familia Du Moulin vine aici, poimâine soseşte Geneviève de Bréville şi va trebui să merg la o petrecere dansantă la familia Mulot. Dar eu continui să rămân liberă fără ca nimeni să bănuiască. Pentru mine toate aceste lucruri sunt ca şi cum nu ar fi. Viaţa mea înseamnă a-i zâmbi glasului pe care-l aud necontenit în mine, a fi împreună cu el pentru totdeauna…"

M-am supărat pe Pradelle: de ce respingea soluţia pe care i-o propusesem? I-am scris. Mi-a răspuns că sora lui se logodise de curând; fratele său mai mare – căsătorit de multă vreme şi despre care nu vorbea niciodată – urma să plece în Togo; dacă ar fi anunţat-o pe mama lui că şi el plănuia s-o părăsească, i-ar fi dat lovitura de graţie.

Dar cu Zaza cum rămâne? l-am întrebat când s-a întors la Paris, la sfârşitul lui septembrie. Nu realiza că toate aceste bătălii o sleiau de puteri? Mi-a replicat că ea era de acord cu atitudinea lui şi, în pofida îndârjirii mele, a rămas neclintit.

Zaza mi s-a părut foarte abătută; slăbise şi era palidă; o durea mereu capul. Doamna Mabille i-a îngăduit, provizoriu, să-l revadă pe Pradelle, dar în decembrie avea să plece la Berlin pentru un an: se gândea cu groază la acest surghiun. Am propus o altă soluţie, anume ca Pradelle să discute cu doamna Mabille fără a-i spune ceva mamei sale. Zaza a scuturat din cap. Doamna Mabille n-ar fi acceptat motivele lui: le cunoştea şi le socotea un fals pretext. După părerea ei, Pradelle nu era hotărât să se însoare cu Zaza; altfel, ar fi făcut demersuri oficiale; nici unei mame nu i se frânge inima dacă i se logodeşte fiul, povestea asta nu stătea în picioare! Eram de acord cu ea în acest punct; oricum, căsătoria ar fi avut loc abia peste doi ani, iar cazul doamnei Pradelle nu-mi părea deloc tragic: „Nu vreau să sufere din cauza mea“, îmi spunea Zaza. Generozitatea ei mă aducea la exasperare. Ea îmi înţelegea furia, după cum înţelegea scrupulele lui Pradelle şi prudenţa doamnei Mabille; le înţelegea pe toate aceste persoane care nu se înţelegeau între ele şi ale căror neînţelegeri se răsfrângeau asupra ei.

„Un an nu înseamnă mare lucru“, spunea Pradelle iritat. Aceste vorbe înţelepte nu numai că nu-i ridicau moralul Zazei, dar îi puneau încrederea la grea încercare; pentru a accepta, fără prea mare nelinişte, o despărţire pe termen lung, ar fi avut nevoie de acea certitudine pe care mi-o invoca deseori în scrisori, dar care, în realitate, îi lipsea cumplit. Premoniţia mea se dovedise corectă: nu era uşor să-l iubeşti pe Pradelle, mai ales dacă aveai o inimă atât de fierbinte ca a Zazei. Cu o sinceritate care friza narcisismul, el i se plângea de firea lui prea puţin pătimaşă, iar ea ajungea la concluzia că o iubeşte fără entuziasm. Nici atitudinea lui nu o liniştea; faţă de familia lui era excesiv de grijuliu şi nu părea să-şi facă probleme că Zaza suferea de pe urma acestei griji.

Se revăzuseră doar pe fugă, iar ea aştepta cu nerăbdare după-amiaza pe care hotărâseră s-o petreacă împreună; dar în dimineaţa acelei zile a primit de la el un bilet prin care o anunţa că i-a murit un unchi şi că doliul nu se potrivea, în opinia lui, cu bucuria revederii lor: aşa că întâlnirea a fost contramandată. A doua zi, Zaza a venit la mine să bem un pahar împreună cu sora mea şi cu Stépha şi n-a reuşit nici măcar să surâdă. Seara mi-a trimis o scurtă scrisoare: „Nu-ţi scriu ca să mă scuz că am fost groaznică, în ciuda vermutului şi a discuţiilor reconfortante. Dar cred că ai înţeles că eram distrusă de biletul primit în ajun. A sosit într-un moment foarte nepotrivit. Dacă Pradelle ar fi ştiut cu câtă nerăbdare aşteptam această întâlnire, cred că nu ar fi

contramandat-o. Dar este foarte bine că nu a ştiut şi-mi place foarte mult cum a procedat; în plus, nu e rău deloc că am avut ocazia să aflu până unde pot merge cu descurajarea când rămân absolut singură în confruntarea cu gândurile mele amare şi cu sumbrele avertismente pe care mama consideră de cuviinţă să mi le dea. Cel mai trist lucru este că nu pot să comunic cu el: n-am îndrăznit să-i trimit o scrisoare acasă. Dacă ai fi fost singură, i-aş fi scris câteva rânduri, pe plic fiind scrisul dumitale neciteţ. Te rog, fii amabilă şi trimite-i fără întârziere un bilet ca să-i spui, ceea ce sper că ştie oricum, că îi sunt alături la necaz ca şi la bucurie, dar mai ales că poate să-mi scrie acasă de câte ori doreşte. Ar fi foarte bine s-o facă, pentru că, dacă nu e posibil să-l revăd foarte repede, am mare nevoie, cel puţin, de câteva rânduri din partea lui. Nu trebuie să se teamă că aş fi acum nepermis de veselă. Dacă i-aş vorbi, chiar şi despre noi doi, aş face-o în termeni sobri. Presupunând că prezenţa lui m-ar elibera, îi garantez că există destule subiecte triste care pot fi abordate când eşti în doliu. De exemplu, despre *Poussière*[119]. Am recitit această carte aseară şi m-a emoţionat la fel de mult ca la începutul vacanţei. Da, Judy este minunată şi caldă; cu toate acestea, rămâne neîmplinită şi, mai ales, foarte nefericită. Admit că ar putea să se salveze de deznădejde de dragul vieţii ei şi al lucrurilor realizate. Dar bucuria sa n-ar face faţă morţii şi, în plus, nu este suficient să trăieşti ca şi cum nu te-ai întâlni cu ea vreodată. Când am terminat cartea, mi-a fost ruşine că m-am putut plânge pentru o clipă, tocmai eu, care, dincolo de toate greutăţile şi tristeţile ce ar putea s-o mascheze uneori, simt o bucurie greu încercată şi prea adesea inaccesibilă din cauza amărăciunii mele, dar care nu are nevoie de nimeni pe lumea asta şi care nici măcar nu depinde în întregime de mine. Bucuria asta – nimic n-o poate face să scadă. Cei pe care-i iubesc nu au de ce să se neliniştească, nu plec de lângă ei. Şi mă simt acum legată de lume şi chiar de propria mea viaţă aşa cum n-am mai fost niciodată."

În pofida acestei concluzii optimiste, cu toată încuviinţarea crispată dată hotărârii lui Pradelle, Zaza nu-şi ascundea total amărăciunea; atâta vreme cât contrapunea „lucrurilor create" bucuria supranaturală, „care nu are nevoie de nimeni pe lumea asta", însemna că nu mai spera să găsească sprijin în vreo fiinţă. I-am trimis un bilet lui Pradelle, care i-a scris de îndată. Zaza mi-a mulţumit: „Graţie dumitale am scăpat încă de sâmbătă de nălucile care mă chinuiau." Dar nălucile nu au lăsat-o în pace multă vreme şi, în faţa lor, era cu adevărat singură. Însăşi grija pe care o purtam fericirii ei ne îndepărta una de alta, căci eu eram pornită împotriva lui Pradelle, iar ea mă acuza că nu-l cunosc; alesese calea renunţării şi se supăra dacă încercam s-o conving să se apere. De altfel, mama ei îmi interzisese să mai vin în strada Berri şi căuta s-o reţină cât mai mult în casă. Cu toate acestea,

am discutat îndelung la mine, prilej cu care i-am vorbit despre propria mea viaţă; a doua zi mi-a trimis o scrisoare în care îmi spunea, cu emoţie, cât de bucuroasă fusese. Însă, adăuga, „din motive familiale, ar dura prea mult să ţi le detaliez, nu voi putea să te mai văd o vreme. Aşteaptă-mă puţin“.

Pe de altă parte, Pradelle o anunţase că fratele lui se îmbarcase şi că, timp de o săptămână, se va ocupa exclusiv să-şi consoleze mama. Şi de această dată Zazei i s-a părut normal sacrificiul lui fără rezerve; dar eram sigură că era din nou frământată de îndoieli; am deplâns faptul că, timp de opt zile, nici o voce n-a putut contracara „sumbrele avertismente“ ale doamnei Mabille.

Peste zece zile am întâlnit-o, din întâmplare, în barul Poccardi; eu fusesem să citesc la Biblioteca Naţională, iar ea făcea cumpărături în cartier: am însoţit-o. Spre marea mea uimire, era peste poate de veselă. Se gândise mult în această săptămână de singurătate şi, puţin câte puţin, îşi rânduise gândurile şi sentimentele; nici plecarea la Berlin n-o mai speria. Va avea timp liber pe care să-l folosească doar pentru ea, va încerca să scrie romanul la care se gândea de multă vreme, va citi mult: niciodată nu îi fusese atât de foame de lectură. Tocmai îl redescoperise pe Stendhal – şi-l admira. Familia ei îl ura şi, indiscutabil, până acum nu reuşise să depăşească pe deplin această prejudecată; dar îl recitise în ultimele zile, îl înţelesese, în sfârşit, şi îi plăcea fără rezerve. Simţea nevoia să-şi revizuiască multe păreri: avea impresia că înlăuntrul ei se declanşase, brusc, o evoluţie importantă. Mi-a vorbit cu o căldură, cu o exuberanţă de-a dreptul neobişnuite; dar optimismul ei avea ceva excesiv. Totuşi m-am bucurat: avea forţe reînnoite şi mi se părea că este pe cale de a se apropia de mine şi mai mult. Mi-am luat rămas-bun de la ea cu inima plină de speranţă.

Peste patru zile am primit un bilet de la doamna Mabille: Zaza era foarte bolnavă; avea febră mare şi dureri de cap cumplite. Medicul dispusese trimiterea ei într-o clinică din Saint-Cloud; avea nevoie de singurătate şi de linişte absolută; nu avea voie să primească nici o vizită; dacă nu scădea febra, era pierdută.

M-am întâlnit cu Pradelle şi mi-a povestit ce ştia. La două zile după ce mă întâlnisem cu Zaza, doamna Pradelle, care era singură acasă, a auzit soneria; a deschis şi a văzut în uşă o tânără bine îmbrăcată, dar fără pălărie: în acea perioadă, aşa ceva era inacceptabil. „Sunteţi mama lui Jean Pradelle? a întrebat. Pot să vă vorbesc?“ S-a prezentat şi doamna Pradelle a poftit-o în casă. Zaza a privit în jur; avea obrajii de cretă şi pometii aprinşi. „Jean nu e acasă? de ce? s-a înălţat deja la ceruri?“ Speriată, doamna Pradelle i-a spus că trebuia să se întoarcă dintr-un moment în altul. „Mă urâţi, doamnă?“ a întrebat Zaza. Cealaltă a încredinţat-o că nu. „Atunci de ce nu vreţi să ne căsătorim?“ Doamna Pradelle a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca s-o

calmeze; puţin mai târziu, când s-a întors Pradelle, se potolise, dar fruntea şi mâinile îi ardeau. „Te conduc acasă“, a spus el. Au luat un taxi şi, în timp ce se îndreptau către strada Berri, l-a întrebat, cu reproş în glas: „Nu vrei să mă săruţi? De ce nu m-ai sărutat niciodată?“ A sărutat-o.

Doamna Mabille a pus-o în pat şi a chemat medicul; a discutat cu Pradelle: nu voia ca fiica ei să fie nefericită, nu se opunea căsătoriei. Nici doamna Pradelle nu se opunea: nu dorea nefericirea nimănui. Totul avea să se aranjeze. Dar Zaza avea 40 de grade temperatură şi delira.

Timp de patru zile, la clinica Saint-Cloud, a cerut mereu „vioara mea, Pradelle, Simone şi şampanie“. Febra nu a scăzut. Mamei i s-a dat voie să-i stea alături în ultima noapte. Zaza a recunoscut-o şi a ştiut că va muri. „Nu te necăji, mamă scumpă, i-a spus. În toate familiile există rebuturi: sunt un rebut.“

Când am revăzut-o, în capela clinicii, era culcată, înconjurată de lumânări şi flori. Era îmbrăcată într-o cămaşă de noapte lungă, din pânză aspră. Părul îi crescuse şi cădea în şuviţe ţepene pe lângă obrazul galben şi atât de slab, încât cu greu i-am recunoscut trăsăturile. Mâinile cu unghii lungi, palide, ca nişte gheare, încrucişate pe crucifix, păreau sfărâmicioase, ca ale străvechilor mumii. Doamna Mabille plângea în hohote. „Am fost doar instrumente în mâinile Domnului“, îi spunea domnul Mabille.

Doctorii au vorbit de meningită, de encefalită, nu se ştia nimic exact. Să fi fost vorba despre o boală contagioasă, despre un accident? Sau Zaza fusese doborâtă de prea multă oboseală şi nelinişte? Mi-a apărut deseori noaptea în vis, galbenă sub o pălărioară roz, privindu-mă cu reproş. Luptaserăm împreună împotriva destinului mocirlos care ne pândea şi multă vreme m-am gândit că îmi plătisem libertatea cu preţul morţii ei.

Note

106. Preparat tradiţional francez din carne de porc sau un amestec de carne de porc şi iepure, gâscă etc. (*N.t.*)

107. Le Petit Luxembourg, palat din secolul al XVI-lea învecinat cu Palatul Luxembourg, numit iniţial Le Grand Luxembourg. (*N.t.*)

108. *The Constant Nymph*, roman de Margaret Kennedy. (*N.t.*)

109. Théâtres du Cartel, asociaţie fondată la Paris în 1927 de către patru regizori francezi, Louis Jouvet, Charles Dullin, Gaston Baty şi Georges Pitöeff, cu scopul de a conferi vizibilitate teatrului de avangardă; a durat până în 1939. (*N.t.*)

110. Provocare (în engleză în original). (*N.t.*)

111. Vittorio Podrecca, fondatorul, în 1914, al unui celebru teatru de marionete, Teatro dei Piccoli. (*N.t.*)

112. *Siegfried et le Limousin* în original, roman de Jean Giraudoux. (*N.t.*)

113. *The Jazz Singer,* cel dintâi film sonor din istoria cinematografiei (1927), avându-l ca protagonist pe Al Jolson (1886–1950), socotit „cel mai mare animator al lumii“. (*N.t.*)

114. Germaine Dulac (1882–1942), cineastă şi feministă franceză; a promovat filmul de avangardă al anilor 1920. „Filmul pur“ (v. mai jos în text) – liber de orice influenţă literară, teatrală, picturală, construit ca o muzică vizuală – a fost cel dintâi curent de avangardă în cinema din acei ani. (*N.t.*)

115. Publicaţii franceze: prima, o revistă înfiinţată în 1928, există şi azi; a doua a fost principalul cotidian sportiv al Franţei; a apărut între 1900 şi 1944. (*N.t.*)

116. În original (*femmes) humeuses,* de la verbul *humer* (fr.), a inspira, a aspira pe nas. (*N.t.*)

117. Titlul original este *The Green Hat*. (*N.t.*)

118. Élève Officier de Réserve. (*N.t.*)

119. *Dusty Answer*, roman de Rosamond Lehmann. (*N.t.*

Table of Contents

Despre autor
Memoriile unei fete cuminţi
    Partea întâi
    Partea a doua
    Partea a treia
    Partea a patra